STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 05985

GEZAMELTE SHRIFTEN

Sholem Asch

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום אַש

געזאַמעלטע שריפטען

דער וועג צו זיך

נײַנטער באַנד

צווייטע אויסגאַבע.

ארויסגעגעבען פון
ש ל ו ם אַ ש ק אָ מ י ט ע.
1923

Copyright by
Sholom Asch
1923

דער וועג צו זיך

קאפיטעל 1.

אין א פרעמדע שטאָדט

די זונן האט זיך אריינגעריסען דורך די צוויי פענסטערלעך אין דעם קליינעם, ריינעם דייטשען האטעל-צימעריל און האט דאס שטיבעל בעגאסען מיט גאנצע צעבערס ליכטיגקייט, פערכאפט די צוויי בעטען, וואס זיינען געשטאַנען נעבען איינאנדער און אויפגעריסען מישא זיל־בערג'ס פערמאכטע אויגען.

אז ער האט זיך אויפגעכאפט, האט ער זיך אומגעקוקט פער־וואונדערט — נישט געוואוסט וואו ער געפינט זיך און פון וואנען ער קומט דא אהער. עס האבען איהם אבער באלד אנטקעגען געשמייכעלט די צוויי גרויסע, ליכטיגע אויגען פון זיין יונג ווייבעל אויס דעם צווייטען בעט, וואס איז געשטאַנען נעבען זיינס. ער האט זיך ווי דערמאנט און געזאגט מיט א שמייכעל:

— אח, דו ראחעל, שוין לאנג אויף?

— יא, מישא, — לאכט איהם די יונגע ווייבעל אין פנים אריין — די דייטשע זונן לאזט נישט שלאפען. איך האב דיך נישט געוואלט וועקען; ביסט אזוי געשמאק געשלאפען — א פערגעניגען געווען צו זעהן.

— געפינען מיר זיך טאקע אין דעם דייטשען שטעדטעל, וואו מיר זיינען נעכטען ביינאכט פערפאהרען?

— יא, מישא. קום, הויב דיך אויף! איך בין נייגעריג צו זעהן, ווי א דייטש שטעדטעל זעהט אויס. איך האב דאך קיין מאל נים געזעהן, און די קינדער זינגען פון פריהמארגען אן. — האט דאס יונגע ווייבעל געזאגט און איז מיט איין שפרונג, ווי א יונגער פויגעל אויס דעם בעט געפלויגען.

— די זונן שטעהט אויף ביי זיי פריה, — זאגט מישא מיט א שמייכעל און זוכט די ברילען אויף זיין שרייב־טיש, — א טיכטיג פאלק. — און הויבט זיך אן אנטהאן נאך זיין פרוי.

— נעכטען ביינאכט, ווען מיר זיינען אין שטאדט געקומען, איז שוין אלעם געשלאסען געווען, — זאגט ראחעל — עס איז דאך א פערגניגען אזוי, אין א שעהנעם פריהמארגען, אין א פרעמדע שטאדט, זיך אויפצוכאפען אין א האטעל־צימער. זעה, ווי אלעם איז דא ביי זיי ריין, יעדע זאך אויף איהר ארט. — אה, א יום טוב, א יום טוב היינט! — שרייט אוים דאם יונגע ווייבעל, שטעהענדיג ביים האלב־אפענעם פענסטער — קום אהער, מישא, זעה ווי די קינדער געהן מיט בלימעלעך אין די הענד און זינגען לידער. קום אהער צום פענסטער!

— אה, א יום טוב, ווערען מיר מזל האבען — אריינגעקומען אין דער שטאדט אריין אום יום־טוב, — זאגט מישא און געהט אויך צו צום פענסטער. באלד דערמאנען זיי זיך אין וואס פאר א „הלך" זיי שטעהן ביים אפענעם פענסטער, און פון אונטען האט מען שוין אנגעהויבען ארויפצוקוקען צו זיי — זיינען זיי פון פענסטער אבגעשפרונגען און אנגעהויבען פלינק זיך אנצוטהאן.

אז דאס קאלטע וואסער האט זיך געגאסען איבער ראחעל'ס נאַ־קעטען לייב, האט זי געלאכט אוים דעם פולען האלז:

— מיר ווערען קיין בעקאנטע ניט זעהן, מישא. מיר ווערען זיך ארומדרעהן אין שטאדט, ווי ווילד פרעמדע — עס איז א פער־גניגען.

— יא, ראחעל, ווי ווילד פרעמדע, — נור ער איז שוין געקומען צו זיך. ווי מיט א הויך איז אוועק פון איהם די נאטירליכע פרעה־ליכקייט, וועלכע האט ארויסגעקוואלען פון איהם, פון זיין יונגען טעמפעראמענט. ער האט זיך דערמאנט, ווער ער איז — און א גרויסע וואנד איז געשטאנען צווישען איהם און דער זונן, וואס האט אזוי פריינדליך אריינגעשיינט אין פענסטער. עס האט איהם ארומגענומען דער ענגער פאס, וואס נעהמט ארום מענשען, וועלכע האבען אויף זיך גרויסע זינד, אדער א געפעהרליכע קרענק... די טרויעריגע געדאנקען, מיט וועלכע ער האט זיך נעכטען שלאפען

געלעגט, זיין גאנצע לאגע איז איהם פאר די אויגען ווידער גע־שטאנען, נור ער האט דאס פון זיך מיט געוואלד אוועקגעטריבען. די זונן שיינט אריין, זיי זיינען אין א פרעמדע שטאדט, און ראחעל איז פרעהליך; אוועק איז פון איהר דער טרויעריגער שאטען, וועלכער האט זי בעגלייט דעם גאנצען וועג. ער האט געקוקט אויף איהר, אויף איהרע נאקעטע הענד און האט צום ערשטען מאל בעמערקט איהר צארטען, קינדישען קערפער — און עס האט איהם ארומגע־נומען א רחמנות געפיהל צו איהר. ער האט זי יעצט ליעב געהאט און געהאט דאס בעדערפנים זי אויף די הענד צו נעהמען און ארומ־צוטראגען זי איבער די גאסען ווי מען טראגט א קינד. . . .

דאס געפיהל האט איהם אן אלעם פערגעסען געמאכט. בע־גראבען האט ער אין זיין הארץ טיעף דעם טרויער, וועלכען ער האט מיט זיך פון זיין היימאט מיטגעבראכט — דעם טרויער און דעם צער. די יוגענד און די זונן האבען געטהאן דאס זייעריגע.

— שווייג, ראחעל, וועסט זעהן, וואס מיר וועלען זיך אנטהאן. עס איז פורים ביי די דייטשען, א פערשפעטיגטער פורים, — נו, וועלען מיר אויך פורים־שפּיעלער ווערען. ווייסטו וואס, וועסט דיך אנטהאן ווי א אינגעל אין שווארץ־זיידענע הויזען, אין לאנגע שווארץ־זיידענע שטרימף און א ברייטען מארקיז־קאפּעלוש מיט א גרויסע פעדער; ר'לעבען, עס וואלט דיר זעהר געפּאסט, — בעטראכט ער איהר פיגור און געהט אין דער שטיל צו און גיט איהר א קוש אין דעם נאקעטען קארק אריין.

ראחעל האט זיך אומגעקוקט, ווי עפּעס א וואונדער וואלט געשעהן. א שטראם בלוט האט זי בעגאסען פון אויבען ביז אראב, — צום ערשטען מאל, צייט זיי זיינען נאך דער חתונה, זעהט זי איהם אזעלכען. וואס איז דא געשעהן מיט איהם? צייט נאך דעם, וואס עס האט מיט איהר דאס אונגליק געטראפען, האט ער זי נאך נישט געזעהן . . . און זי ווייסט דאך, אז ער האט חתונה געהאט מיט איהר צוליעב רחמנות, אז ליעב האט ער אנ'אנדערע — מערי'ן.

דאס ערשטע מאהל ווי זי זעהט איהם אזעלכען, ווי זי בעמערקט אין איהם א נייגונג צו איהר, — און איהר האט זיך דאך געדאכט אז ער וועט זי שוין קיינמאל, קיינמאל נישט זעהן, און זי איז אומ־געגאנגען נעבען איהם ווי אין שלאף, ווי א שאטען . . .

זי האט נישט געוואוסט וואס צו טהאן, נור רויט געווארען און געקוקט אויף מישא'ן, ווי אויף א וואונדער, מיט א פאר גרויסע, גרויסע, אפענע אויגען. און גרויסע טרעהרען האבען זיך איהר בע־וויזען אין די גרויסע אויגען. און מישא איז אויך שטעהן געבליבען נישט געוואוסט וואס עס טהוט זיך מיט איהם און געשמייכעלט. — געשמייכעלט אין דער וועלט אריין . . .

נור באלד האט ער זיך געפונען — ארומגענומען דרייסט ראחעל'ן ביי איהר לייכטע טאליע און געזאגט:

= קום, ראחעל, דער פריהלינג איז דא, און די דייטשען איילען זיך זעהר . . .

דאס מיידעל האט זיך ארויסגעמאכט פון זיין האנד און פלינק זיך אנגעטהאן. זי האט היינט לענגער געקוקט אין שפיגעל אריין, ווי אן אנדערש מאל; זי האט נישט געהערט מישא'ס רייד — אין איהר הארץ האט זיך אנגעצונדען א גרויס גליק.

אז זיי זיינען אויף דער גאס ארויס, האט זיי א פרישער מאי־ווינד בעהויכט און ארומגענומען זיי דורך און דורך. זיי זיינען, ווי דורך א וואונדער, אין דעם טיעפען פריהלינג, וואס איז דא מיט א צוויי חדשים פריהער ווי ביי זיי אין דערהיים.

דער פריהלינג האט געבליהט איבעראל = אויף דער גאנצער ערד. איבער'ן גאנצען הימעל און איבער אלע בוימער. אלעס האט זיך געבאדען אין גרינס, און מענשען, הייזלעך און גערטענדלעך — זיי־נען געווען אבגעוואשענע, אויסגעפוצטע, יום־טוב'דיגע. ווארום א גרוי־סער יום־טוב איז געווען אין שטעדטעל — דעם יום־טוב פון פריהלינג. די קנאספען אפען, די צווייגען בעבלעטערט, און דאס גרינס רייסט זיך פון שטיינער און טראטוארען... קינדער אין ווייסען אנגעטאהן האלטען קרענצלעך פיילכען אין די הענד, ציהען איבער די גאסען און זינגען ליעדער, — גריסען זיי פון דערווייטענס. איין מיידעל איז צו־געגאנגען צו זיי און האט זיי געגריסט: „גוט מארגען, מיין הערר!“ און דערלאנגט ראחעל'ן דאס קרענצעל בלומען. און דאס מיידעל האט

זיך אוועקגעשטעלט און האָט מיט איהר קינדישען חן אנגעהויבען אַבצוזינגען איהר פריהלינגס ליעד.

זיי זיינען ביידע שטעהן געבליבען, האָבען נישט געוואוסט אויף וואָס פאַר אַ וועלט זיי געפינען זיך, צי חלום'ען זיי דאָס נישט. און דערווייל זיינען וואָס אַ מאָל די גאַסען געוואָרען מעהר בעלעבט. אלץ מעהר האָבען זיך געוויזען יום־טוב'דיג געקליידעטע מענשען, איינצעלנע פערשטעלטע, און אלע האָבען זיך געלאָזט אין מיטען מארק, געזונגען ליעדער, אין גאס געגאַנגען.

פון דערווייטענס הערט זיך שוין די מוזיק שפּיעלען, פאָהנען פון צעכען ווייזען זיך. אלטע בעלי־בתים, וויים־בעהויבטע בעל־בית'עס שטעקען ארויס זייערע גרויע קעפּ צווישען די ווייסע פאָרהענגעלעך אין די פענסטער. און דער פריהלינג האָט אויף זייערע אלטע פנים'ער, ווי אויף אלטע, אָבגעלעבטע בוימער, אויך געבליהט און ארויסגע־בראכט אויפ'ן געזיכט דאָס ביסעל חיות און רויטליכקייט וואָס האָבען זיך געפונען אין די אלטע קערפּערס. ווארום עס איז געווען אַ גרויסער יום־טוב אין דער שטאָדט, דער יום טוב פון פערברענען דעם „ווינטער", דעם „אייז־בער" און פון פייערען דעם פריהלינג, און דאָס גאנצע שטעדטעל איז ארויס פייערען דעם יום טוב.

מישאַ און ראחעל האָבען זיך ביי די הענד אנגענומען און געלאָזט זיך מיט דער מענגע — אויף פייערען דעם יום־טוב פון פריהלינג, און מיטגעזונגען מיט אלעמען דאָס געזאנג, וואָס זיי האָבען נישט פער־שטאַנען.

קאַפּיטעל 2.

דער יום טוב פון פערברענען דעם ווינטער

צוערשט זיינען געגאַנגען די מוזיקאַנטען פון די צעכען, די צעכען מיט די פאָהנען. און די בעלי־בתים פון שטעדטעל, פערקליידט אין די מלבושים פון זייערע זיידעס און עלטערע זיידעס, וועלכע האָבען גע־לעבט אין דעם שטעדטעל מיט הונדערטער יאָהרען צוריק, האָבען אין

רייהען שפּאַציערט נאָך די מוזיקאַנטען. אַלעס איז געווען פּער־שטעלט. אַלטע גוים מיט לאַנגע בערד און יונגע שקצים'לעך, אָנגעטהאָן אין מיטעלאַלטערישע קאָסטיומען, אין היטען מיט פעדער'ען — זיינען געגאַנגען אין די רייהען מיט ערנסט און כבוד, ווי זיי וואָלטען זייערע הייליגסטע פּפליכטען ערפילט. אויף אַ וואָגען זיינען געפאָהרען די לעגענדאַרישע „ראַזבויניקעס" מיט די העק אין די הענד, און דער אַלטער „ראַזבויניק" מיט אַ לאַנגער גרויער באָרד און האַק אין האַנד האָט אָנגעפיהרט די שייקע. נאָך זיי זיינען געגאַנגען דעם פירשט'ס „לאַנדסקנעכט" מיט די אַלטע פּיקעס אין האַנד און האָבען געפיהרט צווישען זיך אַ זעלנער־„דירנע"; דער „שניידער" און דער „וואַלד־דיעז" פון גרימס מערכען און די העלדען פון די אַלטע גוטע פאָלקס־ליעדער; די סטודענטען־שאַרען פון „אַלט־הייד עלבערג" מיט די פאָהנען און שווערדען און נאָך זיי — די יוגענד־צעכען — בעקער, שניידער, שוסטער, — און אַלעס איז געווען פערשטעלט און געגאַנגען אין די רייהען מיט כבוד און ווירדע.

דער גאַנצער עולם האָט ארויסגעאיילט אויפ'ן פּלאַץ הינטער דער שטאָדט, וואו עס איז שוין געווען אויפגעשטעלט אויס וואַטע דער „אייז־בער" — צו פערברענען, וואָס דאָס האָט געזאָלט זיין לזכר שנעע און ווינטער, וואָס די עהרליכע דייטשען פון דעם קליינעם שטעדטעל האָבען אין די אויגען ניט אָנגעזעהן און ווייסען נור, אַז עס עקזיסטירט שנעע און פראָסט, פון דער נאַטור־געשיכטע און פון די רייד פון זייערע אַלטע זיידעס און באָבעס, וועלכע דערצעהלען, אַז אַמאָל, אין זייערע יאָהרען, איז זייער שטעדטעל אום ווינטער איז גאַנצען פערשנעעט געוואָרען און מען איז געפאָהרען מיט שליטענס; נור דער קלימאַט בייט זיך און שוין גאַנץ לאַנג איז ביי זיי קיין שנעע ניט געווען, אָבער עס דאַכט זיך, אַז אויך זיי האָבען אין די אויגען קיין שנעע ניט אָנגעזעהן און ווייסען עס פון דעם. וואָס זיי האָבען דער־צעהלט זייערע זיידעס און באָבעס... פיער יונגע מיידלעך אין ווייסען אָנגעטהאָן, בעקרענצט די קעפּ, (דער פריהלינג האָט דאָס געזאָלט בע־דייטען), מיט פיער פאַקעל אין די הענד — זיינען צו צום „ווינטער" און אונטערגעצונדען דעם וואַטענעם אייז־בער.

ווי דער פלאַם האָט זיך ארויפגעכאַפּט צום אייז־בער און די וואַטע איז אין פייער צוגעגאַנגען, האָבען די אָרקעסטרעס פון די צעכען

געשפּיעלט דעם פריהלינגס־מאַרש, די בירגער האָבען די היט גע־צויגען און אויסגעשריען אַ שאַלענדען הורראָ!

דערנאָך, אַז מען האָט דעם „ווינטער" פערברענט, האָבען זיך די יונגע בחורים פון שטעדטעל געפּרובט ארויפקלעטערען אויפ'ן הויכען דראַנג, וואָס איז דאָרט געשטאַנען, וועלכער איז געווען בע־שמירט מיט זייף, כדי עס זאָל זיין גליטשיג, און אויף דעם דראַנג איז געלעגען אַן אַנצוג מיט אַ זייגער, און ווער עס האָט זיך ארויפגע־כאַפּט אויף דעם דרייסיג־פוסיגען דראַנג — דעם קעהר דער אַנצוג מיט'ן זייגער.

נאָכדעם ווי אייניגע זיינען פון דראַנג געפאַלען, איז עס דאָך איינעם געלונגען זיך ארויפצוקריכען אויפ'ן דראַנג, און ער האָט גע־קראָגען דעם נייעם אַנצוג מיט'ן זייגער. די בירגער האָבען דאַן ווידער די היט געצויגען און אַ שאַלענדע הוראה אויסגערופען.

אַז די אַלע זאַכען האָבען זיך געענדיגט, זיינען זיך די בירגער צוגאַנגען. נאָך האָבען די מיידלעך געטאַנצט ביי דעם שפּיעלען פון מוזיק, — באַלד איז אָבער די מוזיק פערלאָשען געוואָרען, יעדער איז זיך אַהיים געגאַנגען זיין וועגס, און אין אַ האַלבע שעה ארום האָט שוין דאָס שטעדטעל אויסגעזעהן ווי געוועהנליך. יעדער איז געווען פערנומען מיט זיין ארבייט, נור בלויז וואָס די זוהן איז נאָך אַלץ גע־שטאַנען אזוי יום־טוב'דיג ווי פריהער און האָט נישט געוואוסט, אַז דאָס שפּיעל איז שוין צו ענד; און דער פריהלינג, די בלימעלעך האָבען זיך ווייטער געריסען אויף די עקען פון די גאַסען, וואו זיי האָבען נור געקריגען אַ שפּאַלט ערד צווישען אַ שטיין.

מישאַ און ראחעל זיינען געשטאַנען דורך דער גאַנצער צייט פון שפּיעל און געפיהלט זיך אין מיטען דער חתונה. זיי האָט בעגייסטערט און פערוואונדערט יעדע קלייניגקייט פון שפּיעל. ראחעל האָט זיך געפרעהט ווי אַ קינד. מישאַ האָט זיך געפיהלט, ווי אויף אַ גרויסען יום־טוב. עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז יעדער פון די אַנטהייל־נעהמער איז דורכגענומען מיט אַן ערנסטען געפיהל צו דעם יום־טוב פון פריהלינג, און ער מוז אויך האָבען דאָס ערנסטע געפיהל. די שנאה צו דער אַלטער היים, פון וואַנען ער קומט יעצט, און די ענט־ציקונג פאַר דעם רוהיגען לעבען, וואָס שפּיעלט זיך אָב אין דעם קליי־נעם, רוהיגען דייטשען שטעדטעל, האָבען איהם אָט אויף די געדאַנקען

געבראכט, און ער האָט זיך געפּיהלט אריינגעטהאָן אין דעם יום־טוב. און דער יום־טוב איז ביי איהם געווען ווי אַ סימבאָל פון ליעבע פון מענש צו מענש, פון זיכערקייט, פון אלט איינגעזעסענהייט, פון תושב.

נור ווי דער עולם האָט זיך צוגאנגען און זיי זיינען געבליבען אליין — האָט איהם דער געדאנק וועגען איינזאמקייט ווידער אָנגע־הויבען צו פּייניגען. ער האָט זיי מקנא געווען, מקנא געווען די גאנצע וועלט, וואָס יעדער האָט אַ היים, וואו ער געהט נאָך דעם יום־טוב אהין, און ער בלייבט אין דער גאס... זיין צוקונפט, זיין גורל און דער גורל פון גאנצען פאָלק איז איהם ווידער פאר די אויגען גע־שטאַנען אין זייער גאנצען שרעק. נור ער האָט זיך אוועקגע'גנב'עט פון די געדאַנקען, פערליערען זיי געוואָלט — ער איז געווען אינגאַנצען אריינגעטהאָן אין דעם גרויסען יום־טוב פון דער וועלט, פון פריהלינג.

אָנגענומען האָבען זיי זיך ביי די הענד און אנגעהויבען איבער די גאסען צו שפּאציערען, און עס האָט זיי ענטציקט יעדע קלייניגקייט— ווי די הייזלעך זיינען קליין און שטעהען יעדעס בעזונדער אין אַ גער־טענדעל, ווי די בוימער בליהען פאר די טהירען, ווי די ווייבער בע־גיסען די בייטען בלימעלעך. און געשמייכעלט האָבען זיי צו אלעמען און געגריסט אלעמען.

דערזעהן אַן אָפענעם רעסטאראַן, פאר דער טהיר פון וועלכען אַ סך מענשען זיינען געזעסען און געגעסען, האָבען זיי זיך אויך אוועק־געזעצט עסען — און געפּיהלט זיך אינאיינעם מיט'ן גאַנצען עולם.

נאָכ'ן עסען האָבען זיי ווידער שפּאציערט אין די גאסען. אָנגע־קומען צו אַ בייט טולפּאנען, וואָס האָבען געבליהט אין אַ ראָד אין מיטען אַ גרויסען מארק, האָבען זיי זיך אוועקגעזעצט אויף אַ באַנק ביי די טולפּאנען און בעטראכט די קעפּקעלעך, ווי זיי פערמאכען זיך, און געפרעהט זיך מיט זיי.

זיי זיינען שוין מיער געוואָרען: אין האָטעל האָבען זיי נישט געוואָלט צוריקגעהן: עס איז זיי צו ענג געווען דאָס שטיבעל און האָבען מורא געהאָט דערפאר. זיי האָבען געוואָלט זיין אין דרויסען, אין פריהלינג.

— קום, מיר וועלען געהן הינטער דער שטאָדט — האָט מישאָ געצויגען ראָחעל'ן. זיי האָבען אָנגעטראָפען אַ לאַנגע אלעע פון טאָ־

פאַליען צווישען צוויי קלאָהרע וואַסערלעך — האָבען זיי זיך געלאָזט דורך דער אַלעע ביז זיי זיינען אָנגעקומען אויסער דער שטאָדט.

דאָ איז שוין געווען דער פריהלינג אויסגעגאָסען איבער אַלע ברעגעס. אויסגעגאָסען האָבען זיך די בייטען גרינס און פערנומען אַלע פעלדער און וועלדער, וואו דאָס אויג האָט נור געקענט פערכאַפּען. ווי דעם ליכטיגען הימעל אויבען, אַזוי די ערד אונטען, און אַרייגגע־ריסען זיך אויף אַלע וועגען און שטעגען און קוים איבערגעלאָזט די מענשען און וועגען אַ שפּאַר פּאַסיקעל צו געהן. צווישען די סעדער און גרינס האָבען אַרויסגעקוקט ווייסע און רויטע הייזלעך, בעוואַקסען אין גאַנצען אין בלעטער. פאַר אַ הויז איז געשטאַנען אַ מענש מיט אַ אינטעליגענט געזיכט, אין אַן ארבייטער בלוזע, און האָט זיך זאָרג־פעלטיג איבערגעקוקט יערעס בלימעל פון זיין גאָרטען. אַ מינוט איז מישאַ געשטאַנען און האָט איהם בעטראַכט און נאָכגעקלערט, — געזאָגט צו ראחעל'ן:

— ווייסט וואָס, לאָמיר גאָר דאָ בלייבען. קום, מיר וועלען זוכען צווישען די הייזלעך אַ וואָהנונג, ווילסט?

— יאָ, — פרעהט זיך ראחעל.

נאָך אַ שעה זוכען האָבען זיי געפונען צוויי קליינע צימערלעך אין אַ געדיכט בעוואַקסענעם סאַד. נאָך דעם זעלבען פאַרנאַכט האָבען זיי איבערגעפיהרט זייערע זאַכען אין דרויסען אַרויס — צו דער נייער וואָהנונג, אין די פרעמדע צוויי ריינע דייטשע שטיבלעך, מיט דעם קליינעם גערטענדעל פאַר דער טהיר.

נאָך דעם זעלבען אָבענד האָט אין זייערע פענסטערלעך אַריינ־געשיינט די יונגע לבנה, מיט איהר בעגלייטעריו, די ווענוס. מישאַ איז געשטאַנען ביים פענסטער, בעטראַכט די בלאָהע, פרישע פריה־לינגס־נאַכט. די ווייס־בעבליהטע בוימעלעך, וועלכע זיינען געשטאַנען אין גאָרטען, בעגאָסען מיט לבנה־ליכט, האָבען איהם אויסגעזעהן אַזוי ווי אַ פער'כשופ'טע וועלט. אַ שטילקייט האָט געהערשט אַרום. מען האָט נור געהערט, ווי דער ווינד יאָגט פון דעם געבליהעכטס דעם געשמאַק אַרויס, ווי די שטערען געהען און ווי די פויגעל־נעסטען אין די בוימער ליעבען זיך. ראחעל איז אין שטוב געווען, האָט עפּעס גע־זונגען, וואָס שוין לאַנג, לאַנג האָט זי דאָס נישט געטהאָן, און איינ־געקעמט איהרע צעפּ צום נאַכט־שלאָף. און מישאַ'ן האָט זיך געדאַכט,

אז ער איז קיינמאָל אין רוסלאַנד נישט געווען, האָט קיינמאָל נישט איבערגעלעבט דאָס, וואָס ער האָט איבערגעלעבט. מיט ראחעל'ן איז גאָרנישט געשען... זי איז זיין יונגע, יונגע כלה און ער וואהנט שוין דאָ, אין דעם פריהלינגס־גאָרטען, צווישען די בליהענדע בוימער און בעשטערנדער נאַכט, צווישען מאַי־ריח און דעם פריהלינגס־לופ־טיגען ווינטעל — פון תמיד אָן, וועט שטענדיג, שטענדיג דאָ וואהנען.

קאַפּיטעל 3.

א ווילדע נאַכט

א ווילדע נאַכט איז עס געווען. די פענסטער זיינען געווען אָפען אין גאָרטען אריין, וואָס איז געווען איינגאַנצען בעגאָסען מיט דעם ווילדען לבנה־ליכט פון פריהלינגס־צייט. די שאָטענס פון די בליה־ענדע בוימער האָבען שפּאַציערט ווי גייסטער אויף די וועגד פון שטי־בעל, און זייערע בלעטער און בליהעכטס האָבען זיך בעוואויגען אין שאָטען אויף זייער בעט און בעטגעוואַנד.

דער ווינד האָט זיי אריינגעבראַכט דעם ווילדען געשמאַק פון די בליהענדע בוימער אין דער פריהלינגס־נאַכט.

מישאַ האָט געהאַלטען די נאַקעטע ראחעל אויף זיינע הענד, צו־געדריקט זי צו זיין האַרץ און געקוקט איהר שאַרף אין די אויגען אריין.

— איך וויים פון אַלעמען. זיי האָבען דיך געשענדעט, — דערצעהל מיר, שוועסטער, דערצעהל. שלאָג מיך מיט דיינע ווערטער, — עס איז מיין שאַנד, מיין שאַנד פאַר מיין שוואַכקייט, פאַר מיין אָרימ־קייט... דערצעהל, שוועסטער, דערצעהל, וואָס האָבען זיי געטהאָן מיט דיר? איך וויל אַלעם וויסען — אַלעם וויסען.

ראחעל האָט זיך געריסען פון זיינע הענד און געקוקט אויף איהם מיט שרעק, ווי אויף אַ משוגע'נעם, — און אַ גרויסע בושה האָט זי אָנגעצונדען. זי האָט זיך געריסען פון זיינע הענד:

— לאָז מיך אָב. לאָז מיך אָב.

— מיין שוועסטער, זיי האָבען דיך געשענדעט, ווי די ווילדע הינד זיינען זיי דיך בעפאַלען... ביזט געווען אליין... דו האָסט געהערט זייער ברומען, זייער לאַכען: האָסט געזעהן, ווי זיי נעהנען זיך צו דיר... און מיט די שמוציגע הענד האָבען זיי דיך געכאַפּט, געריסען דאָס קלייד פון דיר — און אַ נאַקעטע ביזט דו פאַר זיי שטעהן געבליבען... געפאַלען אויף דיר, ווי די הינד, ווי די חזירים טאַפּטשען אַ גאָרטען — און דו ביזט געפאַלען אונטער זיי אזוי...

ראחעל האָט שוין גאָר ניט גערעדט, נור געביסען זיינע פינגער און געריסען זיך פון איהם. ווי מיט אייזערנע קלעשטשעס האָט ער זי געהאַלטען, צוגעטראָגען זיין פּנים צו איהרם און טיעף איהר געקוקט אין די אויגען אריין און געזאָגט צו איהר:

= מיין שאַנד, נישט דיינע. איך האָב געזאָלט אבהיטען דיין כבוד — דער אידישער גבור, און בין געלעגען הינטער דיין טהיר... איך האָב אפשר געהערט דיינע געוואַלדען — און וואָס האָב איך געטהאָן? האָב איך זיך דורכגעריסען דורך די שפּיזען פון די זעלנער דיך צו ראַטעוון? — ניין. איך האָב חתונה געהאַט מיט דיר, כדי דו זאָלסט מיר דערמאָהנען מיין שוואַכקייט, מיין אונבעהאָלפענקייט. שטענדיג זאָלסטו מיר שטעהן פאַר די אויגען... און שלאָג מיך, שלאָג מיך — עס איז מיין שאַנד, מיין בושה!... וויַיז די פלעקען, וואו זיי האָבען דיך געשלאָגען, = דאָ, דאָ, — איך וועל זיי מיט מיין בלוט בעגיסען, מיט מיין בלוט!... און ער איז געפאַלען אויף איהר און האָט זי אָנגעהויבען צו קושען ליידענשאַפטליך, = ווי אַ חיה איז ער זי בעפאַלען...

— ניין, איך האָב קיינמאָל קיין אנדערע נישט געליעבט, קיינ־מאָל, קיינמאָל נישט. פאַר דיר בין איך בעשאַפען געוואָרען, און דאָס האָט דיך גאָט געשיקט אזוי צו מיר. מיט אַ כיון האָט ער עס געמאַכט, אז מען זאָל דיר שענדען, שענדען מיין כבוד, מיין ווייב, די מוטער פון מיין קינד — אַ צייכען, אַ צייכען אויף לעבענס־לאַנג אויף שוואַכ־קייט, אויף אָרימקייט, אויף אונבעהאָלפענקייט... אז מען איז שקלאַ־פען, שענדעט מען די ווייבער. — ווייסט, אלע כלות פון דאָרף האָבען געהערט צום שררה, אין דער צייט פון פּאַנשטשינאַ. מיר זיינען אויך שקלאַפען. ווילסטו קינדער האָבען אין שקלאַפעריי?... אידישע טעכ־טער האָבען נישט קיין קינדער געהאַט אין שקלאַפעריי... גיב מיר

די האַנד, גיב די האַנד, אַז מיר וועלן נישט פריהער קיין קינדער האָ־בען ביז מיר וועלן זיין בעפרייט. — ניין! שווערען, אַז מיר זאָלען ביידע — קיין קינדער נישט האָבען אין שקלאַפעריי, ביז מיר וועלען האָבען געפונען אַ מקום מנוחה... גיב די האַנד!... און וועט מיך בעפאַלען אַ שוואַכקייט, וועסטו מיך צוציהען אַזוי צו דיר, ווי איצט — זאָלסט מיך שטעכען, שטעכען, ווי די אמת'ע אידישע טעכטער האָבען עס געטהאָן אַמאָל אין ירושלים... גיב די האַנד, אַז מיר וועלען נישט האָבען קיין קינדער אין שקלאַפעריי, נישט לעבען אין שקלאַפעריי — גיב די האַנד!...

זי האָט געפיהלט זיין הייסען אָטהעם, וואָס האָט זי אַרומגענומען, ווי אַ וואַרימע דעקע — און מיט איין ענערגישען וואָרף איז זי אַרויס אַ נאַקעטע פון זיינע הענד און אַרויסגעכאַפּט זיך פון דער שטוב אין סאַד אַריין.

ער איז געפאַלען אויף דער ערד, אַ מינוט געלעגען און נישט געוואוסט, וואָס עס טהוט זיך מיט איהם. באַלד האָט ער זיך דערמאַנט וואָס ס' איז געשעהן, און איז אַרויס נאָך איהר אין סאַד אַריין.

דער גאָרטען איז געשטאַנען אין דער פריהלינגס־נאַכט בעגאָסען אין גאַנצען מיט דעם פולען לבנה־ליכט, און די ווייס־בליהענדע עפּעל־בוימער און די רויט־בליהענדע פלוימען־בוימער זיינען געשטאַנען בעגאָסען מיט לבנה־ליכט, ווי ווייסע שדים. אַלעס איז געשטאַנען דערשראָקען און פערעמד און פערנומען אין סוד פון דער נאַכט.

ראחעל איז געזעסען אַ נאַקעטע אויפ'ן ברעג פון דעם ברונען. דאָס לבנה־ליכט האָט אויך בעגאָסען איהר נאַקעטע לייב, און מיט איהרע לאַנגע צופלאַשעטע האָהר און דערשראַקענע אויגען האָט זי אויסגע־זעהן אַזוי פרעמד, ווי זי וואָלט אויס אַן אַנדער וועלט געקומען — מישא האָט זי גאָר ניט דערקענט.

ער איז געגאַנגען צו איהר אַ דערשראָקענער.

— דערנעהן זיך נישט צו מיר! — האָט זי אויסגערופען צו איהם פון דער ווייטענס, — קומסטו אהער, וואָרף איך זיך אין ברונען אַריין.

איהרע ווערטער זיינען געווען שטיל און איינפאַך געזאָגט, און געהערט האָט זיך פון זיי אַ זיכערהייט. זיי האָבען אין גאַנצען ניכטער

געמאכט מישא'ן. ער איז געקומען צו זיך און זיך דערמאָנט, וואָס ער האָט געטהאָן און וואָס ער האָט גערעדט.

— זיי, מוחל, ראחעל — האט ער אנגעהויבען צו ריידען פון דער־וויטענס אויף רוסיש — איך בין משוגע געווען, איך בין ווילד געווען, עס איז צום ערשטען מאל; איך וויים נישט וואס עס איז מיט מיר געשעהן. — קום אין שטוב אריין, וועסט דיך פערקיהלען — ביסט נאקעט.

— איך וועל נישט פריהער געהן, ביז דו וועסט מיר געבען דיין עהרען־ווארט, אז דו וועסט מיר ניט אנריהרען, אז דו וועסט האלטען דאס ווארט, וואס דו האסט אין שטוב געזאגט. יעצט ביזטו רוהיגער, קען איך דיר גלויבען.

— איך בין משוגע געווען, רחל'ע — לאכט מישא — משוגע געוועןן. פערגעס, ראחעל — און ער מאכט א טריט נעהנטער צו איהר.

— מישא, שטעה — אדער איך ווארף זיך אין ברונען אראב.

מישא איז געבליבען שטעהן:

— אבער געדענק אין גאט, קום אין שטוב — וועסט דיך פער־קיהלען.

— בעפאר נישט.

— נא, דעק דיך צו — ווארפט ער איהר צו זיין ראק — אבער, ראחעל, זיי מיר מוחל.

— איך וועל נישט פריהער ריידען מיט דיר, ביז דו וועסט מיר נישט געבען דאס עהרען־ווארט.

— איך גיב דיר דאס עהרען־ווארט — איך וועל דיר נישט אנ־ריהרען, ביז דו וועסט אליין נישט וועלען.

— איך גלויב דיר. — און זי איז אוועק פון ברונען אין שטוב אריין און פלינק זיך איינגעהילט אין א טוך.

א געוויסע צייט האבען זיי ביידע געשוויגען. מישא איז געזעס־סען אין א ווינקעל זעהר נידערגעשלאגען.

די ערשטע האָט אָנגעהויבען צו ריידען ראחעל:

— דו דארפסט גאר ניט חרטה האָבען, קיין איין ווארט נישט צוריקנעהמען פון דיינע ווערטער, מישא, און נישט טרויעריג זיין. איך פערשטעה דיר גאנץ גוט, און האב עס פריהער געוואוסט. איך וויים, אז דו ליעבסט מיך נישט, אז דו ליעבסט מערי'ן — דיין הארץ

איז ביי איהר. מיך האסטו גענומען, אזוי ווי דו זאגסט, אלס צייכען, אז איך זאל דיר דערמאנען אן דער פערשוועכטער עהרע. אז דו ווילסט עס — זאל אזוי זיין. אז נישט — וועל איך מארגען אהיים פאהרען צום טאטען. ווען איך האב זיך בעשלאסען מיט דיר מיט־צוגעהן, איז ניט געווען מיין מיין צו געווינען דיין ליעבע מיט געוואלד. ניין, מישא, גלויב מיר, אז נישט דאס. איך ווייס אליין נישט פאר וואס איך בין מיט דיר מיטגעפאהרען אין אויסלאנד, אפשר אויך צוליעב דעם וואס דו זאגסט — אלס צייכען פאר די אויגען, צו דער־מאנען דיך. יא, יעצט זעה איך אליין, אז דאס איז געווען מיין צוועק, אהן צו וויסען.

— אבער, ראחעל, — שרייט אוים מישא — פערשטעהסטו נישט, אז איך האב גערעדט אין א ווילדען צושטאנד, אז אויסער א איד מיט א אידישער טראגעדיע, בין איך אויך נאך א מענש; פערשטעהסטו נישט, אז דענסמאל, ווען איך האב געליעבט מערי'ן, בין איך נאך א קינד געווען, אז דאס איז שטימונג געווען; אז אין דיר האב איך ליעב געקריגען דאס ווייב, אז דו עסט מיך אויף מיט דיין תאוה, אז דאס וואס איך האב פריהער געזאגט, זיינען נור געווען ווערטער געווארפען אין דעם צושטאנד פון עקסטאז און ליידענשאפט נאך דיר... פאר וואס האסטו מיך געבונדען מיט מיין ווארט? איך געה אוים נאך דיר!

ווי וואלט ער אוועקגעגעבען זיין לעבען יעצט פאר זיין עהרען־ווארט!

אבער ראחעל האט זיך געשטעלט אין פענסטער, איהר פול נאקעט לייב האט זיך ארויסגעריסען פון איהר לייכטען טוך און בעלויכטען געווארען אין ליכט פון דער לבנה, און זי זאגט צו איהם:

— יא, מישא, דו האסט רעכט; האסט מיך פריהער געבעטען, איך זאל דיר אלעם דערצעהלען. דיר, דיר מוז איך אלעם דער־צעהלען; דו מוזט פון אלעם וויסען, מישא — ציטערט איהר שטי־מע. — ווייסטו, אז זיי האבען מיך געפייניגט, ווייסטו וואס הייסט פייניגען? וואס ס'הייסט א פרעמדער קערפער ווען ער ריהרט זיך צו צו דיר? . . . זעהסט עס פון דערווייטענס, ווי עס דערנעהנט זיך צו דיר, — און א פנים פון א חיה, פון א הונד שמייכעלט דיר

אין פנים אריין און שטעקט ארוים אזעלכע גרויסע אויגען, און מויל, און צייהן . . . און עס בעפאלט דיך א שרעק, ס'ווערט דיר ענג, די ווענד רוקען זיך צונויף, קוקסט אוים אויף הילף, בעטסט דיך ביי די ווענד הילף . . . און א ווארימער ווארעם רוקט זיך צו דיין לייב צו, און עס בעפאלט דיך א פארע . . .

— הער אויף! הער אויף! — שרייט אוים מישא — אדער איך ווער משוגע, איך רייס מיר די אדערען אויף צוויי!

— האסט עס געוואלט הערען — האסט דו עס. האסט עס ניט קיין מוטה אויסצוהערען, — וואס ארט עס דיר? עס איז דאך נור אידישע עהרע, אלע אידען ריהרט עס אן ווי דיך — וואס האסטו דיך מעהר צו קאכען ווי אנדערע?—

מיט איין שפרונג איז מישא געווען ביי איהר. ווידער האט ער זי ארומגעהאלטען מיט זיינע צוויי שטארקע הענד:

— עס איז מיין כבוד, מיין אייגענער, נישט פון אידישען פאלק! עס איז מיין ווייב, מיין געליעבטע, — מיין כלה האט מען געשענדעט — מיין כבוד, מיין אייגענער, פריוואטער... דערצעהל, דערצעהל, איך וועל אלעס הערען! . . . לאזען זיי ברענען די ווערטער, ווי בליי — ווי פייער שטיקער פלייש און נשמה אויסברענען, — דערצעהל!

— עס איז גאר ניט געווען — קוקט זי איהם שטאלץ אין די אויגען אריין, — איבער'ן פיסק האבען זיי מיר געפאטשט, די צייהן האבען זיי מיר אויסגעקלאפט, אבער גאר נישט האבען זיי מיר געקאנט טהאן. זעהסט די ברוסט מיינע — רייסט זי דאס העמד אויף זיך — זעהסט — דאס שטיק פלייש פעהלט. דעם ביס פון די שארפע צייהן האב איך אויסגעהאלטען, אבער נאכגעגעבען האב איך נישט. דו זעהסט די שטיקער האאר, וואס פעלען אויף מיין קאפ — צווישען זייערע פינגער זיינען זיי געבליעבען, אבער מיין לייב האבען זיי נישט געהאט. מיט מיינע צייהן האב איך זיך געוועהרט, קיין מאכט האט מיך נישט געקענט פון דער ערד אויפהויבען. און ווייסטו ווער עס האט מיך די קראפט געגעבען? — דו, דו. איך האב דיך געזעהן פאר די אויגען, וועז איך האב מיך געראנגעלט מיט זיי.

ווי א קינד האט זי מישא געגעבען א כאפ אויף זיינע הענד און צוגעטראגען זי אויף דעם בעט.

— מישא, געדענק אז דיין עהרען־ווארט! האט דאס מיידעל געשריען.

— איך וויל נישט געדענקען! הונדערט עהרען־ווערטער און הונ־דערט כבוד'ס פאר דיין ליעבע!

— אויב אזוי, וועל איך דיר אז דעם דערמאהנען — זאגט ראחעל און האט זיך אנגעהויבען צו רייסען פון מישא'ס הענד, געביסען איהם די הענד מיט דעם פנים, אז ער איז געצוואונגען געווען באלד זי אבצולאזען.

— אז איך האב זיך געקענט נעגען יענע אז עצה געבען, וועל איך זיך אויך קענען קעגען דיר בעשיצען — זאגט ראחעל, בעפרייענדיג זיך פון זיינע הענד.

מישא איז געפאלען צו דער ערד און איז ליגען געבליעבען א מיעדער און אהנבעוואוסטער . . .

די פרישע מארגענדיגע פריהלינגס־זונן האט זיי ביידע געטראפען ליגענדיג אויף דר'ערד מיעדע און שוין שלאפענדע.

קאפיטעל 4.

צוויי נשמות

אין א פאאר טעג ארום זיינען זיי געפאהרען קיין בערלין זעהן זיך מיט מישא'ס עלטערן, וועלכע האבען, נאכ'ן פאגראם אין רוס־לאנד, זיך דארט אויפגעהאלטען.

מישא האט בעשטימט אראבצופאהרען קיין ארץ ישראל און דארט פערבלייבען אן ערד־ארבייטער.

דעם בעשלוס האט ער אנגענומען פלוצלינג. אין א שעהנעם פריהמארגען, אז ער האט זיך אויפגעהויבען, איז איהם אלעם מיט א מאל קלאר געווארען. ער האט געזעהן זיין וועג פאר זיך, און דאס אראבפאהרען קיין ארץ ישראל און דארטען ווערען אן ערד־ארבייטער איז איהם אויסגעקומען אזוי איינפאך, אזוי זעלבסט־פערשטענדליך אין זיין יעצטיגען מצב, אז ער האט זיך געוואונדערט, פאר וואס האט

ער דאס נישט געוואוסט פון ערשטען אויגענבליק, אז דאס איז דער איינציגער וועג, אז נור ביי זיך האט ער צו זוכען א רוה און א ציעל אין לעבען, אז ער דארף אויס דעם וועג געהן. „אז מען וויל דיה דוקא נישט האבען = געה אוועק", האט ער זיך געזאגט, און אז ער האט דעם בעשלוס אנגענומען, איז איהם מיט אמאל א סך זאכען קלאהר געווארען. ער האט אנגעהויבען צו פערשטעהן דעם צוזאמענ־האנג פון די לעצטע געשעהענישען, נאך וואס און צו וואס די פאגראמען זיינען געווען און דעם אנטלויפען פון זיך. און נאך א זאך איז איהם קלאר געווארען: פאר וואס מען האט אידען פיינט. די גרויסע פראגע „פאר וואס?" איז איהם פערענטפערט געווארען. די פיינדשאפט צום אידען איז נים קיין פערביסענע, נור א פעראכטענדע, ווי מען האט צו אן עקשן.

אידען האבען זיך איינגעשפארט דוקא דארט צו פערבלייבען, וואו מען יאגט זיי, על אפם ועל חמתם — צווישען די גוים; און אז יענע ווילען נישט?

אידען דארפען אויס דעם וועג געהן, — פערקלייבען זיך צו זיך אהיים, אין דעם ווינקעל, אויף וועלכען זיי האבען היסטארישע רעכט. דאכט זיך, עס איז זעלבסטפערשטענדליך, און פאר וואס טהוען עס נים אלע?

איבריגענס האט ער יעצט נים געקלערט וועגען כלל — זיין „איך" האט איהם פערנומען זיין לעבען. ער האט געוואלט יעצט רוהען, לעבען דאס איינפאכסטע, רוהיגסטע לעבען. שטודירען איז איהם פער'מיאוס'ט געווארען, און דערמאנענדיג זיך, ווי אידישע סטודענ־טען יאגען זיך פון איין אוניווערסיטעט אין דעם צווייטען און ווילען דוקא ווערען א דאקטאר'ל, אן אדוואקאט'ל, אנכאפען זיך אן דעם שטריק פון לעבען און מיטלויפען — איז איהם די בילדונג דערווידער געווארען.

איבריגענס האט ער נישט געקלערט דערפון. ער האט געוואלט יעצט רוהיג זיין, קיינעם נישט שטערען און איהם זאל אויך קיינער נישט שטערען; ער זאל מיט זיין זיין קיינעם קיין גרויסען נוצען נישט ברענגען, נור פערדיענען זיך זיין שטיקעל ברויט און דאס געאייג־נעטסטע איז איהם געווען — א פעלד־ארבייטער אין ארץ ישראל. דארט אין די שאטענס פון דער גרויסער פערגאנגענהייט, וואו יעדעס

שטיקעל ארט טראגט א היימישען, פערהייליגטען נאמען = דארט וועט ער זיך צום פעסטעסטען און רוהיגסטען פיהלען. געוואוסט האט ער, אז קיין גרויסער ערד־ארבייטער איז ער נישט, נור ער האט גע־רעכענט נישט צו ווערען קיין ערד־ארבייטער אלס אידעאל, נור אלס פרנסה פאר זיך. דורכדעם האט ער בעשלאסען צו פאהרען קיין בערלין איבעררעדען מיט'ן פאטער, אז ער זאל איהם ארויסגעבען זיין טהייל נדן. פאר דעם געלד וועט ער זיך אפשר קויפען א באארע און זי אליין בעארבייטען. געלעזען האט ער אין די אידישע צייטונגען, אז מיט א געוויסע סומע געלד קען מען הינטען אזוי ארום א לעבען מאכען, ערגעץ וואו נאהענט ביי א אידישער קאלאניע, אין א אידישע סביבה זיך זיינע פאר יאהר אויסלעבען, פאר זיך, בעהאלטען אין דעם שאטען פון אונבעקאנטהייט און שטילקייט, וואס הילט אין די הונדערטער טויזענדער געוועהנליכע „שטערבליכע" — און דאס האט ער יעצט געוואלט.

ער האט זיין פלאן מיטגעטהיילט ראחעל'ן. זי האט עס אויפגע־נומען גלייכגילטיג און שוויגענדיג, ווי זי האט אלעס אויפגענומען צייט נאך דער שרעקליכער נאכט, וואס זיי האבען ביידע דורכגע־לעבט. זעלבסטפערשטענדליך האבען זיי פון דער דאזיגער נאכט נישט נור בלויז קייןווארט צווישען זיך געלאזט פאלען, נור זיי וואלטען עס ביידע געוואלט פון גערעכטנים אויסמעקען — האט עס ביי זיי ביידע געלעבט נאך אין דעם זכרון, ווי עס לעבט א ניט־אנגענעהמער חלום דורכגעלעבט צוזאמען. אבער דער אבמאך, וואס זיי האבען צווישען זיך געשלאסען, האט ווי א שטילער תנאי געלעבט צווישען זיי ביידע.

זיי האבען זיך נישט מעהר געפיהלט, ווי מאן און ווייב, נור ווי חברים, מעהר נאך ווי שותפים עפעס, וואס זיינען זעהר העפליך איי־נער מיט דעם צווייטען, אבער נישט אונאנגענעהם העפליך. מישא האט זי צייט יענער נאכט בעשאנקען מיט גרויסע אויפמערקזאמקייט. ער האט אלעס בעמערקט אין איהר, אין גאנצען געווען ווי ער וואלט זיך אוועקגעשאנקען פאר איהר. ער האט געפרובט טרעפען אלע איהרע פערלאנגען, נישט פרעגענדיג, און געזעהען, אז ער זאל איהר נישט זיין צודרינגליך. ער האט דערפיהלט, ווען זי וויל זיין אליין — פלעגט ער אין דער שטיל די שטוב פערלאזען, איבער וועגען זיך

ארומדרעהען שעה'ן־ווייז, כדי איהר לאזען צייט צו זיין מיט זיך. און פערקעהרט, מיט איהר האט ער זיך געהיט צו בענוצען זיך מיט ווערטער, וועלכע זאלען שמעקען צופיעל מיט פאמיליאריטעט.

ער האט זי געהאלטען פאר א הייליגע, וואס דרעהט זיך אין זיין שטוב ארום און וואס ער האט געפייניגט. ער פלעגט דאן אויסמיי־דען יעדעס ווארט, וואס עס וואלט איהר אנגעווארפען זיין ליעבע.

נור אמאל אין א פארנאכט, ווען זי איז צו שפעט אין פענסטער געזעסען און עס איז קיהל געווען, האט ער איהר געזאגט: „קינד, געה אוועק פון פענסטער". — און איז פערשעמט געווארען פאר דעם ליעבען שפרוך און שוין געוואלט צוריקכאפען. זי האט עס בעמערקט— האט זיך איבערגעצויגען איבער איהרע שעהנע צייהן א מעלאנכאלישער שמייכעל, א שמייכעל, וואס איז עהנליך געווען צו אן אויסדרוק מעהר פון צער, ווי פון פרייד.

ווארים צייט יענע נאכט האט זי געשוויגען, זי איז עלטער געווא־רען און געענדערט זיך. דאס פנים איהרס איז געווען, ווי דאס מיי־דעלשע וואלט פערגליווערט געווארען, ווי א בלום, וואס איז פער־וועלקט געווארען פריהצייטיג — אזא טרויער האט פון די אויגען ארויסגעקוקט, כאטש דאס יונגע מויל און די שעהנע, געשליפענע, ווייסע צייהן האבען געשמייכעלט קינדיש.

און א שטילקייט האט זיך אריינגעגעסען אין איהרע טרויעריגע אויגען אריין, נור איהרע גליעדער האבען ווי געזונגען. געהילט אין דעם טונקעלען זיידענעם טוך פלעגט זי דורך גאנצע טעג זיצען ביים אפענעם פענסטער און ארויסקוקען ווי נאך א הילף, אזוי ווי עס וואלט ווער געדארפט קומען... און א שטילער געזאנג איז געלעגען איבער איהר גלאטען שייטעל און איבער איהרע געטאקטע, פערשלאפענע, פערהילטע גליעדער, נור אז זיי האבען זיך בעוואויגען, זיינען זיי געווען, ווי זיי וואלטען זינגען אין שלאף...

אזוי האט זי זיך ארומגעדרעהט אין מישא'ס שטוב, ווי א טרוי־עריגע פרינצעסין, וועלכע איז יאהרען לאנג געפייניגט געווארען, גע־שלאגען, פערשעמט, אבער איהר ריינקייט און איהר עהרע גערע־טעט...

און מישא איז איהר ווי אַ שטילער שאָטען נאָכגעגאַנגען, מורא האָבענדיג, אז ער זאָל איהר די פּיס נישט אָבטרעטען מיט זיין שאָטען־ליכט... אזוי זיינען זיי ביידע פערפערעמדט און פערליעבט, ווי צוויי שטילע גייסטער, איבער די וועלט געגאַנגען.

קאַפּיטעל 5.

די אנטלאָפענע פון פּאָגראָם

אין איינעם פון די גרויסע קאַפע־הייזער אין בערלין, אויף דער פריעדריך שטראַסע, האָבען זיך צונויפגעקליבען אַלע פּליטים פון אַלע עקען רוסלאַנד, וואָס זיינען געלאָפען פון די רוסישע פּאָגראָמען.

עס זיינען דאָ געוועזען פערמעגליכע, וועלכע האָבען געלאָזט די פערמעגענס אין דער היים, אויף גאָט'ס חסד און אויף פרעמדע מענשענס הענד, און האָבען זיך אליין געראַטעוועט אין דער דייטשער שטאָדט, וואו זיי האָבען פאַר זייער זיכערהייט בעצאָהלט מיט די גרויסע סומען אין די האָטעלען, רעסטאָראַנען און געשעפטען. מעהרסטענטיילס אידען־סוחרים, וואָס מען האָט זיי אבגעריסען פון זייערע געשעפטען — האָבען זיי זיך דאָ, אין דער גרויסער, פרעמדער שטאָדט, ארומגעדרעהט פּוסט און פּאַס, חוזק געמאַכט איינער פון צווייטען און געוואַרט אויף אַ גוטע נאַכריכט פון דער היים...

די דייטשען האָבען געקוקט אויף זיי מיט פעראַכטונג און חוזק, ווי אויף שוצלאָזע רוסישע עמיגראַנטען, וואָס זייער פאָטערלאַנד שפּייט זיי אויס. אָט דאָס זיינען זיי עס, די אונרוהיגע רוסען, די וואָס מאַכען רעוואָלוציע, פון וועלכע זיי האָבען אין די צייטונגען געלעזען!...

און וויפיעל די רייכע אידען און די פעטע אידישע ווייבער האָבען ניט געפּרובט איינצוקויפען זיך ביי דער דיענערשאַפט אין די האָטעלען און די רעסטאָראַנען, האָבען זיי אַלץ נישט געקראָגען פון זיי נישט נור קיין כבוד, נור אויך קיין גוטע בעדיענונג פאַר געלד: וואָס זיי האָבען געלאָזט גרעסערע סומען לעצט־געלד און טרינק־געלד — האָבען זיי נור געהאָלפען קאַליע צו מאַכען די דיענערשאַפט, וועלכע האָ־

בען דאָך געקוקט אויף זיי מיט דערזעלבער פעראכטונג, ווי זיי קוקען אויף די אָרימע אידישע עמיגראנטען, ווי היימישע, איינגעזעסענע בירגער קוקען אויף ארויסגעיאָגטע, וואַנדערענדע ציגיינער־משפּחות.

נאָך זיי, ווי נאָך פּגרים, האָבען זיי מיטגעשלעפּט אַ מחנה שווארצע פויגעל. זיי האָבען מיטגעשלעפּט מיט זיך, ווי אומעטום, וואו רייכע אידען קומען, מעקלערס, שדכנים און דאָקטוירים־מעקלערלעך, וועלכע האָבען די רייכע אידען געוואָלט אויספּילען זייער לאַנגווייליגע צייט.

אומעטום, וואו אידען קומען, קומט דער האַנדעל — האָבען די מעקלערס דערווייל פערקויפט איינעמס וואלד צום צווייטען, איינעמס פאבריק צום צווייטען, כאָטש עס איז קיינער נישט זיכער געווען, אז דער וואלד אָדער די פאבריק געהערט נאָך דעם אמת'ן אייגענטהי־מער.

די שדכנים האָבען דערווייל די קינדער משדך געווען מיט איינ־אַנדער, און די דאָקטוירים־מעקלערלעך האָבען אויסגעזוכט ביי די רייכע אידען און די פעטע ווייבער וואו נור אַ פערשלעפּערטע קרענק — אַ לאַנג פערשלאָפענעם לעבער־וועהטאָג, אַן אַלטע חלאת'ל, און האָבען זיי ארומגעשלעפּט צו די בערלינער אידישע פּראָפעסאָרען, וועלכע האָבען זיך זעהר געוואונדערט: „די יודען אין רוסלאַנד, די געהט דאָך גאַנץ גוט!“

עס איז נאָך געווען צו־פריה צו פאָהרען אין די פערשיעדענע בעד־דער, וואוהין די דאָקטוירים האָבען זיי צושיקט — האָבען זיי זיך אין די בערלינער גאסען ארומגעדרעהט און זיינען אלעמען אויפגעפאַלען מיט זייער הויך רוסיש רעדען און שטאַרקע הענד־בעוועגונגען.

נור רייך זיינען זיי געווען און פיעל געלד דער שטאָדט צו לייזען געגעבען — האָט די פּאָליציי די רייכע געלאָזט בלייבען און די אָרימע ארויסגעשיקט.

אין אבענד זיינען זיי זיך צוזאַמענגעקומען אין דעם קאָפע־הויז אויף דער פריעדריך־שטראַסע, פון וואַנען זיי האָבען שוין געהאַט אַלע דייטשען פעריאָגט מיט זייער הויך רעדען. אין דעם קאָפע־הויז איז געווען די בירזע, — דאָ האָבען זיך געטראָפען וואָס אַ מאָל מעהר בעקאַנטע אידען פון פערשיעדענע געגענדען אין רוסלאַנד און דאָ אַלע געשעפטען געמאַכט. די שדכנים האָבען געשלעפּט די חתנים פון איין טישעל צום צווייטען זעהן זיך מיט כלות, די מעקלערס האָבען צו־

זאמענגעפיהרט די סוחרים, און די דאָקטוירים׳לעם מיט די צילינדער־היט און די שווארצע בעוואקסענע בערד — א לאַ הערצעל — האָבען רעדל געפיהרט צווישען די דיקע ווייבער. און אלע האָבען געלעבט אין איין אנגסט־שרעק: וואָס הערט זיך אין דער היים, און געלוישט מיט ציטערענדע הערצער די ידיעות פון דער היים, וואָס בעקאַנטע האָבען מיטגעבראכט, וואָס די צייטונגען האָבען מיטגעטיילט.

און איין בראָך איז גרעסער געווען ווי דער צווייטער. יעדעס מאָל איז דאָס פייער אין אַן אנדער שטאָדט אויסגעבראָכען. מיט יעדען טאָג זיינען פרישע אַנטלאָפענע אַנגעקומען פון נייע שטעדט, וואו דאָס אומגליק האָט אויסגעבראָכען. אלע האָטעלען זיינען פול געוואָרען מיט זיי, און דאָס קאפע־הויז איז יעדען אבענד ענגער געוואָרען פון די אָנ־געפאָהרענע געסט.

די אידען, די רייכע סוחרים, געוועהנט צו האַנדעל און וואנדעל — האָבען זיך געלאַנגווייליגט, גאָרנישט צו טהאָן האָבענדיג; די ווייבער האָבען זיך געאיילט ביי די פּראָפעסאָרען, און די קינדער זייערע האָבען זיך משדך געווען מיט׳ן צווייטען. און די דייטשען־קעלנערס האָבען געקוקט אויף זיי ווי אויף אנטלאָפענע, ארויסגעיאגטע, און זיי האָבען זיך געקויפט זייער אכטונג מיט די רייכע טהעע־געלדער. און די פּאָ־ליציי האָט זיי געשלעפּט יעדען פריהמאָרגען אין די צירקלען און נאָכ־געפרעגט זיך אויף זייערע פערמעגענס, אויף זייערע איינקינפטע, אויב זיי קענען געניג געלד אויסגעבען אין דער רייכער שטאָדט, אז זי זאָל זיי דאָ לאָזען פערווייילען.

אין דעם מצב, צווישען דער סביבה, האָט מישאַ געטראָפען זיינע עלטערען אין בערלין. זיי האָבען געוואָהנט אינאיינעם מיט׳ן פעטער ר׳ חיים און די מוהמע, מערי׳ס עלטערען, און אויך מערי (נאָך וועל־כער דער פאטער איז געפאָהרען און געבראכט פון פּעטערבורג) אין איין האָטעל, און האָבען ווי אנדערע אידען זייער גלייכען אין די גאסען זיך ארומגעדרעהט, אין די מאגאזינען געמאכט איינקויפען. די ווייבער האָבען זיך געדאָקטערט, און די שדכנים האָבען זיי אלע נאכט אין קאפע געשלעפּט צו בעגעגענען זיך מיט חתנים, וועלכע מען האָט געערעדט סאַניע׳ן, מישא׳ס שוועסטער, און מערי׳ן. ר׳ לייזער, מישא׳ס פאטער, האָט געהערט פון זיין זוהנ׳ס חתונה האָבען מיט לייזעראָוויטשעס טאָכטער און האָט זיך נישט געמאכט וויסען דערפון.

עס האט ביי איהם, ווי ביי מערי'ס פאטער, אויסגעזעהן ווי א גע־לעכטער, ווי א דערווייל, וואס פאלט פאר אין די אונרוהיגע טעג; און ווען די בייזע צייט וועט איבערגעהן, וועלען די אלע נארישקייטען דורכגעהן. א שלעכטער חלום איז עס און א וועלט קען דאך ניט לעבען א לאנגע צייט אין א שלעכטען חלום. מישא האט פערשטאנען דאס פערהאלטען זיך פון זיינע עלטערן צו זיין חתונה האבען. דורכדעם איז ער נישט פערפאהרען מיט ראחעל'ן אין דעם האטעל, וואו זיינע עלטערן וואהנען, נור זיך בעזעצט, לויט א בעקאנטע אדרעס, אין א בי־ליגען סטודענטען־פאנסיאן, אין שארלאטענבורג, און אליין איז ער צו די עלטערן אהין געגאנגען.

— אה, מישא! גיב נור א קוק וואס פאר א גאסט מיר האבען! — האט דער פאטער אריינגעשריען אין שלאף־שטוב אריין צו דער מו־טער, ווען מישא איז אין נומער אריין.

די מוטער איז אויף איהם ארויף מיט א געוויין און פרייד: „געלויבט צו גאט! אך, טייערינקער דו, מישא, מישא...“

— וואו האסט דו די זאכען? ווען ביזט דו געקומען? — האט דער פאטער געפרעגט.

—איך בין מיט מיין ווייב געקומען. מיר זיינען פערפאהרען אויף שארלאטענבורג — דערצעהלט מישא.

— מיט דיין ווייב? — האסט גאר חתונה געהאט? — וואונדערט זיך דער פאטער, ווי ער וואלט דאס נייעס צום ערשטען מאל גע־הערט, — מזל טוב!

די מוטער איז ארוים מיט א שטראם טרעהרען און געוואונקען צום פאטער, ער זאל שווייגען.

דער פאטער האט זיך אבער ניט געקענט בערוהיגען.

— אזוי, קומט אונז דאך גאר א מזל טוב, רעגינא, — רופט ער צום ווייב.

— יא, מזל טוב דיר! — שמייכעלט מישא.

— וואלסט מיך כאטש אויך געווען פערבעטען, א חתונה־קארטעל געווען געשיקט, אלץ קומט דאך מיר אויף דער חתונה זיין — שמיי־כעלט דער פאטער איראניש — שא, ווער איז מיין מחותן? מיט וועמען האב איך זיך דאס משדך געווען? — פרעגט דער פאטער.

= מיין ווייב איז דר. לייזעראָוויטשעס טאָכטער. געפעלט דיר נישט דער מחותן? = מיר יאָ — האָט מישאַ אָבגעענטפערט קורץ.

דער פאָטער האָט געוואָלט עפּעס זאָגען, נור דאָס ווייב איז צו צו איהם: „לייזער, שווייג! אַז נישט געה איך אוים דער שטוב". און זי איז צו צו מישאַ'ן, איהם ארומגענומען דעם קאָפּ, ווי מען נעהמט ארום אַ קליין קינד און אָנגעהויבען איהם צו בעגיסען מיט טרעהרען און געגלעט, ווי מען גלעט אַ קליין קראַנק קינד: „מישענקאַ, מיין טייערער!..."

מישאַ האָט זיך ארויסגעמאַכט פון דער מוטער'ס הענד. איהם האָט דער מוטער'ס גלעטען נאָך ערגער געקרענקט, ווי דעם פאָטער'ס ווערטער. ער האָט זיך אוועקגעזעצט אין אַ ווינקעל, פערביסען די ליפּען.

פון דענסטמאָל אָן האָט מען מישאַ'ס התונה פערשוויגען אין הויז און קיינער האָט זי מעהר נישט דערמאָהנט מיט קיין וואָרט.

קאַפּיטעל 6.

אין קאַפע מאָנאַפּאָל.

עס איז ארייגעקומען פון צווייטען נומער דער פעטער ר' חיים און האָט זיך מיט מישאַ'ן געגריסט, ווי זיי וואָלטען זיך גאָרנישט געטראָפען אין אַ פרעמדער שטאָדט, מיט דערזעלבער פלעגמע און גלייכגילטיגקייט, ווי מישאַ וואָלט אריין צו איהם ביי זיי אין שטעדטעל.

עס איז שוין געוואָרען נאַכט און עס איז אָנגעקומען סאָניאַ מיט מערי'ן פון גאַס, וואו זיי האָבען גאַנצע טעג פערבראַכט אין מאַגאַזינען.

מישאַ האָט סאָניע'ן נישט דערקענט — זי איז העכער געוואַקסען, ברייטער געוואָרען און זי האָט אויסגעזעהן, ווי אַ גאַנצע דאַמע. אויך איז זי אַנדערש געווען געקליידעט, שוין דאַמען־אַרטיג — אין אַ זעהר לאַנגע קלייד, מיט אַ גרויסען, ברייטען קאַפּעלוש.

זי האָט איהם בעגריסט, ווי איהר שטייגער, מיט גרויס בעגייסטערונג און פרייד און געוואָלט אין איין מינוט געוואָהר ווערען, וואָס עס הערט זיך מיט איהם, און ווי שטעהט די „ארבייט" אין דער היים. (זי האט זיך נאך ניט געהאט פערגעסען אן דער „ארבייט") און אויב עס איז וואהר, אז ער האָט חתונה געהאָט מיט ראחעל'ן, און וואָס עס מאַכט איהר שוועגעריו. מישאַ האָט איהר געגעבען אָנצוהערען מיט מינע און רייד, אז ער וויל מיט איהר וועגען אלסדינ רעדען, נור ניט וועגען ראחעל'ן. נור זי האָט אויך ניט קיין צייט געהאָט פיעל צו ריידען, ווארום זי האט זיך געאיילט אין טהעאטער אריין מיט מערי'ן און איהר חתן (מערי איז שוין א כלה געווארען), עפּעס אויף זעהר אן אינטערעסאנטע פאָרשטעלונג, וואו זי האָט מיט גרויסע שוועריגקייטען געקראָגען בילעטען. מערי'ן האָט מישאַ נאָך נישט געזעהן. זי איז אריין צו זיך אין נומער און געאיילט זיך איבערצוטהאָן אין טהעאַטער. די מיידלעך האָבען זיך איבערגעטהאָן און זיינען אוועק. מערי האט זיך ניט געוויזען, ער האָט נור געהערט איהר שטימע, ווי זי האָט גערופען הינטער דער טהיר סאָניא'ן, אויב זי איז שוין פערטיג און באין אופן נישט געוואָלט אין נומער אריין.

אז די מיידלעך זיינען אוועק, איז מישאַ מיט די עלטערען אוועק אין קאַפּע־הויז, וואו זיי האָבען זיך געזעגענט בעגעגענען מיט דעם יונגען מאַן, וואָס מען האָט גערעדט סאָניאַ'ן.

מישאַ האָט געוואָלט אהיים געהן, אָבער ער האָט נאָך געוואָלט היינט רעדען מיט דעם פאָטער וועגען זיין רייזע קיין ארץ ישראל — איז ער מיט אין קאַפּע אריין.

דאָס קאַפּע איז שוין געווען איבערפילט. דער גרויסער, ליכטיגער זאַל איז פערהילט געווען אין אַ וואָלקען רויך פון פּאַפּיראָסען און פערנומען געווען אין אַ זשומען און בעוועגריי, ווי אין אַ ביהנשטאָק. מיט צרות האָבען זיי געקריגען אַ טישעל אין אַ ווינקעל און אייניגע מאָל ארויף און אראב זיך גערדעהט איבער דעם סאלאָן, זוכענדיג אַן אָרט. און זיינען געווען אויסגעשטעלט פאַר די בליקען פון די אויסגעזעצטע געסט, וועלכע האָבען יעדען אריינקומענדען אויפגעגעסען מיט די אויגען און בערעדט מיט די מיילער. עס האָט זיך באַלד צו זיי צוגעזעצט אַ ברייטע, דיקע אידענע, מיט איין אויג און אַ גרויסען קאַפּעלוש און אָנגעהויבען צו רעדען חכמות מיט גמרא־

ווערטלעך געמישט, ווי אַ מאַנספּערשוין. דאָס איז געווען איינע פון די שדכנ׳טעס, וואָס האָבן זיך, ווי די קאַפּע־מייז, תמיד אַרומגע־דרעהט אין קאָפּע. באַלד איז אויך אָנגעקומען דער דאָקטאָר זילבער־שטיין מיט דער שווארצער הערצעל׳ישער באָרד און צילינדער־הוט, וועלכער האָט ר׳ חיים׳ען און מישאָ׳ס מוטער אַרומגעפיהרט צו די בערלינער פּראָפעסאָרען.

די שדכנ׳טע מיט דעם דאָקטאָר זיינען געווען אַ שותפות־פּאָאַר. די שדכנ׳טע האָט בעדאַרפט דעם דאָקטאָר, אַז ער זאָל קומען צום טישעל, וואו זי פיהרט צו אַ חתן, כדי דער דאָקטאָר, וועלכער איז גע־ווען אַ געשיקטער יונג, אַ פּיסק געהאַט און געקענט די געזעלשאַפט אונטערהאַלטען, — זאָל לעבעדיג מאַכען ביים טישעל און אַריינציהען דעם חתן אין אַ געשפּרעך, אַז ער זאָל געפעלען. דערפאַר האָט איהם די שדכנ׳טע רעקאָמענדירט פאַר די געסט פאַר וועמען זי האָט „געאַר־בייט". אַלס אַן „איין־און אויסגעהער ביי די היגע פּראָפעסאָרען". דורכדעם פלעגט מען דאָס פּאָאַר׳ל טרעפען זיצען תמיד ביי אַ טישעל, און וואו דיביידע זיינען געזעסען, דאָרט האָט געשמעקט מיט אַ שדוך...

דאָס געשפּרעך האָט זיך געדרעהט אַרום ארץ ישראל, וועגען וועל־כען מישאָ האָט גערעדט מיט׳ן פאָטער אויפ׳ן וועג. דער פאָטער, וועלכער האָט זיין פּלאַן וועגען ארץ ישראל געהאַט אויסגעהערט שווייגענדיג — האָט זיך ערשט ביים טישעל, וואו דער עולם איז אַרום געזעסען, געווענדעט צו מישאָ׳ן:

— און וואָס וועט זיין דער סוף, וועסט אַן ערד־אַרבייטער ווערען אין ארץ ישראל? און צו דעם האָב איך מיך אַזוי פיעל קאָסטען גע־לאָזט, אין די שקאָלעס געשיקט! — האָט ער געזאָגט מיט אַ קרעכץ.

מישאָ׳ן האָט דאָס פּנים געפלאַמט פאַר בושה. דאָ, ביים טיש, צווישען די פרעמדע מענשען, וואָס זיינען איהם דערווידער, רעדט דער פאָטער מיט איהם וועגען זיינע הייליגסטע געפיהלען... ער האָט פערשוויגען, געוואָלט אַנטלויפען פון טיש, איינגעהאַלטע זיך — מורא געהאַט, אַז די אינגלישקייט, ווי ער האָט אָנגערופען דאָס, וואָס ער מוז אָנקומען צום פאָטער, זאָל נישט נאָך מעהר פערשטאַרקט ווערען מיט דעם, וואָס ער וועט אַנטלויפען, — האָט ער ביטער געשמייכעלט און די ברילען זיך אַראָבגענומען און אָנגעטהאָן זיי צוריק.

די געזעלשאַפט האָט דאָס בעמערקט, און מען האָט געוואָלט אַב־פיהרען דאָס געשפּרעך — האָט זיך די אידענע, די שדכנ'טע, אַנגערו־פען מיט אַ העברעאיש וואָרט — געוואָלט אימפּאָנירען:

— ארץ ישראל — ארץ זבת חלב ודבש, ווי אין פסוק שטעהט. דער דאָקטאָר, וועלכער איז געווען אַ ציוניסט, געטראָגען די באָרד געשאָרען ווי הערצעל און געהאַלטען זיך פאַר אַ גאַנצען מאַכער ביי די ציוניסטען, האָט אַנגעהויבען צו רעדען מיט גרויס בעגייסטערונג וועגען דער אויפלעבונג פון ארץ ישראל, די פּאָליטישע לאַגע פון די אידען, און האָט אַנגעהויבען דערצעהלען בסוד איינינע וויכטיגע פּאָ־ליטישע אונטערהאַנדלונגען, פון וועלכע עס וועט גרויס ישועה ארויס־קומען פאַר'ן כלל ישראל. דער עולם ארום האָט געשלונגען זיינע ווערטער מיט בעגייסטערונג. עס האָבען זיך אַנגעהויבען צורוקען צו זייער טישעל בענקלעך און מען האָט זיך צוגעהערט צום דאָקטאָר'ס געשפּרעך, ווי ער מאָלט אויס אַן ארץ ישראל, מיט אַ אידישע רעגיע־רונג, מיט אידישע פּאָסאָלען, אז עס האָבען זיך פייערלעך אַנגעצונדען אין די אויגען. און אַ איד, אַ בעקאַנטער סוחר, וואָס האָט זיך צום טישעל צוגעזעצט, האָט זיך אַנגערופען:

— וואָס־זשע מיינט איהר, ווען אידען גיבען זיך טאַקע אזוי אַ נעהם און גיבען אַ פּאָהר אראָב קיין ארץ ישראל מיט דעם ביסעלע קאַפּיטאַל, וואָס זיי האָבען, מיט דער ביסעלע ענערגיע און קאָמערץ!... ווארום דער עיקר היינט אין לאַנד איז קאָמערץ, און אידען זיינען אַ קאָמערץ־פאָלק.

— ווער וועט דיר די ערד בעאַרבייטען? אַ לאַנד בעדאַרף דאָך אַן ערד־ארבייטער, אַ פּויער — וועלכער איד וועט דיר דאָס וועלען ווערען אַ פּויער? — פרעגט אַ צווייטער.

— צו וואָס די ערד ארבייטען? — אראַבער וועלען מיר דינגען. עס זיינען דאָך דאָ אראַבער. זאָלען זיי בעאַרבייטען די ערד, מיר וועלען זיי געבען צו פערדיענען געלד, פיעל געלד. מיר, אידען, זיינען אַ קאָמערץ־פאָלק, מוזען זיך פערנעהמען מיט קאָמערץ, ערד אַבקוי־פען, זיין די שררות.

— און מיט וואָס וועסטו דאָרט האַנדלען, מיט תפילין־בייטעלעך, מיט ארץ ישראל־ערד? וואו וועסטו נעהמען אַ זאַוואָדעל, אַ צוקער־

פאבריקעל, א נאפט־קוואל? אדער אפשר גאר פאהרען קיין מאסקווע, קיין ניזשנע צו מאראזאוו'ען נאך א שטיקעל סחורה?

— וואס רעדט איהר, עס איז אן ארץ זבת חלב ודבש, אלעס איז דארט דא, אלעס! א פעט לאנד. דערצעהלט איהם, הערר זילבער־שטיין, דערצעהלט איהם! אן ארץ זבת חלב ודבש, אלעס איז דא, אלעס איז דא. זאגט איהם, רב איד, איהר ווייסט דאך יא! — האט זיך דער איד געבעטען ביים דאקטאר, מיט טרעהרען אין די אויגען. וואס מ'קען מאכט אזוי אוועק זיין ארץ ישראל פון אונטער־דער־האנד.

דער דאקטאר האט טאקע גענומען דערצעהלען, וואס ארץ ישראל איז אזעלכעס, וואס פאר א אוצרות עס זיינען דארט אין דער ערד בעהאלטען. און אלעס געזאגט אזוי פינקטליך, וויפיעל פוד קופער מעש און אייזען עס געפינט זיך אין דעם בארג, אין יענעם בארג. די וואסערען זיינען פול מיט פיש, און ביי טבריה ווייזט זיך נאפט, — און אלעס אזוי פינקטליך און גענוי, ווי ער וואלט דארט אונטען געווע־זען און אלעס אלייז אויסגעוואויגען און אויסגעמאסטען. — און דאס פייערעל אין די אויגען האט זיך ביי די אידען געשטארקט מעהר צו די געשעפטליך, וואס לאזען זיך אונטען מאכען, איידער צו ארץ ישראל.

— דארפסטו דיר א פאניע־לאנד, אויף טויט־אנגסט צו זיצען און פאגראמען דורכצולעבען, אז דו האסט דיר אזא שמאלץ־גרוב, — זאגט א איד מיט א קרעכץ.

— און מיט די אראבער וועלען מיר גאר נישט דארפען מלחמה האלטען. זיי וועלען איינזעהן, אז עס איז פאר זיי גלייכער, אז מיר זאלען זיין די בעלי־בתים. מיר זיינען א קאמערץ־פאלק, מיר וועלען זיי צו פערדיענען געבען; מיר וועלען ביי זיי די ערד אבקויפען פאר א סך געלד, זיי וועלען גוט פערדיענען. מיר דארפען גאר ניט קיין מלחמה פיהרען מיט זיי. — זאגט א איד פון דער זייט.

— אין דער ערשטער צייט וועט מען דארפען א מלך האבען, נישט קיין רעפובליק. א רעפובליק — דערנאך, נור די ערשטע צייט — א מלך, א ראטשילד, למשל. נישט־קשה, ער איז ניט קיין קלענערער בעל־יחוס פון די גוים. מען בעדארף בעציהונגען האבען מיט די הויי־

פען, מען דאַרף אַ אידישע אַריסטאָקראַטיע, אַ טיטעל, אַ אידישען טיטעל אַרויסגעבען, — דורכדעם מוז מען די ערשטע צייט אַ מלך האָבען — פאַנטאַזירט אַ דריטער איד פון אַ ווינקעל אַרויס.

מישאַ איז געזעסען די גאַנצע צייט און געשוויגען. יעדעס וואָרט, וואָס די אידען האָבען גערעדט, האָט איהם בעליידיגט. זייער גלייכגילטיגקייט צו זייער לאַגע, דער ציניזם, מיט וועלכען זיי מעסטען אויס דאָס רייכקייט פון ארץ ישראל, אויב עס לוינט זיך אונטען געשעפט צו מאַכען; געשעפטען מאַכען — און די ערד זאָלען די גוים בעאַרבייטען, און דאָס אַ טאָג נאָכ׳ן פּאָגראָם, וואו מען האָט זייער נאַקעטע שוואַכקייט, זייער יתום׳דיגקייט און הפקר׳קייט פאַר דעם פּנים פון דער גאַנצער וועלט געוויזען!... ער האָט זיך אומגעקוקט אין זאַל און האָט געזעהן די פיעלע טישלעך מיט די פּליטים — אידען בעלי־בתים, גבירים, וואָס לאָזען בילדען זייערע קינדער אין אַלע שפּראַכען און צושיקען זיי איבער אַלע אוניווערסיטעטען, פערוועלטיגען מיט רוסלאַנד׳ס רייכקייט, זיינען געקומען דאָ צוזאַמען צו לויפען פון אַלע ווינקלען פון רוסלאַנד, אַנטלויפען ווי די הינד פאַר דער געפאַהר פון זייער לעבען, פון שענדען זייערע ווייבער און זייערע טעכטער און שלעפּען זיך אַרום ווי די לעדיגגעהערס, ווי די אַקטיאָרען און שרייבערלעך איבער די קאַפעס פון דער גרויסער שטאָדט; די קעלנערס מאַכען פון זיי חוזק, און זיי זיצען און שאַצען דאָ אָב, ביים טישעל אין קאַפע, די ווערטה פון זייער היסטאָריש פאַטערלאַנד, וואָס איז געוואָרען זייער אמונה — אויב עס האָט גענוג רייכקייט דאָרט געשעפט צו מאַכען... ווער זיינע זיי דאָס — אט די קופּע מענשען, וואָס ווערען אויסגעלאַכט און געיאָגט פון דער גאַנצער וועלט? — ווער זיינען זיי דאָס! אָט די שעהנע פּנים׳ער מיט די לאַנגע שוואַרצע בערד, און די פעטע ווייבער, וואָס זיצען נעבען זיי, אָנגעטהאָן אין די שעהנסטע, מאָדערנסטע קליידער? דאָס צירונג פינקעלט אַראָב פון זיי — פּעריל און בריליאַנטען; זיי רעדען אַלע אייראָפּעאישע שפּראַכען און ווייסען אַלע אייראָפּעאישע חכמות; זעהען אויס ווי אייראָפּעער, ווי ציוויליזירטע מענשען — און שוצלאָז ווי די ציגיינער; אין זייער הארץ איז גישטאָ קיין אמונה, קיין ברעקעל ליעבע צו קיינעם ניט אויך צו גאָרנישט. — ווער זיינען זיי דאָס? און איבער וואָס ליידען זיי? וואָס איז זייער אידעאַל? אין וועמעס נאָמען שטעהען זיי צרות אויס?

און זיין פאלק איז איהם געווארען אונפערשטענדליך, ווי א גרויס רעטעניש. ער האט ניט געוואוסט, ווער זיינען דאס די אידען, און צו וועמען געהערט ער, — און געפיהלט זיך איינער, איינער אליין אין דער גרויסער, פרעמדער וועלט.

קאפיטעל 7.

א גרוס פון געוועזענע צייטען

ער איז געזעסען די אויגען אריינגעווענדעט אין זיך — און גע־פיהלט זיך פרעמד, ווייט פון דעם אלעמען, וואס רינגעלט איהם ארום— איינער אליין.

ער האט יעצט געהאט א גאנצער פאר אלעס וואס קען איהם טרע־פען — דאס איז זיין אידעאל צו זיין אין ארץ ישראל און דארטען מיט ראחעל'ן עטוואס צו ווערען.

ער האט זיך געזעהן ווי זייביידע וואהנען ערגעץ־וואו הינטער א אידישע קאלאניע; ער בעארבייט מיט אראבער, מיט אידישע פוי־ערים זיין טהייל לאנד, און ראחעל דרעהט זיך אין זיין שטוב ארום. קיינער קען זיי נישט, ווייס פון זיי נישט, און זיי נישט פון קיינעם. אט דער אידעאל האט איהם בעשיצט פון אלעס. און איז ער נור געווען אין אן אונאנגענעמע סיטואציע, ווי יעצט, אין דער פרעמדער סביבה, האט ער נור בעדארפט די אויגען צו מאכען און צו טרוימען פון זיין צוקונפט.

ער האט דאס יעצט געטהאן. נור עס וועקט איהם א בעצאגטע, אלט־געליעבטע שטימע. זיין הארץ ערציטערט.

— אך, מישא, קאק פאזשיוואיעש?

ער קוקט זיך ארום און דערזעהט פאר זיך מערי'ן, וועלכע איז אריינ־געקומען מיט איהר חתן, זיין מוטער און סאניע פון טהעאטער. ער האט זי נישט דערקענט. זי איז דורך דער צייט עלטער געווארען און געענדערט, און קליידעט זיך אנדערש — דאמען־ארטיג און עס בלישצעט פון איהר אראב מיט ציהרונג.

ער האט, ווי תמיד, פערלעגען געשמייכעלט, און זי האט איהם פארגעשטעלט מיט א גלייכגילטיגע מינע, אבער דאך מיט אן עקשנות'־דיג געלעכטעריל, איהר חתן, ה' אדלער פון קיעוו, א זעהר עלעגאנטען יונגער־מאן — די פעריל קנעפ האבען איהם ארויסגעשיינט פון העמד. דער חתן איז געווען א שטילער מיט א גוט שמייכעלע אויף זיינע גע־גאלטע ליפען און איז, זעהט זיך אויס, געווען שטארק פערליעבט אין זיין כלה, געקוקט איהר מיט גרויס ליעבע אין די אויגען אריין און פאר קיינעם זיך נישט זשענירט.

די כלה האט אבער ווייניג אכט געלעגט אויף איהם, האט זיך צו־געזעצט צו מישא'ן און זיך זעהר געפרעהט מיט איהם. — „ווי געהט עס? און וואס רעכענט ער צו טהאן?... מיט איהר ווייס זי נאך נישט וואס דער סוף וועט זיין. זי לעבט ווי אין א חלום, ווי אין א טומאן, אהן מארגען". און זאגט דאס אין חתן'ס געגענווארט, הויך, אז אלע זאלען הערען.

דער חתן איז אזש רויט געווארען און געפרעגט א פראגע זיין מחותן, ר' חיים. נור באלד האט די גראבע שדכנ'טע, מאדם זאנדבערג, צוגעפיהרט דעם יונגען מאן, וואס האר' זיך גע'שדכנ'ט צו סאניע'ן. עס איז געווען א הויכער, שטארקער יונגער־מאן, ווי אן אטלעט, מיט א פאר הענד און פיס, אז ער וואלט אלע געקענט דא צולעגען, — ה' אטלאס פון אדעס. און דער ה' אטלאס פון אדעס, אין זיין צו קורצען סמאקינג און ארבעל (אלעס האט געפלאצט אויף איהם פון דיקקייט), האט געהאט אזא נאאיווע, אזא פערשעהמטע, אזא חתן'דיג מינעלע, אז עס איז א רחמנות און א שאנדע געווען צוצוזעהן: אזא שטארקער יונג, אזעלכע פאר הענד און פיס — און אזא פערשעהמט, חתן'דיג מינעלע פון נישט קענען צוויי צעהלען. דער דאקטאר האט באלד דעם חתן ארייגעצויגען אין א געשפרעך וועגען בעקאנטע אין אדעס, וואס דער דאקטאר האט דארט געקענט א וועלט מיט אידען, (ער האט איבערהויפט געקענט די גאנצע וועלט) און וועגען דעם, מיט וואס ער האנדלעט. „דער פארשטעהער פון נעסטלע־מעהל"? יא, „נעסטלע מעהל איז די בעסטע שפייזונג נישט נור בלויז פאר קינדער, נור אויך פאר דערוואקסענע, און דורך דער צייט פון זיין לאנגע פראק־טיק האט זיך דאס „נעסטלע־מעהל" ארויסגעוויזען אלס די בעסטע

שפייז. און סען־ראפאעל־וויין איז זעהר גוט פאר'ן מאגען" — אויך א פארשטעהער פון סען־ראפאעל־וויין.

אין א ווינקעל איז דערוויילע געזעסען מישא און מערי. און מערי איז גאר היינט אנדערש ווי אלע מאל. זי איז טרויעריג און רעדט צו מישא'ן מיט פערטרויען ווי צו אן אלטען גוטען פריינד.

— איך ווייס אז איך בין נישט גוט געווען צו דיר. זיי מיר מוחל, מישא. דאס לעבען האט נקמה גענומען אן מיר — קרעכצט זי, און זי וויל איהם האבען פאר א גוטען פריינד: זי איז אליין און האט נישט קיינעם קיין ווארט צו פערטרויען און נור ער האט זי פערשטאנען.

און מישא וואונדערט זיך, וואס די ווערטער מאכען אויף איהם נישט קיין איינדרוק. וואס איבערהויפט איז ער אזוי רוהיג. און דאס איז די מערי, וועלכע ער האט אמאל אזוי געליעבט... אזוי גע־בעקענט און נאך וועלכער ער האט אזוי געטרויערט? און אט זיצט זי פאר איהם און רעדט מיט איהם און עס איז איהם אזוי אלץ איינס, עס איז איהם אזוי אלץ איינס... און דער חתן, דער אידישער יונגער־מאן, מיט די פיינע פערל־קנעפ אין העמד, מיט די ערדעלע הענד — קוקט אויף זיי, און א קנאה ליגט אין זיינע שטילע אויגען. איבער־הויפט זעהט זיך אויס דער יונגער־מאן צו זיין זעהר אן ערדעלער און פון אן ערדעלער פאמיליע, און ער קוקט אויף זיי מיט א פערליעבטע מינע און קנאה אין די אויגען. ער איז פערליעבט, זעהט זיך אויס אין זיין כלה איבער די אויערן.

און מערי פערטרויט מישא'ן, אז איהר שטעהט פאר זעהר א וויכ־טיג געשעהעניש אין איהר לעבען, און ווארפט א פערטאכטענדען בליק אויף'ן חתן, ווי זי וואלט מיט דעם געוואלט מישא'ן געבען צו פערשטעהן, אז נישט ד א ס מ י ט א י ה ם מיינט זי. און זי דארף האבען א פריינד, וועמען זי זאל זיך קענען פערטרויען. זי איז אנדערש געווארען. זי איז א קינד געווען, אלעס איז געווען א קינדער־שפיעל, יעצט האט זי דאס לעבען פריה רייף געמאכט און זי איז דער־רינען. און זי ווייס, אז מישא איז איהר געווען אן אמת'ער, אויפ־ריכטיגער פריינד, אז קיינער קען עס נישט זיין, נור אזעלכע מענשען ווי ער; און זי איז גאר נישט מקנא ראחעל'ן, נור וואס זי האט מישא'ס פריינדשאפט, און פריינדשאפט איז מעהר פאר ליעבע.

און מישא האָרכט אויס און שמייכעלט צו, און קלערט בשעת מעשה, וואָס טהוט ראחעל יעצט. — ער האָט זי אַ גאַנצען אבענד אליין געלאָזט — צו האָט זי זיך שלאָפען געלעגט און איז מיעד פון וועג, און וואונדערט זיך, וואָס דאָס איז „מערי" — די מערי — און וואָס איז אזעלכעס מערי? און בשעת מעשה האָט ער אַנגעהויבען צו קלערען. ווי רעדט מען מיט'ן טאַטען, און מישב זיך געוועזן ביי זיך, אז עס איז בעסער איבערצורעדען מיט דער מאַמען, און ער וועט עס נאָך טהאָן היינט אין אבענד.

און מערי זעהט, אז ער איז גאָר נישטאָ אין קאפע־הויז, ער זעהט זי גאָר נישט, אז ער איז ערגעץ וויים, גאַנץ ווייט פון אָט דעם טישעל און פון די אלע מענשען. זי ווערט בייז אויף זיך, האקט אָב דעם געשפרעך אין מיטען און רוקט זיך אָב פון איהם. איבער איהר פּנים ציהט זיך איבער אַ וואָלקען־טרויער און די ליפּען פערקרימען זיך, ווי ביי אַ קינד צום וויינען. דער חתן, דער עדעלער יונגער־מאַן פון קיעוו, בעמערקט עס. ער רעדט מיט ר' חיים'ען און בעמערקט אלעס וואָס קומט פאָר אויף מערי'ס פּנים. ער געהט גאַנץ שטיל צו, רוקט צו זיין שטוהל און רעדט צו איהר מיט אַ שמייכעל: אויב זי וויל נישט עפּעס בעשטעלען?

זי ענטפערט איהם נישט. זי איז בייז. נור דער יונגער־מאַן נעהמט עס פאַר ליעב, וואָס ער זיצט כּמעט נעבען איהר, און זיין טאָן און פּנים ווערען גאָר פרעהליכער.

אויפ'ן וועג רעדט מישא מיט דער מוטער, אז ער קען דאָ נישט לענגער בלייבען, בערלין פּייניגט איהם; אז ער מוז ווי אַם שנעלסטען אוועק. און זיין ווייב פּיהלט זיך שלעכט.

די מוטער טרייסט איהם: דער פאָטער איז גאָר ניט אזוי שלעכט. ווי ער מיינט; דער פאָטער ליעבט איהם, און ער קען דאָך פערשטעהן, ווי עס איז זייער הארץ, אז זייער עלטסטער זוהן, זייער מישא, האָט חתונה אָהן די עלטערען'ס ווילען, און די עלטערען פּיהרען נישט דאָס קינד אונטער דער חופּה. נור ראחעל איז איהר טאָכטער. אז קוים האָט מישא מיט איהר חתונה געהאַט, מעג זי זיין ווער זי איז — איז זי איהר טאָכטער; און זי וועט איהר צודריקען צו איהר הארץ ווי אַ מוטער.

פאַר'ן האָטעל, ביים געזעגענען זיך, געהט מערי צו צו איהם:

צו וויל ער זיך נישט נאך אביסעל דורכגעהן „אונטער דען לינדען“?
די נאכט איז אזא שעהנע. זי האט איהם זעהר א וויכטיגע זאך צו פער־טרויען. מישא שמייכעלט פערלעגען און נעהמט די ברילען אראב: זעהר גערן, אבער ער האט זיין פרוי אליין געלאזט אין דער היים. ער מוז אהיים געהן. געזעגענט זיך קאלט, געהט אין הויז אריין.

אז מישא איז אהיים געקומען, האט ער ראחעל'ן געטראפען שלא־פען. אין די קליידער איז זי געלעגען אויפ'ן בעט. אין שטוב איז ליכ־טיג געווען, דער גאז האט געברענט. ער האט זיך געזעצט נעבען איהר בעט און בעטראכט איהר געזיכט, וואס איז געווען אויסגע־מוטשעט, ווי ביי א הייליגע געפייניגטע. ער האט געהאט דאס געפיהל, ווי ביינאכט, אין שלאף, ווייגט זי אוים אלעס, וואס זי פערשווייגט ביי טאג. די הייטעלעך האבען זיך געצויגען איבער איהרע אויגען מיט שוואכקייט, ווי ביי א קינד, ווי ביי א טויב; און דאך איז דער קינ־דערשער שמייכעל נישט פערשוואונדען איבער איהר יונג מויל. די געשליפענע, קליינע ווייסע צייהן האבען זיך ארויסגעוויזען פון איהרע יונגע ליפען. דאס געזיכט ביים מויל איז גאנץ, גאנץ קינדיש געווען. ער האט אויף איהר גרויס רחמנות געקראגען.

זי האט געמוזט פיהלען זיין בליק, ווארום זי האט מיט שרעק, ווי א טויב, איהרע אויגען אויפגעעפענט. זי האט איהם דערזעהן. א רויטליכקייט, ווי ביי א מיידעלע, האט זיך צוגאסען איבער איהר פנים, און זי האט זיך פערדרעהט אויף דער צווייטער זייט. מישא איז אויך פערשעהמט געווארען, אויפגעהויבען זיך, אויסגעלאשען דעם לאמפ, זיך געלעגט אויף זיין געלעגער און נישט געשלאפען לאנג, לאנג אין דער נאכט אריין.

קאפיטעל 8.

קיין ארץ ישראל

צו מארגענס איז די מוטער פלוצלונג און אומגעריכט אריינגע־קומען אין פאנסיאן. עס איז נאך געווען אזוי פריה, אז ראחעל האט זיך ערשט געהאלטען אין אנטהאן, און די מוטער איז אהן ווערטער ארויפגעפאלען אויף דער יונגער ווייבעל און זי געקושט, געהאלזט און געוויינט: „זי דארף גאר נישט זארגען. זי איז איהר טאכטער און זי איז איהר מוטער, און א מוטער'ס הארץ פיהלט אלעס". — און לאנג דארט אבגעזעסען און אויסגעפרעגט זיך וואס זיי מאכען, וואס זיי דענקען צו טהאן, גאר מוטערליך.

ראחעל איז אזוי ערשטוינט געווען און דאס אלעס האט איהר אזוי ווילד־פרעמד אויסגעזעהן, אז זי האט קיין לשון נישט געקענט געפינען. און גאר ניט גערעדט, נור געענטפערט מיט יא און ניין.

די מוטער האט דוקא געוואלט, אז זיי זאלען אהין געהן צום פאטער און זאלען אינאיינעם עסען מיטאג. מישא האט נישט גע־וואלט, אבער ראחעל האט געשאקעלט מיט'ן קאפ אויף יא, אז זי וויל. זי האט זיך אנגעטהאן און איז מיטגעגאנגען. מישא איז אין דער שטיל גליקליך געווען.

אויפ'ן וועג האט זי געשוויגען. דער פאטער האט זי עמפפאנגען זעהר ליעבליך, אבער קאלט. אויף ראחעל'ס פנים איז געווען אויס־געגאסען א גלייכגילטיגקייט. סאניא, מישא'ס שוועסטער, איז אריינ־געלאפען מיט גרויס פרייד, זיך צוקושט און אויך געוויינט: „זי האט שטענדיג געוואוסט, דאס הארץ האט איהר געזאגט, אז ראחעל וועט איהר שוועסטער זיין".

עס איז אויך אריינגעקומען דער פעטער ר' חיים, מערי'ס פא־טער, — עס איז שוין קיין סוד נישט געווען — געוואונשען איהר מזל טוב. מערי איז צו איהר געווען פריינדליך, אויפריכטיג־פריינדליך און געפרעהט זיך מיט איהר, ווי מיט א שוועסטער. ביסלעכווייז איז אויך ראחעל היימישער געווארען, דאס שטילע טרויעריגקייט האט זיך

אבגערוקט פון איהר און זי האט געשמייכעלט גליקליך און אנטהייל גענומען אין ריידען. מישא איז גליקליך געווען.

דער פאטער איז נאך אלץ אביסעל קאלט געווען, אבער ער האט עס נישט ארויסגעוויזען.

עס איז אויך אנגעקומען מערי'ס חתן, דער ערעלער יונגער־מאן, מיט גרויסע ווייסע רויזען, וואס ער האט יעדען טאג געבראכט מערי'ן. מערי האט דוקא געוואלט אז ראחעל זאל די רויזען נעהמען: „ניין, אלע, — נישט נור איינע". אויף וואס דער חתן האט מיט שמערץ גע־קוקט.

מיטאג האט מען בעשטעלט אין א אידישען רעסטאראן, ביי א בע־זונדער געדעקטען טיש. ביים עסען, נאך די פיש, איז דער פאטער פריינדליכער געווארען, איבערגעבעטען זיך מיט דעם פאקט. ער האט בעשטעלט וויין, געוואונשען מזל טוב ראחעל'ן און זיך צוקושט מיט איהר און מיט מישא'ן. די מוטער איז ארוים אין א גרוים געוויין, אויסגעטהאן איהר שנור פערל און זי אנגעטהאן ראחעל'ן.

ראחעל איז געזעסען ווי אין א חלום, איהר פנים האט געשט־ראהלט, כאטש טרויעריג געווען, און אלע האבען זיך מיט איהר גע־פרעהט אם מעהרסטען מערי. די ברידער ר' חיים און ר' לייזער האבען זיך אויך צוקושט: „אם ירצה השם ביי מערי'ן, אין א פרעהליכערער צייט און אין דער היים" . . . דער חתן האט געשטראהלט פאר גליק, מערי איז ברוגז'דיג געווארען . . . נאכ'ן עסען וועט מען פאהרען מיט ראחעל'ן אין די מאגאזינען מתנות קויפען. וועש איז ביליג אין בערלין — אין ספעציעלע געשעפטען, נישט ביי ווערטהיימער'ן — אויפ'ן „יאהר מארק".

נאכ'ן עסען, ווען די פרויען זיינען איבער דער שטאדט געפאה־רען, האט דער פאטער מיט'ן זוהן געדעדט אליין אין א צימער: „יא, חתונה געהאט. און וואס וועט דער תכלית זיין? מען דארף זיך נעהמען אדער לערנען, אדער צום געשעפט. ארץ ישראל, אן ערד־ארבייטער ווערען — א משוגע'נע זאך. וואס מען האט געטהאן, האט מען געטהאן. מילא, אזא צייט געווען. אנדערע קינדער האבען נאך ערגערע זאכען אבגעטהאן, אינ'ם לעבען געקומען, — אבער משוגע דארף מען נישט זיין. אז חתונה געהאט — מוז מען זיין א מענש. אויף בילדונג וועט ער שיקען חודש'ליך פאר ביידע צו לעבען". „וואס

ארץ ישראל? משוגע! אויף ארץ ישראל וועט ער קיין גראשען נישט געבען, נישט אויף הוצאות און נישט אויף צו לעבען! האסט חתונה געהאט — גיב דיר אליין אן עצה".

מיט דעם איז דער שמועס אבגעהאקט געווארען.

די מוטער האט זיך ארייגגעמישט:

„דאס קינד האט רעכט. לאז ער פרובען זיין מזל. אז ער וויל אין ארץ ישראל, אז דאס הארץ ציהט איהם דארט אהין — זאל ער פאהרען. געלויבט צו גאט דערפאר, זייער קינד איז נאך א איד גע־בליבען. וואס מען הערט זיך אן פון אנדערע קינדער, ביי אנדערע עלטערן . . . אז דו וועסט נישט געבען, וועל איך די בריליאנטענע אוירינגלאך פערקויפען און די קינדער אויף הוצאות געבען, מיינע וויאיגרישנע בילעטען פערקויפען".

דער פאטער איז דאך בעסער געווארען — אויף הוצאות געגעבען און אויף א שטיק צייט צו לעבען אין ארץ ישראל אויך. נאך צוויי־דריי טעג זיינען זיי געווען אין בערלין, אין איינעם מיט דער משפחה, כאטש פון פאנסיאן אין האטעל אריין האבען זיי זיך נישט געוואלט איבערציהען. די שוועסטער סאניא און מערי, און איבערהויפט מערי, זיינען נישט אבגעטראטען די גאנצע צייט, אין טהעאטערען געשלעפט, מיט אויטאמאבילען שפאצירען געפיהרט, אין טיער־גארטען, צום זאאלאגישען גארטען ארום. ראחעל איז געווען ווי אויף א פרעמדע חתונה — מיטגערעדט, מיטגעפרעהט זיך, אבער ערגעץ אנדערש וואו געווען, ווי אין א חלום... מישא איז גליקליך געווען איבער ראחעל. אין אבענד האבען זיי ביידע צום פאטער, צו דר. לייזערא־וויטש, א בריעף געשריבען, אז זיי פאהרען קיין ארץ ישראל.

אין א פאר טעג ארום זיינען זיי אבגעפאהרען דורך שטעטינער באנהאף איבער טריעסט קיין ארץ ישראל. מערי מיט סאניא'ן האבען דעם וואגאן־פענסטער באגלייט מיט בלומען און די מוטער — מיט טרעהרען.

קאפיטעל 9.

אליין מיט זיך

מערי איז געלעגען ביז אין שפעטען טאג אריין אויף איהר געלע־גער אין פאנסיאן, אין וועלכען זיי האבען געוואהנט, די טהיר פער־שלאסען און קיינעם נישט אריינגעלאזט צו זיך.

איהר שווארץ צולאזענער קאפ האאר איז געווען איינגעטונקט אין די זיידענע קליינע קישענס, וועלכע זי האט מיטגעפיהרט מיט זיך, און פון אונטער דער אטלאסנער קאלדרע האבען ארויסגעשטראהלט איהרע גרויסע, גרויסע אויגען, וועלכע זיינען געווען פול מיט טרעהרען. אין די הערליך איבער איהרע ווייס־אפעלהייטליך האט זיך פערבאר־גען א בענקעניש; פון די ליפען, פערקרימט ווי צו וויינען, האבען ארויסגעשמאכט איהרע ווייסע צייהן, און מיט די הענד האט זי זיך פאר איהרע יונגע ברוסטען געהאלטען. שוין איינינגע מאל האט די מאמע, דער טאטע אנגעקלאפט דורך דער טיר: „קינד, גאר נישט אין מויל געהאט". מערי האט נישט געענטפערט און האט זיך נישט געגומען אנצוטהאן.

די עלטערען זיינען נישט אונרוהיג געווארען. זיי האבען געקאנט איהר געוואהנהייט, און זי פלעגט עס לעצטענס טהאן עפטער — גאנצע טעג אבליגען אין בעט און נישט ארויסגעהן פון צימער. זי האט נישט צו וואס זיך אויפהויבען. דאס לעבען איז איהר לאנגווייליג געווארען און אהן אינטערעס. אלעס איז איהר מיאוס און קליין געווען און עס האט זיך נישט געלוינט.

נאך איהר „ערשטע ליעבע", נאך קאוואלסקי'ן האט זי נישט מעהר געבענקט. ער האט זיך איהר אויסגעוויזען ווי געשטארבען. איבריגענס זעהט זי איין, אז אויך ער איז נישט געווען דער ריכטיגער איהר בעשערטער, נאך וועמען זי זאל בענקען. טהייל־מאל דערמאהנט זי זיך אן זיין אונבעהאלפענעם שמייכעל, אן זיין נארישער מינע, ווען ער האט געקוקט אויף איהר מיט בעגעהרען — שמייכעלט זי, אבער ער האט זיין קונסט — זיין לאנדשאפט, און מיט אזעלכע איז

גאר נישט אנצוהויבען: זיי האבען זיך נישט, און וואס זיי האבען גיבען זיי אוועק דער קונסט.

די גאנצע צייט איהרע אין פעטערבורג האט אויסגעזעהן ווי א קינדער־שפיעל, ווי א גימנאזיום־ליעבע. איהרע בעציהונגען צו מאקסימאוויטש'ן, צו דעם אלטען „דאן זשואן", — ווי ער האט געפאדערט ארום איהר! פון די אלע מענשען, קומט איהר פאר, איז דער אינטערעסאנטסטער דאך געוועזן מישא.

זיין נאאיוויטעט און זיין שטומע, טיעפע איבערגעבענהייט — דאס האט זי יעצט געריהרט. און זי האט זיך געקענט פארשטעלען א ווייטערדיגע לעבען נור מיט מישא'ן. מיט מישא'ן ווען זיי וואלטען חתונה געהאט, וואלטען זיי געפיהרט אן איינפאכען לעבען. זיין ליעבע צו איהר וואלט געווען ווי א שטיל געזאנג, וואס עס הערט קיינער נים, נור עס זינגט זיך אין יעדעם שטילע שעהנע לעבען . . .

מיט קאוואלסקי'ן האט זי זיך נישט געקענט פארשטעלען א ווייטערדיגען לעבען. עס איז געווען ווי אין א חלום. און מיט אזעלכע מענשען לעבט מען נישט לאנג. זיין ליעבע איז נישט ווי מישא'ס — א שטילער וואסער־קוואל, וועלכער פליסט אייביג. דאס איז ווי א געשריי, ווי א פלאם וואס ברענט זיך אוים אין איין מאמענט. און אזעלכע מענשען ווי קאוואלסקי זיינען אויך נישט אינטערעסאנט אויף דער דויער. דאס איז נישט קיין מישא, וועלכענס ליעבע איז ווי א נר־תמיד, ווי א ליכטעל א קליינע, נור עס ברענט תמיד, תמיד . . . דורכדעם, אז זי איז שפעטער געקומען צו לויפען קיין פעטערבורג, איז עס איהר מיאוס און לאנגווייליג געווארען. קאוואלסקי איז נישט געוועזן. ווען אפילו ער וואלט געווען, וואלט אויך נישט אינטערעסאנט געווען. דער אלטער מאקסימאוויטש, וועלכער האט פלוצלינג אנגעהויבען גראה צו ווערען, פלעגט ארויפקומען צו איהר יעדען טאג. נור עס איז אויך לאנגווייליג געווען מיט איהם. זיינע געשפרעכען האבען זי נישט מעהר אינטערעסירט.

נאט, וויל זי קליגער ווערען, קען זי ביכער לעזען, נישט ארומגעהן מיט דעם אלטען דאן זשואן און אלע, וועלכע געפינען זיך אין זיין געזעלשאפט, זאלען זי בעטראכטען פאר אן אינטערעסאנטען „עקזעמפליאר".

און זי איז גליקליך געווען, אז דער פאטער איז געקומען נאך איהר (אליין האט זי זיך געשעהמט אהיים צו קומען) און מיטגענומען זי קיין בערלין. און דא איז דענסטמאל פאר איהר דאס לעבען ליינגווייליג געווארען. זי האט שוין געקענט שלאפען ביז נאך מיטאג, און גארנישט האט אויף איהר געווארט, צו וואס זי זאל זיך אליין דארפען אויפ־צוהויבען.

די מוטער און די מוהמע האבען זי געפיהרט אין די מאגאזינען. זי האט זיך קליידער געמאכט — דאס האט איהר נאך שפאס געמאכט. און זי האט זיך שדוכים געלאזט רעדען אויס טשיקאוואסטש, ווי וועט אויסזעהן דער יונגערמאן, וואס מען רעדט איהר דעם שידוך. און זי האט זיך זיי אויסגעזעהען און אויסגעקליבען, ווי מען קלייבט אויס קליידער אין מאגאזין. זי האט נור צוליעב דעם אבגעלאזט א שידוך, ווייל עס איז טשיקאווע געווען צו זעהן די נייע יונגע לייט, וואס מען וועט איהר מארגען פארשטעלען, קוקען אויף זייערע נאאיווע, חתן'דיגע מינעס, אויף זייערע געוואשענע העמדער און אויף די קנעפּ פון די העמדער. מיט א צופריעדענהייט האט זי בעטראכט יעדע מינע, און אויף דער נאכט האט זי פאר סאניא'ן נאכגעשפיעלט די קאמעדיע פון צופיהרען און בעקענען דעם חתן, די רייד וואס ער רעדט און די מינע וואס ער מאכט...

אויף דעם איצטיגען חתן, ה' אדלער פון קיעוו, איז זי בעשטאנען נור דערפאר, ווייל ער זעהט אויס אנשטענדיגער פון אנדערע און מען קען זיך ווייזען מיט איהם אין א פיינעם רעסטאראן, אויף א באל — און דאס האט זי יעצט געוואלט. זי האט געוואלט א כלה ווערען, האבען א חתן מיט וועלכען זי זאל קענען די האלבע נעכט אין די רעסטאראנען, אויף די בעלער און קאנצערטען געהן. איבריגענס, איז איהר געפעלען די צערעמאניע פון א כלה ווערען. זי האט עס געוואלט דורכמאכען — קריגען מתנות און האבען זיך א פערליעבטען יונגען מאן. און פערליעבט איז דער חתן געווען אין איהר פון דעם ערשטען אויגענבליק. ער איז געווען א שטילער. ער האט קיין ווארט נישט גערעדט. נור אויגען האט ער גרויסע און שווארצע ברעמען און וויל אלעס ארויסזאגען מיט די אויגען, וואס דאס מויל קען נישט...

אז מען האט איהם צוגעפיהרט צום טישעל, איז ער א דערשרא־קענער געבליעבען. עס האט זי אביסעל געריהרט זיין אונבעהאלפענ־

קייט. איבריגענס, איז איהר זיין אויסערעם זעהר געפעלען: א פיין געזיכט און קליידעט זיך ביי א גוטען שניידער.

דער יונגער מאן ברענגט איהר יערען טאג בלומען — גרויסע ווייסע רויזען. דאס ריהרט זי אביסעל, אבער זי האט איהם נאך קיין גוט ווארט נישט געזאגט. און ער געהט נעבען איהר ווי א שאטען און רעדט נישט קיין ווארט. איז זי גוט אויפגעלעגט — ווערען זיינע אויגען גרויס און א גליקליכע מינע רוהט איבער'ן פנים; איז זי שלעכט געשטימט — ווערען איהם די אויגען קליין, און ער ווערט טרויעריג, ווי א געטרייער, גוטער הונד.

איבריגענס, איז ער פון די מענשען וואס מאכען נישט קאליע, פערדארבען נישט די שטימונג און קענען שווייגען. דאס איז זעהר פיעל היינט, וועט עס נישט אזא אומגליק זיין ווען זי וועט דארפען מיט איהם חתונה האבען. נור וויל זי יעצט חתונה האבען? זעהט זי איבערהויפט א צוקונפט פאר זיך?...

זי קוקט זיך איין אין איהר לעבען און טראכט זיך: וואס האט זי ליעב? וואס וויל זי? נאך וועמען בענקט זי? — און זי זעהט, אז איהר לעבען איז יעצט דורכגעגאנגען ווי אין א טומאן, אלעס איז בעשטאנען פון צופעליגקייט און זי זעהט נישט קיין איין שטיקעל וועג פון איהר צוקונפט ארויס. אייגענטליך האט זי קיין ציעל נישט אין לעבען.

איהרע עלטערן האט זי נישט ליעב, אויף דער מוטער האט זי רחמנות, ווי מען האט רחמנות אויף א פרעמדע ארימע פרוי. דער פאטער איז א עגאאיסט.

אפשר איז ער יא אינטערעסאנטער פון דער מוטער, אבער וואס געהט ער איהר אן? — איהר פאלק איז איהר פרעמד, זי ווייסט נישט פאר וואס מען האט פיינד די אידען און פאר וואס ווערען זיי נישט אויס אידען, ווען קיינער וויל זיי נישט ליידען. צו לוינט זיך איבער דעם די צרות, וואס זיי שטעהען אוים?

זי האט שוין, ווען זי איז נאך אין שקאלע געווען, נאכגעקלערט וועגען דעם. א חבר'טע האט זי בעליידיגט און אנגערופען „יודין". זי האט פערקלאגט די חבר'טע און דערנאך האט זי אנגעהויבען צו קלערען וועגען דעם, וואס זייגען אידען אזעלכעס און פאר וואס ליידט מען.

זי האָט זיך נאָכגעפרעגט ביי איהר לעהרער פון רעליגיע. יענער האָט איהר געגעבען צו לעזען לאַנגווייליגע ביכער דעריבער: „די געשיכטע פון אידען“ — נור מען שלאָגט אידען. קיין איין טהאָט נישט, קיין איין העלד נישט, אין וועלכען מען זאָל זיך קענען פערליעבען. און די פראַגע, פאר וואָס אידען שמד'ען זיך נישט אויס, איז איהר נאָך אַלץ נישט פערענטפערט געוואָרען. דאכט זיך אַזעלכע קלוגע מענשען, און ליידען פאר עפּעס אַן אונזין. וואָס פאר אַן אונטערשיעד צו די שוהל, צו די קירך אז עס איז דאָ אַ גאָט, איז דאָך נור איין גאָט, אַ גאָט פאר אַלעמען, און די קירך איז דאָך שעהנער און ריינער פון דער שוהל?

דאָס זיינען אַלץ פראַגען, איבער וועלכע זי האָט נישט געקענט לאַנג נאָכקלערען, ווייל עס האָט זי נישט אינטערעסירט. — און וואָס געהט עס איהר אַלץ אָן?

זי האָט אַמאָל געהאַט אַ חבר'טע אין דער שוהלע. איז יענע געוועזען אַ פּוילישע — האָט זי ליעב געהאַט די פּוילישע ערד און האָט שטענדיג דעקלאַמירט געדיכטע פון ליעבע צו „אָטשיזנאַ“. און וואָס האָט זי ליעב? די ערד האָט זי ליעב? וואָס איז פאר אַ חילוק וועלכע ערד? — אַלע פעלדער, אַלע לענדער האָבען איין פּנים.

די רוסישע מיידלעך פערשטעהט זי שוין בעסער, נור יענע האָבען אויך עפּעס אַן „אָטשיזנאַ“, און ווען זיי פאַהרען פאַרנאַכט איבער'ן דניעפּר שפּאַצירען און זינגען ליעדער, קלינגט אין זייער שטימע אַזאַ בענקענדער, ליעבער טאָן, און אין די אויגען — אַזאַ פייכטקייט. אָדער ווען זיי לעזען פּושקין'ס „קאַפּיטאַנסקאַיאַ דאָטשקאַ“, ווערען זייערע באַקען אַזוי צוהיצט. וואָס פרעהען זיי זיך אַזוי דערמיט? עס איז דאָ שעהנערע זאַכען, פּושקין'ס „יעווגעני אָניעגין“ איז דאָך שעהנער פון „קאַפּיטאַנסקאַיאַ דאָטשקאַ?...“

אַזוי איז זי ווי הונדערט אַנדערע אידישע מיידלעך, געוועזען ווי אַ פערבלאָנדזשעטע שעפעלע, ווי עפּעס אַ בוימעל, וואָס איז פער־פלאַנצט געוואָרען אין אַ פרעמדען קלימאַט. זי האָט אַרום זיך געזעהן בעגייסטערונג, ליעבע, בענקען צו לאַנד, צו פאָלק, צו מנהגים און צו יום טובים, און זי האָט גאַרנישט געהאַט. איהרע עלטערן האָבען איהר קיין ירושה נישט איבערגעלאָזט. נאַקעט איז זי געבוירען געוואָרען

און נאקעט שטעהט זי אַליין אין דער וועלט, אָהן טראַדיציע, אָהן גלויבען און אָהן ליעבע.

וואָס האָט זי געהאַט צו זוכען אין לעבען אויסער ליעבע, אויסער איהר אייגענע קליינע מענשען־ליעבע?

איהר קוואַל איז שוין געווען אָפען. די ליעבע האָט געקוואָלען פון איהר, ווי א פרישער קוואַל וואַסער, אָבער עס איז נישט געווען ווער עס זאָל אויס דעם ריינעם קוואַל וואַסער טרינקען. קאַוואַלסקי האָט נור אָנגעקלאַפּט אין דעם קליינעם קוואַל, אָבער ער האָט איהם נישט געעפענט. ער האָט נור אויפגעוועקט די שטילע ליעבע־געפיהלען, וועלכע זיינען געווען איינגעוויקעלט ווי א קנויל און ווי א סוד געשלאָפען אין איהר...

יעצט איז זי וואַך געווען. דער קנויל האָט זיך אנגעהויבען פאַנאַנדערוויקלען, דער ליעבע־קוואַל — פאַנטאַנען צו שלאַגען פון אַלע איהרע אברים. און עס איז קיינער נישט געווען, קיינער נישט, נאָך וועמען זי זאָל בענקען, אויסגיסען זיך אין איהר בענקשאַפט... קאַוואַלסקי איז פאַר איהר יעצט אַזוי ווייט געווען, אַזוי פרעמד. אפילו ווען ער וואָלט דאָ געווען, וואָלט זי צו איהם אויך גאַר נישט מעהר געפיהלט — אַן אויסגע'חלום'טער חלום, וועלכער קען איהר מעהר גאַר נישט געבען. מעהר האָט זי יעצט אינטערעסירט מישאַ. ער איז ווי אין א סוד איינגעהילט. ער האָט אין זיך עפּעס אַזעלכעס. וואָס איז מעהר פון ליעבע, עפּעס אַזעלכעס, ווי יענע פּוילישע מיידעל, וועלכע דעקלאַמירט וועגען „אַטשיזנאַ“, אָדער ווי די רוסישע, וואָס זינגען די ליעדער פאַהרענדיג אויפ'ן דניעפּר. ער האָט אויך דעם סוד פון „אַטשיזנאַ“. און זי איז געשטאַנען פאַר איהם ווי פאַר א סוד און זי האָט איהם מקנא געווען. ער וואָלט זי געקענט מיט אריינגעהמען אין זיין סוד אריין, געבען איהר עפּעס אַן וואָס זיך אָנצוכאַפּען, אַז זי זאָל זיך קענען מיטשלעפּען, עפּעס אַזוינס וואָס איז מעהר פון מענשליכע ליעבע. ער וואָלט איהר פון זיין לעבען, פון זיין אידעאַל געגעבען. נור פערמויערט איז ער שוין געווען פאַר איהר ווי מיט זיבען מויערען. זיין שמייכעל איז שוין קאַלט געווען און בעשיצט איז ער געווען פון איהר. מיטגענומען אין דער טיעפעניש פון זיין סוד האָט ער ראַחעל'ן און מיט איהר געהט ער אויף זיין וועג, צו זיין ציעל, — אַן ארויסגעוואָרפענע איז זי געווען פאַר איהם

זי איז אזוי אבגעלעגען ביז'ן האלבען טאג און געקלערט וועגען זיך, וועגען איהר צוקונפט — און גאר נישט, גאר נישט פאר זיך געזעהן. איהרע אויגען און מויל האבען אויסגעדריקט בענקשאפט. זי האט געבענקט נאך עפעס, נאך עפעס וואס זאל אנפילען איהר לעער לעבען.

מען האט אנגעקלאפט אין טהיר. עס איז געווען די דיענסט. זי האט איהר געבראכט די בלומען, וואס דער חתן האט איהר געשיקט יעדען טאג צו מיטאג.

זי איז ארויס פון בעט, אויפגעעפענט די טהיר, צוגענומען די בלומען און צוגעשלאסען די טהיר נאך זיך. דעם בריעף, וואס איז געווען נעבען די בלומען, האט זי אוועקגעווארפען, די בלומען — צור־בונדען.

זי האט זיך בעטראכט אין שפיעגעל. איהר לייב איז געווען יונג און רייף. ערשט נאר וואס רייף געווארען, ווי די ווייסע רויזען אין איהר האנד. אנגעצויגען איז געווען איהר קערפער, שטרענג אנ־געצויגען, ווי די שנור פון א פיילענבויגען אין א יונגע גבור'שע האנד. איהרע בריסטען זיינען גליין געווען, אבער פול, און האבען געשאסען פון איהר לייב ווי צוויי יונגע טויבען, און הארט זיינען זיי געווען ווי צוויי קארענדיגע ווייסע עפעל. רונדיג זיינען אראבגעפאלען איהרע פלייצעס ווי צוויי קליינע וואסער־פאלען איבער איהר רוקען און איבער איהר ברוסט. איהרע צוויי הענד זיינען געבויגען געווען ווי די פייל־לענבויגענס — לענגליך זיך פערשלענגערט ארום איהר לייב, ווי די שוואנען פערשלענגלען זייערע פליגעל ארום זיך. זי האט בעקוקט איהרע פיס — זיי זיינען דין געווען און ווייס, ווי געשניטען פון העל־פען־ביין. זיי האבען זיך צוזאמענגעקושט ווי צוויי הענד, און די רויטע, בלוטיגע פינגער פון איהרע פיס זיינען געוואשען און געפוצט געווען. די נעגעל פון איהרע פיס האבען געבלישטשעט ווי די נעגעל פון איהרע געפוצטע הענד, און איבער איהר גאנצען קערפער איז געלעגען אויסגע־גאסען יענע שמיידיגקייט, יענע ווייכע בעוועגליכקייט, וואס עס האט אין זיך א ווייס וואלד־טהיער וואס קומט פון ווארימע, טראפישע לענדער. איהר קאלט געגענזעלט לייב, וועלכעס איז יעצט געווען איבערגעצויגען מיט א טוי פון פרישקייט, וואס ליגט אויף די פרוכטען אין גארטען ביי זונען־אויפגאנג, האט געהויכט פון זיך א ווארעמען

אַטעם פון ליעבע. איהרע ברוסטען זיינען ווארים געווען און גע־אַטהעמט ווי איהרע ליפּען, און איהר בויך אזוי קאַלט, ווי די ווייסע רויזען וואָס זי האָט געהאַלטען אין איהרע הענד.

זי האָט בעטראַכט אין שפּיעגעל איהר יעדעם גליעד און יעדע איהרע בעוועגונג, געוואָרפען די שווארצע לאָקען איבער איהר לייב און זי האָט זיך ליעב געהאַט. דאָס אַלעם האָט געבענקט נאָך ליעבע — און עס איז קיינער, קיינער נישט געווען.

זי האָט געפיהרט איהרע פינגער צווישען איהרע האָהר און גע־פיהלט דעם ווייכען, עדעלען הויד, וואָס ליגט אויף די שפּיץ פינגער איהרע, ווי די נשמה וואָלט איהר ארויסגעגאַנגען פון איהר אינערליכעם און געזעצט זיך אויף די שפּיץ פינגער איהרע, אויף די שפּיץ ברוסטען איהרע און בעהאַלטען זיך צווישען איהרע געדיכטע האָהר. אזוי האָט דאָס אַלעם געאַטהעמט, געלעבט, געבענקט און געלעכצט נאָך ליעבע.

זי האָט געוואָלט קושען איהרע בריסטען, קיהלען זיי מיט איהר מויל, נישט געקענט — האָט זי זיי לייכט געשטרייכעלט מיט דער לייכ־טער אָנריהרונג פון איהרע הענד. זי האָט גענומען די ווייסע רויזען און צוגעריהרט זיי צו איהרע בריסטען. די רויזען זיינען קאַלט גע־ווען, יעדעם רויזענבלעטעל האָט זיך געהאַט אָנגעטרונקען מיט אַטהעם פון פריהמאָרגען לופט, פון רעגען און זונן — און די קאַלטע רויזען האָבען געקיהלט איהרע בריסטען. די ווייכע, ווייכע סאַמעט בלעטלעך האָבען זיך געפּעפענט, ווי עס עפענט זיך אַ מיילכעל פון אַ קינד און אריינגענומען צווישען זייערע רויזען־לייבלעך די בריסטען איהרע און זי האָט געהאַט דאָס געפיהל, ווי אַן אונשולדיג קליין קינד קושט זי. אזוי האָט זי געקיהלט מיט די רויזען איהר ווארעם לייב.

זי האָט זיך געלייגט מיט זיי אין בעט אריין. צוואוואָרפען די קאַלטע רויזען איבער איהר לייב און צוגעדעקט זיך מיט זיי — און זי האָט געהאַט דאָס געפיהל ווי אַ נשמה לעבט צווישען די בלעטלעך פון די רויזען און זיי קושען איהר דאָס לייב. זי האָט די אויגען צוגע־מאַכט און געטרוימט פון ליעבע...

אזוי איז זי אנשלאָפען געוואָרען מיט די רויזען און געלעגען ביז פאַרנאַכט.

פארנאכט, ווען זי איז ארויס פון בעט און גענומען זיך אנטהאן, זיינען די ווייסע רויזען געלעגען אונטער איהר, ווי טויטע, קליינע פויגעלעך — די נשמה, וואס האט געלעבט צווישען זייערע בלעטלעך איז שוין נישט געווען. און די רויזען זיינען ווארעם געווען און געהאט אין זיך דעם דופט פון מערי'ס לייב...

קאפיטעל 10.

„טאנץ, שעהנע מאסקע, טאנץ..."

זי האט געוואלט היינט שעהן זיין. און ווי יעדעס מאל ווי זי פלעגט זיך פיהלען נאכ'ן אבליגען אין בעט א גאנצען טאג, האט זי זיך אויסגעפוצט אין איהר ווייס אטלעסען קלייד, שוין דא געמאכט, ענג און אויסגעגאסען אויף איהר לייב, אז עס האט ארויסגעוויזען יעדע בעוועגונג און יעדע ריהר פון א מוסקעל. זי האט געוואלט היינט פארנעהם זיין, עסען מיטאג אין אן ערשט־קלאסיגען רעסטאראן, וואו די ליכט ברענען זיך יום־טוב'דיג און די קעלנער טרעטען מיט שטילע טריט אויף די ווייכע, פערסישע דיוואנען.

זי איז אריין אין צווייטען צימער און האט שוין געטראפען הערר אדלער'ן שמועסענדיג מיט'ן פאטער איהרען.

ה' אדלער איז געווען א זוהן פון רייכע אידישע עלטערען. זיין מוטער — אן אלמנה — האט ניט געוואלט דעם שידוך: די כלה האט צו װעניג נדן — דרייסיג טויזענד רובעל אינגאנצען, נור זי האט נאכגעגעבען, ווייל איהר איינציגער זוהן, וועלכער איז תמיד געווען א שוואכער, א פערוויינטער, האט זיך איינגעליעבט אין דער מיידעל, און געוועהנט איז זי געווען איהם נאכצוגעבען פון קליינערהייט אן.

דער יונגער־מאן האט זיך נאך אלץ גע'שרכנ'ט, די תנאים זיינען נאך ניט געווען אפיציעל. האט מען דאס יעצט אבגערעדט מיט ר' חיים'ן, וואו מען זאל די תנאים שרייבען.

ביי מערי'ס אריינקומען האט מען דעם שמועס איבערגעהאקט און דער יונגער־מאן איז רויט און פערווירט געבליבען. מערי האט

פערשטאַנען וועגען וואָס מען האָט גערעדט און זי האָט חשק געהאַט אויסצורופען צום חתן: „פון דעם וועט גאָר נישט זיין!" (זי האָט ליעב געהאַט מיט איהם זיך צו שפּיעלען און צו רייצען, ווי מיט איהרס אַ הינטעל), נור זי האָט זיך איינגעהאַלטען, זי האָט געוואָלט הײנט פערברענגען דעם אבענד אין די רעסטאָראַנען — האָט זי נור געמאַכט אַ ברוגז'דיגע גרימאַסע, און אויף דעם יונגען־מאַן'ס געזיכט האָט זיך איבערגעצויגען אַ טרויער־וואָלקען.

די מוטער איז אריין פון צווייטען צימער מיט אַ גלעזעלע טהעע און געבעטען מערי'ן, אַז זי זאָל עפּעס נעהמען אין מויל אריין: „דאָס קינד איז נאָך ניכטערן, רוף דעם קעלנער!" אָבער מערי האָט זי אָב־געהאַלטען מיט דער האַנד.

הערר אדלער האָט געבראַכט בילעטען אין דער אָפּערא — קאַרוזאַ זינגט — און איז געווען אין פראַק.

„ניין, אין טהעאַטער וויל זי נישט היינט פאָהרען, זי האָט קאָפּ־שמערצען. און דאָס וואָס ער איז אין פראַק, האָט ער גוט געטהאָן, ווייל זיי וועלען געהן היינט עסען אין „בריסטאָל", און דערנאָך וועט מען זעהן. דערווייל וויל זי זיך דורכפאָהרען מיט אַן אויטאָמאָביל ביז עס וועט נאַכט ווערען". — הערר אדלער האָט פערגניגט געשמייכעלט און געהאָלפען איהר ארויפוואַרפען איהר בראָקאַט רויטען מאַנ־טעל, אין וועלכען זי האָט זיך איינגעהילט, און האָט אין איהם אויס־געזעהן אַזוי דין ווי אַ קינד.

דער אויטאָמאָביל איז געפאָהרען ארויף „אונטער דען לינדען" צום בראַנדענבורגער טויער. אויפ'ן פראַנצויזישען פּלאַץ ארום די רייכע האָטעלען זיינען געשטאַנען אַ סך רייכע אויטאָמאָבילען, און אַ שטיק בעוואָלקענטער הימעל האָט זיך ארויסגעוויזען פון טויער.

עס האָט געמוזט זיין נאָך אַ רעגען — די שטיינער זיינען נאָס געווען און דער הימעל וואָלקענדיג, כאָטש די זונן האָט זיך פּלוצלונג בעוויזען אַ מינוט פאַר איהר אונטערגאַנג. זיי זיינען ארויס פון בראַנדענבורגער טויער אין טהיער־גאַרטען, אויף דער ברייטע אַלעע, וואָס פיהרט קיין שאַרלאָטענבורג צו ביסמאַרק־שטראַסע. עס איז שוין געווען אין מאַי, און דער גאַרטען איז געשטאַנען איינגאַנצען אין גריי־נעם. די בוימער גרין און די ערד פערשלאָסען אין אַספאַלט.

געפיינינגט האָט דאָס אויג די גלייכהייט, די סימעטרישע ליניע פון די בוימער, ווי זיי וואָלטען דאָס געוואַקסען לויט קאָמאַנדע, ווי די דייטשע שוץ־לייט האָבען זיי געהייסען. נור אַם מעהרסטען האָבען געשטאַכען אין די אויגען די רויטע בלימלעך, וואָס זיינען געוואַקסען ביי די רעלסען פון די טראַמוואַיען. אָט די בלימלעך צווישען די אייזערנע שינעס אונטער די טראַמוואַיען, בעזייהט ביי ביידע זייטען וועג צווישען דעם אַספאַלט, האָבען דאָס אויג געשטאָכען, און מען האָט געהאַט דאָס געפיהל, ווי מען וואָלט קליינע קינדער אונטער'ן טראַמוואַי אַרונטערגעלעגט. אַזאַ רחמנות האָבען ערוועקט די אָרימע בלימלעך ביי די רעלסען פון די טראַמוואַיען. מערי האָט אַוועקגענומען איהרע אויגען פון זיי.

די „קאַרזאַ" איז נישט געווען קיין אינטערעסאַנטע. מעהרסטענס האָבען זיך געיאָגט געשעפטס־אויטאָמאָבילען. און אַלע האָבען אויסגעזעהן ווי פון ווערטהיימער'ן — ווערטהיימער לויפט איבער די בערלינער גאַסען. זי האָט געקוקט אויפ'ן ברייטען הימעל, וואָס האָט זיך געעפענט פאַר זיי איבער די בוימער. דאָ זיינען שוין די בלויע וואָלקענס גרעסער געווען, און די זונן האָט זיך געקוילערט צווישען זיי, ווי אַ ליכט־באַלאָן וואָלט געשוואומען אין וואַסער אין עק האָריזאָנט...

דער הימעל איז איבער דער גאַנצער וועלט אינטערעסאַנט. און קען מען נישט אויף דער ערד זעהען — קוקט מען אין הימעל אַריין. יעדער זונן־אונטערגאַנג איז גאָט'ס אַ מייסטערווערק.

און מערי האָט זיך מיט גרויס ליעבע צוגעקוקט, ווי די וואָלקען און די נאַכט־פלעקען, וואָס האָבען זיך אויפ'ן הימעל בעוויזען, שפּיעלען זיך מיט דער זונן, ציהען זייערע פליגעל אויס און שלינגען זי איין... און זי שניידט זיך אַ וועג דורך צווישען זיי, בעהעלט זיי נאָך דורך דעם טונקעלען לייב מיט איהר ליכטיגער שיין און קוילערט זיך אַזוי לאַנג ביז זי פאַלט אין אַ לאָך הימעל אַריין, וואָס איז דאָרט, נאָך די בוימער.

דער אויטאָמאָביל יאָגט זיך. שוין איז ער אַריבער די בוימער, דעם גאָרטען. ער מיידט הייזער, גאַסען, טראַמוואַיען און מענשען אויס. מערי שווייגט, זי רעדט איבערהויפּט ווינציג צום יונגען־מאַן, וואָס זיצט נעבען איהר — וואָס געהט ער איהר אָן? און וואָס האָט זי

מיט איהם? — און ער איז גליקליך, אז ער זיצט נעבען איהר, בעקוקט זיך זיינע נעגעל און א גליקליכער שמייכעל שיינט איבער זיינע געגאלטע ליפען. אפשר איז יא עפעס בעהאלטען הינטער דעם ווייסגעפרעסטען העמד מיט די פערל־קנעפ. אפשר איז יא עפעס דא הינטער די שטראהלענדע קליינע אויגען. עפעס ליגט דארט יא בעהאלטען א סוד — נור עס אינטערעסירט זי נישט. טיילמאל וואלט זי איהם געוואלט פרעגען: ווער איז ער? וואס איז זיין פערגאנגענהייט? וואס האט ער געקלערט ביז יעצט? — נישט ווייל עס איז איהר אינטערעסאנט, ווייל עס געהט איהר אן זיין לעבען, נור גלאט אזוי, אויס טשיקאוועס — נור זי פיהלט זיך צו איהם אזוי פרעמד, אז זי קען איהם נישט פרעגען.

עס ווערט נאכט. א קאלטער ווינד בלאזט. מערי וויקעלט זיך איין שטארקער אין איהר מאנטעל. ער בעמערקט עס — אלעס בעמערקט ער אין מערי'ן. איהרע האהר ציטערען ארויס פון איהר טהעאטער קעפקע.

— זאל מען צוריקפאהרען?

— יא.

— וואו עסען?

— דארט אין דעם קליינעם סאלאן „אונטער דען לינדען", ווי שטענדיג, יא, דארט איז געמיטהליך, שטיל, און די קעלנער געהען מיט שטילע טריט.

— אונטער דען לינדען! — בעפעהלט ער דעם שאפער.

דער טהיער־גארטען איז שוין אין נאכט געהילט. די לאמפען בלישטשען פון איהם ארויס ווי אויגען. פאר'ן בראנדענבורגער טויער איז א גרויסער פערקעהר. עס ווייזט זיך דורכ'ן טויער צוויי שערענגעס ברענענדע עלעקטרישע לאמפען. „אונטער דען לינדען" טונקט זיך אין ליכט. מענשען שטעהען פאר די גרויסע שוי־בענסטער. — דער אויטאמאביל האלט פאר א קליינעם איינגאנג פון אן אלט־וויענער רעסטאראן.

די מוזיק אין א ווינקעל שפיעלט א לייכטען וואלצער. די לאמפען ברענען זיך ווי יום־טוב, די טישען — ווייס געדעקט, און די אלטע, גרויע בכבוד'ע קעלנער שטעהען אין די ווינקלער.

זיי האָבען זיך אויסגעזוכט אַ בעהאַלטענעם טיש אין אַ נישע. אַן אַלטער גרויער קעלנער האָט זיך בעוויזען אַזוי ליכט און אַזוי שטיל ווי אַן ערשיינונג.

„אויסטערן?“ — ניין, זי האָט זיך נאָך נישט אויסגעלערענט צו שלינגען דאָס „לעבעדיגע“ אונטער דער צונג. — קאַוויאַר. און נישט קיין שאַמפּאַניער — זי וויל נישט היינט אויפגערוימט זיין. אַ ליכטען פראַנצויזישען ווייסען וויין — נור זעהר, זעהר קאַלט.

די מוזיק שפּיעלט און זיי זיצען ביידע אין אַ ווינקעל אין אַ טיעפער קאַנאַפּע. די ליכט ברענען פאַר זיי יום־טוב'דיג. געגענאיבער זיי זיצט אַ צווייטע פּאָר — אַן עלטערער העררי, נור אַ געזונדער און אַ פרישער, זעהט זיך אויס אַן אַמעריקאַנער, מיט אַ יונג־יונג מיידעל. עס קען זיין זיין טאָכטער, און עס קען זיין אַ געליעבטע. און דאָס מיידעל קוקט דעם מאַן מיט ליעבע אין די אויגען, און דער העררי איז אויפגערוימט און רעדט צו איהר מיט אַ שמייכעל און זעהר בעליעבט. זעהט זיך אויס, ער מוז איהר עפּעס דערצעהלען זעהר פרעהליכעס. איבער וועלכען דאָס מיידעל פרעהט זיך און ווייזט ארויס איהרע שעהנע, ווייסע, אַמעריקאַנער צייהן.

מערי האָט זיי ביידע מקנא געווען און האָט אַ מינוט געקלערט, אויב זי וואָלט געקענט ליעבען דעם אַלטען געגענאיבער. יאָ, — ענטפערט זי זיך. ער איז גענוג שעהן און שטאַרק. און זי וואַרפט אַ בליק אויף איהר חתן, — ווער איז ער? און וואָס טהוט זי איבערהויפּט נעבען איהם? גאָט, ער איז דאָך איהר אַזוי פרעמד, אַזוי פרעמד. און וואָס געהט זי מיט אַ פרעמדען יונגען־מאַן, אַ לאַנגווייליגען, איבער רעסטאָראַנען ארום? — זי האָט אָבגעגעסען שטיל־שווייגענדיג, און דער יונגער־מאַן האָט אויך מורא געהאַט אַ וואָרט אויסצוריידען. — „נור אפשר דאָך שאַמפּאַניער...“ און וואָס ווייטער? וואו אַהין? אין דעם קליינעם באַר אויף „נאַלענדאָרפער“ איז נאָך צו פריה. — אין קינעמאַטאָגראַף „אונטער דען לינדען“ און דערנאָך אין „נאַלענדאָרפער באַר“. די שפּאַניער טאַנצען. און ווידער זיצט זי אין אַ ווינקעל. אין אַ רויט־לאַקירטען, טיעפען שטוהל. דאָס ליכט איז געדעמפּט, די מוזיק שפּיעלט שלעכט, שרייענד און דאָס שפּאַנישע פּאָר האַלטען זיך צונויפגעפּרעסטע איינס צום צווייטען און טאַנצען. דאָס ליכט דעמ־פּער, די מוזיק שטילער, אינטימער, און דאָס פּאָר לאָזט זיך אָב. דאָס

שפאנישע מיידעל בלייבט שטעהן אויף איין ארט, דעם קאפ ארונטער־געווארפען מיט א שטאלצען בליק, מיט אן אויפגעהויבענער האנד וויזט זי איהר פולע, שלאנקע פיגור, איהר רייצענדעם שעהנעם פוס. דער שפאניער הויד, שלאגענדיג אין דער הויד ווי א פלאנץ, טאנצט ארום איהר. זיין גאנצע ליידענשאפט זאגט ער אויס אין די ריטהמען פון זיין בעוועגליכען קערפער. ער בעט, און שמעקט ארום איהר ווי א הונד, בויגט זיך און טאנצט. אמאל ווערט זיין טאנץ שטיל מיט געבעט און אויסגעצויגענע תאוה, — אמאל מיט שטורם, ווי מיט גע־וואלד וואלט ער זי געוואלט נעהמען. עס שלאגט איהם אב איהר שטרענגער, שטאלצער בליק. און די מיידלעך ארום די טישען מיט די שווארצע, אונטערגעפארבטע אויגען און ברעמען, מיט די רויט־בעפארבטע ליפען און אונגאטירליך געפוצטע נעגעל קלייבען זיך ארום דער פארל. די אויגען בלישטשען און פון די קערפערס יאגט א ווארימער אטהעם. וויין און טאנץ לויפען אין זאל ארום. עס ווערט איהר הייס און אונערטרעגליך. דאס הארץ קלאפט איהר. זי וויל אין גאס ארויס — פרישע לופט! פרישע לופט!

געקומען אויף דער גאס ארויס. די נאכט איז פריש, די לבנה בע־וויזט זיך אויסגעריכט איבער די דעכער. גאט! אזא זעלטענער גאסט אויף דער גאס. שוין באלד געהאט פערגעסען אז עס איז פאראן א לבנה. וואס ווייטער? וואו אהין? עס איז נאך דא א רוסישער באלל, א סטו־דענטען באלל — דער לעצטער פון האר־יאהריגען סיזאן. זיי וועלען אהין. — טאנצען? — ניין. זי וויל נישט זעהן קיין מענשען. זי וויל אהיים.

אין אויטאמאביל נעהמט זי ארום א שרעק פאר דער איינזאמקייט פון איהר צימער. זי איז דאך ערשט ארויס פון דארטען... גאט! וואס וועט דער סוף זיין? אזוי ווייטער, ווייטער, דאס גאנצע לעבען אזוי, דאס גאנצע לעבען — ווי טרויעריג און לאנגווייליג!...

און זי הויבט אן צו קלערען פלוצלונג וועגען א תכלית און בע־טראכט פון א זייט, ביי דער שיין פון דער לבנה איהר „בעשערטען“. שטענדיג אזוי נעבען זיך האבען דעם שטילען שאטען (זיין פנים איז ביי דער לבנה־נאכט בלייך געווארען און מיעד), דאס גאנצע לעבען נעבען זיך—אין אויטאמאביל, אין סאלאן, אין שלאפצימער—דעם שטילען שאטען, ביז צום לעצטען אויגענבליק, ביז צו די אויגען צומאכען... און—

בעלער, מוזיק, טהעאטער, סאלאנען, — גאט, ווי לאנגווייליג!... איז איהר טאקע אין איהר לעבען שוין גארנישט מעהר בעשערט, נור דער „שטילער שאטען?" און וואס האט זי אין איהר לעבען אויסער דעם „שאטען", וועמען? און וועמען קען זי ליעב האבען?... אה, מישא איז ווייט און מיט אן אנדערע, און קאוואלסקי, — יא, ער איז געווען אינטערעסאנט, אינטערסאנט נור טיילמאל. שעהן איז זיין פנים געווען ווען ער האט געמאהלט. דאן איז ער געווען אין א סוד... האט ער זי מיטגענומען אין זיין סוד? ניין, ער קען קיינעם נישט מיט־נעהמען אין אזא סוד, ער מאהלט שטענדיג. ער האט אזא פנים, ווי ער וואלט שטענדיג געווען אין אן אנדער וועלט, אין א שעהנערע, אין א אינטערעסאנטערע... אה, ווען ער וואלט זי יעצט אין זיין וועלט מיטגענומען, געוויזען איהר דעם אייביגען הימעל, וואס שיינט אין זיין אנדערע וועלט, וואס מאכט גליקליך די מענשען, וועלכע קוקען אויף איהם... ניין, אין זיין וועלט וואלט זי אפשר קיינמאל נישט אריינגע־גאנגען. און אפשר וואלט עס פאר איהר גארנישט אינטערעסאנט געווען... און ער איז ווייט יעצט, ווייט און מיט אן אנדערע. און פאר איהר איז גארנישט איבערגעבליבען, נור דער שטילער „שאטען" דא, וואס זיצט נעבען איהר, וואס ווייסט זיך ווי אנצוטהאן, ווי צו האלטען זיך אין א פיינעם רעסטאראן און מאכט נישט קאליע די שטימונג, קען שווייגען און ווייסט אלע פערגניגונס־ערטער — און דאס איז אלעס, אלעס... און אויף דעם האט זי דאס געווארט, גע־ווארט מיט גליהענדע בענקשאפט צייט זי איז רייף געווארען?... ניין! עס קען נישט זיין!... עס מוז נאך עטוואס אנדערש זיין! אן אנדער וועלט ווארט נאך אויף איהר. יא, דאס הארץ זאגט איהר... אז נישט — איז נישט ווערטה דאס לעבען!...

שלאפען האט זי יעצט נישט געוואלט. דאס בוך, וואס זי לעזט יעצט אין דער היים, איז א פראנצויזישער ראמאן. נור וואס געהט איהר אן וואס קארמען — די העלדין — די העלדין פון ראמאן — טהוט יעצט? וואס געהען איהר יעצט אן פרעמדע לעבענס און פרעמדע ראמאנען?... יא, זי וויל פאהרען אויף דעם רוסישען באלל. עס איז נאך נישט שפעט, ניין. עס איז א מאסקען באלל? פון וואנען וועלען זיי מאסקען נעהמען? עס איז שוין נאך צוועלף. איבריגענס, וועט ער זעהן דארט ביי דער קאסע צו קריגען מאסקעס, ער האט דארט

בעקאַנטע. „האַלאָ! אומדרעהען, אומדרעהען, צום זאַאַלאָגישען גאַרטען, צום זאַאַלאָגישען, צום „רוסען־פעסט!"

* * *

זיי זיינען אריין אין אַ געשריי פון פארבען און טענץ. עס איז שוין געווען אין מיטען שפּיעל און דער עולם איז צוואווארעמט געוואָרען פון טאַנצען און פרייד. עס איז געווען יוגענד, וואָס האָט דאָ געטאַנצט. אונ'רחמנות'דיג האָבען זיי אָבגעשטופּט פון זיך אַלעס, וואָס איז נור עלטער געווען און אָבגעשטאַנען פון לעבען — זיצען געלאַזט אויף די בענק ארום די ווענד, און ווער עס האָט נור געקענט אין קאָן אריינ־שטעלען יוגענד, לעבען און ליעבען — דער האָט געטאַנצט, געפּרעהט זיך און געזונגען. אַלעס איז געווען פערשטעלט, מיט טעם און אָהן טעם, — נור דאָ האָט מען נישט גענומען די מענשען בעזונדער, נור אַלע אינאיינעם. שכור'ע גריכישע „געטער", פּאַאונען און באַקכוסען. פערקליידעט אין וויינטרויבען און אין בלעטער, האָבען געיאָגט די האַלב־נאַקעטע פּעען צווישען דעם עולם ארום. רוסישע מיידלעך אָנ־געטהאָן אין רוסישע קאָסטיומען, אויסגעמישט מיט צירק־קלאָונען, האָבען זיך געדרעהט אין טאַנץ. מערי האָט זיך אריינגעכאַפּט אין אַ ווינקעל, פערשטעלט דאָס פּנים אין אַ מאַסקע און האָט זיך צוגעקוקט צום שפּיעל, ווי די פּאַרלעך דרעהען זיך פאַר איהר. דער חתן איז אוועק ברענגען בעקאַנטע, און באַלד איז ער טאַקע אָנגעקומען מיט אַ כאַליאַסטרע יונגע לייט, אידישע רייכע בחורים, וואָס לערנען זיך אין אויסלאַנד, מיט גוטזיצענדע רעק און נארישע, געגאָלטע געזיכטער. זיי האָבען געוואָלט צו צו מערי'ן, נור מערי האָט אוועקגעקוקט אין אַ זייט, און דער חתן האָט פערשטאַנען איהר בליק, אַז זי וויל זיך נישט מיט קיינעם בעקענען, זי וויל זיין אַליין — האָט ער צוריק אוועק־גערופען די יונגע לייט.

זי איז געזעסען ווי אויף אַ פרעמדע חתונה. זי האָט נישט פער־שטאַנען צו וואָס און נאָך וואָס איז די פרייד. אַ, זי וואָלט אויך געוואָלט מיט אריין אין דעם טאַנץ, פערגעסען זיך און אָנטרינקען זיך מיט געזאַנג, פארב, וויין און פרייד. איהר גאַנצע יוגענד האָט געלעכצט נאָך דעם גערויש. זי האָט געוואָלט מיטטאַנצען, נור עס איז גאַרנישט געווען אין איהר לעבען אזעלכעס, וואָס זאָל זי מיטשלעפּען אין דעם

רויש, און פּלוצלונג — עס פערבויגט זיך פאר איהר א יונגער־מאן, מיט א ווייס־אבגעקריידט געזיכט: „שעהנע מאסקע, קום מיט מיר אין טאנץ!“ — זי וויל אבזאגען, נור דער יונגער־מאן מאכט אזא בעטענדע מינע, קוקט אזוי שארף מיט די אויגען און האלט די הענד אויסגעשטרעקט: „שעהנע מאסקע, זאג נישט אב!“ — זי שמייכעלט און לאזט זיך מיט איהם אין געדרעה אריין. ער פיהרט זי לייכט ווי געשוועבט און קוקט איהר גלייך אין די אויגען אריין: „שעהנע מאסקע, ביזט אזוי לייכט ווי א פעדערעל און דיינע פיס ריהרען נישט די פאדלאגע אן. שוועב, שוועב, שעהנע מאסקע — עס איז א פער־גניגען צו זעהן דיינע הענד און דיין לייכטען קערפער“. זי שמייכעלט און זי דרעהט זיך ווייטער און טאנצט. — „שעהנע מאסקע, מאכסט ווילד און משוגע. טאנץ, טאנץ, טאנץ! ווארום די זינגסט מיט דייי טאנץ“...

קאפּיטעל 11.

אוים שידוך.

צו מארגענס האט הערר אדלער געקריגען פון מערי'ן פאלגענדען קורצען בריעף:

„בעסטער הערר!

„די פערלאבונג צווישען אונז האט צוזאמענגעבראכט נישט אונ־זער טיעפע סימפאטיע איינער צום צווייטען, נור אונזערע עלטערן'ס אויסגערעכענטקייט און אינטערעסען. דורכדעם האלט איך פאר גלייך, ווען מיר זאלען זיך אויפהערען צו בעטראכטען פאר חתן־כלה, כאטש אייער אויפריכטיגע פריינדשאפט און טיעפע איבערגעגעבענהייט צו מיר ערוועקען אין מיר אנגענעהמע עראינערונגען. איך דאנק אייך דערפאר. זייט מוחל פאר אויפריכטיגקייט.

די דאנקבארע מערי.

אום צו פערמיידען יעדע אונאנגענעהמליכקייט, וואס קען ארויס־קומען ביי אונזערביידענס־צוזאמענטרעפען זיך, פאר אונז ביידע — פערלאז איך נאך היינט בערלין“. מ.

הערר אדלער האט געקריעגען דעם בריעף ביים אנטהאן זיך צו געהן צו מערי'ן.

דער יונערמאן איז בלייך געווארען, ערציטערט, ווי א ווינד וואלט איהם דורכגעטרייסעלט. ער האט גארנישט געזאגט, איז אריין צו זיך אין צימער, פערשלאסען די טהיר נאך זיך און געווארפען זיך אויף דער זאפע.

די מוטער זיינע, וועלבע האט שטענדיג אויפגעוואכט אויף איהר שוואכען בן־יחיד און בעהאנדעלט איהם נאך ווי א קינד, איז אריין צו איהם אין צימער און, דערזעהן ווי איהר קינד ליעגט א ליידענדער אויף דער זאפע מיט א בלייך שוואך געזיכט, האט זי א גרויס רחמנות ארומגענומען אויף איהר בן־יחיד. זי איז געוועהנט געווען אז איהר קינד זאל קיינמאל, קיינמאל גארנישט פעהלען. זי האט נישט גע־פרובט צו איהם ריידען, איהם צו פרעגען — האט זיך נאר געבויגען איבער זיין קאפ און אריינגענומען זיין געזיכט צו זיך, ווי מען נעהמט אריין א קינד, געקושט איהם, געוויינט און געשוויגען. זי האט איהם נישט געפרעגט וואס איז געשעהן — זי האט אלעס פערשטאנען.

דער יונגערמאן האט ארויסגעקרעכצעט פון דער מוטער'ס ארעם ווי א קראנק קינד: „מאמע, אהן איהר וועל איך נישט קענען לעבען“.

די מוטער האט עס געוואוסט. זי האט געקענט איהר בן־יחיד. דער פאטער זיינער איז אויך געווען א שוואכער און איז יונגערהייט גע־שטארבען איבערלאזענדיג איהם אליין.

א יונגע אלמנה איז זי געווען און שעהן און רייך און האט גאר־נישט נאך פון איהר לעבען געהאט. א וועלט האט זיך געשדכנ'ט צו איהר, נור זי האט בעשטימט אוועקצוגעבען איהר לעבען פאר איהר קינד — האט זי פון אלעם זיך אבגעזאגט און איהר לעבען אוועק־געגעבען איהר קינד. דעם יונגענמאן האט ערצויגען ליעבע. שטענדיג האט איבער זיין נשמה געציטערט דאס רחמנות'דיגע הארץ פון א מו־טער, און ער איז אויפגעצויגען געווארען א ציטערדיגער און פער־וויינטער. די מוטער האט געוואוסט, אז דאס קינד איהרס, וועלכען מען האט גארנישט אבגעזאגט אין זיין לעבען, אז דאס קינד איהרס וועל־כעס איז א קינד געבליעבען און מיט קינדערשע ליעבע זיך צוגעבונ־דען צו מערי'ן, וועט עס ניט איבערטראגען. זי האט שוין לאנג בע־מערקט, אז מערי איז אן אונגליק פאר איהר קינד און זי האט מערי'ן

פיינד געהאט — אייפערזיכטיג געווען פאר איהר קינד'ס ליעבע, נור קיין אנדער עצה האט זי זיך נישט געקענט געבען. יעצט האט זי געזעהען, ווי דאס לעבען פון איהר קינד ליעגט אין א האנד פון א ווילד מיידעל און זי קען טהאן דערמיט וואס איהר ווילט זיך — מיט איהר גאנץ לעבען, איהר האפנונג, איהר פערגאנגענהייט און איהר צוקונפט. און זי האט בעשטימט ביי זיך אויף גארנישט צו קוקען, נישט אויף ערעלקייט, נישט אויף שעהנקייט, נישט וואס עס פאסט און וואס עס פאסט נישט, און צו ראטעווען איהר קינד'ס לעבען. זי האט נישט געקענט צוזעהן איהר קינד'ס ליידען, דער אינסטיקט פון א מוטער האט זיך ערוועקט אין איהר. זי איז ארויס פון צימער, זיך פלינק אנגעטהאן און איז אוועק צו מערי'ס עלטער'ן.

מערי'ס עלטערן האבען פון גארנישט געוואוסט און זיי האבען זיך זעהר פערוואונדערט צו זעהן די שטאלצע מחותנת'טע וועלכע האט זיי ביז יעצט אויסגעמידען, ניט־וועלענדיג איהר קינד שטערען. ביי זיי אין שטוב אן אויפגערעגטע, מיט פערוויינטע אויגען און בעטענדיג זיך: „וואס האט איהר געמאכט אויס מיין קינד!" — ר' חיים האט נישט געוואוסט וואס צו ענטפערען און אריינגעקלאפט צו דער טאכטער:

— מערי, קום אריין, די מחותנת'טע איז דא. זעה, ווער עס איז געקומען.

מערי האט זיך אבער נישט אבגערופען. נאך א לאנגע צייט, ווי זי האט געלאזט אויף זיך ווארטען און איז נישט ארויסגעקומען, האט עס שוין מאדאם אדלער ניט אויסגעהאלטען און זיך אריינגעריסען צו איהר אין צימער אריין. זי האט געטראפען מערי'ן איינפאקען זיך. מערי האט זי אנגעקוקט פערפרעמדט און צוערשט זי נישט דער־קענט. זי איז געוועהנט צו זעהן די מחותנת'טע שטענדיג אין גרעס־טען עלעגאנץ, ווי יענע קוקט אויף איהר עטוואס פון דער הויך, גלייך עס וואלט איהר נישט געפאסט דער שידוך, און דא האט זי פאר איהר א צובראכענע פרוי, איינפאך אנגעטהאן, מיט פערוויינטע אויגען. מערי האט זיך אוועקגעזעצט, ווי ווארטענדיג, און פארגעסען צו בעטען די מחותנת'טע זיצען.

מאדאם אדלער האט געשוויגען, נור א שטראם טרעהרען האט געגאסען פון איהרע אויגען און געקוקט האט זי אויף איהר מיט גרויס

בקשה: „מאך מיר נישט אומגליקליך מיין קינד!" אבער דאס האט זי מיט אויגען געזאגט, נישט מיט'ן מויל. ווען דאס שווייגען האט לאנג אנגעהאלטען און מערי האט שוין עטליכע מאל א קרומע גרי־מאסע געמאכט איבער דער אונאנגענעהמער סצענע, און ענדליך זיך אויפגעהויבען פון איהר ארט און געוואלט ארויס פון צימער, האט זי מאדאם אדלער אנגעכאפט ביי דער האנד, געשוויגען און גע־קוקט גליך אין די אויגען אריין.

מערי האט זיך געלאזט האלטען ביי דער האנד, און מאדאם אדלער האט אויסגעשטאמעלט די ארימע ווערטער: „מאך מיר נישט אומ־גליקליך מיין קינד", אויף וועלכע מערי האט פער'עקשנ'ט געשוויגען.

אז מאדאם אדלער האט זיך בערוהיגט, האט זי געזאגט אין א שטילען טאן

— איך וויים, אז א פרוי'ס הארץ קען מען ניט צווינגען, אבער איהר האט מיין קינד געצוואונגען צו זיך. ער וועט עס נישט איבער־טראגען.

דערויף האט מערי אויף שטיל און שווער געענטפערט:

— עס טהוט מיר לייד, אבער אלעס וואס איך האב געהאט צו געבען אייער זוהן, האב איך איהם געגעבען. מעהר קאן איך נישט.

ביי מאדאם אדלער האט געציטערט דער גאנצער געזיכט. אין איהרע אויגען האט זיך אנגעצונדען א שטאלצער גלאנץ פון איהר ווייברישעס, וועלכעס זי האט ענטזאגט זיך פאר איהר קינד'ס ליעבע. איהר געזיכט איז רויט געווארען, יונג און שעהן. זי האט אבגעלאזט מערי'ס האנד און געוואלט אוועקגעהן אהן ווערטער, אבער זי האט זיך דערמאהנט אן איהר קינד, ווי ער ליעגט א פערשמאכטער אין דער היים און ער וועט אויסגעהן. איהר גאנץ פערשפיעלטעס לעבען האט זי פאר זיך געזעהן, און נישט קלעהרענ־דיג וואס זי טהוט, נור ווי איינער וואס טרינקט זיך און וויל זיך ראטעווען האט זי געכאפט מערי'ס האנד, בעדעקט מיט קושען און מיט טרעהרען און אנגעהויבען צו בעטען זיך ווי א הונגעריגער וואס בעט ברויט:

— האט רחמנות, האט רחמנות... מיין גאנץ לעבען האב איך אוועקגעגעבען מיין קינד. איך האב קיין הנאה נישט געהאט פון מיין

לעבען, נאך גאר נישט געלעבט און איהם אלעם אוועקגעשאנקען... מאכט מיך נישט אומגליקליך.

מערי האט געשוויגען, געמאכט א שלעכטע גרימאסע און געריסען די האנד פון איהר.

מאדאם אדלער האט זיך ווי ערוואכט, דערמאהנט זיך וואס זי טהוט, אבגעלאזט איהר די האנד און געווארפען אויף איהר א פער־אכטענדען בליק, ווי דאמאלס ווען מען האט איהר צום ערשטען מאל פארגעשטעלט מערי'ן. איהר געזיכט איז ווידער שטאלץ און שעהן געווארען. זי האט זיך געגעבען א ציה אויס אין גאנצען, איהר הויכע ברוסט האט פריי אבגעאטהעמט, ווי עס וואלט גארנישט געווען און איז ארויס פון שטוב מיט א שמייכעלע, געגייגט לייכט מיט'ן קאפ און געווארפען א פעראכטענדען לעכעלן צו מערי'ס עלטערען, וועלכע זיי־נען געווען אין צווייטען צימער, און איז ארויס אהן צו זאגען א „זייט געזונד“.

אויפ'ן וועג האט זי געטראכט, אז זי מוז זעהן צו פערנעהמען אין איהר קינד'ס הארץ דאס ארט, וואס מערי פערנעהמט, צו געווי־נען זיין ליעבע. און זי איז שטאלץ געווען אויף דער אויפגאבע און עס האט איהר אייגענטליך הנאה געטהאן אויף דעם, וואס איז גע־שעהן, ווארום זי איז אייפערזיכטיג געווען אויף מערי'ן פאר איהר קינד'ס ליעבע...

* * *

— און וואס וועט זיין דער סוף? — האט דער פאטער גע'טענה'ט צו מערי'ן, ווען מאדאם אדלער איז אוועק — מאכסט דאך אונז אלע אלט און גרוי. טרייבסט דאך אונז אין דר'ערד אריין, — האט ר' חיים זיך שוין נישט געקענט איינהאלטען — וואס ווילסטו פון אונז?... טהו דיר וואס דו ווילסט און לאז מיך אבו! — מיט די ווערטער איז ער ארויס פון צימער.

מערי האט געוואוסט, אז איהר פאטער, וואס איז זעלטען ארויס פון געדולד און איז געווען גלייכגילטיג צו אלעס, איז געווארען גע־קרענקט פון דער סצענע וואס זי האט געמאכט. עס האט איהם שוין טיעף אנגעריהרט און זי האט בעשטימט ביי זיך לאנג נישט צוריקצו־קומען צו איהרע עלטערען.

זי האָט זיך אין דער שטיל ווייטער איינגעפּאַקט.

— וואו אהין ווילסטו? וואָס ווילסטו טהאָן? — האָט זיך די מוטער געבעטען ביי איהר.

מערי האָט געשוויגען.

זי האָט בעשטימט צו פאָהרען נאָך זאַקאָפּאַנע, צו קאָוואַלסקי'ן. זי האָט געפיהלט, עס איז דער איינציגער, ריכטיגער וועג וואוהין זי קען.

קאַפּיטעל 12.

פוילען.

זי איז געזעסען אין וואַגאָן, ארום איהר פרעמדע מענשען, וואָס האָר בען גערעדט אין אַ שפּראַך וואָס זי פערשטעהט ניט — פויליש. עס האָט אָנגעהויבען צו טונקלען און די באַהן האָט זיך דערנעהנטערט אין די בערג אריין. פון דערווייטענס האָבען זיך שוין בעוויזען די הויכע בעשנעעטע בערג: „געבאַנט", דער „רויטער האַרן". זייער שנעע האָט זיך געטוקט אין דער גליהענדער, אונטערגעהענדער זונן און זיי האָבען געוואָרפען פון זיך צוריק אַן אָבשיין, וואָס האָט בער לויכטען מיט אַן אויסטערליש רויטליך ליכט די גאַנצע געגענד.

מערי האָט זיך געפיהלט פרעמד, זי האָט געפיהלט פעראיינזאַמט און פערלאָזען. זי האָט נישט געוואוסט וואו אהין זי פאָהרט און צו וועמען זי פאָהרט. — וועמען האָט זי? — וואָס וועט זי איהם זאָגען? — און אפשר איז ער שוין ווייט פון איהר? — נור עס איז איהר אַלץ איינס געוועזען. דאָרט אהין האָט זי געצויגען. זי האָט קיינעם ניט אין דער וועלט נור קאָר וואַלסקי'ן, צו איהם קעהר זי און ביי איהם מוז זי זיך געפינען. דאָס איז איהר ריכטיגער וועג, און דאָס זעהט זי, און אַלעס אנדערע, וואָס זי האָט געטהאָן ביז יעצט, איז געוועזען כדי איהם צו פערגעסען, און פער־ געסען האָט זי איהם נישט געקענט. זי האָט זיך אָבגענאַרט, אָבגעער נאַרט און פאָרט זיך נישט געקענט אָבנאַרען... און ווען ער דאַרף זי גאָר נישט? — זי האָט נישט געוואָלט קלערען דערפון. זי וועט אהין געהן צו איהם ווי אַ ווייב צו איהר מאַן, ווארום זי האָט גאָרנישט אין

איהר לעבען נור איהם, און ער אליין קען איהר געבען רוה און גליק. און זי וועט זיך אוועקזעצען ביי איהם אין ווינקעל אריין, דען קיין אנדער היים אויסער זיין ווינקעל האט זי נישט. פון פאטער איז זי אוועק און צוריק אהיים קומען קען זי נישט און וועט נישט... אהן קאוואלסקי'ן האט זי נישט וואס צו זוכען אין לעבען. איהר גליק און רוה ליגט ביי איהם — וועט זי איהם בעטען, שנארען ביי איהם שטיקלעך גליק, ווארום דארט אהין קעהר זי... (זי האט זיך אבגעשאקעלט בשעת מעשה פון דעם געדאנק און געוואוסט ביי זיך, אז זי וועט עס נישט קענען — גלייכער דער טויט). אין וואגאן איז טונקלער געווארען. די געגענד אין דרויסען האט זיך אנגעהויבען צו טוליען אין נאכטליכען שאטען. א קאלטער ווינד האט געבלאזען. מ'האט זיך געגעהנטערט צו די בערג. וואס ווייטער איז איהר די געגענד אונבעקאנטער און פרעמדער געווארען. — צו וועמען וועט זי זיך ווענדען? וואו וועט זי איבערשלאפען די ערשטע נאכט? — זי פרעגט די דאמען מיט די הערען, וואס זיצען מיט איהר אין וואגאן צווייטער קלאס, אויב זיי קענען איהר ניט רעקאמענדירען א פאמיליען־האטעל אדער א פענסיאן אין זאקאפאנע. זי פרעגט זיי אויף רוסיש — די געזעלשאפט רעדט פויליש, און פויליש איז דאך עהנליך צו רוסיש — ענטפערט מען איהר נישט. זי פערשעהמט זיך און פרעגט אויף דייטש. דער הערר קוקט זי בייז אן און רעדט עפעס אויף פראנצויזיש, אז אין פוילען דארף מען ריידען פויליש. זי דערשרעקט זיך און שווייגט. אין ווינקעל זיצט א יונגער־מאן. ער רעדט עפעס צו דער געזעלשאפט אויף פויליש, זעהט זיך אוים, עם פערדריסט איהם, — און ער ווענדעט זיך צו איהר אויף א גוטען רוסיש: יא, ער קען איהר רעקאמענדירען. אויב זי קומט נישט אויף לאנג קיין זאקאפאנע, איז דאס בעסטע אין א פענסיאן. אויב זי האט וועמען אין זאקאפאנע — ער וואהנט שוין דארט א שטיק צייט און קען אלעמען. מערי איז איהם זעהר דאנקבאר. זי קלערט א מינוט און שלאגט זיך אין דער דעה, צום סוף פרעגט זי דאך, אויב ער קען נישט קאוואלסקי'ן. — דעם מאלער? יא, ווער קען איהם נישט? משוגע, — זיצט די גאנצע צייט אין א פערוואָרפען דארף, ביי א פויער, אין די בערג — ביי „טשערוואני דוואר". זעהר זעלטען קומט ער אין שטאדט אראב. ווי אזוי מען קומט אהין צו איהם? גאנץ איינפאך — א פיהרער וועט זי אהין פיהרען ביז ארויף.

זי שרייבט זיך אויף אין דער שטיל די אדרעסע: „טשערוואַני דוואָר“ און דאַנקט דעם יונגען־מאַן. דער יונגער־מאַן איז צו איהר זעהר פריינדליך און ריהמט איהר זעהר די געגענד. זי ענטפערט איהם אויס העפליכקייט און טראַכט וועגען דעם ווי אַזוי אַריינצוקר־מען צו קאָוואַלסקי׳ן.

ביים אָבשטייגען איז דער יונגער־מאַן איהר בעהילפיג, רופט אַ וואָגען און הייסט פערפאָהרען אין אַ האָטעל. זי זאָל ניט קיין מורא האָבען — עס איז אַ האָטעל פאַר מיידלעך און פרויען.

די שטאָדט ליגט אין אַ טהאָל, אָבגעשלאָסען אין די בערג ארום, וועלכע שניידען אָב הימעל און וועלט פון דער שטעדטעל. די מענ־שען — מאָדנע. אין קורצע פעלצלעך, שלאַנקע און שעהנע, דרעהען זיך ארום מיט שטעקלעך אין האַנד. און אלעס איז אַזוי פרעמד און וויים.

אָבגעשטיעגען אין האָטעל, ארומגעוואַשען זיך, מילך געטרונקען, איז זי איינע אליין ארוים אין גאַס.

די נאַכט איז שטיל געווען. מען האָט געהערט ווי די שטערען שפּאַציערען איבער די רוקענס פון די הויכע בערג. פון די געבירג אַראָב האָט געבלאָזען אַ קאַלטער ווינד. דער שנעע האָט זיך געריבען אין דעם ליכט פון די שטערען, און די טונקעלע הייזלעך האָבען זיך בעהאַלטען אין די גרינע טונקעלע נאָדעל־בוימער ביי די פיס פון די בערג. וואָס אמאָל האָבען זיך די ליכטלעך אויסגעלאָשען אין די פענסטער און דאָס גאַנצע שטעדטעל האָט זיך געבאָרגען אין פינסטערן. קיינער איז שוין אויף די געסלעך נישט געווען, נור זי איינע אליין האָט זיך ארומגעדרעהט אַ פרעמדע צווישען די הויכע פרעמדע בערג. און צו וואָס איז זי אהער געקומען? — זוכען ליעבע... איהר גע־ליעבטער זיצט דאָרט ערגעץ טיעף אין די הויכע בערג, און זי איז דאָ איינע אליין אין דער פרעמדער נאַכט, אויף דעם פרעמדען אָרט... און וויים ער, אז זי זוכט דאָ, אז זי האָט איהם געבראַכט איהר יוגענד, איהר ליעבע, איהר ווארימע נשמה? אלעס, אלעס קעהר צו איהם — אז צוליעב איהם האָט זי אוועקגוואָרפען איהר פאָטער׳ס היים, ליעבע, איבערגעבענהייט און זי האָט זיך איהם איינגאַנצען געבראַכט? — און צי וועט ער דאָס צונעהמען?

זי דערשרעקט זיך ביי דעם געדאנק און טראכט, אז האנדלען אנדערש האט זי נישט געקענט, און ניט צוליעב איהם האט זי דאס אלעס אוועקגעווארפען, נור צוליעב זיך, צוליעב זיך אליין, ווארום אהן איהם איז גאר נישט דא...

און די בערג זיינען געשטאנען הויך און אבגעשלאסען די ארומיגע וועלט ארום איהר, און געקוקט אויף איהר פרעמד און שלעכט, און אויף זייערע מאיעסטעטישע רוקענס האבען שפאציערט די שטערען. און זיי האבען געהאט, אין זייער טיפעניש, איהר געליעבטען, איהר מזל, איהר בעשערטען.

און איהר מזל איז אזוי שלעכט און פרעמד ווי די בערג.

זי האט די זאכען איבערגעלאזט אין האטעל און גענומען א פוהרל און געהייסען זיך צופיהרען צו „טשערוואני דוואר“.

זי האט איהם נישט געוואלט שרייבען פריהער — זי האט געוואלט פלוצים און מיט אמאל זיך געפינען נעבען איהם.

זיי זיינען געפאהרען איבער שמעקענדע נאדעל־וועלדער. די בער־גער האבען אין טאג־ליכט געווארפען פון זיך א רויטליכען אבגלאנץ. זיי זיינען בעדעקט געווען אין גאנצען ביז אין שנעע ארויף מיט א פיאלעט־בלום. און דאס פיאלעט אונטער דעם ווייסען, ליכט־בע־גאסענעם שנעע, האט אבגעשיינט רויטליך־בלוי.

ס'איז געווען אין הויכען פריהלינג און די נאדעל־בוימער האבען געגאסען פון זיך א שוועבעל־פעטקייט, וועלכעס האט פערשפרייט א זיסען, פעטען ריח. זיי זיינען אנגעקומען צו די פיס פון די געבירג, אויף וועלכע עס האבען זיך אראבגעגליטשט גאנצע קופעס שנעע. דארט האט מען שוין נישט געקענט פאהרען. דער פיהרער, אן אלטער, הויכער, שעהנער גוי, ווי א סאסנע, האט מעריין געפיהרט צווישען שנעע אויפ'ן בארג ארויף. פאר איהר האט זיך אויפגעעפענט א נייע וועלט. די זונן האט אריינגעדרונגען מיט איהרע שטראהלען טיעף אין שנעע־בארג אריין און צוגאסען איהם. עס האבען זיך אויפגע־עפענט שטראמען און גערונען אין וואסער־פאלען איבער'ן שנעע. פון דעם האבען זיך גאנצע בערג שנעע אראבגעגליטשט פון דער הויך און צושאטען זיך מיט א רעש און א געשריי, פון הונדערטער מעטערס אין דער הויך, איין קופע ארויף אויף די צווייטע. דער צופראהרענער שנעע האט אויפגעעפענט זיינע טיעפע אוצרות פון ווייסקייט און הער־

ליכקייט, וועלכעס איז נאָך נישט בעפלעקט געוואָרען פון קיין מענשען־אנבליק, און דאָס פערבלענדעטע ריינקייט איבערגעגעבען אויפצופרע־סען פון די זונען־שטראהלען. און עס האָט זיך אָבגעשפיעלט א חתונה פון זונען־שטראהלען מיט שנעע־ווייסקייט, ווי דאָס וואָלט אין איינעם אַ ווייסע סימפּאָניע געזונגען פון ריינקייט און פאָלקאָמענהייט...

זיי זיינען אָנגעקומען צו די ערשטע הייזלעך, וועלכע זיינען געווען איז גאנצען פערשאָטען מיט שנעע. מערי האָט בעצאָהלט דעם אי־בערפיהרער און איז אליין צוגעקומען צום דאָרף, אריינגעקומען אין ערשטען הייזעל און געפרעגט זיך אויף פאַן קאָוואלסקי.

— דער מאלער? דאָרט אויבען אין לעצטען הייזעל.

מיט שוועריגקייטען האָט זי זיך אויסגעזוכט אַ וועג אין שנעע צום הייזעל. אריינגעקומען, האָט זי דערזעהן: זיין פּאלטאָ, זיין הוט זיינען פערוואָרפען אין אַ ווינקעל, אויף אַ בוך ליגט דאָרט אהן טאָוו־לען. ביי דער קיך שטעהט אַ פּויערטע און ברענט קליינע שטיקלעך קיהן אונטער אַן אייוועז, פון וואָס די גאנצע „כאַלופּע“ איז פערכאפּט אין רויך. אַ קינד וויינט.

די גויע קומט ארויס פון רויך און קוקט זי אַן פערוואונדערט און בייז.

— דער פאַן מיכאַל? ווער ווייסט איהם. ליגט דאָרט ערגעץ אויבען אין שנעע.

און די גוי'ע בעטראַכט זי פון אויבען ביז אראָב.

— אַ וואָס, אַ שוועסטער צי אַ געליעבטע? — פרעגט זי איהר אהן צערעמאָניעס, און, מען זעהט, נישט אהן אייפערזוכט. (די גויע איז נאָך יונג און שעהן).

מערי שמייכעלט:

—אַ שוועסטער.

— איהר קענט דאָ איבערוואַרטען, — געהט ארויס און רופט אין די געבירג אריין: „פאַן מיכאַל! פאַן מיכאַל! אַ פאַניענקע איז גע־קומען“.

פון דערווייטענס הערט זיך זיין שטימע: „האָפּ־האָפּ“. מערי לאָזט זי ניט רופען. זי וועט אליין ארויסגעהן. און קריכט אַביסעל אין דער הויך, דאָרט ווייטער, וואו דער שפּיץ איז. זי דערזעהט איהם

פון דערווייטענס — עס ליגט עפּעס אין אַ פויערשען פּעלץ איינגעוויקעלט, אין שנעע און קוקט אין הימעל אריין.

דער הימעל איז דאָ אין גאנצן, ברייט איבער דער וועלט, און צוגיסט זיך איבער'ן גאנצען בארג ארום. עס זעהט אוים ווי אַ מעכטיגער ריעז וואָלט געקומען איבער די מעכטיגע יונג־פרוי ערד און וויל זי צוזאַמענדריקען אין זיינע ארעמס — אזוי צואוואָרימט און צוגיסט די זונן דעם שנעע. פון אלע זייטען גיסען זיך טייכלעך. עס הויבען זיך אָן ווייזען קליינע וואסער־פאלען, וואָס זיינען געווען פערשאָטען איבער'ן ווינטער. און געגענאיבער — דער „געבאָנט". — ביז אין הימעל אריין שטייגט ער. און עס קוילערען זיך איבער איהם די בערגער שנעע און צושיטען זיך און צופאלען אין אלע זייטען. די זונן שלאָגט אין זיי, אין דער לופטען טראָגען זיך ארום זיעבען־פארביגע רעגענבויגענס. עס רויטעלט זיך די לופט פון קלאָרקייט. און דער ליגט אהן אַ הוט און קוקט גלייך דער זונן אין פּנים אריין, ווי ער וואָלט דאָ געווען אויסגעוואקסען, און קוקט זיך צומאָל נישט אום — עס געהט איהם גאָרנישט אָן ווער עס קומט. זי שטעלט זיך אָב און קוקט זיך ארום. דער שנעע דערמאָהנט זי אָן עפּעס — אָן יענעם ווינטער, ווען ער האָט אריינגעבלישטשעט דורך דעם שפּאלט פון זייער לאדען אין פינלאנד, ווען זיי זיינען ביידע געזעסען ביים קאַמין־פייער...

עס דערמאָהנט זיך איהר עפּעס. אַ רויטער בלוט־שטראָם בעגיסט איהר קערפּער. זי לויפט צו איהם. זי וויל זיך ווארפען אויף איהם און קושען זיינע ליפּען און זיינע אויגען. ער הערט איהרע טריט, ער קוקט זיך אום, דערקענט נישט צוערשט, שטעלט זיך אויף, דערקענט. זי שמייכעלט צו איהם. ער, פערוואונדערט, דערנאָך גלייכגילטיג, מיט בייזקייט, ווי עס וואָלט איהם פערדראָסען וואָס מען שטערט איהם, וואָס מען זעהט זיין הייליגקייט.

— אָה, מערי! וואָס טהוט איהר דאָ?

ווי אַ כוואַליע פון ים וואָלט זי אבגעשלאָגען.

זי טאַמעוועט זיך, שטילט זיך, האַלט איין איהר אָטעם און זי איז רוהיג. און מיט דעמזעלבען קאלטען געלעכטערעל:

— בין געקומען קיין זאקאָפּאנע אָברוהען. איך האָב געהערט איהר זייט דאָ, בין איך געקומען צו אייך. איבריגענס, קענט איהר מיר

נישט רעקאמענדירען אַן אנשטענדיגען פאנסיאָן? איך בין דאָ פרעמד.

אַ, געוויס, געוויס, — און ער מאַכט זיך אַרויס דעם שנעע פון די האָהר און ווייסט נישט וואָס ווייטער צו ריידען.

זי האָט געקוקט אויף איהם. ער איז נישט געווען צו דערקענען. בעוואַקסען איז ער געווען מיט האָהר און באָרד, ווי אַ ווילדער מענש. און יעצט דאָ אַרומגעהילט מיט דעם אויסגעקראַכענעם פויערן־פעלץ. מיט די נישט זעהר אַנשטענדיגע הויזען — האָט ער אויסגעזעהן ווי אַ ווילדער בערג־שעפער. זי האָט איהם די מינוט ליעב געהאָט.

אָבער ער איז קאַלט געווען ווי דאָס אייז אַרום איהם.

קאַפּיטעל 13.

שנעע.

— דאָ ביי מיר קענט איהר נישט בלייבען, — זאָגט ער מיט אַ שמייכעל — מיין בעל־הבית'טע וואָלט געוועזן אויף איך אייפערזיכ־טיג. און איך מוז איהר דאַנקבאַר זיין פאַר דעם ברויט און באָרשטש, וואָס זי קאָרמעט מיך שוין צוויי חדשים אַהן אַ גראָשען — זאָגט ער מיט אַ שמייכעל, ווי ער וואָלט זי דאָ נישט געלאָזט זיין.

זי האָט איהם געגעבען אַ קוק אָן און פערקרימט די ליפּען, ווי צום וויינען פאַר דעם צער וואָס ער טהוט איהר אָן.

— ניין, איך מיין נישט אַזוי, — וויל זיך קאָוואַלסקי פערענט־פערען מיט שעמעוודיגקייט פאַר דעם צער, וואָס ער האָט איהר אָנ־געטהאָן — קיין רייכע פּאַנסיאָנען זיינען דאָ נישטאָ אין דער הויך. איך האָב אפילו דאָ בעקאַנטע, וואָהנען זיי ביי פויערים, נור איהר וועט דאָ נישט קענען וואָהנען — דאָס עסען איז שלעכט. בעסערע פּאַנסיאָנען זיינען אונטען אין דער שטאָדט.

גאָט, פאַרוואָס איז ער אַזוי שלעכט, אַזוי שלעכט? — קרעכצט מערי אין זיך — פאַרוואָס? און מיט אַ שמייכעל:

— איהר זייט זעהר איינפערזיכטיג אויף אייערע בערג און איהר האט מורא, אז עס זאל זיי אימיצער זעהן א חוץ אייך.

— מיט אן אמת געזאגט, יא — שמייכעלט קרום קאוואלסקי — איבריגענס, איז ווירקליך דא נישט קיין ארט. אז איהר ווילט ביי מיינע פריינד — דארט וועט אייך גוט זיין. אינטערעסאנטע מיידלעך, אינטערעסאנטע יונגע לייט.

מערי האט געקוקט אויף איהם. ווער איז ער דער פרעמדער מענש, וואס רעדט אזוי צו איהר? און פרעמד איז איהר יעצט קאוואל־סקי אינגאנצען פארגעקומען. גארנישט איז געווען אין איהם, וואס זאל זי דערמאהנען אן איהר געליעבטען. — און צו וואס איז זי געקומען צו איהם? און וואס האט זי דא צו זוכען? — זי האט זיך געוואלט אויפהויבען און אוועקגעהן אליין, אליין אוועקגעהן אין די בערג אריין. זי איז אבער געווען צו שוואך דאס צו טהאן. זי איז געזעסען אויפ'ן שטיין נעבען שנעע און האט געשוויגען.

ער איז אויך לאנג געלעגען אויפ'ן שנעע און געקוקט אלץ אין הי־מעל אריין, אדער געגענאיבער דעם „געבאנט“, אזוי ווי זי וואלט דא גאר נישט געווען.

—און וואס מאכט איהר? ארבייט איהר פיעל? — פרעגט איהם פלוצים מערי.

— ארבייטען, — קוקט זי אן קאוואלסקי — וואס מיינט איהר?

— מאהלען.

— אהא, אזוי ניין. איך לאז עס איבער פאר אנדערע. איך האב נענוג דאס זעהען.

— רעכענט איהר דא לאנג צו בלייבען? — פרעגט זי פלוצים קא־וואלסקי.

מערי האט געקלערט א מינוט וואס איהם צו ענטפערען. זי האט איהם געוואלט זאגען, אז זי איז אהער געקומען צו איהם און זי האט זיך אנגערופען:

— ניין. ביז איך וועל זיך אביסעל בערוהיגען. די דאקטוירים האבען מיר געהייסען דא אהער קומען, דא זאל זעהר גוט זיין.

— יא, אבער דארט אונטען. דא איז צו געפעהרליך פאר'ן הארץ. איהר דארפט אודאי נישט זיצען אויפ'ן שנעע, — ווערט ער מיט

אמאָל ליעבענסווירדיג — קומט, וועל איך אייך פיהרען צו מיינע בעקאַנטע. און ער העלפט איהר אויפשטעהן.

זיי האָבעןביידע איבער'ן וועג געשוויגען. קאָוואַלסקי איז געגאַנגען פאָראויס און האָט זיך ווייניג אָרומגעקוקט אויף איהר. דורכגעגאַנגען דאָס הויז וואו ער וואוינט, איז די גוי'ע געשטאַנען פאַר דער טהיר און זיי נאָכגעקוקט מיט גרויס אינטערעס. קאָוואַלסקי האָט געגעבען אַ שמייכעל צו איהר און עפּעס געזאָגט אויף פּויליש, וואָס מערי האָט נישט פערשטאַנען.

מערי איז נאָכגעגאַנגען נאָך איהם און האָט זיך בעמיהט צו זיין פרעהליך. זי האָט עפּעס פּלוצים אויפגעלאַכט. קאָוואַלסקי האָט זיך אָרומגעקוקט און זי אָנגעקוקט, האָט זי זיך פערשעהמט און געזאָגט, אַז די שוואַרצע „גאַפּעס" וואָס לויפען אַרום איבער די שנעע־בערג און שרייען קראַה־קראַה, רייצען זי צום לאַכען. זיי זיינען זעהר נאַריש. קאָוואַלסקי האָט געשוויגען.

זיי זיינען געגאַנגען ווייט אַראָב, ביז צו די בוימער. דאָרט, ביי אַ פּויעריש הייזעל, געשניטען אין זאַקאָפּאַנער סטיל, האָבען זיי זיך אָבגעשטעלט. קאָוואַלסקי האָט אַריינגעפייפט די אַריע פון מאָניושקאָ'ס „האַלקאַ". אויף דער שוועל האָט זיך בעוויזען אַ מיידעל מיט אַ לאַכענדיג געזיכט און גאָלד־בלאָנדע האָהר, וואָס האָבען אין זיך געהאַט אַריינגענומען די זונען־שטראַהלען, ווי די ווייגטרויבען אין די וואַרימע זיד־לענדער.

זי האָט געשמייכעלט, געפרעהט זיך אויף קאָוואַלסקי'ס קומען און אַריינגערופען צו די אַנדערע אין שטוב:

— נאַ זעהט, קאָוואַלסקי איז אַראָבגעקומען פון די בערג.

אויף דער שוועל האָבען זיך באַלד בעוויזען נאָך צוויי מיידלעך, קלענערע און שוואַרצערע, ווי די קליינע טעכטער פון די זיד־לענדער, און צוויי, דריי סלאַווישע געזיכטער פון יונגע לייט מיט בלאָנדע האָהר און בלאָנדע וואָנצעס. אַלע האָבען געלאַכט און געקומען צולויפען זעהן קאָוואַלסקי'ן בעזוואונדער, געפרעהט זיך אויף זיין הולך און גאַרנישט געוואונדערט זיך אויף מערי'ס פּלוצליכע ערשיינונג.

— איך האָב געבראַכט אַ חבר'טע — אַ רוסישע מיידעל. נעהמט זי צו צו זיך, — רופט זיך אָן קאָוואַלסקי, אַריינגעהענדיג מיט מערי'ן אין דער פּויערשער כאַלופּקע, וועלכע איז געווען אויס טרוקענע ברע־

מער און לאנגע בענק ארום די גאלע הילצערנע ווענד. פערשיעדענע צווייגען, רויטע בלעטער פון דעמבאווע צווייגען און נאדעל־דערנער זיינען געשטאנען אין די ווינקלען פון שטוב אין גרויסע וואזאנען. די פאדלאגע געוואשען רייז, איבערגעצויגען מיט א פויערשען זאקאפאני־שען דיוואן. און אלע זיינען זיי געזעסען אויף דר׳ערד, אויף דעם דיוואן. די מיידלעך מיט צולאזענע האהר אין קליידלעך און בלוזקעס אוים פויערשען שטאף. די יונגע לייט שלאנקע און הויכע — אין די בלוזעס אהן רעק. עס איז נאך קאלט געווען. א פייערל האט זיך גע־ברענט הינטער דעם וואנד־אויוועו. איז אויף דעם ווייסען פעלץ זיינען געלעגען אויסגעשפרייט ביכער. זעהט זיך אוים, מען האט זיי געשטערט פון לעזען.

— וואס, די גוי׳ע האט דיך שוין פון שטוב ארויסגעטריבען? אפשר איז גאר דער שוואגער איהרער געקומען און האט דיך די ביינער געבראכען? — פרעגט א יונגער־מאן קאוואלסקי׳ן.

— האב נישט קיין מורא, די גוי׳ע טרייבט נישט פון שטוב, הלואי וואלטען ד י אזוי געטריי געווען — ווייזט ער אויף די מיידלעך, — ווי די פויערטעס זיינען געטריי... געקומען א בעקאנטע, א פריינדין, איך וויל זי איינארדנען. ווילט איהר זי נישט צונעמען צו זיך?

די מיידלעך האבען נישט געפרעגט ווער זי איז און וואס זי איז, זיינען צוגעגאנגען צו מערי׳ן, געפרעהט זיך מיט איהר און גע־פרעגט זי אויב זי איז שוין לאנג דא, וואו זי האט איהרע זאכען. עס האט זיך ארויסגעוויזען, אז די מיידלעך זיינען געווען פון רוסיש־פוילען און אלע האבען גוט גערעדט רוסיש. איינער איז געווען צווישען די יונגע לייט א רוטהעניש׳ער פויערען־זוהן, א מאהלער, וועלכער האט נאך ליען געהאט צו טראגען זיינע פויערשע העמדער, — בויטשאק האט מען איהם גערופען. בויטשאק האט זיך זעהר דערפרעהט מיט מערי׳ן. ער האט געקענט אביסעל רוסיש. זיך אויסגעלערענט ביי די זעלנער און גערעדט מיט איהר. ער האט איהר פאר גדולה די הענד געקושט און פערבויגען זיך מיט פוילישע מאניערען.

איז א פאר מינוט ארום האט זיך שוין מערי געפיהלט ווי אין דער היים מיט די מיידלעך. זי האט געהאט דאס געפיהל, ווי זי קען זיי שוין לאנג, גאנץ לאנג און איז יעצט אהיים געקומען.

אזוי גוט האָט זי זיך געפּיהלט, אז זי האָט אין אַ מינוט פערגעסען אַן קאָוואַלסקי'ן און צו וואָס זי איז געקומען, און דעם עמפּפאַנג וואָס זי האָט געהאָט. זי האָט מיטגעלאַכט מיט די מיידלעך.

איינער פון די יונגע לייט האָט זיך באַלד גענומען איהר עסען צו געבען. עס האָט זיך ארויסגעוויזען אז אַלע זיינען הונגעריג.

— בויטשאַק! דאָס טונדעל האָניג — האָבען אַלע אָנגעהויבען צו שרייען.

דער פּוילישער פּויערן־זוהן האָט פון אַ ווינקעל פון שטוב ארויס־געקייקעלט דאָס טונדעל האָניג, וואָס דער פּאָטער פּלעגט איהם שיקען יעדעס יאָהר און פון דעם האָט ער זיך דערנעהרט.

זיי האָבען זיך אַלע ארום דעם טונדעל געזעצט, ארויסגענומען ברויט און אָנגעהויבען צו טונקען דאָס ברויט אין האָניג. מערי האָט זיך באַלד געפונען דערינען, אויך איינגעטונקט איהר ברויט אין טונדעל און דערפון געגעסען. מיט דעם האָט זי זעהר נושא חן גע־ווען ביי די מיידלעך און זיי האָבען זי געהאַלטען פאר אַ זייעריגע.

— און וואָס, דו ארבייטסט נאָך אַלץ נישט? — פרעגט בויטשאַק קאָוואַלסקי'ן.

— פאר דיר, פאר דיר האָב איך דאָס דערלאָזט צו מאַכען בילד־לעך, ארויפצוכאַפּען אויף לייוואַנד אַ שטיקעל פון דער זונג, פון שנעע און דאָס צו פערקויפען דערנאָך צו אַ רייכען אידען, צו אַ רייך־כען פּריץ. וועט ער עס זיך אויפהענגען אין זיין עס־צימער, עס זאָל איהם אָנגענעהמער זיין צו עסען, אָדער אין סאַלאָן זיינעם, געסט צו ווייזען, — „האַנד ארבייט" וועט ער ריהמען — אָדער אין שלאָף־צימער, עס זאָל איהם זיין אָנגענעהמער מיט'ן ווייב צו שלאָפען. אַ ניין, אזוי לאַנג ווי מיין יאַדוויגא גיט ברויט מיט באָרשטש, וועל איך נישט נעהמען דעם פּענזעל אין האַנד, וועל איך זעהן — נישט מאָהלען.

— נו, שוין צייט צו געהן. מיין אַלטע וועט שרייען. זי איז איי־פערזיכטיג — אַ שרעק — זאָגט קאָוואַלסקי.

— נו געה, געה. זי וועט דיר נאָך מיט אַ וואַלגער־האָלץ די באַקעס צוקלאַפּען, ווען דו וועסט דאָ לאַנג בלייבען, — שרייט איהם נאָך בויטשאַק.

— דו האָסט רעכט, איפערזיכטיג, די יוכע! — און ער געהט ארויס אַהין אַ זיי־געזונד פון שטוב.

מערי האָט זיך מיט אַמאָל דערפיהלט, ווי אויף דער גאַס ארויס־געוואָרפען, זעהענדיג קאָוואַלסקי׳ן ארויסגעהן. וואו איז זי? צו וועמען איז זי געקומען? און וואָס טהוט זי דאָ? — נור די מיידלעך האָבען זי באַלד בערוהיגט מיט זייערע לאַכענדיגע, פריינדליכע פּנים׳ער. זיי האָבען זי געפרעגט, וואו זי האָט די זאַכען איהרע. איינער פון די יונגע־לייט וועט באַלד די זאַכען ברענגען. בויטשאַק צו־פּלאַמט זיך — ער וועט ברענגען די זאַכען.

— ער לעבט דאָך מיט דער גוי׳ע, — דערצעהלט בויטשאַק מערי׳ן אויף קאָוואַלסקי׳ן נאָך זיין ארויסגעהן — זיצט שוין דריי חדשים אויבען אויף די בערג, די „באַבע" האַלט איהם אין שטוב, גיט איהם ברויט מיט באָרשטש און שליסט איהם אין דער שטוב איין. האַלט זי איהם אונטער דער „פּיערשינע" (דעקע). זי איז אייפערזיכטיג, און זי לאָזט איהם נישט אראָב פון די געבירג. — דער מאַן איהרער איז נישטאָ — איז אויף ארבייט געגאַנגען נאָך פּרייסען. און ווען ער וועט קומען, וועט ער איהם די ביינער צוברעכען, אוי וועט ער איהם די ביינער צוברעכען!...

אז קאָוואַלסקי איז צוריק אויף די בערג ארויף, האָט איהם שוין די גוי׳ע אָבגעוואַרט אויף דער שוועל פון איהר הייזעל.

— אַ, דו מיין אינגעל, דאָס מיידעל געפעלט מיר נישט. דאָס איז נישט קיין שוועסטער. דאָס איז אַ געליעבטע. היט דיך, מיין טהייערער, היט דיך, ווארום איך האָב אזעלכע זאַכען נישט ליעב!

קאָוואַלסקי האָט זיך געשוואָרען, אז ער האָט גאָר נישט מיט דער מיידעל. עס איז אַ בעקאַנטע.

ער האָט גענומען אַ שטיק ברויט און ארויפגעקראָכען אויפ׳ן שפּיץ באַרג.

די זונן האָט זיך שוין אָנגעהויבען צו זעצען ארונטער הינטער „געבאַנט" און האָט אויף דעם רוקען פון „געבאַנט" צולאָזט דאָס ליכט אויפ׳ן שנעע און, ווי אַ קאָכענדע ווייס־בעגלענצטע לאַווע, האָט זיך

עס געגאָסען אראָב פון די בערג. אין דער לופטען האָט זיך געטראָגען דאָס ליכט פון שנעע, בעגאָסען מיט דעם שיין פון דער אונטערגעהענדער זונן, אז עס האָט געבלענדעט די אויגען פאר ווייסקייט. נור נישט אויף דעם האָט קאָוואַלסקי געקוקט. אויפ'ן הימעל האָבען זיך אויפגעעפענט יעצט נייע וועלטען. עס איז געווען, ווי דער הימעל וואָלט ענטפּלעקט אַ שטיקעל פון זיינע אוצרות. גאַנצע בערג שנעע־וואָלקען האָבען זיך ארומגעטראָגען אין דעם בלאָהליבען ים פון הימעל. חרוב'דיגע וועל־טען, שטיקער פּאַלאַצען, רואינען אוים מאַרמאָר, לאזור און הימעל־שיין האָבען זיך געטראָגען אין שטח פון הימעל. ווייסע סטאַדעס שעפ־סען האָבען זיך דאָרט אויבען געבאָדען אין בלאָהע ימים. די רייכסטע, לייכטענדע לייבער פון נימפען־פרויען און יונגע פּאַאונען, געהילט און געוויקעלט אין לאזור־שלייערן, האָבען געשוועבט פון איין וואָלקען צום צווייטען און געבאָדען זיך אין קופּעס שנעען... עס האָט זיך איהם געדאַכט, אז דאָס אַלץ האָט פון הימעל אראָבגענידערט, עס טראָגט זיך ארום אין דער לופטען אַ צווייטע וועלט, אַ שעהנערע און אַ בעסערע, אז דער הימעל האָט זיך געעפענט און עס האָט זיך ענטפּלעקט פאר איהם די וועלט, וואָס איז איבער'ן הימעל אָפען און פריי, און ער אַליין זעהט די אוצרות און די הערליכקייט.

אַלעס דאָרט איז לאזור און שנעע־ריין, אַלעס איז דאָרט הימליש און ענטפּלעקט זיך פאר איהם אין דער ריינסטער הערליכקייט. עס גליטשט זיך אראָב פאר איהם אויף די געבירג שנעע און עס וועט זיך באַלד צושיטען און אראָבקייקלען איבער די בערג צו זיינע פיס. און קיינער זעהט דאָס נישט, נור ער אַליין. ער שטעהט אויף דעם בארג און פאר איהם האָט זיך דער הימעל ענטפּלעקט. ער איז דער שעפער פון דעם אַלעס. אַלעס קעהרט צו איהם און פאר איהם עפענט זיך דער הימעל אויף און עס געהען דורך די הערליכקייטען און וויזען זייער גלאַנץ. די הענד האָט ער אויפגעעפענט, אויסגעשפּרייט זיך אין דעם שנעע און געשריגען הויך, הויך, ווילדע געשרייען. און דאָס אַלעס האָט געהערט זיין שטים, געפרעהט זיך מיט איהם און צוריקגעגעבען זיין עכאָ. ער האָט אויפגעריסען זיין העמד, זיין האַרץ ענטפּלעקט פאר דעם ליכט און געטרונקען אין זיך אריין די ווייסקייט און איינגע־הערט זיך צו דעם גאַנג פון די וועלטען איבער'ן זיין קאָפּ. און איהם האָט זיך געדאַכט, אז די וועלטען, אז די שנעען, די הימעל־לייבער,

דאס לאזור־ליכט און די לייכטערע וואלקען געהען דורך, דורך זיין לייב, און ער שווימט מיט דעם שנעע, מיט דעם ליכט, ער שווימט מיט, ער שווימט מיט אין דער אונענדליכקייט אריין.

קאפיטעל 14.

די פאמיליע בלום.

די מיידלעך, צווישען וועלכע מערי איז אריינגעפאלען, זיינען געווען די שוועסטער בלום — העלנא, מאטילדא און זאשקע. העלענא איז געווען העל ווי א ליכטיגער זונען־טאג; מאטילדא טונקעל, מיט פעך־שווארצע האהר און שווארצע נאכט־אויגען, ווי די דונקעל נאכט. און ביי זאשקען האט זיך אלעם געוועקט און זי איז געווען ווי דער פריה־מארגען שטערן. אויגען האט זי געהאט יונגע, און מויל און צייהן יונגע. און דאס פנים מיט די האהר האט תמיד אויסגעזעהן ווי געוואשענע, ווי ערשט וואס ארויסגעקומענע פון הינטער דעם וואלקען, אזוי ווי דער מארגען שטערן שיינט ארויס פון די נאכט.

ארום זיי האט זיך צוזאמענגעקליבען אלעס, וואס איז געווען אינטערעסאנט פון יונגע לייט, סיי פון אידען, סיי פון גוים, אין דעם פוילישען שטעדטעל זאקאפאנע.

זיי קומען ארויס פון אן אלטע אידיש־פוילישע משפחה, וואס איז שוין לאנג געווען אסימילירט. פיער דורות האבען געארבייט אויף די פירמע ב ל ו ם. דער ערשטער האט געהייסען פשוט ר' שמואל און איז ארויסגעקומען פון א קליין שטעדטעל אין פוילען — פון ליענטשיץ. עס איז געווען אין דעם 31טען יאהר, ווען די פאליאקען האבען די פאווסטאניע געמאכט. דער איד, דער שענקער פון ליענטשיץ, האט גענייהט קאפאטעס פאר די פוילישע זעלנער און צוגעשטעלט אקסען אין די וועלדער אריין. אזוי ארום האט ער זיך מיט די שררים בעקאנט, און דערנאך, אז די צייטען האבען זיך בערוהיגט, איז ער געווארען ביי זיי א חשוב: געקויפט וועלדער, געהאלטען גארשעלניעס.

געהאט פיעל קינדער — ווי יעדער איד, ווען עס געהט איהם גוט — און אנגעהויבען זיך משדך צו זיין מיט נגידים. גרויסע נדנ'ס געגעבען, געלאזט שוין די קינדער שטודירען, און זיינער א זוהן, דער אינגסטער, וואס איז געווען א סטודענט אין די „שקאלע גלאוונע" האט שוין אין דריי און זעכציגסטען יאהר, ווען די פאליאקען האבען די צווייטע פאווסטאניע געמאכט, ניט קיין קאפאטעס געגייהט, און ניט קיין אקסען צוגעשטעלט, נור האט זיך אליין ארומגעוואלגערט מיט די פאליאקען אין די וועלדער, און פערלוירען געווארען אין די פאווסטאניע. דער „פעטער" איז דאס דער „קדוש" אין דער משפחה— זיין בילד, אין א פוילישען קאסטיום, מיט א קרומען שווערד ביים זייט, אין א קאנפעדעראטקע, הענגט ביי יעדען מיטגליעד פון דער פאמיליע מיט שווארצע קרעפע בעהאנגען. מאמעס דערצעהלען זייערע קינדער וועגען „וואיאשעק סטאש". דער „וואיאשעק סטאש" האט נאך מעהר געהויבען די משפחה בלום אין די אויגען פון די פוילישע שררים, און די משפחה בלום האט גרויסע געשעפטען געמאכט, רייך געווארען, פערשפרייט זיך איבער די פוילישע שטעדט און אומעטום געשפיעלט צווישען אידען די ראליע פון די טרעגער פון פוילישע קולטור. קינדער־היימען געגרינדעט, וואו מען האט געלערענט מיט ארימע אידישע קינדער פויליש. עס איז געווען אנגענומען א טראדיציע אין דער משפחה, אז די בחורים פון דער פאמיליע, וועלכע האבען שטודירט אין די גימנאזיעס, זאלען לערנען מיט די בית־המדרש בחורים פויליש, און די מיידלעך זיינען ארומגעגאנגען צו די נייהטארינס, צו די ארבייטארינס, צו די סטראזשעס קינדער אין די קליינע שטעדטלעך, און זיי געלערענט פויליש. ארויסגעשיקט יעדעס יאהר קיין ווארשוי, וואס זיי האבען ארויסגענומען פון די ישיבות, פון בתי־מדרשים.

אין די אידישע שטעדטלעך האט מען זיי פערשאלטען, מען האט זיי געהאלטען פאר אפיקורסים, פאר עוכרים, נור מען האט גאר ניט געקענט טהאן געגען זיי, ווייל זיי זיינען געווען רייך און שטארק.

און דער „וואיאשעק סטאש" האט געלעבט אין דער משפחה, זיין בילד אין פוילישען קאסטיום האט גערייצט ביי די קינדער די פאנטאזיע און געוועקט דעם רעוואלוציאנערען גייסט אין זיי. די קינדער האבען גע'חלומ'ט וועגען א פוילישען אויפשטאנד, אין וועלכען מען

זאָל זיך אויך קענען בעטהייליגען, ווי דער „וואַיאשעק סטאש“. אין די ווינטערדיגע פּאַרנאַכטען האָט מען דעקלאַמירט דעם דריטען טהייל פון מיצקעוויטש: „זשאַדי“, וועלכעס מען האָט געהאָט אַריבער־געשוואַרצט פון דעם קראָקאָווער גרענעץ. אין יעדער צווייג פון די משפחה בלום איז דאָס בוך געווען הייליג און פערבאָרגען בחדרי־חדרים, מיט גרויסע סודות.

דער היינטיגער בלום, דער פאָטער פון די מיידלעך, איז ניט געווען קיין גרויסער רעוואָלוציאָנער, געזעסען אין דער גובערניע־שטאָדט פּ. ביי דעם ווייכסעל. צוואַנציג מייל אַרום איז קיין באַהן ניט געווען. די בעלי־בתים איינגעזעסענע. קיין קאָנקורענץ — חזקה אן אנגענו־מענע זאַך. מען האַנדעלט מיט די פּריצים, קויפט אָב וועלדער, טרייבט אָן דערצו אַ קליינע אינדוסטריע — אַ צוקער פאַבריק. דאָס פערמעגען וואַקסט, נור קיין נחת פון די קינדער האָט ער ניט. מילא זיינע ברידער און שוועסטער זיינען אויך געווען „רעוואָלוציאָנערען“— אין אַ ווינטער־נאַכט, ווען מען האָט געמאַכט אַ באַל, האָט מען אין געהיים דעקלאַמירט פון „זשאַדי“. אָבער, פון דעסטוועגען, האָט מען חתונה געהאַט, נחת געהאַט פון קינדער, טעכטער אויסגעגעבען. און די וועלט האָט זיך ווייטער געפיהרט. נור ווען זיינע קינדער זיינען אויפגעוואַקסען, האָבען זיי אָנגעהויבען צו נעהמען די זאַך אויף אַ רעכטען אמת. ניט געהאַט צו טהאָן מיט שררים, ניט גע'חבר'ט זיך מיט פּריצים, ווי דער „וואַיאשעק סטאש“, נור מיט'ן פּראָסטען עולם, מיט ארבייטער, מיט די ארבייטער פון זיין פאַבריק. און ניט פאַר — „יעשטשע פּאָלסקאַ ניע סגינעלאַ“, נור פאַר „עקאָנאָמישע בעדינגונגען“ גאָר. און ניט אין געהיים האָבען זיי דאָס געטהאָן, ווי אַמאָל יענע, ביים לעזען „זשאַדי“, נור אָפען פאַר דער וועלט. האָט מען זיי טאָקע געכאַפּט. די ערשטע איז געגאַנגען זיין עלטסטע טאָכטער, גאַבריעלי. אַ מיידעל געווען נאָך אין אַכטען קלאַס, אַכטצעהן יאָהר אַלט געווען. ביי נאַכט געקומען, אַ רעוויזיע געמאַכט, זי אוועקגענומען, און אוועקגעפיהרט זי מיט'ן עטאַפּ. דער פאָטער איז געווען אַ גאַנץ היימישער מענש ביי דער פּאָליציי, מיט'ן נאַטשאַלניק, מיט'ן פּאָלקאָווניק. געלאָפען צו נאַטשאַלסטוואָ, נור מען האָט איהם ניט צוגעזאָגט. — „דיינע קינדער בונטעווען זיך. אין די „הויכע פענסטער“ ווייסט מען פון זיי. אַ פּריקאַז אָנגעקומען פון וואַרשוי.

די ארבייטער ארגאניזירען זיי. די ערשטע סאציאליסטישע חברה האט דיין טאכטער אין אונזערע רוהיגע געגענדען ארגאניזירט. א גרויסע פויגעל דיין טאכטער, א סציאליסטקע". דאס ווארט „סאציאליסטקע" האט אין דער משפחה, אין דער שטאדט און דער גאנצער געגענד, וואו אלעס האט געלעבט זיין רוהיג־שטיל לעבען, א שרעק אנגעווארפען. מען האט נאך ניט קלאר געוואוסט, וואס דאס איז אזעלכעס. לעגענדעס זיינען דעריבער אומגעגאנגען, מען האט געזאגט, אז עס איז אזא געהיימער בונד געגען קיסר — א „שווארצע מאסקע", א „רויטער טויט"... אין דער שטיל האט מען גערעדט דערפון, סודות זיך איבערגעגעבען און דא, הערר בלום'ס עלטסטע טאכטער, די רייכסטע כלה פון דער געגענד — א „סאסיאליסטקע", אין ארעסטאנטסקע קליידער... האט מען זי מיט'ן עטאפ, מיט צוויי זעלנער, שווערדען רעכטס און לינקס, איבער די שטאדט געפיהרט. א טויטער שרעק איז איבער דער שטאדט געפאלען. מאמעס האבען די קינדער אין די שטובען בעהאלטען.

נור פון דענסמאל אן איז אין דער געגענד אונרוהיג געווארען. צוויי סטראזשניקעס אין דארף גע'הרג'עט. פויערים בונטעווען זיך. און ווי עפעס א רעוויזיע — באלד צו די בלומס. דאס סם האט זיך ארייגעכאפט אין דער משפחה, אין אלע קינדער, ביז צו די קלענסטע, פון צווייטען קלאס גימנאזיע אן. דער „וואיאשעק סטאש" לעבט אין דער משפחה, און ניט אין חלום, נור אויפ'ן וואהר. דאס יונגווארג רייסט זיך צו דער „ארבייט" און דער „וואיאשעק סטאש" איז שוין ניט מעהר דער היילינגער. די היילינגע איז גאבריעלע, די וואס וואלגערט זיך ארום אויף די ווייסע שנעע־סטעפעס פון קאלטען סיביר. איהר נאמען ווערט מיט פרומקייט אויסגערעדט. ביי איהר נאמען איז די היילינגסטע שבועה.

דעם רעוואלוציאנערען גייסט האבען זיי מעהר פון דער מוטער גע'ירשו'ט, איידער פון פאטער (וועלכער איז ארומגעגאנגען צייט דאס אומגליק מיט דער טאכטער האט געטראפען ווי א גע'הרג'עטער, געשעפטען אבגעלאזט, און זיך ניט מעהר אינטערעסירט מיט גארנישט). די מוטער איז געווען אן אויסטריש־מענש. זי האט דאס געוועקט ביי די קינדער קליינערהייט די פאנטאזיע, און בעגייסטערט זיי מיט דעם וואיאשעק סטאש". זי איז געקומען פון דער פוילישער מיסטישער פרא־

ווינץ „קאַיאַווע“. דאָרט, וואו די ערד איז תמיד פייכט, זומפּען אויף מײלען ווייט און לצים און שדים גיהען ארום צווישען די לעבעדיגע; ביי נאַכט פערפיהרען „בלאָנדזשענדע ליכטלעך“ דעם פויער און איד אין די זומפּען אריין. שדים־חתונות שפּיעלען זיך אב ביי נאַכט אין פער־לאָזענע קרעטשמעס.

די מוטער איז געווען א מיסטישע נאַטור. דאָר, הויך, מיט שוואַר־צע גרויסע שרעקענדע אויגען, איז זי ארומגעגאַנגען אין איהר הויז, ווי א טאַפּאָליע פון איהר געגענד — שטיל, שווייגענדיג, בעהאַלטען אין זיך, און האָט דערצעהלט די קינדער, אין די ווינטער־נעכט, מע־שות פון די פּוילישע פּאַווסטאַניע, דעקלאַמירט די פּוילישע דיכטער, — „זשאַדי“ געקענט אויף אויסווענינ. איהר האָבען די קינדער צו פערדאַנ־קען זייער אונרוהיגען גייסט. און, אַז זי האָט געהערט ביי־נאַכט שווער־דען קלאַפּען ביי די סטראַזשניקעס, וועלכע האָבען א רעוויזיע געמאַכט, האָבען איהרע אויגען געבלישטשעט און זי איז שטאָלץ געווען דערויף. נור אַז זי האָט דערהערט, צוליעב וואָס איהר טאָכטער ווערט ארעסטירט, אַז ניט איבער די „פּוילישע ספּראַווע“, נור איבער סאָציאַליזמוס, איז זי ווילד געוואָרען, געשריען, אַז איהר טאָכטער איז פאַלש געוואָרען דעם אידעאַל, און זיך ניט געוואָלט מיט איהר געזעגענען. און פון דענס־מאָל אָן איז זי קראַנק געוואָרען און פלעגט שפּיעלען אויף דער פּיאַנאָ אין איהר סאַלאָן ווילדע סימפאָניעס. זי איז געווען מוזיקאַליש און האָט אביסעל יונגערהייט אקאָמפּאַנירט. ווען זי איז קראַנק געווען, פלעגט זי זיך ביינאַכט אויפכאַפּען, צוגעהן צו דער פּיאַנאָ, און א ווילדע מוזיק האָט געשאַלט אין די ליידיגע, גרויסע סאַלאָנען . . . א שרעק פלעגט אָנפאַלען אויף די קינדער. זיי האָבען זי מיט צרות איינגענומען, זי צוריק אין איהר צימער געבראַכט. באַלד איז זי געוואָר געוואָרען, אַז די איבריגע קינדער איהרע זיינען אויך ניט טריי געבליבען דעם „אידעאַל“. איהר עלטסטער זוהן טראָגט זיך נאָך ארום מיט ערגערע זאַכען. עס איז דענסמאָל אויפגעשטאַנען דער ציוניסטישער געדאַנק און אנגעהויבען אויך ארייַנדרינגען צווישען די שוהל־יוגענד.

זייער זוהן האָט זיך גע׳חבר׳ט מיט אידישע יונגע לייט און גע־רעדט אידיש, און פון די אידישע יונגע לייט האָט ער צו זיך אהיים געבראַכט אידישע ביכער. ביים טיש, ווען קריסטען זיינען געזעסען, האָט ער עקסטראַ גערעדט אידיש און אויפגעמישט זיינע זשידאָװ־

סקי ביכלעך און קאמפראמיטירט דאס גאנצע הויז. ער וויל אז אגראַ־נאם ווערען און אוועקפאהרען אין ארץ ישראל אז ערד ארבייטער זיין. דעם אומגליק האט מען נאך מעהר בעקלאגט ווי די טאכטער׳ס. נור צוויי זיינען איבערגעבליבען טריי דעם „אידעאל״. דאס איז די טאכטער העלענא, וועלכע האט ליעב די פוילישע ערד און די פוילישע פויערים, פון קליינערהייט אן געהאט א נייגונג צו דער קירכע, ליעב געהאט דעם געזאנג פון דער קירכע און פלעגט שטענדיג געהן אויף אבענד־געבעט און וויינען, ווען דער ארגאל שפיעלט. העלענא׳ן האט די מוטער געלאזט שטודירען אין קראקא, און דארט האט זי זיך פער־ליעבט אין דעם פוילישען פויערן־מאלער בויטשאק, זי האט איהם מיט אהיים געבראכט צו די עלטערן און די מוטער האט זייביידען גע־בענשט אויף דעם טויטען בעט, און מען האט זיי בעטראכט אלס חתן־כלה. (ה׳ בלום האט שוין נישט געוואוסט, וואס עס טהוט זיך ביי איהם אין שטוב און בעטראכט אלע פאר משוגע). דער צווייטער איז געטריי געבליבען דעם אידעאל, דער זוהן יאש, וועלכער האט זיך געהאלטען פאר א פאליאק. נור אויך ער האט באלד ערקלערט, אז היינט צו מאכען א רעוואלוציע פאר פוילישע אונאבהענגיגקייט איז אן אונזין. די צייטען בייטען זיך, און די היינטיגע רעוואלוציע דארף זיין ניט צו בעפרייען דעם בורזשוא, כדי איהם צו געבען א גרעסערע מאכט, נור צו בעפרייען דעם פוילישען ארבייטער. דאס איז די פוילישע רעוואלוציע פון היינט, און ער האט זיך אנגעשלאסען אן די פ. פ. ס. נור די מוטער האט שוין ניט דערלעבט צו זעהן, ווי איהר זוהן ווערט אויך פאלש דעם „אידעאל״. זי איז געשטארבען אין דער צייט פון גרויסען רעש, ווען איהרע קינדער זיינען זיך צולאפען.

זי האט געהאט נעבען זיך נור די קליינע צוויי מיידעלעך, וועלכע האבען נאך פון גארנישט געוואוסט. זי איז געשטארבען חלומ׳נדיג וועגען דעם, אז איהרע קינדער שלאגען זיך אויפ׳ן פוילישען פעלד „פאר׳ן פוילישען אידעאל״. פון איהר טויט זיינען די קינדער געוואהר געווארען, ווען זיי האבען געהאלטען אין דער ארבייט פון בעפרייען דעם ארבייטער פון בורזשוא. א טייל זיינען זיך צוזאמענ־

געקומען צו איהר טויט־בעט, א טייל האבען נור געהערט פון איהר טויט „אין די ווייטע סטעפּעס פון קאלטען סיביר“.

דער פאטער איז געוואָרען פעראיינזאמט נאך דער מוטער'ס טויט. ער איז ארומגעגאנגען ווי א משוגענער, ניט געוואוסט וואס עס טהוט זיך, געמיינט, אז די וועלט איז משוגע געוואָרען און מיט איהר זיינע קינדער און ער. ער האָט פערקויפט זיינע פאבריקען, זיינע הייזער און איז אוועק אין אויסלאנד. דאס הויז האט ער איבערגעלאזט, עס האט געקעהרט צו דער משפּחה, און א סך משפּחה־זאכען האבען זיך דערין אויפגעהאלטען, און עס האבען דערין נאך געלעבט צוויי אלטע מומעס, וועלכע זיינען איבערגעבליבען אליין אין דעם הויז, אין די גרויסע שטובען, וועלכע האבען אמאל געשאלט פון קינדער־שטימען און קינדער־פרייד. אויפ'ן וואנד איז געהאנגען דעם „וואיאשעק'ס שטאם“ בילד און זיין רעוואָלוציאָנערער גייסט האָט נור געקענט וועקען די צוויי אלטע מומעס צום „טהאט“. דאס יונגוואַרג איז צולאפען געוואָרען. די עלטערע טאכטער איז געווען ערגעץ־וואו אין סיביר. די איבריגע קינדער זיינען אוועק אין דעם פּוילישען פּאטריאָטישען ארט, אין זאקאפּנע. דארטען האבען זיי געוואוינט אין דעם דאָרף, צווישען די נאדעל־בוימער. ארום זיי האבען זיך געקליבען פּוילישע יוגענד, וואס האט זיך אויפגעהאלטען אין דעם פּוילישען ארט נאך דער רעוואָלוציע. אָט אין דעם מיליע צווישען די שוועסטער, האָט קאוואלסקי אריינגעפיהרט מערי'ן.

קאפּיטעל 15.

אין די בערג.

מערי האָט זיך אויפגעהאלטען ביי די דריי שוועסטערן, צווישען וועלכע קאוואלסקי האט זי אריינגעפיהרט. די שוועסטערן האבען געוואוינט אין דער פּויערישער כאלופּע, הינטער די בערג. זי האט זיך צווישען די מיידלעך גאנץ גוט געפיהלט. זיי, די פּויליש־אידישע מיידלעך, מיט זייערע שטימונגען, מיט זייער לעבען, זיינען איהר

געפעלען און זי האט אין זיי געזעהן ווייטע שוועסטערן פון אן אנדער מוטער, דאך שוועסטערן. נור אין די אבענדען, ווען די נעכט האבען צוגעדעקט די בערג און פון אויבען האט אראבגעפינקעלט דער ווייסער שנעע, בעשיינט אין לבנה־ליכט, האט עס איהר הארץ געצויגען און זי איז אויסגעגאנגען פאר בענקשאפט. נור זי האט דאס געפיהל פערשטיקט אין זיך, און געפרובט זיך מיט אלע מעגליכקייטען צו פערגעסען אן איהר ליעבע צו קאוואלסקי'ן.

די מיידלעך האבען געלערנט מיט איהר פויליש און איהר זיינען זעהר געפעלען דער קלאנג פון דער שפראך און די געדיכטע פון די פוילישע דיכטער. זי האט זיך געשטארקט צו רעדען פויליש, אנ־צונעהמען די פוילישע מאניערען און צו האלטען זיך אויך פאר א פוילישע.

א חוץ בויטשאק'ן, דער פויער־מאלער, וואס איז געוועזן העלענעס (דער עלטערערס) חתן, איז אויך אריינגעקומען צו די מיידלעך סטאה, א יונגער סטודענט, וואס האט געהאט געענדיגט וואלד־אינסטיטוט און זיך אויפגעהאלטען אין די גיטער פון גראף פאטאצקי אויף פראק־טיק. ער האט זיך גע'שדכנ'ט צו דער צווייטער מיידעל פון די שוועסטערן — צו מאטילדען, אדער די „נאכט", ווי זיי האבען זי גערופען. דער יונגערמאן, וועלכער האט זיך אויך בעשעפטיגט מיט פילאזאפיע און איז געווען א נאטור־מענש, האט נאך צייט געהאט צו געהערען צו דער פארטיי, איז נור וואס געהאט געקומען פון דער טורמע, און ער האט געהאט א חשק זעהר פיעל צו רעדען. ער האט קיינעם נישט געלאזט קומען צוםווארט. איבריגענס, איז ער געווען זעהר לוסטיג און אלע האבען איהם ליעב געהאט. דעם האבען זיי גערופען: „דער פראקטיקער" פון דער חברה, ווייל ער איינער האט זיך אפגעגעבען מיט די „פינאנסען", געשאפט געלד, בעצאהלט דער גוי'ע פאר דער וואהנונג, געקויפט ברויט (האניג איז געווען פון בוי־טשא'ס טונדעל, וואס דער פאטער האט איהם געשיקט). ליעב האט ער געהאט די כלה זיינע — א שרעק! נור דאס מיידעל וואס איז געווען געראטען אין דער מוטער — א מיסטישע, מיט שטימונגען — פלעגט אויף גאנצע נעכט פערשוואונדען ווערען אין די וועלדער, גע'חבר'ט זיך מיט די קאזעס אין וואלד און בעהאנדעלט איהר חתן — א רחמנות צו קוקען. זי האט איהם געהאלטען צעהן איילען פון דער

וויטענס פון זיך און נישט גערעדט צו איהם קיין גוט ווארט. נור וואס ערגער דאס מיידעל האט איהם בעהאנדעלט, אלץ מעהר האט דער הויכער שטארקער גוי (וועלכער איז דריי מאל אזוי גרויס געווען ווי דאס מיידעל) זי ליעב געהאט און אויסגעגאנגען נאך איהר.

דער „ראבין" פון דער געזעלשאפט איז געווען קרעמער. א אידישער יונגערמאן, פון א רייך בורזשואזיש־אידיש הויז, וועלכער איז אין לעבען געווען אין גאנצען אסימילירט, געלעבט אין דער פוילישער געזעלשאפט, גערעדט פויליש און נישט פערשטאנען קיין אידיש ווארט), איז אין דער טעאריע געווען א אידישער נאציאנאליסט. געהערט צום „בונד", און ארומגעקריגט זיך מיט די פוילישע חברים איבער זיינע „ווילדע" אידעען. ער האט דארט געוואהנט מיט זיין פרוי און קינד, וועלכע זיינען געווען קריסטען, און ער אליין, דער איין איינציגער פעראיינזאמטער, האט געשריעבען איבער דער אידישער נאציאנאלער אידעע, גערופען צום קאמפף א מאסע, וועלכע ער האט נישט געקענט, אין א שפראך וועלכע ער האט נישט פערשטאנען. מיט זיינע דריי און צוואנציג יאהר האט ער זיך שוין געהאט ארומגעוואלגערט אין אלע טורמעס פון רוסלאנד. דאס האט איהם ניט אבגעהאלטען צו בעליינגען עקזאמען און צו מאכען זיין אדוואקאטור־פראוו, צו שרייבען זיינע ארטיקלען און דערביי וויטער צו לערנען. קיינער האט ניט געוואוסט, ווען קרעמער האט צייט אויף דעם אלעס. קוים פון איין טורמע ארויסגעלאזט, האט ער באלד זיך געוויזען אויף דער ארענא פון געזעלשאפטליכער טהעטיגקייט, ארויסגעטראטען אויף עפענטליכע פערזאמלונגען פאר די וואהלען. זיין פוילישע בילדונג, זיין אסימילאטארישער אבשטאם און זיין הייסער טעמפעראמענט — דאס האט איהם פערשאפט אכטונג צווישען אלע פארטייען, און ער האט אנגעמאכט מיט זיינע רייד און אויספיהרונגען גרויסע צרות די ווארשעווער אידישע אסימילאטארען. ענדליך האט מען איהם ארויסגעשיקט פון רוסלאנד. ער האט געוואלט באלד צוריק אריינלויפען, האט זיך דאס ווייב אבגעבעטען אברוהען א קליינע צייט און לעבען אין איינעם (שוין געהאט איבערגעארבייט דאס ווייב אויף זיין שטייגער). האט ער זיך דארט בעזעצט ניט ווייט פון דער גאנצער חברה, און פון דארט האט ער אוועקגעשיקט זיינע ארטיקלען, זיינע פראקלאמאציעס, זיינע אויפרופען, וואס מען איבערזעצט אין א פרעמדע

שפראך, וועלכע האבען גערופען א מאסע צום קאמפף, וועלכע ער האט נישט געקאנט. אט דער דריי און צוואנציג יאהריגער יונגער מאן, מיט וועלכען אלע פארטייען האבען זיך גערעכענט, איז געווען תמיד לוסטיג און שטיפעריש. זיין קינד, וועלכעס האט געהייסען אין דער משפחה „דאס קינד פון דער גערעכטער ארדנונג" (ווייל ער האט קיין חופה וקידושין נישט גענומען מיט זיין ווייב), איז געווען דאס פרייד און דאס גליק פון די מיידלעך. מיט זיין פרוי, וועלכע איז אליין געווען א פויליש־רוסישע האט זיך מערי אם בעסטען בעפריינדעט, און איהר קינד האט זי ליעב געהאט און זיך דערמיט געשפיעלט. דא, צווישען די מענשען, האט מערי צום ערשטען מאל דערזעהן, אז אויסער פערזענליכעם גליק איז נאך פארהאן אן אנדער גליק און אן אנדער לעבען, וואס איידעלט אוים דעם מענשען און גיט איהם גליק, וואס קיין מענש קען ניט געבען דעם צווייטען. דאס איז דאס גליק, וואס יעדער מענש גיט זיך זעלבסט; דאס איז דאס גליק פון אידעאל. זי האט געזעהן, ווי די מענשען זיינען תמיד פרעהליך, און מיט גרויס פרייד געהן זיי צו זייער ארבייט, וואס שטעלט זייער אייגען גליק און לעבען אין געפאהר פאר א העכערעס, פאר א איידעלערעס, וואס בינדט איין מענש מיט דעם צווייטען און בינדט איהם צונויף מיט דעם גאנצען כלל און מיט דער גרויסער, גרויסער צוקונפט.

נור מערי האט דאס נור פון דער ווייטען דערזעהן דאס גליק. זי האט דאס אנגעהויבען צו פערשטעהן, אבער נאכטהאן וואלט זי נישט געקאנט. זי איז בעשאפען פאר איהר אייגענעם לעבען...

זי האט זיך אבער דערווייל געפיהלט מיט זיי גוט, אנגעווארימט זיך אן זייער גליק און געמיינט, אז זי געהערט אויך דארט אהין... אז קאוואלסקי'ן האט זי געוואלט און געמוזט פערגעסען. זי האט גע־קלערט א מאמענט וועגען איבערבעטען זיך מיט'ן טאטען, זי האט גע־שריבען א בריעף קיין בערלין, אין וועלכען זי האט איהר פאטער מיט־געטיילט, אז זי איז זעהר אויפגערעגט געווען און זי מוז זיך בערוהיגען, דורך דעם איז זי אוועקגעפאהרען קיין זאקאפאנע אין די געבירג. דא איז איהר גוט, עס וועט זיך גוט אברופען אויף איהר געזונד. פון בער־לין האט זי געקריגען א טשעק צוגעשיקט, אהן א בריעף פון וואס זי האט געזעהן, אז איהר פאטער איז זעהר ברוגז. זי האט זיך בעליידיגט,

אבגעשיקט צוריק דעם טשעק, אויך אהן איין ווארט, און געוואוסט, אז זי האט שוין מעהר ניט קיין היים און זי איז פון איצט אן אויף זיך אליין אנגעוויזען.

קאפיטעל 16.

דער איבערפאל

איינמאל ביינאכט, ווען די מיידלעך — די שוועסטערען בלום און מערי — זיינען געשמאק געשלאפען אין דער גרויסער פויערישער כאלופע, הינטער די בערג, האט מען אנגעקלאפט אין די לאדען. די מיידלעך האבען זיך אויפגעכאפט דערשראקען און פערוואונדערט, און געפרעגט: „ווער דארט?" — פון דרויסען האט אבגעענטפערט א שטים, אז וועלכער זיי האבען דערקענט זייער ברודער יאש, וואס איז געווען איבערגעבליבען אין ווארשוי ביי דער „ארבייט". זיי האבען זיך דערפרעהט, פלינק זיך אנגעטהאן און ארויס צום ברודער אנטקעגען. ביי דער שיין פון דעם לאמפ האבען זיי אבער באלד געמוזט אבטרע־טען. דעם ברודער האט אריינגעפיהרט א צווייטער יונגער־מאן, ער אליין האט נישט געקענט געהן, איז געווען בלייך, פערבונדען און גע־האלטען זיך ביי דער זייט. דער ברודער האט עפעס געוואלט זאגען, נור, בעמערקענדיג מערי'ן, איז ער פערשטומט געווארען און געפרעגט די שוועסטערן מיט א בליק — אויף איהר. די שוועסטערן האבען איהם בערוהיגט מיט די בליקען, און דער צווייטער יונגער־מאן האט זיך אנ־גערופען: „יאש איז פערוואונדעט, מען דארף איהם לייגען אין בעט און עס דארף זיין קאנספיראטיוו, די פאליציי זוכט איהם".

די שוועסטערן האבען זיך גענומען דעם ברודער אויסטהאן. ער האט ניט געקענט אויסריידען א ווארט, נור געביסען זיינע בלייכע ליפען פאר צער. זיי האבען איהם אריינגעלעגט אין ערשטען בעסטען בעט.

— וואס זאלען מיר טהאן, חבר? — פרעגען די מיידלעך דעם יונגען מאן.

— גאַרנישט, האַלט איהם דאָ אַ פּאָר טעג, ביז עס וועט איהם בעסער ווערען. רופט אַ דאָקטאָר, נור אַן אונזערן. דאָס איבריגע וועט ער אייך אַליין שוין זאָגען. איך מוז אַוועק. עס איז גלייכער. די הינד זיינען אויף אונזער שפּור, רוסישע שפּיאָנען. עס איז בעסער אַז איך טראָג זיך אָב. האָט איהר דאָ ניט וואָהנען קיינעם פון די חברים?

— יאָ, סטאַניסלאַוו וואָהנט דאָ נישט ווייט.

— „דער רויטער"! — שרייט אויס דער פרעמדער יונגער־מאַן — געהט רופט איהם.

מאַטילדאַ מיט מערי'ן זיינען אַוועק ביי־נאַכט צו סטאַניסלאַווען — דעם סטודענט, איהר חתן, וואָס האָט געוואָהנט נישט ווייט פון זיי — געוועקט איהם דורך דעם לאָדען, און ער האָט אויך דערשראָקען גע־עפענט דעם לאָדען. דערזעהענדיג די מיידלעך אין די טיכער ארומ־געהילט, פערוואונדערט זיך.

— קום אהין, מען דאַרף דיר!

אַז דער יונגער־מאַן איז אהין געקומען, האָבען זיך די חברים דערקענט. זיי האָבען איינאַיינעם געהאַט „געאַרבייט" אין וואַרשוי, איינאַיינעם אריינגעפאַלען, געזעסען צוזאַמען.

— סטאַך?

— טאָוואַרישטש, וואָס איז געשעהן?

דער „טאָוואַרישטש" וואַרפט נאָך אַמאָל אַ בליק אויף מערי'ן, מערי וויל ארויס פון שטוב, די מיידלעך לאָזען זי נישט. ער האָט זיך נישט וואָס צו קרעמפּירען, אַ אונזעריגע.

ער הויבט אָן צו דערצעהלען.

— „זיי האָבען געקראָגען אַ ידיעה פון אַן איינענעם, אַז אין אַ געוויסע שטאָדט, ביי דער גרענעץ, דאַרף מען איבערטראַנספּאָרטירען מיט דער פּאָסט אַ גרויסע סומע געלד אין די גובערנסקע שטאָדט. קיין באַהן איז דאָרט נישטאָ, נור די פּאָסט פיהרט מען מיט פערד „פּאָד קאָנוואָי". די „באָיאָווקע" האָט אָרגאַניזירט אַן אָנפאַל. דער אָנפאַל האָט זיך איינגעגעבען. דאָס געלד האָבען זיי ארויסגעקריגען. צוויי זעלנער טויט און אַ פּאָר פערוואונדעט. און פון זייער זייט איז איין חבר געפאַלען און יאַש פערוואונדעט. שטיקער פון דער באָמבע

זיצען אין איהם. זיי זיינען אריבער דורך דער גרענעץ. א פויער, א אייגענער מענש, האט זיי מיט א שיפעל איבער דעם טייך אריבער־געשיפט. זעלנער האבען געשאסען, זיי זיינען דורכגעקומען. האבען אבער אויף דער זייט גרענעץ דערזעהן רוסישע שפיאנען, וואס האבען בעמערקט, אז יאש איז פערוואונדעט. אין א קליין שטעדטעל, שוין אויף דער זייט גרענעץ, האט זיי דער סטארעווא ארעסטירט. די שפיאנען האבען אנגעוויזען אויף זיי. רוסלאנד פאדערט זיי ארויס. ביינאכט האט זיי דער סטארעווא ארויסגעלאזט (אונטערגעקויפט). זיי זיינען אנטלאפען, מורא געהאט צו פאהרען מיט דער באהן, אז די שפיאנען זאלען זיי נישט בעמערקען. זיינען געפאהרען מיט פוהרען. אהער געקומען, דא. יאש'ן דארף מען בעהאלטען ערגעץ־וואו, אין געהיים, א פאר וואכען ביז זיין שפור וועט פערשווינדען. ער מוז גלייך אוועק כדי ער זאל נישט אויפפאלען. די שפיאנען זיינען אומעטום דא. רוסלאנד וועט פערלאנגען מען זאל זיי ארויסגעבען, ווי איינפאכע רויבער. ער מוז נאך ביינאכט אוועק".

דער יונגער־מאן האט זיך פערבויגען פאר די מיידלעך, פערלאנגט נור מילך צו טרינקען, וואס ער האט מיט איין זופ אויסגעטרונקען, צו צו יאש'ן און איבערגערעדט מיט איהם אין דער שטיל, געזעגענט זיך מיט סטאד'ן און איז ארויס צוריק אין דער פינסטערער נאכט, פון וואנען ער איז געקומען.

מען האט בעדארפט עפעס טהאן מיט יאש'ן. דער יונג האט איבערגעטראגען די גרעסטע ענוים, וואס די וואונדען האבען איהם פערשאפען אויף דעם געפעהרליכען וועג. פערשטיקט דעם צער און דעם געשריי אין זיך און געפרובט מאכען מיט אלע מעגליכקייטען א לעבעדיג פרעהליך געזיכט, מען זאל נישט בעמערקען, אז ער איז פער־וואונדעט. און איצט דא, אין דעם ווייכען מיידעלשען בעט, האט ער נישט געקענט איבערטראגען און אנגעהויבען צו קלאגען, צו קרעכצען, און עס האבען זיך געריסען פון איהם געשרייען. מען האט איהם באלד בעדארפט העלפען. די מיידלעך האבען באלד א פייער געמאכט, הייס וואסער געקאכט און אנגעהויבען איהם די וואונדען צו וואשען, צו וועלכע דער יונג האט זיך נישט געלאזט צוריהרען. סטאד איז אוועק אין שטאדט ברענגען א בעקאנטען דאקטאר, וועלכער געהערט אויך צו דער פארטיי, וואס איז נישט געווען ווינציג אין יענער צייט

אין זאקאפאנע. עס האָט געדויערט צו לאַנג, דער יונג האָט געשריען און האָט געוויינט. די מיטעלסטע, מאַטילדע, איז ערגעץ־וואו אין די בערג געגאַנגען ביינאַכט. די איינציגע, וועלכע זיינען דאָרט געבליבען, זיינען געווען מערי און די אינגערע שוועסטער זאשקע. זאשקע האָט איהם געקושט דעם קאָפּ, געהאַלזט איהם. מערי האָט זיך נישט פער־לאָרען, איז ערנסט געוואָרען, און גענומען זיך צו טהאָן. האָט וואַרים וואַסער געקאָכט, טיכער גענעצט און געלייגט אויף זיינע וואונדען, און דאָס האָט אביסעל דעם צער געמילדערט. אין אַ צוויי שעה ארום זיינען אַנגעקומען דער דאָקטאָר מיט סטאַך'ן. דער דאָקטאָר, אַ יונגער און אַ שעהנער, אליין אַ חבר — אַלע געדוצט, האָט זיך באַלד גענומען צו דער ארבייט. דערזעהען מערי'ן ביים קראַנקען, האָט ער זי גענומען צו העלפען איהם, האָט איהם אָבגעוואַשט די ראַנעס און דערזעהען, אַז לעבענס־געפעהרליך זיינען זיי נישט. מען דאַרף נור די שטיקער ארויסנעהמען, ווארים פון דער צו שטאַרקער בעוועגונג אויף דער פוהר, איז דאָס אַלעס געשוואָלען געוואָרען, פער־לאָפען. ער האָט מורא געהאַט, אַז דאָס זאָל נישט אָנהויבען צו ראַ־פּירען, עס זאָל זיך נישט ענטוויקלען קיין בלוט־פערגיפטונג. דערוייל האָט מען גאָרנישט געקענט טהאָן, דער קראַנקער האָט געדאַרפט רוהען. און אליין קען ער דאָס נישט מאַכען, ער מוז האָבען נאָך אַ קאָלעגע אַ כירורג, מאָרגען וועט ער אַזעלכען שאַפען. אין שטוב פון די שוועסטערן האָט מען איהם נישט געקענט האַלטען. מען האָט געוואוסט אין דער שטאָדט, אַז די שוועסטערן בלום וואָהנען דאָרט, און ביי זיי קומען זיך צונויף די חברים. אַ רוסישער שפּיאָן האָט לייכט געקענט געוואַהר ווערען פון דעם פערוואונדעטען, וואָס האַלט זיך דאָ אויף. און דער אָנפאַל אויף דער פּאָסט איז געווען בעקאַנט, ווארום זיי האָבען צוגענומען אַ גרויסע סומע געלד. עס איז געוואָרען בעשטימט, מען זאָל איצט גלייך יאַש'ן איבערפיהרען אין אַ בעזונדערען צימער, דערנאָך, אַז מען וועט מאַכען די אָפּעראַציע און ארויסנעהמען די שטיקער אייזען, טאָר ער זיך נישט בעוועגען. מען זאָל זוכען אַ שטוב צווישען זיכערע מענשען. און בלייבען זאָל ביים קראַנקען מערי. מערי איז קאַלטבלוטיגער פון די שוועסטערן, וועט זיך רוהיגער קענען אָבגעבען מיט דעם קראַנקען. דער דאָקטאָר מיט סטאַך'ן האָ־בען אַנגענומען דאָס בעט, אויף וועלכען יאַש איז געלעגען, און אַי־

בערגעטראָגען איהם מיט'ן בעט צו סטאַד'ן. אין דרויסען איז נאָך פינסטער געווען, און קיינער האָט נישט בעמערקט. מערי האָט זיי געלויכטען מיט אַ ליכט. אריינגעטראָגען האָט מען איהם צו סטאַד'ן און איבערגעלאָזט מערי'ן מיט סטאַד'ן ביי איהם. צו מאָרגענס איז טאקע דער דאָקטאָר געקומען מיט אַ קאָלעגע און גענומען זיך צו דער אָפּעראַציע. די שוועסטערן האָט מען נישט צוגעלאָזט, נור מערי'ן און סטאַד'ן. די אָפּעראַציע איז גוט אָדורך, נור דער יונג איז אריינ־געפאַלען אין אָהנמאַכט און געבליבען בעוואוסטלאָז איינינע טעג. ביים בעט נעבען איהם איז געזעסען מערי.

קאַפּיטעל 17.

אין נעפּעל.

אין די בערג איז געלעגען אַ געדיכטער נעפּעל און האָט פערשטעלט דעם וועג פאר די טריט. גאָרנישט איז געווען צו זעהן, נור דאס גרויע, אונפאָרמדיגע, וואָס האָט זיך געדרויכערט איבער'ן קאָפּ און אראָבגעדריקט דעם מענשען צו דער ערד. עס האָט אויסגעזעהן, ווי די נאַטור וואלט דעם מענשען געוואלט צוריק דערמאָהנען. אז ער איז אַ ווארים און קריכט אויף דער ערד און טאָר נישט אויפהויבען זיין בליק צום הימעל. אַ געדיכטער, אונהיימליכער רעגען האָט געגאָ־סען אין דעם נעפּעל. די גרעזער, געוויקסען, קוסטען, פעלד און בוימער זיינען געווען אָנגעזאַפּט ווי אַ שוואם מיט פייכטקייט און געגאָסען פון זיך וואסער.

מערי איז ווי אַ ווארים געגאַנגען אליין צווישען די גרעזער אין דעם הענגענדען נעפּעל. זי האָט נישט געוואוסט וואו צו געהן און וואס צו טהאָן. עס איז איהר ענג געוואָרען — ענג די וועלט, ענג דאָס לעבען און ענג דאָס בענקען. וואָכען לאַנג איז זי אָבגעזעסען ביים קראַנקען יאַש ביים בעט. זי האָט געקוקט אויף זיין ווייסען האַלז, אויף זיינע ציטערדיגע נאַז־לעכער, אויף דעם געעפענטען מויל און די צייהן, וואס קוקען ארויס פון דעם מויל, און געקלערט האָט זי

וועגען קאוואלסקי'ן... צו ערשט האט זי דער יונג נישט דערקענט, צו שוואך געווען, דערנאך, אז ער האט זי דערקענט, איז ער געקומען צו זיך און האט זי אנגעהויבען צו בעמערקען — די שעהנע „ליט־וויטשקע". דער קראנקער האט געקוקט אויף איהרע הענד, ווי זי דער־לאנגט איהם עפעס. תמיד געקוקט אויף איהרע הענד, און איהר האט זיין בליק געבריהט, ווי עס וואלט אנגעריהרט א טמא זיך...

נור איהר איז ענג געווארען, ענג אין די בערג, און האט פיינד בעקומען זיי. און זי האט עס נישט אויסהאלטען געקענט. אין נעפעל, אין וואלקען, ווען דאס ליגט זיך איבער דער ערד און דריקט דיך צו און נעהמט דיר אוועק דעם הימעל פון די אויגען, די ברייטקייט, די לופט — די וועלט איז ווי א וואנד, אז דו האסט מורא די הענד אויס־צוציהען, דו זאלסט דיך נישט אן איהר אנקלאפען — אין אזא טאג האט זי דעם קראנקען איבערגעלאזט, געכאפט א טוך איבער'ן קאפ און געקראכען אין די בערג. דורכגענעצט פון רעגען האבען זיך די האהר געקלעפט אויף איהר לייב, איהר דינע זיידענע בלוזע אונטער דעם טוך איז שוין פייכט געווארען און די פיס האבען געדרעפטשעט אין דער בלאטע. זי האט זיך אויסגעגליטשט — ארום איהר זיינען געווען הונדערטער קלאפטער טיעפע תהומ'ן, וואס האבען זיך גע־שפאלטען אין די בערג, און יעדען אויגענבליק האט זי זיך געקענט אריינוואלגערן אין אזא אבגרונד און איהר פלייש און איהר בלוט וואלט ווי א דינער פריהלינגס־רעגען בעשפריצט די הארטע בייזע סקאלע, וואס איז איצט געווען פערהילט אין נעפעל. צו האט זי גע־וואוסט דערפון? יא, און דאך איז זי געגאנגען, און אפשר האט זי געוואלט דאס. זי האט זיך פון צייט צו צייט אנגעכאפט אן א פייכטע בוים און איז שטעהן געבליבען, און עס האט זיך איהר געדאכט, אז זי איז פערשאלטען געווארען אין אזא בוים, אדער אז אזא בוים איז פערשאלטען געווארען אין איהר און זי געהערט דא אהער, דא אין דעם נעפעל אריין — צו שטעהן אזוי ווי דער בוים, צולאזט די האהר איבער'ן נאקעטען לייב און דער רעגען זאל שמייסען, שמיי־סען...

וואוהין האט זי געצויגען? צי האט זי געוואוסט? אין איהר איז א אינערליך פייער געזעסען, און די לופט, און די וועלט איז ענג געווארען און זי איז געגאנגען וואו עס האט זי געצויגען — זי

האָט איין מינוט נישט געקלערט דערפון, אז דאָס שלעפּט זי זיך צו איהם, צו קאָוואַלסקי'ן — און דאָך איז זי געגאַנגען. איז געבלי־בען שטעהן ביי זיין טהיר, הינטער דער טהיר פון דער פויערטע, ביי וועלכע ער האָט געוואָהנט.

די טהיר איז געווען אָפען. אין דער כאַלופּע האָט געברענט אַ פייער פון טרוקענע צווייגען אונטער דעם קוימען, און דער רויך האָט נישט געהאַט וואו צו לויפען, נור אין דער שטוב אריין. אַז דעם פייער האָבען די איינוואָהנער זיך געוואָרעמט און געטריקענט. נור דער רויך איז שוין געווען אַזוי געדיכט און שטיקענד, אַז זיי האָבען געמוזט די טהיר עפענען. מערי איז געבליבען שטעהן, נור דאָס האַרץ האָט איהר אַנגעזאָגט, אַז דאָ איז ער, און זי האָט אריינגעקוקט דורך דער טיהר, אָוועקגעזעצט זיך אין רעגען הינטער דער טהיר. דריגען איז געווען אַ גערודער. אַ קינד האָט געוויינט. די גוי'ע האָט געשאָלטען און געשריען און געוואָלדעוועט. זי איז בייז געווען. און קאָוואַלסקי האָט זיך וואָס אַמאָל מעהר איינגעקאַרטשעט און געלעגען און געוויגט מיט אַ שטריק דאָס קינד, וואָס איז געלעגען אין אַ וויעגעל, וואָס איז געהאַנגען ביים באַלקען. מערי האָט עס שוין נישט מעהר געקענט אויסהאַלטען — זי האָט אויפגעשריען און אַנידערגעפאַלען הינטער דער טהיר.

זיי האָבען זי אין דער שטוב אריינגעבראַכט. זי איז געווען אַ בלייכע, און האָט נישט געקענט קיין וואָרט פון מויל ארויסברענגען. אָבגעראַטעוועט זי מיט וואַסער, אָבגעוואַשען און אויסגעטהאָן איהר די נאַסע קליידער און אוועקגעלייגט צום פייער טריקענען. די גוי'ע האָט איהר געגעבען אַזאַ ווילדען ווייַן צו טרינקען, פון וועלכען זי האָט באַלד די אויגען געעפענט און געקומען צו זיך. זיי האָבען זיך פער־וואונדערט: „ווי האָסטו עס געוואַגט אין אַזאַ וועטער דאָ ארויף צור־קומען, אין אַזאַ געפעלן!"

— איך האָב פערבלאָנדזשעט. איך האָב נישט געוואוסט ווי צו געהן. זייט מוחל — האָט מערי געשטאַמעלט אונפערשטענדליך.

— פערבלאָנדזשעט, שעהן פערבלאָנדזשעט. נאָך אַמאָל, מיין פריילין, אַזאַ פערבלאָנדזשען שמעקט מיט'ן טויט. אַז דער טויט איז ליעב, קען מען איהם אונטען אין טהאָל אויך געפינען. דאַרף מען נים קריכען אין די בערג. — האָט זיך די גוי'ע געבייזערט.

קאוואלסקי האט געוואלט די גוי'ע בערוהיגען, רופט ער זיך אן: „זעה, די פאנענקע איז דאך שוואך, בייזער זיך נישט. זי איז דאך דיין גאסט".

— און דאס וועט זיך נאך אנרופען דא — שרייט די גוי'ע אויף קאוואלסקי'ן, ווי זי וואלט אויף איהם דעם גאנצען צארן געוואלט אויס־גיסען — דו האסט זיך גארנישט דא אנצורופען. דו האסט צו ליגען ווי א הונד דארט און צו מילשען, דו בחנם־פרעסער, ליידיג־געהער, וואס האט נישט קיין צוויי גראשען ביים לייב. ער וועט זיך נאך אנ־רופען.

— זי איז היינט אין א שלעכטען הומאר—שמייכעלט קאוואלסקי— זי איז נישט שטענדיג אזוי, מיין גוטע בעל הבית'טע. היינט איז זי נור אזוי. דאס קינד אויסגעשלאגען, די טעלער צובראכען, וועט זיך באלד צו מיר אויך נעהמען.

— איך וועל דיר דא ווייזען אין א שלעכטען הומאר, דו הונדען־בלוט איינס. איך האב פיינד, אז מען קריכט דא צו מיר, איך וויל עס נישט ליידען. מעג עס זיין דיין שוועסטער־קינד, אדער נישט קיין שוועסטער־קינד. אהא, איך קען שוין אזעלכע „קוזינעס". איך ליעב נישט, אז מען קוקט אין פרעמדע טעפ אריין.

מערי רייסט זיך אויף פון פייער.

— ווי ביזטו שלעכט, יאדוויגא, אה! — רופט אויס קאוואלסקי.

— וויל איך אזוי זיין, און ווער וועט מיר עפעס טהאן דערפאר. עס איז מיין כאלופע, און באסטא. און איך קען טהאן, וואס איך ווילן

מערי איז ארוים פון שטוב.

— וואו געהסט דו אין אזא וועטער,ווארט, איך וועל דיך אראב־בעגלייטען. דער וועג איז געפעהרליך — זאגט קאוואלסקי און וויל ארוים מיט מערי'ן.

— דו ליג דא, וויעג דאס קינד, היט די כאלופע, איך וועל שוין די פאנענקע אראב בעגלייטען = זאגט די גוי'ע און פיהרט ארוים מערי'ן.

זיי זיינען געגאנגען איבער'ן וועג שוויינענדיג. ווען עס איז גע־קומען צו א גליטשיגען שטעג, וואו דער וועג איז געווען געפעהרליך, האט זי די גוי'ע אהן ווערטער אנגענומען, ווי מען נעהמט אן א קינד ביי דער האנד און זי אריבערגעטראגען די געפהרליכע שטעלע. ביז

זי האָט זי אַראָבגעבראַכט צום גלייכען וועג, וואָס פיהרט זי צו איהר הויז. דאָ האָט זי די גוי'ע אָבגעלאָזט און נאָכגעשריען איהר:

— און אַז „פאַנענקע" וועט זיך וועלען דעם קאָפּ צוברעכען, זאָל זי זיך אַנדערש וואו זוכען, נישט דאָ אויבען, אין דער הויך, אין די בערג. אין שטוב ביי מיר שטעהט אַ בעזים און אויף דער וואַנד הענגט אַ וואָלגער־האָלץ...

קאַפּיטעל 18.

נקמה.

מיט אַ צופלאָמט געזיכט און דורכגענעצטע קליידער איז מערי אַריין אין דער גרויסער שטוב צו די מיידלעך. עס איז שוין געווען טונקעל, נור בעלויכטען מיט'ן שיין פון דעם אייוועז, וואָס האָט זיך געברענט אין ווינקעל שטוב. ביים אויווען זיינען טאַקע געזעסען די מיידלעך, מיט זייערע חתנים, און איינער פון זיי האָט עפּעס דער־צעהלט אַ לוסטיגע געשיכטע, פון וועלכער עס האָט אין דער שטוב אָבגעקלונגען זייער לויט לאַכען. די מיידלעך האָבען זיך דערפרעהט מיט איהר: „וואו ביזטו געווען? מיר האָבען דיר געזוכט. קום אַהער, קום אַהער, זאשקע איז ביי סטאַך'ן". „ניין, איך בעדאַרף נאָך עפּעס אין מיין צימער". זי איז אַריין אין איהר צימער'ל. זי האָט זיך פלינק איבערגעטהאָן. ביי זיך האָט זי נישט געקענט זיין. עס האָט זי געדריקט די איינזאַמקייט און די ערנידרונג. זי איז אַרויס. די מיידלעך מיט די חתנים און זייער לאַכען האָט זי אויך נישט געקענט איצט איבערטראָגען. — „וואוהין געהסטו דו?" — „איך וויל בייטען זאשקען". — „וואַרט, מיר וועלען אַלע אין אָבענד אַהין קומען". — „קומט, קומט, און ברענגט מיר מיט עסען" — איז זי לייכט אַרויס צום שטוב, מיט אַ שמייכעלע אויפ'ן געזיכט. זי איז אַריינגעקומען צום קראַנקען. — „מערי! וואו ביזטו געווען?" — פרעגט זי זאשקע. — מיר האָבען דיך אומעטום געזוכט. זעה, יאַש וויל נישט עסען פון מיר. ער וואַרט, ביז דו וועסט איהם געבען עסען — ער זאָגט, אַז דו מאַכסט

עס לייכטער. ערה אַט זיך אויך נישט געלאָזט פערבינדען פון מיר די וואונד — ער זאָגט, אז איך האָב א שווערע האַנד, און דו טהוסט עס אַהן שמערצען". — און דער קראנקער יונג קוקט ארויס פון בעט מיט אזעלכע גרויסע אויגען און שמייכעלט:

— ניין, זאשקע, דו מאכסט עס נישט אזוי ווי מערי. מערי מאַכט עס לייכט. יאָ, יאָ, איך ליעב זעהר, אז מערי טהוט דאָס.

— איך בין געוועזען ביי סטעפאַנ'ען, ביים גאַראַל, אין דער סטאַ־דאַלע. עס רעגענט, דרעשט ער. אין דער סטאַדאַלע איז א פולע קאַמער מיט היי. איך האָב זיך אין היי ארומגעוואַלגערט, דורך דעם דאך האַט אריינגערעגענט, און דער סטעפאַן איז אזוי גראָב, די פּויערים זיינען אזוי גראָב — גרעבער ווי ביי אונז — זאָגט מערי און קוקט אויף די בלייכע נאָז פון קראַנקען, אויף זיינע פערשמאַכטע ליפּען, אויף די בעלעבטע, בעטרעהרטע אויגען, וואָס קוקען צו איהר ארויס. זי ווייסט, ער ליידט איצט. ער איז פערליעבט אין איהר (און סטעפאַן איז א יונגער שגץ). און זי האַט א פערגניגען איהם צו פייניגען איצט. „א, איך וואָלט דיר ניט געראַטהען מיט דעם סטעפּאַנען צו זיין אַליין. ער איז פערליעבט אין דיר. און די „גאַראַלעס" זיינען פּרעך און דרייסט, אז די יונגע צוקאַבט זיך אין זיי" — לאַכט די יונגע מיידעל.

— מיר וועט ער קיין שלעכטס נישט טהאָן, איך האָב נישט קיין מורא פאַר זיי.

— און וואָס וואָלסטו געטהאָן, ווען ער וואָלט זיך צו דיר געוועזן גענעהנט?

— אַ, איך וואָלט איהם אויסגעפּאַטשט. און אפשר וואָלט איך זיך געלאָזט ארומנעהמען און אויסקושען. די פּויערים זיינען גראָב, אַבער שטאַרק און ליעבען זעהר — לאַכט מערי און קוקט בעת מעשה אויף דעם קראַנקען יאַש און זעהט, ווי דאָס בלוט אנטלויפט פון איהם פון געזיכט.

— וואָס איז דיר, יאַש? — פרעגט די שוועסטער.

— גאָרנישט: געה אהיים, זאשקע. עס ווערט אבענד, און קום שפּעטער. מערי וועט מיר שוין דאָס איבריגע אַליין טהאָן.

— איך וועל איהר העלפען, זי וועט זיך דאך נישט קענען אליין קיין עצה געבען.

— אַ, יעדען טאָג גיב איך זיך אַליין אַן עצה. יעדען טאָג פערבינדט מען זיך די וואונד אליין, וועלען מיר היינט דאס אויך טהאַן — לאַכט זי שעלמיש צום יונג, און זי פיהלט, ווי איהר לאַכען צורייסט איהם די נערוועז און קאָכט זיין בלוט אויף, און ער קריגט פאנטאַסטישע האַפנונגען, פון וועלכע זי איז זעהר צופריעדען.

— אויב אזוי, געה איך טאַקע. איך בין הונגעריג.

— געהט און ברענגט מיר אויך עפּעס. איך בין אויך הונגעריג — לאַכט איהר נאָך מערי.

אז די שוועסטער איז אוועק, זאָגט מערי:

— נו, איצט צו אייך, יאַש. נו, ווי געהט עס אייך? ווייזט אייך נור — איז זי צו צום בעט — אַ, איהר זעהט זעהר גוט אויס. וועניגער שמערצען? די וואונד איז שוין באלד פערביי. אָבער לאָזט, וועל איך ערשטענס די לאָמפּ אָנצינדען. דער יונג האָט זי ביי דער האנד אָנגעכאַפּט.

— ניין, מערי, צינדט נישט אָן די לאָמפּ. זעצט אייך דאָ אוועק, נעבען בעט, דאָ, זעצט אייך. אַ, איהר ווייסט נישט — שרייט אויס דער יונג און קושט איהר די האַנד אין שרעקליכער ליידענשאַפט.

— וואָס טהוט זיך מיט אייך? ווי וואגט איהר דאָס! — שרייט אויס מערי, און וויל ארויס פון שטוב.

— אַ, איך בעט אייך איבער, איך בעט אייך איבער טויזענדער מאָל., איך האָב אַנדערש נישט געקענט, איהר זייט איצט אזוי שעהן, איצט אין דער טונקעלהייט. וואָס האָט איהר אָנגעטהאָן? איך ווייס נישט, וואָס איהר האָט אָנגעטהאָן, נור אייערע אויגען גליהען ארויס אין דער טונקעלער שטוב איצט ווי פייערן. זייט מיר מוחל.

— בעוועגט אייך נישט. עס וועט אייך שאַדען. ליגט רוהיג, אזוי. אָבער געדענקט — איך וועל עס פערגעסען. נור, יאַש, זאָל עס זיך איבער'חזר'ן, מוז איך פון שטוב אוועק.

— איך שווער אייך ביי מיין עהרען־וואָרט, אז איך וועל נישט מעהר, ווען איך זאָל אפילו ליידען. איך וועל נישט מעהר, אבי בלייבט — פאלט דער יונג צוריק אין בעט.

— נו שווייגט, שווייגט, בערוהיגט אייך — און זי גלעט איהם מיט איהר קאלטער האנד דעם הויכען בעאנגסטען שטערן און מאכט איהם גלייך די האָהר אויפ'ן קאָפּ. דער יונג בלייבט ליגען אַ בלייכער אונטער איהר האנד און אָטהעמט שווער.

— נו, לאָזט מיך איצט די לאָמפּ אָנצינדען, אין שטוב איז טונקעל

זי האָט די גרויסע לאָמפּ אָנגעצונדען. די שטוב איז בעלויכטען געוואָרען, און ערשט איצט האָט זי דערזעהן דעם יונג. זי האָט גע־וואוסט, אז ער איז שעהן און יונג. זי האָט שוין לאַנג בעמערקט זיינע ביינערדיגע גליעדער, וואָס שיסען ארויף אין דער הויך, זיין ברייטע, שטאַרקע ברוסט, וואָס לויפט פאָראויס, ווי אַ ברוסט פון אַ יונג ראַ־סאווע פערד. זי האָט געפיהלט די ליניע פון זיין קערפער דורך די בע־וועגונג פון דער קאָלדרע. נור איצט, ביים שיין פון לאָמפּ, האָט זי מיט אמאָל זיין געזיכט דערזעהן. בלייך איז עס געווען, און די אונטערשטע ליפּ האָט געציטערט — איידעל און לענגליך, ווי די געזיכטער פון זיינע שוועסטערן — נור מענליך שטאַרק האָבען זיך די צייהן ארויסגעביסען אויף די קינדישע יונגע ליפּען. זי האָט געהאַט אַ בעדערפניס דאָס געזיכט צו פּייניגען, ארויסרופען אויף די ליפּען די פערביטערטסטע גרימאַסע פון שמערץ. זי האָט געוואָלט נקמה נעהמען פון דעם יונגען מאַן פאַר אַ גאַנצען טאָג שאַנד, בעליידיגונג און קרענקונג. זי האָט איהם דערלאַנגט אין אַ דינער טעצעל מילך — „איהר זייט צו שוואַך" — זאָגט זי קאַלט און שטעלט ארונטער די האנד אונטער זיין קאָפּ און הויבט איהם אויף מיט איין האנד און מיט דער צווייטער האנד דערלאַנגט זי איהם מילך. דערביי איז די בע־ריהרונג פון איהר האנד אויף זיין לייב אזוי לייכט און אזוי איידעל, ווי אַ טאָן פון מוזיק וואָלט געקומען אָנצופליהען. וואָס דער ווינד האָט פון ערגעץ וואו געבראַכט, אָבער צובלאָזען. ער קוקט אויף איהר און וויל געפינען אין איהר געזיכט אַ שפּור פון דער ליידענשאַפט, פון דער וואַרימקייט, וואָס דריקט איצט אויס די בעריהרונג פון איהר האנד אויף זיין קערפּער. אָבער איהר געזיכט איז גלייכגילטיג, קאַלט, פרעמד און אזוי ווייט פון דאַנען, ווי זי וואָלט דאָ גאָר נישט געווען. — „עס איז דאָ וואַרים אין דעם שטיבעלן" — שרייט אויס פּלוצים מערי און רייסט אראָב פון זיך דאָס טיכעל, וואָס זי האָט געטראָגען. איהר בלוזע אָבער איז צו דין, און גאָרנישט טראָגט זי

אונטער איהר בלוזע, און עס ווייזען זיך ארויס די ברעגען פון איהרע יונגע בריסטען, ווי זיי ציטערן אונטער דעם זייד, און דאס זייד ציטערט מיט. און איהר געזיכט איז דערביי אזוי קאלט און אונשולדיג, ווי זי וואלט גאר נישט געוואוסט, וואס זי טהוט. דער יונג ליגט בלייך, און די אויגען ווערען איהם גרעסער, און דאס מויל פערקרימטער, און עס ווייזען זיך זיינע פער'חלש'טע צייהן. זי שטעהט פאר'ן בעט און האלט נאך די טאץ מיט'ן געטראנק אין דער האנד. און איהר קערפער, ווי ער וואלט זיך אויסגעטהאן פון דער קליידונג — און קאלט שטעהט זי פאר איהם, און זי ציטערט איננאנצען פאר פריש־קייט און בעגעהרען... ער פיהלט שוין איהר געשמאק — דער אטהעם, וואס יאגט פון איהר. ער פיהלט דאס. ער ווארפט נאך א בליק אויף איהר געזיכט, אבער דאס געזיכט שווייגט. נור זי בייגט זיך וואס אמאל אלץ נעהענטער צו איהם. ער הערט דאס קלאפען פון די בריסטען אויף זיין הארץ. ביז דער יונג פאלט צוריק אויף זיין בעט, פער־גלאצט די אויגען, דאס מויל אפען און די שוים לויפט פון איהם.

דענסמאל בייגט זי זיך איבער זיין געזיכט און קוקט איהם גוט אין פנים אריין, און הערט ווי זיין הארץ קלאפט הויך הויך, און ווי זיינע ליפען און קיהן ציטערן — און זי נעהמט נקמה. נקמה פאר דעם צער, פאר דער שאנד און אהנמאכט פון היינטיגען טאג.

זי האט גענומען א האנד פול מיט אדעקאלאן און איהם דאס געזיכט געוואשען. דער יונג האט שוואך די אויגען געעפענט, און זי זאגט צו איהם מיט א קאלטען שמייכעל:

— וואס, יאש, עס איז אייך נישט גוט געווארען?

קאפיטעל 19.

יאש בלום

אין א פּאָר וואכען ארום איז יאש בלום שוין אויפגעשטאנען פון בעט און איז ארויסגעגאנגען צווישען בעקאנטע. עס איז איהם שוין אויך אזוי פיעל גוט געגאנגען, אז ער האט זיך געריכט נאך אמאל אין געהיים צו פאהרען קיין רוסלאנד, פון וואס די שוועסטער האבען איהם אבגעהאלטען. ער איז ארומגעגאנגען בייז און אויפגערעגט און נישט געפונען זיך קיין ארט צווישען דעם קרייז פון זיינע בעקאנטע, צווישען זיינע שוועסטער און שוועסטער'ס חתנים.

אלע בעקאנטע דא זיינען געשטאנען אונטער דעם איינפלוס פון דעם „ראבין", קרעמער, צו וועלכען אלע האבען זיך צוגעהערט מיט דרך־ארץ און פאר וועמעס ריינקייט אלע האבען רעספעקט געהאט. זיי האבען געוואוסט, אז דער מענש האט געאפפערט פאר זיין אי־דעאל — נישט בלויז זיין קאריערע, זיינע פעהיגקייטען, זיין פאמיליע, נור אויך זיין פריוואט־לעבען, זיין ליעבע צו זיין ווייב און צו זיין איינציג קינד; די טורמע האט שוין געהאט אויפגעגעסען זיין יוגענד און געזונד, און ער איז קראנק געווען. נור נישט דאס האט איהם געהויבען אין די אויגען פון דעם קרייז בעקאנטע — יעדער פון זיי, וואס האט נור געהערט צו א פארטיי, אויסער די בורזשוען „די קינסטלער" — ווי קאוואלסקי און בויטשאק, — האבען אייגענטליך מיט דעם זעלבען פרייז בעצאהלט פאר זייער אידעאל, ווי קרעמער, — וואס האט איהם אבער פון זיי אבגעשיידעט און העכער געשטעלט, איז געווען זיין זיכערקייט און רוהיגקייט, וואס האט ווי מיט פרייד פון זיינע בעגייסטערטע, לויכטענדע אויגען ארויסגעשיינט, פון דעם רו־היגען שמייכלע אויף זיינע ליפען — פון דער גאנצער פערזאן האט געפלאסען פרייד. דאס איז געווען די פרייד וואס קוועלט ביי מענשען ווען זיי פערשטעהען זייער ליעבע צו זייער גאט — צו זייער נאטור. ווען דער מענש איז איבערצייגט, אז ער טהוט די פפליכט, וואס איז ארויפגעלעגט געווארען אויף איהם פון דער נאטור, — די פליכט, וואס מאכט אויס דעם מענשען גופא א שטיק ווירקענדע נאטור.

אַט די „פֿאַרשטענדליכע ליעבע צו זייער גאָט“ האָבען נישט געהאַט קיינע פֿון די „חברים“, וואָס האָבען זיך געפֿונען אין דעם קרייז דאָ. יאָ, זיי זיינען געווען רעוואָלוציאָנערען, ווייל זיי האָבען געבענקט נאָך ראָמאַנטיזם, — דאָס יונגע בלוט האָט געקאָכט אין די אָדערען, דאָס יונגע בלוט האָט זיך געריסען צום לעבען. דאָס פּוילישע פֿאָלק איז פֿון שטענדיג אָן געווען אַ ראָמאַנטיש פֿאָלק = אַ ריטער־פֿאָלק; דאָס פּויליש בלוט — גבור בלוט. און אַ פֿאָלק דאַרף, אַז יעדער דור זאָל האָבען זיין רעוואָלוציע, זיינע קרבנות — קרבנות דאָס איז די גייסטיגע שפּייז פֿון אַ נאַציאָן. נור די היינטיגע רעוואָלוציע איז נישט פֿאַר אונאָבהעניגקייט פֿון פּוילען, וואָס דאָס וועט נור דער בורזשואזי געבען די מאַכט, די אויבערהאַנד איבער דעם פּראָלעטאַריאַט. מיר לעבען אין אַן אַנדער צייט: די היינטיגע רעוואָלוציע איז די סאָציאַלע רעוואָלוציע, און אין דער האָט זיך די ראָמאַנטישע יוגענד געוואָרפֿען.

דער וועג צו איהר, דעם קלאָהרען ציעל זעהען אַזעלכע לייט ווי דער „ראַבין“, זיי ווייסען וואו אהין מיר האָבען צו געהן, און זעהן דעם וועג קלאָהר -- דורכדעם האָבען זיי פֿאַר קרעמער'ן געהאַט גרויס רעספּעקט און צוגעהערט זיך צו זיינע רייד

קרעמער אָבער האָט בעטראַכט די אַרבייט, וואָס טהוען יעצט יאַש מיט זיינע חברים, דעם טעראָר, וואָס זיי האָבען ענטוויקעלט, אַלס שעדליך פֿאַרן סאָציאַליזם און פֿאַר דער רעוואָלוציע, פֿאַר דער גאַנצער אַרבייט. דאָס איז נישט קיין סאָציאַליזם, נור באַנדיטיזם, און דאָס שרעקט אָן די בורזשועז, וואָס האָבען סימפּאַטיזירט מיט דער רעוואָלוציע, און וואַרפֿט זיי אין די אַרעמס פֿון דער רעגיערונג. דאָס וועט אונטערגראָבען די רעוואָלוציע. און דאָס וועט מאַכען אַ תל פֿון די קרבנות — פֿון דעם בלוט, וואָס די אַרבייט האָט געקאָסט ביז איצט.

— דיא אַרבייט אייערע, חבר, וואָס איהר טהוט, איז אַ שעדליכע. איז אַ מגפֿה, איז אַ אומגליק — האָט זיך געקאָכט דער בלייכער יונגערמאַן, פֿערקרימט זיין געזיכט ווי צום וויינען און איינגעקאַרטשעט זיך זיך ווי ער וואָלט אינגאַנצען פֿערקערפּערט געוואָרען אין דעם וואָרט וואָס ער רעדט = דאָס הייסט אָנשטעלען די קאַנאָנען אויף זיך אליין. די רעוואָלוציע האָט געדאַרפֿט זעהן צו געווינען צו זיך צוטרויען, אַז זי קען ערהאַלטען די אָרדנונג, און איהר שטופּט די בעפֿעלקערונג אין די אָרעמס פֿון דער פּאָליציי. אויף דעם גאַנצען רוהיגען נאָכלויפֿענדען

עלעמענט, וואס האט זיך מיטגעשלעפט מיט אונז — אויף איהם האט איהר א טויט־שרעק אנגעווארפען מיט אייער באנדיטיזם און איהר ברענגט איהם, אז ער זאל זיך זוכען שוץ — הינטער די ביקסען פון סאלדאט.

— וואס ווילט איהר, אז מיר זאלען מאכען רעוואלוציע פאר'ן בורזשוא? יא, דער בורזשוא וואלט דאס געוואלט, אז מיר זאלען פון אונז געבען קרבנות, מיר זאלען פאר זיינעטוועגען בלוט פערגיסען, און דערנאך וועט ער זיך קומען צום גרייטען און איבער אונז הער־שען — כאפט איהם דער שווארץ־יאהר — זאל ער אויך בעצאהלען!

— אבער אזוי ארום גראבט איהר דאך אונטער אלעס... ווערען מיר מיט איהם דערנאך מלחמה האלטען! אז מען האט געקענט גובר זיין דער רעגיערונג, וועט מען דאך איהם אויך מנצח זיין, און די מלחמה איז נישט אויף איין טאג, אויף א יאהר, נור אויף זעהר, זעהר לאנג — די מלחמה הויבט זיך דאך ערשט אן — מיר הויבען דאך ערשט אן צו געהן אויף דעם וועג.

— איך וויים, אז איהר וואלט געוואלט מאכען רעוואלוציע מיט פאפיער און פראקלאמאציעס — די אידען האבען אריינגעבראכט אין דער רעוואלוציע זייער תלמוד־לערנען. די עלטערן זייערע האבען געקאוועט דעם תלמוד אין זייערע „בוזשניצעס" און די יונגע קאוועו דעם תלמוד אויף מארקס. ניין, נישט מיט תלמוד דרשות וועט מען מאכען רעוואלוציע, נור מיט טהאטען, מיט עכטע טהאטען! — שרייט אוים דער אויפגערעגטער, נאך קראנקער יאש.

קרעמער שמייכעלט, בלייבט רוהיג, ווי פריהער. נעהמט אראב די ברילען פון די אויגען און זאגט גלייכגילטיג:

— אבער מיט די וועגען, וואס איהר געהט, ערציהט איהר די אר־בייטער צו באנדיטיזם און כוליגאנסטווא. — די פאלגען דערפון וועט איהר דערנאך זעהן.

פון דעם געשפרעך אן האט זיך קרעמער דערווייטערט פון יאש'ן און האט נישט געוואלט האבען מיט איהם קיין מגע ומשא. אין זיין גע־גענווארט האט ער איבער אלץ גערעדט, נור נישט איבער סאציאליזם, איבער ארבייט, איבער דער רעוואלוציע.

און דאס האט געקרענקט יאש'ן = ווארום ער, נאך מעהר ווי אנדערע, האט נישט געפיהלט אין זיך די „פערשטענדליכע ליעבע צו

זיין גאט". רעוואליוציע, יא, אבער ארבייטער? וואס פאר א בשותפות'דיגעס האט ער געהאט מיט זיי? — איז ער געגאנגען מיט זיי אין איין שוהלע? — האט ער מיט זיי גע'חלום'ט וועגען אויפלע־בען פוילען? — האט ער מיט זיי דען געליטען פאר די פוילישע שפראך אין דער רוסישער שוהל? — זיינען דען זיי אנגעגאנגען די אלע זאכען וואס זיינען איהם אנגעגאנגען? — נור דאך איז עס געוועזן פוילישע אר־בייטער — פוילישער פראלעטאריאט. נישטא קיין אנדער נאציאן, נור די פוילישע ארבייטער — און דאס האט איהם בערוהיגט, אז ער טהוט פאר דער פוילישער „ספראווע".

ניין! ער האט נישט בעדארפט קיין רעוואלוציע פאר אנדערע — פאר פוילען, פאר ארבייטער — פאר לאנד און פאלק — נור פאר זיך האט ער זי בעדארפט. פאר זיין אייגען בלוט — פאר יאש בלום דעם „זשיד", — זיך צו רעאבילימירען, צו ווייזען אנדערע און זיך אליין, אז ער איז נישט קיין איד, ווי אנדערע אידען. ער האט נישט קיין מורא און איז נישט קיין „טהורזש", ווי אנדערע, ווי ער האט דאס גע־האט די בעדערפניש צו ווייזען נאך אין דער שוהלע. ער האט פיעל געליטען איבער אידען, אין די קרייזען, וואו ער האט פערקעהרט, צווישען זיינע פוילישע חברים — די שליאכטשיצעס. זיי האבען איהם דאס צו פערשטעהן געגעבען אויף שריט און טריט. ער האט גע־וואוסט, אז די הראבינא דאמבראווסקא האט איהם נישט פערבעטען אויף וואקאציע צו זיך אין דארף (כאטש ער איז געווען דער בעסטער קאלעגע און פריינד פון איהר זוהן מיט וועלכען ער האט זיך אינאיינעם געלערענט) נור דערפאר וואס ער קומט ארוים פון אידען. אז ער איז עלטער געווארען האט ער זיך פערליעבט אין דער שוועסטער פון זיין קאלעגע סטאשעוויטש, נאך וועלכער דער יונג איז אויסגעגאנגען, און געוואוסט, אז פון דער ליעבע וועט גארנישט ווערען, ווייל ער קומט ארוים פון אידען. און נישט געוואגט צומאל איהר אנצוהערעניש צו געבען אז ער ליעבט זי. זיין צער איבער אידען האט איהם אבער נישט געבראכט צו שטאלץ אויף זיין אידישקייט. די אידישקייט האט ער נישט געקענט, אז ער זאל דארויף שטאלץ זיין. נור ער האט עס פעראכטעט און פיינד געהאט מיט'ן גאנצען הארצען. צו וואס דארף מען דאס? האט ער זיך געטראכט, אז ער האט געקוקט אויף די שמוציגע אידען מיט די לאנגע שווארצע קאפאטעס, וועלכע האבען זיך

אין שטאָדט ארומגעדרעהט. — צו וואָס זיינען זיי דאָ? נור כדי צו וויַיזען, אז ער האָט אַ שייכות מיט זיי; כדי זיי זאָלען איהם נישט לאָזען זיין ווי אלע זיינע חברים: די קינדער פון די שליאַכטשיצעם?

דערפאַר אָבער האָט ער יאָ געקענט אַנטייל נעהמען אין קאַמפּף פאַר זיין אייגענער פּוילישער „ספּראַווע“. ווארים אלץ, וואָס האָט געהערט נישט צו דער קאַטוילישער קירכע, נור צו דער פּוילישער נאַציאָנאַליטעט, ווי די פּוילישע שפּראַך, ליטעראַטור און געשיכטע, דאָס איז אלץ געווען זיין זאַך פּונקט אזוי ווי די חברים'ס, — און ער האָט געוואָלט וויַיזען, אז ער איז נישט קיין ערגערער פּאַטריאָט און ווייס צו שעטצען די נאַציאָנאַלע גיטער פּונקט אזוי ווי זיינע חברים די קאַטאָליקען. און אין דער גימנאַזיום, ווען דער לעהרער פון דער רוסישער געשיכטע האָט געלייענט די לעקציע איבער דער פּוילישער געשיכטע, לויט דעם רוסישען גייסט, וואָס האָט בעליידיגט די געפיהלען פון די פּוילישע שיהלער, איז בלום דער ערשטער אויפגעשפּרונגען און אויסגעשריען: „נישט וואהר! איהר זאָגט אַ ליגען!“ דער יונג אבער וואָס האָט געזאָלט דערפאַר ווערען אויסגעשלאָסען פון גימנאַזיום, איז דורך דעם פאָטער'ס פּראָטעקציע אבגעקומען דערפאַר בלויז מיט שמיץ און איז צוויי יאָהר לענגער איבערגעבליבען אין דעם זעלבען קלאַס. אָבער ווי שטאָלץ איז ער געווען דערויף! און ווען דער יונג איז דערנאָך, נאָכ'ן שמייסען, אריינגעקומען אין קלאַס, מיט אַ בלייך געזיכט און ברענענדיגע אויגען, איז קיין גרימאַסע נישט געווען צו מערקען אויף זיין געזיכט. שטיל איז געוואָרען אין דעם גאַנצען קלאַס. די חברים האָבען אויסגעמיידען זיין בליק און אראָבגעלאָזט די געזיכטער ווייסענדיג פון וואַנען און נאָך וואָס פאַר אן אַקט דער אַכטצעהן־יעהריגער יונג קומט יעצט צוריק. ער האָט אָבער זייער בליק נישט אויסגעמידען, שטאָלץ געקוקט זיי אין די אויגען אריין. ער איז שטאָלץ געווען אויף זיין טהאַט — פאַר די פּוילישע „ספּראַווע“.

נאָך דער לעקציע, אז די חברים זיינען ארויס פון דער שוהלע, האָבע זיי איהם שטום און מיט עהרענפורכט די האַנד געדריקט.

אזוי האָט ער אויסגעלערנט זיינע חברים רעספּעקטירען זיינע עכט פּוילישע געפיהלען.

און איז ער נאָר געוואָרען זעלבסטשטענדיג, האָט ער געקענט

מיט שטאָלץ מיטטיילען זיינע חברים, אז ער געהערט צו דער קאַטוי־ליש־רוימישער קירכע.

און האָט זיך געלאָזט נור הערען די ערשטע בעוועגונג אויף דער גאס — דאָרט וואו מען האָט געפאָדערט יוגענד, מוטה און אָפּפערונג — האָט ער זיך פון די ערשטע געשטעלט צו דיענסטען. ער האָט נישט פיעל געקלעהרט דעריבער, אויב דאָס וואָס טהוט זיך דאָרט שטימט מיט זיינע איבערצייגונגען — ער האָט בעדאַרפט זיין יונגען טעמפּעראַמענט שטילען. דאָס בלוט האָט געקאָכט און האָט געוואָלט עפּעס, די יוגענד האָט פערלאַנגט דאָס איהריגע. און די רעוואָלוציע איז דורך אזוי פיעל גוטע חלומות פערבונדען געווען מיט פוילען.

נור א פוילישע רעוואָלוציע מוז האָבען אין זיך פון יענעם שוואונג, פון יענעם ראָמאַנטיזם, וואָס האָבען געהאַט אין זיך די אַלטע פוילישע העלדען. דאָס טאָר נישט זיין קיין סאָציאַליסטישע טרוקענע חברה, עס מוז זיין אַן אויפשטאַנד. דער רויש פון וואַלד, דאָס קלאַפּען פון וואַסער מוז בעגלייטען דעם שאָס פון ברויניגג, דאָס פּלאַצען פון דער באָמבע. „די פוילישע וועלדער מוזען וויטער הערען דעם פוילישען שאָס" — און אַנגעשלאָסען זיך דאָרט, וואו מען האָט פערלאַנגט צום מייסטען מוטה און העלדענטהום. דאָרט, וואו ער קען צו מייסטען ארויפווייזען ווי ווייניג איך ער איז און וויפיעל ער האָט שוין פון פוילען איבערגענומען. אָבער ווי פערוואונדערט איז ער געוואָרען, אז ער האָט דערזעהן, אז אויך ביי זיי, ביי די „חאַלאַשאַרשעס", האָט זיך אויך ערוועקט דער מוטה, די קראַפט צו „טהאָט". און אז ער איז געוואהר געוואָרען, אז א אידישער יונגער־מאַן, א געוועהנליכער אי־דישער ארבייטער, וואָס רעדט „זשאַרגאָן", א חאַלאַשאַרש, האָט אָב־געראַמט פון וועג איינעם פון די געפעהרליכסטע און מוטהיגסטע דיע־נער פון דער רעגיערונג, איז ער דערשראָקען געבליבען. פון וואַנען קומט עס צו זיי? = זיי, וואָס האָבען דאָך גאָרנישט אין זיך פון פוי־לישען גייסט = אפשר האָט זיך ערוועקט ביי זיי דער חשמנאים'שער גייסט? ער האָט זיך פערטראַכט. —

די בעציהונגען פון יאש בלום צו מערי'ן זיינען געוואָרען וואָס אַמאָל ערנסטער. צוערשט האָט זיך דער יונג גאָר נישט געקענט פאַר־

שטעלען, אז ער זאָל זיך פערליעבען אין אַ רוסישער, און דערצו אין אַ אידיש קינד. זיינען דען ביי איהם איבערהויפּט אידישיע מיידלעך נישט געווען פּאַראויס פעראורטיילט פאר זייער אויבערפלעכליכקייט און אויסגעלאַסענקייט? פאַלש זיינען זיי און אַהן איין עכט געפיהל, און נאָך מעהר די „ליטוואַטשקעס", די „אידישע ליטוואַטשקעס" — קען דען עפּעס זיין מעהר אַבשטויסענדעס? — און זיין אידעאַל האָט ער דאָך שוין געהאַט אַ פאַרטיגען, אַן אַבגעמאַכטען. זיין אידעאַל — דער „ווייסער קאַפּ". די, וואָס אין איהרע זיטען איז פערקערפּערט דער אידעאַל פון דער פּוילישער פרוי, וועלכע האָט אין זיך דעם געשמאַק פון פּוילישען פעלד און בעוואַקסענעם סטאַוו. די, וואָס איהר געשטאַלט איז אַ סימבאָל פון דער טראַגעדיע פון דער פּוילישער נשמה, שטאָלץ און אַ טרויעריגער גלאַנץ שיינען אויף איהר. — האָט ער נישט דען פון דעם אידעאַל געטרוימט נאָך ווען ער איז געזעסען אויף דער באַנק אין דער גימנאַזיע, ווען ער האָט געלעזען „פּאַן טאַ־דעאוש", „מאַזעפּאַ"? איז נישט די פרוי פון דער פּוילישער ליטעראַ־טור פערקערפּערט אין לעבען, אין יעדער פּוילישער מיידעל: — שטאָלץ, טרויעריג און אַפּפערונגס־פעהיג און ווי דאָס טרויעריגע געזאַנג פון דער פּוילישער „אָטשיזנאַ"? האָט ער זי ניט געזעהן אין די שוועסטערן פון זיינע קאָלעגען, און האָט ער זיי דען נישט אוועק־געשאַנקען זיינע אינגלישע חלומות, זיינע וואַרימע נעכט אויף זיין גע־לעגער און זיין אונשולדיגקייט? (וואָס ער האָט בעהאַלטען ביז יעצט, כדי צוצוקומען ריין צו יענער, וועלכע ער וועט זיך אויסוועהלען, ווי די פּוילישע פרוי איז עס ווערטה — אזוי אונשולדיג ווי זי וועט צו איהם קומען).

און ווער איז זי דאָס, וועלכע ציהט איהם אזוי, וועלכע צושטערט איהם אַלע זיינע חלומות? די ליעבע צו איהר — איז עס נישט אַ זינדיגע ליידענשאַפט, וואָס דאָס אָריענטאַלישע אין איהר האָט ער־פלאַמט אין איהם? און איז עס נישט די סבה פון זיין קרענקליכען צושטאַנד, אין וועלכען ער האָט זיך געפונען? נור וואָס ער איז גע־זינדער געוואָרען און מעהר געקומען צו זיך, האָט ער זיך געמוזט זאָ־גען — ניין, עס איז נישט בלויז אַ זינדיגע ליידענשאַפט, וואָס ער פיהלט צו מעריין — אַ טיעפערעס געפיהל ציהט איהם צו איהר, און וואָס אמאָל ווערט עס ערנסטער אַהן זיין וויסען און ווילען. עפּעס

איז אין דער „ליטוואטשקע“ אויך אויפגעוואהרט געהיימניסען פון אנ־דערע פעלקער און פון אנדער סטאוועו, וואס ער קען נישט, און דאס זינגט פון איהר יעדער בעוועגונג.

און וואס איז דאס דער שטילער ריטם, וואס ליגט בעהאלטען אין איהר שטילען געהן, אין איהר שמייכלען, אין איהר בליק? איז עס נישט א גרוס פון עפעס ווייטעס... און נאהנטעס... וואס האט עפעס א שייכות מיט איהם און דאך ווייט פון איהם? ער דערפיהלט דאך, ער דערהערט דאך דעם ריטם פון דעם נאהענטען געזאנג, וואס ליגט אויסגעגאסען אין דעם שטילען פערפיהרערישען שמייכעל, אויף דער האלב פערקרימטער ליפ, אין דער טונקעלער הויט־פארב, אין דעם עגיפטישען, אינגלישען שניט פון איהר געזיכט, אין די אויגען וואס זיי־נען אזוי פרעמד, אזוי נאהענט און אזוי טרויעריג און אזוי סודות'דיג...

ער האט מלחמה געהאלטען מיט זיך, אויסגעלאכט אליין זיינע גע־פיהלען און פארווירפע זיך געמאכט איבער זיין נייגונג צו סעמיטישעס, וואס איז נאך איבערגעבליבען אין איהם. דער „שבת“ האט זיך אנ־גערופען אין מיר — האט ער חוזק געמאכט פון זיך. אבער דער „שבת“, וואס ער האט ענטפלעקט אין דער „ליטוואטשקע“, האט איהם קיין רוה נישט געגעבען — ער האט ענטפלעקט אין דעם „שבת“ וואס אמאל מעהר שבת'דיגקייט און שעהנקייט. און דאס איז געלעגען אין איהר שטילקייט, אין איהר שטאלץ, אין איהר טרויער, וואס האט זי איינגעהילט ווי א סוד, ווי אין א שטילען טרויעריגען נגון, — און דער יונג האט וואס א מאל מעהר געקריגען רעספעקט פאר דעם שבת'דיגען נגון וואס האט געשפיעלט פון איהר.

עס איז געווען ווי זיי וואלטעןביידע צווישען זיך אבגעמאכט, אז די סצענע, וואס האט זיך אבגעשפיעלט צווישען זיי אויפ'ן קראנקען בעט, זאל ווערען פערגעסען..

מערי איז געבליבען אזוי גלייכגילטיג, אז דער יונג האט זיך גע־מוזט איינרעדען, אז דאס איז נאר א חלום געווען. ער האט זיך אנגעהויבען ערנסט צו שדכנ'ען צו מערי'ן. איז ער מיט איהר ארויס־געגאנגען שפאצירען, האט ער איהר אנגעהויבען צו דערצעהלען פון זיינע געפיהלען. מערי איז דערביי געבליעבען קאלט און עפעס גע־שמייכעלט, און בשעת מעשה געקלערט „וועגען סוף“. און דאס איז שוין אלעס? גיין, שטארבען האט זי נישט געוואלט. פון די בערגער

זיך ארונטערוואַרפען, אַז דאס בלוט זאָל צושפּריצט ווערען ווי אַ רעגען איבער די סקאַלע? — ניין, — זי איז צו יונג, און זי וויל לעבען און זי וויל נקמה נעהמען פון לעבען. פאַר קיינעם נישט, פאַר קיינעם נישט לעבען, נור פאַר זיך!

האָט זי אויסגעהערט זיינע ערקלערונגען און זיינע שבועות און האָט געשוויגען און געשמייכעלט. דער יונג האָט נישט געוואוסט, וואָס דער שמייכעל בעדייט, און זי האָט ביי זיך געטראַכט בשעת מעשה: זי מוז אַוועק פון דאַנען — עס האָט קיין טעם נישט דאָ צו זיצען. אַריינוואַרפען זיך אין לעבען אַריין, ווי עס וועט זיך טרעפען, און עס וועט שוין זיך מאַכען...

און דער יונג האָט פערטרויט זיין האַרץ זיין אינגערער שוועסטער זשוטקען, (מיט איהר האָבען זיך אַלע מישב געווען — זי איז געווען די מוטער. אַלעס האָבען זיי פערטרויט פאַר איהר, ווארים זי איז געווען די מיושבסטע פון אַלע דאָ). זי האָט געוואוסט מערי'ס פערהעלטנים צו קאַוואַלסקי'ן, מערי האָט איהר פערטרויט — און זי האָט געבעטען איהר ברודער, „נישט צו בעליידיגען דער „פרעמדע'ס" געפיהלען", און ווען דער ברודער וועט נישט וויסען צו רעספּעקטירען מערי'ס טרויער, „וועט זי זיך פון די בערגער וואַרפען". — „אַ, געוויס וועט ער וויסען צו רעספּעקטירען, ער איז אַ פּאָליאַק און אַ סאָציאַליסט" — און טאַקע פון דענסמאָל אָן האָט ער פאַר מערי'ן פערשוויגען זיין ליעבע, און מיט קיין איין וואָרט נישט פערראַטהען זיינע געפיהלען. ער האָט אַרויסגעוויזען צו מערי'ן אַ טיעפען דרך־ארץ, אַ גרויסע אַכטונג. ער פלעגט זיך תמיד אויפהויבען, אַז מערי איז אין שטוב אַריינגעקומען, איהר אונטערטראָגען אַ שטוהל, ווי זי וואָלט געווען אַ ליידענדע אַלטע פרוי. איהר די־האַנד געקושט און טיעף פאַר איהר דעם קאָפּ געבייגט. מערי, וועלכע האָט נישט פערשטאַנען די צערעמאָניעס, האָט לכתחילה געשמייכעלט און מיט לייכטיגקייט צוגענומען דעם כבוד, פון וואָס דער יונג האָט פיעל קרענקונג געהאַט. זי האָט געזעהן אַז זי טהוט איהם אַן צער, האָט זי אויך געמאַכט אַן ערנסטע מינע, יעדעס מאָל, עמפּפאַנגענדיג דעם כבוד, וואָס דער יונג האָט איהר אָבגעגעבען. נור פון דעם אַלעם האָט זיך ביי יאַש בלום ענטוויקעלט אַ זעהר ערנסט געפיהל צו דער „ליטוואַטשקע". מערי האָט אָנגעהויבען צו פערשטעהן, אַז זי האָט דאָ צו טהאָן מיט זעהר אַ

פערוויקעלטע נאַטור, וואָס זי קען נישט. זאָל זי זיך אריינוואַרפען אין דער פערנעבעלטער וועלט? יאַ, צו די פּאַליאַקען האָט זי שוין לאַנג געצויגען! — יעדענפאַלס איז עס געווען די העכסטע צייט פון דאַנען אוועקצופאָהרען, און דאָס האָט זי יעצט געוואָלט. זי האָט געוואָרט אויף העלענקעס חתונה — מיט'ן פּויער בויטשאַק, — צו וואָס אַלע האָבען זיך איצט פּאַרגעגרייט. די חתונה האָט געזאָלט זיין אין דאָרף ביי זיין פּאָטער דעם פּויער.

קאַפּיטעל 20.

די פּויערים-חתונה.

די כלה העלענקאַ האָט געוואָלט, אַז איהר חתונה פאַר דעם פּויער בויטשאַק זאָל זיין אין דאָרף ביי זיינע עלטערען, און עס זאָל זיין אַן אמת'ע פּויערים-חתונה מיט אַלע פּויערישע צערעמאָניעס און זיטען. צו דעם צוועק איז דער חתן שוין מיט אַ פּאָר וואָכען פריהער געפאָהרען צו זיך אַהיים אין דאָרף אריין, הינטער קראַקוי, צוגרייטען צו דער חתונה — און די כלה מיט די מחותנים, די שוועסטערען, מערי, יאַש און אויך דער „ראַבין", קרעמער מיט זיין ווייב, זיינען געפאָהרען אין דאָרף צו דער חתונה. צו דער חתונה פון זיין טאָכטער איז אויך געקומען דער פּאָטער ה' בלום פון באַד מאַנהיים, וואו ער איז אַבגע־ווען דורכ'ן גאַנצען זומער. די חתונה האָט זיך אַנגעהויבען פון פריה־מאָרגענס אָן. די כלה, אַנגעטהאָן אין פּויערישע קליידער, איז ארומגעגאַנגען מיט'ן חתן, — מיט בויטשאַק'ן, בעטען די מחותנים און די „דראַשבעס" צו דער חתונה. פון איין זייט האָט געפיהרט אונטער דער חופּה זיין טאָכטער — ה' בלום, דער צוקער־פאַבריקאַנט און דער דאַזאַר פון דער אידישער שטאָדט — און פון חתן'ס צד האָט געפיהרט זיין זוהן אונטער דער חופּה, דער פּויער סעוואַרין בויטשאַק, פון דאָרף דאַרברישין, אונטער קראַקוי.

די יונגע בחורים פון דאָרף האָבען די פערד און וועגען געשפּאַנט. אויסגעפּוצט זיינען געווען די פערד אין בלומען, איינגעפלאָכטען די גריוועס און די עקען מיט בענדער, און די וועגען בעפּוצט מיט גרינס

און מיט בלומען, ווארים עס האט געזאלט זיין א פויערישע חתונה מיט'ן גאנצען בלאסק. פון דער שטאדט זיינען אויך געקומען אייניגע אינטעליגענטען, סטודענטען, דאקטוירים'לעך, סאציאליסטען, נאציאנאליסטען, אידען און גוים — אלעם גלייך, אלעם אויסגעמישט. אין דער דעמאלדיגער צייט איז א חתונה צווישען פויערים און אינטעליגענטען נישט געווען קיין זעלטענהייט. זיינען די „פרעק" מיט די פויערישע קליידער, די אידישע סעמיטישע נעזער מיט די פערקנייטשטע שטערענס און די טויזענד יאהריגע דערשראקענע אויגען מיט די בהמה'דיגע, תמ'עוואטע פויערישע פנים'ער אויסגעמישט געווארען. — אלעמען האבען די וועגען געפיהרט אין דער דארף־קירכע, וואס איז געלעגען אין צווייטען דארף. די מיט בענדער בעפוצטע בייטשען האבען געקנאלט, די דראשקארעס האבען געשאקעלט און געפאכט מיט זייערע קאלירטע בעפוצטע היט. די קרעלען אויף די ברוסטען, די בענדער אין די צעפ און די פויערישע פארבען פון די קליידער האבען געשריען און די גליהענדע זונן מיט זיי און אלעם האט געשריען: — „נא ועסעלא! נא ועסעלא!" און צווישען די דארפישע קינדער איז געזעסען דער איד בלום — א פערזארגטער — דער גלות האט גערוהט צווישען די איידעלע פאלדען פון זיין געזיכט, און די אויגען זיינען געווען בעטריבט, און די ווייכע ליפען האבען געשמייכעלט צווישען די גראהע האהר אין דער באָרד אריין, און זיך אליין געפרעגט: „וואס איז דאס? צי איז די וועלט נישט משוגע געווארען? — און אינאיינעם מיט איהר = אויך ער, און זיינע קינדער — און אלעס, אלעס?

די קירכע איז געווען א קליינע נור א הייליגע און א פויערישע. אלעס איז געווען פראסט און איינפאך. דער יעזוס, א געשניצטער אויס האלץ, פון א פויערישען שעפער־מעסער, האט געהאט אזא פנים און אזא אויסזעהן, ווי די פויערים וואס דאוונען דא דערין. אלע הייליגע בילדער זיינען גלייך געווען צו די געזיכטער פון די פויערטעס, און בעהאנגען איז עס געווען מיט גרינע בלעטער, און דער אלטאר ארום בעפוצט — לכבוד דער חתונה — מיט פויערישע גערטנער־בלומען — געלע גרויסע קוויטען און ווייסע וואסער ליליען. און די כלה — איה'רע גאלדענע העלע האהר ווי אויסגעשטאנענע זאנגען אין דער גיז־גאלד זונן האבען בעלייגט איהר קאפ. — און אויסגעפוצט איז איהר קאפ געווען מיט א קראנץ פון קליינע בלומע „פערגעס־מיך־נישט" און

פויערישע מירטען־בלעטער. א שאַם פון ווייסע וואקסענע קרעלען — ווי אַ קרוין — האָט בעהאַפטען איהר וואוּאַל צו איהר קאָפּ. ווי עס איז דער מנהג ביי די קאַטוילישע פרויען. און גֿעבליהט האָט זי ווי אַ ליעבער זומער־טאַג און גליקליך גֿעווען, געפּיהרט פון צוויי יונגע פויערים שקצים. דעם חתן האָט צו דער חופּה געפיהרט די דראשבאַ „מערי און די אינגערע שוועסטער“. אַ, מערי איז גליקליך געווען — איהר איז אַלעס דאָ געפעלען אין דאָרף, די קאַטוילישע צערעמאַניעס, און די פויערים־חתונה, און די יונגע שקצים מיט די בעפּוצטע בענדער, און דאַס געזאַנג. זי איז ווי איבערראַשט געווען און געפיהלט זיך ווי זי וואָלט געווען גע׳חלום׳ט. די כלה האָט שוין געהאַט אַנגענומען דעם הייליגען סאַקראַמענט נאָך נעכטען. היינט איז עס געווען די צערעמאָניע פון דער חופּה, און אז דער אָרימער פויערישער אָרגאַל האָט אָנגעהויבען צו שפּיעלען, דער כאָר פון די פויערישע שיקסעלעך האָט אָנגעהויבען צו זינגען, האָט זיך דער גאַנצער עולם אויף די קניה אַראָבגעלאָזט און דער גלח האָט אָנגעהויבען צו זאָגען אַ לאַטייניש געבעט.

דאָס אהיים פאָהרען פון דער חתונה איז נאָך צוגעגאַנגען פרעהליכער, ווי דאָס פאָהרען. די יונגע דראַשבעס האָבען געריטען אויף די פערד און געקלאַפּט מיט זייערע בעמבעליך, ווי עס וואָלט געגאַנגען אַ מיליטער פאַראַד. — די שיקסעס האָבען הויך געזונגען און דאָס גאַנצע פעלד ארום און דער ליכטיגער טאָג־שיין האָט מיטגעזונגען. חתן־כלה, וועלכע זיינען שוין יעצט אינאיינעם געווען, האָבען זיך געהאַלטען איין איין קושען ווי די אמת׳ע פויערים — די כלה נאָך שעמעוודיג, דער חתן דרייסטער, האָט גערעדט צו איהר פויעריש. — און דער אַלטער ה׳ בלום איז געזעסען אויפ׳ן פויערישען וואגען, צו וואָס ער איז נישט געווען געוואוינט, און אַ טיעפער אונבעוואוסטער טרויער האָט געדריקט זיין נשמה. דער מחותן, דער פויער, איז צו איהם צוגעגאַנגען און געזאָגט הויך אויפ׳ן קול: „פּאַני, זיינען מיר משפחה“.

דער טאָג איז געווען אַ וואַרימער. געזעצט האָט מען די געסט אין גאָרטען אונטער די עפּעל און באַרנען־בוימער. די זונן האָט געשיינט און אַרויסגעוויזען פון דער בעהעלטעניש אויף דער ליכטיגער שיין יעדעס קעפּעל פון אַ בלימעל, פון אַ קווייטעל, וואָס האָט זיך געהאַט

פערשטעקט צווישען די גראַזען. עס איז שוין געווען שפּעטליך אין זומער אריין — די תבואות פון די פעלדער געשניטען, געבונדען אין בינטלאַך און געטריקענט זיי אויף דער זונן. זיינען די פעלדער בע־גאָלדעט געווען אין אַ ליכטיגען אראנזשען גלאַנץ פון געלבע אָבגעשני־טענע זאַנגען און בינטלעך געריי־טעלטע קוניטשינע. אין גאַרטען זיי־נען געשטאַנען ארום די װענד — די גרויסע זונען־בלומען, ארום װעלכע עס האָבען זיך געדרייעט ביהנען און אַנגעמאַכט אַ רעש מיט זייער זשו־מען. די גרויסע געלבע זונען־בלומען האָבען זייער אראנזשען־פאַרב געגליהט אין דער זונן. פון הינטערן שוואַרצען סטאַוו האָט זיך ארויס־געוויזען דער געקרוינטער בעוואַקסענער װאַלד, וואָס איז געלעגען משופּע — און פון דער חתונה, וועלכע איז פאָרגעקומען אויף דעם „פּלעצעל“, פאַר דעם גרויסען איינפאַהר הויז, האָט דאָס אויסגעזעהן ווי אַ ים אין גרינס. און צווישען דעם גרינעם טונקעלען און גאָלד־געגליהטען שיין האָבען זיך אויסגעשאָטען די חתונה־געסט. די רויטע צוהיצטע געזיכטער פון יונגע בלומענדיגע מיידלעך זיינען אַנגעצונדען אין פאַרבען פון רויטע בענדער און פערשיעדענע קאָלירטע קרעלען; זיי ווערען געיאָגט פון יונגע בחורים — שקצים, וואָס זיינען שטאַרק ווי די יונגע בוימער, וואָס האָבען אין זיך די זאַפט פון דער ערד.

די מוזיק שפּיעלט — גרימפּעלט אַ פּויערישען פּוילישען נגון — אַ פּוילישע מוזיק — בעגלייט מיט דעם אידישען שענקערס פידעל שפּיעלען. דער חסיד׳ישער, פרום־שבת׳דיגער נגון פון איד׳ס פידעל רייסט זיך ארויס פון דעם פּויערישען בים־באָם פון באַס — נור עס שפּיעלט. עס שפּיעלט נישט בלויז פון דער פידעל, פון דער פּויערים־מוזיק, נור פון די פעלדער, פון דעם קיהלען גרינעם װאַלד און די צו־היצטע האָניג־בלומען, ארום וועלכע די ביהנען בעהעפטען זיך און מעהרען זיך, און פון די יונגע פּויערישע מיידלעך און פון די בחורים. און אַלעס שפּיעלט און זינגט און איז שכור — מעהר פון גליק און יוגענד און אייגענער נאַטירליכער פרייד — איידער פון דעם בראַנפען און מעד, וואָס גיסען זיך ארום די טישען אונטער די בוימער. זיי פרע־סען דאָס פעטע חזיר, דאָס חזיר־שמאַלץ רינט זיי איבער די פעטע מיילער און די יונגע שקצים לויפען נאָך די יונגע שיקסעס אין פייכטען בוש אריין — אין פערוואַקסענעם װאַלד און סודות׳דיגען גרינס ארום

דעם סטאוו, און קושען זיך מיט די פעטע מיילער און מעהרען זיך און זשומען ווי די ביהנען ארום די האָניג־בלומען.

און אין דעם חתונה־רעש דרעהט זיך ארום דער ה׳ בלום, דער טרויעריגער איד, דער דאזאר פון דער גרויסער שוהל אין זיין שטאָדט. און ווייסט נישט וואָס ער טהוט דאָ... פיער דורות האָבען אויף זיין פערמעגענס געארבייט און דערהאַלטען די פירמע. די משפחה האָט זיך משדך געווען מיט די שעהנסטע מענשען אין דער געגענד. אז עס איז אָ חתונה געווען ביי זיי אין דער משפחה, איז עס געווען אַ פאמיליען צוזאמענפאָהר. אַלע האָבען דעם אַלטען גרויס־פאָטער, וואָס איז געווען אויף אַלע חתונות — די האַנד געקושט. טראַדיציאָן אַ גרויסע זאַך — אין די „סינאַגאָגע" געגאַנגען. דער חזן האָט שעהן געזונגען. דער ראַבינער האָט געפּרעדיגט... און ווי האָט זיין קינד חתונה? און וואָס טהוט ער דאָ? צווישען פויערישע שיקסעס און שמוציגע שקצים, פון וועלכע מען שפירט פערד און שטאַל געשטאַנק. דאָס גיט ער אויס אַ טאָכטער זיינע — פאַר אַזאַ שגץ, פאַר זיינס אַ פערד׳ס מענש.

און ווי ה׳ בלום געהט אזוי ארום אַ פרעמדער צווישען די געךטנער, בעמערקט ער קרעמער׳ן, ווי ער שטעהט אין זיין זייט, קוקט זיך צו צום טאַנץ פון די שקצים מיט שיקסעס און שמייכעלט פון די ברילען ארויס. ה׳ בלום האָט געהערט פון איהם — ער ווייסט, אז ער איז גאָר אַנדערש פון זיינע קינדער. געהט ער צו צו איהם, גיט איהם די האַנד און זאָגט מיט אַ קרעכץ:

— עס איז זעהר גוט וואָס איהר טהוט, פּאַני קרעמער, מען האָט מיר געזאָגט דערפון. איהר גיט אוועק אייער ארבייט די אידען — דאָס איז גוט, טראַדיציאָן איז אַ גרויסע זאַך.

קרעמער עפענט אויף אַ פּאָר גרויסע אויגען און קוקט איהם אָן.

— אָבער איך פערשטעה אייך נישט...

— נישט? — פערכאַפּט זיך ה׳ בלום — מען האָט מיר געזאָגט, דאָס זי ארבייטען קולטורערער צו מאַכען די אידישע מאַסען — דאָס איז גוט. זעהן זי, מיינע קינדער קענען גאָר קיין אידיש נישט, ארביי־טען זיי צווישען קריסטען, האָבען חתונה מיט פויערים. (ער קוקט זיך ארום אויב קיינער הערט נישט) איך ווערדע איהנען זאָגען, ה׳ קרע־מער — געהט ער איבער פון פּויילישען צום דייטשען — זעהן זי, איך

בין אויך א פרייער מענש און רעליגיאָן שפּיעלט ביי מיר אויך קיינע גרויסע ראָליע, אויך בין איך אן איבערגעגעבענער פּאטריאָט צו מיינעם פאטערלאנד — פוילען, אָבער צוליעב דעם אלעם דארף מען דאָך נישט חתונה האָבען מיט פּויערים. יאָ, איד, נישט איד, אָבער ווי קומט א פּויער דערצו?

— וואָס איז א חילוק א פּויער אָדער אן אנדער גוי? — מיט אן אַנדערן גוי, מיט א שליאכטשיץ מעג זי יע חתונה האָבען, מיט א פּויער נישט — וואָס איז דער חילוק?

— איך מיין נישט דאָס — א שליאכטשיץ איז נאָך פערשטענדליך, אָבער א פּויער? איבריגענס וויל איך איהנען זאגען, איך ווייס נישט אויב אויך א שליאכטשיץ... איך האַלט פון טראַדיציאָן — טראַדיציאָן איז א גרויסע זאַך, ווי זאגען זי?

— אז אייער טאָכטער האָט זיך פערליעבט אין א פּויער און אז ער געפעלט איהר, וואָס אַרט עס אייך?

— וואָס זאגען זי? מען האָט דאָך מיר געזאָגט, דאָס איהר זענט פרום און ארבייט צווישען אידען.

— אָבער אין געגענטייל, ה' בלום, מיר גלויבען אין דעם, אז עס וועט קומען א צייט, ווען צווישען א אידישען בחור אן ארבייטער און א פּויערישער ארבייטאָרין פון דאָרף וועט נישט שטעהן אין וועג קיין רעליגיאָן, קיינע נאַציאָנאַלע אונטערשיידען. און זיי וועט פערבינדען נישט די קירכע, נור דער גרויסער הימעל איבער'ן קאָפּ און די הייליגע ליעבע פון זייער הארץ.

— זענט איהר דאָך אויך ווי זיי? איז דאָך ביי איהנען טראדי־ציאָן אויך גאָר נישט? — שאָקעלט מיט די הענד ה' בלום און פער־לאָזט איהם.

נאָך איינע האָט זיך ארומגעדרעהט אויף דער חתונה ווי אויף אן אנדער וועלט, און דאָס איז געווען מערי. זי האָט געהערט ארום זיך פרייד און געהאָט אויך די פרייד אין זיך. און ווי זי האָט זיי מקנא געווען די שיקסעס פון דאָרף, ווי וואָלט זי געוואָלט זיך לאָזען יאָגען פון א בחור, א שגץ, און זיך לאָזען כאַפּען אין זיינע אָרעמס. עס האָט געגליהט אין איהר דאָס לעבען און דער ווילען, און דאָס בענקעניש אין איינעם מיט די שיקסעס זיך צו פרעהען. זי האָט געטרונקען בראָנפען ווי זיי, און געקושט זיך מיט די שיקסעס, און געטאַנצט מיט די

בחורים ביז צו מיעדקייט. זי האָט געפּיהלט די גראָבע אויסגעארבייטע הענד אויף איהר דינע, ציטערנדיגע טאַליע, און עס איז איהר גוט געווען. וואָס ענגער די רויהע שקצים האָבען צוגעדריקט איהר טאַליע צו זיך, וואָס ווארימער זיי האָבען זי בעהויכט מיט זייער בהמה'שען געזונדען אָטעם, אַלץ בעסער האָט זי זיך געפּיהלט. זי האָט זיך געוואָלט פערגעסען און אריינלעבען זיך אין דעם דאָזיגען לעבען און אננעהמען זיינע פאָרמען.

די כלה האָט זי צוגעפיהרט צו איהר'ס אַ שוואגער, אַ אינגערן ברודער פון חתן — אַ שעמעוודיגער אַכטצעהן־יעהריגע שגץ מיט בלאָנדע האָר ווי זונען־זאַנגען, מיט אַ פּאָר גרויסע בלויע קאַטצען־אויגען — און געגעבען איהר פּאָר אַ דראַזשבע. דער שגץ האָט זיך געשעמט — געווען נישט דרייסט — און מערי האָט איהם געפּיהרט, ארומגענומען און געשפּיעלט זיך מיט איהם, ווי מיט אַ ליאַלקע, בעקושט זיינע ליפּען, און דער שגץ האָט געשמייכעלט — ביז ענדליך איז ער אויך דרייסט געוואָרען, אַנגעכאַפּט זי ביים אָרעם און געזאָגט: „קום, דראַשבע".

און הינטער זיך האָט זי שטענדיג געהאָט יאַש'ס אויגען — דער יונג איז בלייך געווען, און דאָס פּנים האָט אויסגעזעהן, ווי עס וואָלט גרייט געווען אויף אַלעמען. — ער האָט געמערקט, ווי דאָס בלוט קאָכט אין איהר און ווי זי טאַנצט מיט די שקצים — קושט זיך מיט זיי און עסט זיך איין אין די שטאַרקע שקצים'דיגע לייבער ביים טאַנצען. זיי ווערען משוגע פון איהר — און ער איז ווילד געוואָרען. האָט אויסגעזעהן, ווי ער וואָלט יעדן אויגענבליק גרייט געווען צו וואַרפען זיך אויף איהר און זי צו שלאָגען. אַזוי בלייך איז זיין געזיכט געווען. די אויגען אויפגעריסען. און עס האָט אויסגעזעהן, ווי מערי וואָלט נאָך מעהר געוואָלט צורייצען איהם — און זי לויפט פון צייט צו צייט מיט אַן אַנדערן שגץ אריין אין אַ פערוואַקסענעם בוש, אָדער לויפט צו — צום יונגען, בעוואַקסענעם וואַלד וואָס איז אויפ'ן ברעג סטאַוו. דערפעטשעט ער נאָך איהר, בעגלייט ער זי מיט זיינע בליקען.

דערווייל ווערט טונקעל — ווארים, גליהענד, ליידענשאַפטליך בעגיסט די זונן דעם הימעל אין אַ ברענענדען אראַנזשען־פלאַם, וואָס גיסט זיך ארוים ווי אַ קאָכעדיגער ים פון דעם טונקעלען גרינעם וואַלד. די פעלדער ווערען בעגאָסען מיט דעם ליכט פון דעם הימעל,

און די נאכט הויבט זיך אָן צו בעהאַלטען צווישען די בעוואַקסענע בוימער.

און די מוזיק שפּיעלט, דער בים־באַם קלאַפּט און דער באַס גרימ־פּעלט צו — און דער טאַנץ האַלט אָן, אָהן אויפהער, ביז די גאַנצע זונן ווערט פערלאָשען אונטער׳ן וואַלד. די נאַכט איז טונקעל, נור בעזעעט מיט שטערען, ליכטער ברענען אין די פענסטער, לאַמטערן, — און די נאַכט איז וואַרים און לייגט זיך אויף דער ערד, ווי אַ שוואַרצע לייכטע שמעקענדע דעקע וואָלט אַלעמען צוגעדעקט און פערהוילען פון הימעל, און קיינער זעהט נישט און ווייסט נישט וואָס אַנדערע טהוען. זי דעקט אַלעס צו, זי איז די מוטער — דער ים, אין וועלכען עס ווערען פערטריבען אונזערע סודות

און מיט דער נאַכט קומט די ליידענשאַפט. דער מעד קאָכט דאָס בלוט אויף, און דער טאַנץ מאַכט די גליעדער לייכטער, און דער באַס און דעם אידענ׳ס שבת געזאַנג אויף דער פידעל ציהט די נשמה ארויס. צווישען די בוימער שיינען די ליכטלעך ארויס, און וואו די ליכטלעך ברענען, דרעהען זיך אין שאָטען רעדלעך ארום און טאַנצען — אַ פּויערטע, אַ איד, אַ פּראַק, אַ כאַלאַט. און די יוגענד אַנטלויפט אין די בעוואַקסענע דערנער, אין די פייכטע בושען האַלטען זיי זיך אויף. עס רייסט זיך פון דאָרט פון צייט צו צייט צווישען דעם גרינס געשרייען ארויס, ווי אַ ליעד פון ליעבע, און באַלד ווערט שטיל... טיילמאָל פלאַמט אויף פון אַ בעהאַלטענעם טונקעלען ווינקעל אַ ליכט, — און ווערט באַלד פערשוואונדען... און אין טיעפען סטאַוו, בעהאַלטען צווישען גראָז — באָדען זיך יעצט די וואַסער דאַמען און זייערע נאַקעטע לייבער ווערען בעגאָסען מיט שטערן ליכט. — און עס הערט זיך פון דאָרט אַ געזאַנג אויפגעהן, און עס ווערט פערשוויגען...

ווי אַ משוגע׳נער דרעהט זיך יאַש ארום און זוכט צווישען די נאַסע גרעזער און טונקעלע בעהאַלטענע פערוואַקסענע ערטער. ער געפינט אַ פּויעריש מיידעל וואַרטענדיג אין אַנגסט און שרעק מיט תאוה־לייד אויף איהר חתן. זי שרייט לייכט אויף און וואַרפט זיך יאַש׳ן אין אָרעם אריין, און מיט עקעל וואַרפט זי יאַש פון זיך אַב, און זוכט ווייטער צווישען די קשאַקעס. זיין בעגעהרטע מערי׳ן זוכט ער. ער קריכט אריין אין ראַוו צווישען דעם סאַד און פעלד. פון דערווייטענס ליגט עפּעס — ער לויפט צו — אין דעם גלאַנץ פון די שטערן דערקענט

ער איהר שווארצען קאפ האהר, זי האלט אויף איהרע קניהען דעם בלאנדען שגץ — דעם חתן׳ם ברודער — און קושט זיין מויל. ווי א ווילד טיער שפרינגט ער צו צו איהר,ווארפט זיך אויפ׳ן שגץ, און פאטשט איהם אוים ווי א אינגעל, — דער שגץ וויינט נישט פארוואס. — שרייט אויף און אנטלויפט. ער קוקט אן די גלייכגילטיגע מערי, זי לאזט נישט דעם קאפ אראב — ווערט נישט פערשעמט, — קוקט אויף די שטערן און בייסט זיך די ליפען.

דער יונג האט זי ביי דער האנד אנגעכאפט און געשלעפט זי נאך זיך אין די פייכטע גרעזער אריין. —

צומארגענם זיינען זיי שוין איינם מיט צווייטען אויף דו געווען, און אלע האבען געוואוסט, אז זיי זיינען חתן־כלה.

(ענדע פון׳ם ערשטען טהייל).

צווייטער טהייל

קאפיטעל 21.

אין יהודה

אויף יענער זייט פון הרי יהודה, ביי די פיס פון א טאל, געגענ־איבער די אלטע אידישע אוניווערסיטעטען שטאדט יבנה, זיינען געשטאנען א צעהן־צוועלף אידישע יונגע־לייט, אויף א הארט ווייס שטיק פעלד, וואס האט אויסגעזעהן ווי צוזאמענגעגאסען פון איין שטיין, און האבען צום ערשטען מאל אויפגעהויבען די העק און די שאפלען אויף זייער פערלאזטער היים. עס איז געווען איינער פון יענע הייסע טעג אין די טראפישע לענדער, וואו די זון צוואווארימט די לופט ווי גליהענדע בליי, און קאכט צונויף די ערד אינאיינעם מיט דעם הימעל; און די ביינער פון דעם מענשען און טיערען ווערען לויז אין דעם קערפער, און ווערען אונבעוועגליך. דאך האבען די יונגע לייט, וואס זיינען גאר נישט צוגעוואהנט געווען צו דעם קלימאט און צום ערשטען מאל די העק אנשטאט זייערע פעדערן בענוצט — דאך האבען די יונגע לייט, (וואס דער הייליגער אידעאל צו בעלעבען צוריק זייער אלטע היים האט זיי דא אויף די פעלדער צונויפגעבראכט,) נישט געקוקט אויף די זון, וואס האט בעגאסען זייערע לייבער ווי מיט ברע־נענדיגען בליי, און אויף די מיעדיגקייט, וואס איז זיי בעפאלען, נישט געפיהלט די ביסען פון די מיקען, וואס האבען געגרינצעלט זייער הויט. זיי האבען געטהאן זייער ארבייט ווי אין עקסטאז, ווי אין געבעט. טהייל האבען בשעת מעשה געקלערט וועגען דעם, אז זייערע פיס גע־פינען זיך אויף דער ערד, וואס איז אויסגעהייליגט געווארען אין דעם בענקעניש פון זייער פאלק דורך טויזענדער יאהרען, און די הארטערע

צווישען זיי האבען פעריאגט פון זיך יעדע ווייכקייט — געמאכט זייערע הערצער הארטער פון א שטיין, און געזאגט זיך — זיי טהוען נור א געווהנליכע ארבייט פון פויערים. — טהייל האבען געקוקט געגענאיבער, פון וואנען עס ווייזען זיך די ווייסע הייזלער, און גערעדט צו זיך אין דער שטיל, כדי זיי זאלען נישט פערשעמט ווערען פאר זייערע חברים פאר דעם סענטימענט: „דריבען איז געווען יבנה"... טהייל האבען אין זייערע פאנטאזיעס, צאוואורימט אין דער זונ, געזעהען אידישע חילות דורכציהען אין די ווייסע אונענדליכקייט פון האריזאנט, און זיי אלע,—סיי די ווייכע פון זיי, און סיי די הארטע פון זיי — האבען געהאט יענעם געפיהל, וואס קען נור האבען א פאלק, וואס איז צוויי טויזענד יאהר פערטריבען געווען פון זיין היים, און דורך דער גאנצער צייט נים אנגענומען קיין אנדערע — נור אויסגעהייליגט זיך, אין זיין בענקשאפט, אין זיין אמונה — קומט דאך ענדליך צוריק, און הויבט אויף צום ערשטען מאל זיין האק און זיין שאפעל אויף זיין ערד — דאס האט זיי געגעבען די קראפט. שוואכע אידישע יונגע לייט צוזאמענגעלאפען פון די רוסישע „גראמאטיקעס" דורכצוטראגען די טראפישע היטץ — אויף דעם בעשטיינערטען פעלד. אט ווארום זיי האבען יעצט געארבייט אין א צושטאנד פון עקסטאז — אין א פיבער־געפיהל.

ווארום עס האט זיך געהאנדעלט אום איבערצוציינגען די בעלי־בתים פון נייעם ישוב, אז דער אידישער פועל איז אימשטאנד אויסצוהאלטען די קאנקורענץ פון דעם ביליגען אראבישען ארבייטער. נאך די פאגראמען אין רוסלאנד האבען א סך אידישע יונגע לייט פערלאזט די אוניווערסיטעטען, די גימנאזיעס, זיינען אראב קיין ארץ־ישראל ווערען ערד־ארבייטער. דער אינטעליגענטען־פראלעטאריאט, וואס האט ערשט נור וואס פערלאזט די רוסישע שוהל — האט זעהר ווייניג צוטרויען ערוועקט ביי די קאלאניסטען, וועלכע זיינען אמאל אויך געווען אזעלכע אידעאליסטען און זיינען אויך דא אהער געקומען פון דער רוסישער שוהל נאך די ערשטע פאגראמען פון די אכציגער יאהרען. זיי האבען שוין אבער צייט געהאט, מיט דער הילף פון די פיעל אידישע שטיצעס, בעלי־בתים צו ווערען פון זייערע שטיקלעך ערד, און זיי האבען ליעבער געוואלט ארבייטען מיט דעם אראבישען ארבייטער, וועלכער איז אויסגעהאלטען, צוגעפאסט צום קלימאט,

בילינגער און ארבייטס־פעהיגער פאר די אט „אינטעליגענטלעך“, וועל־כע דער סענטימענט האט זיי אראבגעבראכט קיין ארץ־ישראל, כאטש מיט דעם האבען זיי געשטעלט דעם גאנצען ישוב, וואס איז אנגעקומען מיט אזוי פיעל מיה, אין געפאהר. די אידישע יונגע לייט, וועלכע האבען אלעם אוועקגעווארפען — פיעל, דעם וואהלשטאנד פון זייערע עלטערען, פיעל, זייערע שטודיעס, און — געטריבען פון דעם אידעאל צו בעזעצען און בעלעבען זייער אלטע היים — האבען זיך ארומגעוואל־גערט פון איין קאלאניע אין דער צווייטער. דער אידעאל האט זיי געגעבען כח אריבערצוטראגען די אונמענשליכע בעדינגונגען, זיי האבען נישט געוואלט אננעהמען קיין געזעלשאפטליכע שטיצע, ברידער הא־בען געארבייט ביי ברידער, און נישט געוואלט עסען ביי זייער טיש פון זייער ברויט, נור אינאיינעם מיט די אידישע ארבייטער, אין זייער ארבייטער־קיך, כדי נישט צו ערוועקען קיין חשד אין זייערע כחות.

און טאקע פיעל פון זיי האבען בעזייהט דאס לאנד פון זייער אידעאל מיט זייערע ביינער — נישט קענענדיג איבערטראגען די אונ־מענשליכע בעדינגונגען, אונטער וועלכע זיי האבען געלעבט — נור די שטארקערע פון זיי האבען דאס איבערגעטראגען — עס האט זיי ערהאלטען דער כח פון גלויבען, די בענקשאפט נאך דעם אידעאל, מיט וועלכען זייער פאלק האט דאס פערהייליגט דורך אזוי פיעל יאהר טויזענדער.

פון די ארבייטער האט מען געגרינדעט די ערשטע אידישע ארביי־טער קאלאניע אויף קאאפעראטיווע יסודות — די פערוואלטונג פון דער קאלאניע האט מען איבערגעגעבען דעם דייטשען אגראנאם בלומענ־טהאל. דער ה׳ בלומענטהאל, וועלכער איז נישט אויפגעצויגען געווא־רען אין קיין אידישער טראדיציאן — האט נישט געהאט די אלע סענ־טימענטען צו ארץ־ישראל, וועלכע עס האבען געהאט די אלע יונגע לייט. צו ארץ־ישראל האט איהם געבראכט דאס נאטירליכער געפיהל— דער גלייכער וועג — וואס פיהרט יעדען אסימילירטען אידען, ווען ער פערלירט זיין אידעאל אין דער אסימילאציע. אויפגעצויגען געווארען אין דעם דייטשען גייסט, האט ער פערלארען דעם דייטשען פאטריא־טיזם און איז איבערגעגאנגען צו זיך אליין — צו אידען, האט ער אלער ערשטענס געזוכט עטוואס אזעלכעס ביי אידען, וואס אנדערע נאצי־אנען האבען: לאנד, שפראך. און דער וועג איז געווען פאר איהם

קלאָהר: לאַנד — ארץ־ישראל, און אַ שפּראַך — לשון־קודש, נור מען דאַרף דאָס לאַנד בעזעצען און די שפּראַך בעלעבען. ער האָט זיין איי־דעאל דורכגעפיהרט ביז דעם קאָנסעקווענט, שטודירט אַגראָנאָמיע און גענומען זיך לערנען לשון־קודש פון די מעטאָדעס. געענדיגט אַגראָנאָמיע — האָט ער אָנגעהויבען זיין ארבייט ביי די אידישע קאָ־לאָניזאציאָן־געזעלשאַפטען. זיין פּראַקטישער זין, און דאָס וואָס ער האָט נישט געדערט וועגען סענטימענטען — נור וועגען דעם אידעאל פון אַ אידישען פּויער, איבריגענס זיין אַבשטאַמונג, זיין אסימילאַטאָרי־שער יחוס, איז געפעלען, און מען האָט איהם איבערגעגעבען די פער־וואַלטונג פון דער מוסטער־קאָלאָניע. זיין אידעאל איז געוועזען אַ פאַר־טיגער, — אַ איבערגעזעצטער פון זיין דייטשענטהום, ער האָט געוואָלט בעשאַפען אין ארץ־ישראל אַ דייטשען פּויער. אין דעם האָט ער גע־זעהן די ישועה פון נייעם ישוב. און צו דעם האָט ער זיך גענומען אויסצופיהרען מיט זיין גאַנצער ענערגיע. דער עלעמענט אָבער, מיט וועלכען ער האָט געהאַט צו טהאָן, איז געוועזען ווייניג מסוגל צו פער־ווירקליכען זיין אידעאל פון אַ אידישען פּויער, ער וואָלט זיך געוואונ־שען צו ארבייטען מיט פּראָסטע אידען: סעדער, פישער, קבצנים, און פון זיי בעשאַפען אַ אידישען פּויער. ער האָט איהם, דעם טיפּ, געזעהן קלאָהר, נור אזעלכע זיינען נישט געפאָהרען קיין ארץ־ישראל. און פון דעם מאַטעריאל וואָס ער האָט געהאַט, האָט ער נישט געקענט שאַפען דעם טיפּ פון זיין אידעאל, האָט ער פעראַכטעט זייער סענטי־מענט, זייער געבילדעטקייט, ער האָט דערינען געזעהן אַ מניעה. ניט מיט סענטימענטען וועט מען בויען ארץ־ישראל, נור מיט ארבייט, האָט ער געשריען, אַנרעדענדיג די יונגע לייט, אז זיי זאָלען די שטיינער פון די פעלדער צונויפקלייבען. בעשטראָפט פאַר יעדען וואָרט אידיש, וואָס האָט זיך ארויסגעכאַפּט פון אַן ארבייטער, וועלכער איז נאָך נישט צוגעוואוינט געוועזען צו דער שפּראַך. ווארים אזוי ווי דאָס לאַנד, אזוי איז דאָס שפּראַך — האָט ער געוואָלט זעהן אינגאַנצען אויסגעהאַלטען. ער האָט געוואָלט זעהן, אז אין זיין קאָלאָניע זאָלען די פּויערים לעבען פּויעריש — מיט פּויערישער פרעהליכקייט און פּויערישע טענץ, האָט ער נאָך דער ארבייט, אין שבת און יום־טוב, געלערענט די ארבייטער טאַנצען רונד־טענץ, רקודליך, און געזוכט ווערטער, וועלכע מען האָט צוגעפּאַסט צו אראבישע נגונים.

קאפיטעל 22.

מישע.

צווישען די יונגע לייט, וואס זיינען געשטאנען אויפ'ן פעלד הינטער יבנה האט זיך אויך געפונען מישא. שוין פיער חדשים ווי ער איז אין לאנד. און היינט איז ער צום ערשטען מאל געקומען צו דער ארבייט. ער האט זיך אויך, ווי די אנדערע יונגע לייט, געשטארקט זיך אויסצומעקען פון זיין הארץ יעדען סענטימענט און בעטראכט זיך פאר אן איינפאכען ערד־ארבייטער. פון פאטער האט ער בעשטימט נישט מעהר קיין געלד צו נעהמען, און נור זיין אנגעוויזען אויף זיך אליין — ראחעל'ן האט ער איבערגעלאזט אין ירושלים. ער האט זיך דאך ניט געקענט איינהאלטען און אהין געפאהרען זעהן דעם כותל מערבי, דעם הר הבית, אין בעהאלטענהייט פון זיינע חברים, כדי זיי זאלען נישט לאכען פון איהם, אז ער איז אראבגעקומען קיין ארץ־ישראל ווי די אלטע חלוקה אידען אויף „קבר אבות". ראחעל האט זיך געזאלט צוגרייטען זיין א לעהרערין אין א העברעאישע פרעבעל־שוהל, דאס געלד וואס ער האט געהאט איבריג פון דער רייזע האט ער איבערגעלאזט איהר צום לעבען און צום לערנען, און אליין האט ער אין די קאלאניעס ארומ־געוואלגערט זיך פון איין קאלאניע אין דער צווייטער, מיט נאך חברים „פועלים", געזוכט ארבייט, וואו מען האט זיי אויסגעלאכט צוליעב זייער „אידעאליזמוס" און געהאלטען זיי אז זיי פארשווערען נאך דעם ישוב. א סך פון זיינע חברים האט ער געזעהן זיך מיאש זיין, פער־לאזענדיג דאס לאנד מיט טרעהרען אין די אויגען — ער האט זיך אבער נישט מיאש געווען, אויסגעהאלטען הונגער און שפאט — ביז ענדליך איז איהם דאך געלונגען, נישט קוקענדיג אויף זיין קערפער־ליכע ארימקייט וואס האט איהם פיעל שמערץ און הארץ־שרעקען פער־שאפט — אריינצוקומען אין די ארבייטער קאלאניע.

ער האט אבער געמאכט ביי זיך א שרעקליכע ענטדעקונג נאך פון דער ערשטער צייט וואס ער איז נאר אראבגעקומען אין לאנד אריין — וועלכע ער שטארקט זיך מיט אלע מעגליכקייטען צו פערשטיקען אין זיך — זי רייסט זיך אבער ארויס און נאגט ווי א ווארם מיט יאוש

זיין הארץ — אז דאס איז ניט דאס ארץ־ישראל, וואס ער האט געזעהן אין זיין קינדערשער פאנטאזיע, ווען ער האט געלערנט צום ערשטען מאָל דאָס חומש. יענעם ארץ־ישראל, דאס ריכטיגע, וואס ליגט ביי איהם טיעף אין זיין הארץ, ביי יעדען אידישען קינד, ביי יעדען אידען. וואס האָט נאָך נישט אָנגעוואָהרען דעם אידעאל פון זיין פאָלק, מוז זיין, ווי די לעגענדע זאָגט, בעהאלטען מיט גאָט אין הימעל, און ער וועט עס אראבשיקען דענסמאָל, ווען משיח וועט קומען, און אידען וועלען אין זייער לאנד צוריקקעהרען. דאס ארץ־ישראל פון היינט, וואס ער האָט ערקענט, וואס ער זעהט זייט די צייט וואס ער געפינט זיך אין לאנד — האָט גאָר נישט צו טהאָן מיט זיין אידעאל, און מיט דעם אידעאל, דעם חלום און דער אמונה פון זיין פאָלק. די מענשען פון נייעם ישוב זיינען אָנגעלאָפענע — פראסט פשוט'ע אידען, וואס האָבען זיך אָנגעכאפט אָן זייער שטיקעל פעלד און ווילען מאכען דער־פון געשעפט; די בעסערע פון זיי פערלאָזען זיך שוין אויף זייערע בחות און האָבען שוין נישט קיין פרעטענזיעס צום פאָלק ישראל, וואס מען האָט זיי דאָ אהער געזעצט פערטריבען פון אידען; — און די ער־גערע פון זיי — האָבען נאָך פרעטענזיעס און האלטען שטענדיג די האנד אויסגעשטרעקט, בעטענדיג נאָך הילף. אפשר איז אמאָל געווען צווישען זיי דער אידעאל, א, געוויס איז ער געווען — דער אידעא־ליזם — אָבער די אידעאליסטען זיינען אויסגעשטאָרבען, און די וואס זיינען איבערגעבליבען, זיינען וואכעדיגע אידען, וועלכע זיינען גרייט צו פערקויפען זייערע נחלות, וועלכע זיינען אָנגעקומען מיט אזוי פיעל מיה, און אזוי פיעל האָפנונגען, פאר יעדערעם בעסערעם געשעפט. יעדענפאלס, זייערע קינדער טהוען שוין נישט דאס נארישקייט — און שענקען זיך שוין נישט אוועק כלל ישראל און ווערען נישט מעהר קיין ערד ארבייטער צו בעזעצען זייער לאנד. נישט אין זייער לעבען, נישט אין זייערע פאָרמען, וואס זיי האָבען געשאפען, זיינען זיי נישט עהנליך צו יענע אידען, וואס האָבען דאָ אמאָל געלעבט אויף דער ערד; נישט צו די ביבעל אידען, נישט צו די העלדען־אידען פון די חשמונאים — זיי האָבען גאָר נישט אין זיך עפּעס אזעלכעס, וואס זיי זאָלען זיך שוין האָבען איינגעוואָרבען דאָ, אין דער לופט דאָ, וועלכע איז פול מיט דער עלעקטריציטעט פון אידישען בענקען און פון אידישעם אויסגעהייליגטעם רעליגיעזעם געפיהל. די ערד האָט זיי

נאך גאר נישט געגעבען, און זיי פיהרען א קלאגענדיג ארימעס לעבען פון אינטעליגענטען, וועלכע זייער מזל האט פערטראגען אין אן אנדער לאנד צו אן אנדער פרנסה. צי איז עס נישט דערפאר, וואס אונזער מארך איז געווארען אויסגעטריקענט דורך דער צייט פון לאנגען גלות, דורך דער צייט פון לאנגען קנעלען די „תורה", זיינען מיר געווארען אונשעפפעריש, און מיר זיינען נישט מעהר אימשטאנד צו שאפען נייע פארמען, צוגעפאסט לויט אונזער גייסט און לויט אונזער טראַדיציע. ער האט געזוכט די נשמה פון זיין פאלק צווישען די אלטע אידען — דארט וואו עס האלט זיך נאך אויף דער רעזערוואואר פון די אלטע אידישע מדות, וואס ציהען זייער השפעה נאך פון דער ביבעל. ער האט אין געהיים פערלאזט די קאלאניע און איז געגאנגען קיין ירושלים, זיך אויפגעהאלטען אין די אלטע שוהלען — איינגעהערט זיך צו די שמועסען פון די אלטע אידען מיט די ווייס־גראהע בערד. אויך צווישען זיי האט ער נישט געפיהלט יענעם הייליגען עקסטאז, יענעם הייליגען געפיהל, וואס עס לעבט צווישען די זיידעס פון זיין פאלק, בענקענדיג „אז די גערעכטיגקייט זאל הערשען איבער די וועלט". א, נישט געפיהלט האט ער דא צווישען די אלטע אידען דאס גרויסע געפיהל פון א בענקשאפט נאך משיח, נאך ירושלים, וואס לעבט צווישען די אלטע אידען אין גלות. דאס געשפרעך און דער אינטערעס איז דא ארומגעגאנגען ארום די חלוקה, ארום די מחלוקת'ען, ארום די קנאה און שנאה—און איבער זייער קליינעם טעגליכען קלאגליכען לעבען. א, ער האט געבענקט נאכ'ן גלות, נאך די אלטע שוהלען און בתי־מדרשים, וואו עס זיצען די אלטע פרומע אידען מיט די מעשענע ברילען ביי מדרשים, און זייערע טויזענד־יעהריגע וויינענדיגע שטימען זיינען דורכגעזאפט מיט בענקשאפט, ווען זיי דערצעהלען זיך די מעשיות וועגען מלך־משיח. א, יענע אידען, אין וועלכע עס לעבט נאך דער גייסט פון דער ביבעל; ווי האט ער געבענקט נאך די אידען— דארט אין גלות — אין וועלכע עס האט זיך ערוועקט דאס גרויסע געפיהל פון בעלעבען דעם אידעאל פון זייער אלט פאלק, נישט א לאנד, און ניט א פאלק צו בעפרייען — נור א וועלט! און רייסען זיך אויף

אלע פעלדער, דאָרט וואוהין די גערעכטיגקייט רופט זיי, שלאָגען זיך אין אלע מלחמות, וואו עס האַנדעלט זיך אום אונטערדריקונג. דאָ איז ארץ־ישראל האָט ער דערהערט דאָס קלאַפּען פון דער אידישער נשמה אין גלות, צווישען די פעלקער פון דער וועלט.

מיט שרעק האָט ער ענטדעקט, אז די, וועלכע דערמאַהנען איהם אָן דעם לעבען פון זיינע עלטערען אויף דער ערד, זיינען גאָר זיינע „שונאים", די אראבער. ער האָט זיך מיט פליים צוגעקוקט צו זייער לעבען, און דערזעהן אין זיי אַ לעבעדיגע איליוסטראַציע צו דער לעבען פון די ביבעל־העלדען. יעדער אלטער, איינגעזעסענער אראבער איז געגליכען אין זיין לעבען ווי צו אַ אברהם, און דער יונגער ווי צו אַ יעקב. זייערע טעכטער פּאַשען, ווי רחל, די שאָף און זאמלען זיך צונויף מיט די פּאַסטוכער, מיט זייערע סטאַדעס אין די מיטאָג שעה ביים ברונען אין פעלד — קומט אָן אַ פרעמדער פּאַסטוך, אַ יעקב — און פרעגט זיך אויף לבן זיין פעטער — און דערזעהט זיין טאָכטער רחל מיט די שעפּסען אָנקומענדיג פון פעלד, פערליעבט ער זיך אין איהר, נעהמט זיך אָנטרינקען איהרע שעפּסען און דערצעהלט איהר אז ער איז געקומען צו איהר פאָטער און שטעלט זיך אַוועק דיענען ביי איהר פאָטער פאַר איהר זיעבען יאָהר, ווארים ער האָט זי ליעב און קיין געלד צו בעצאָהלען פאַר איהר האָט ער נישט. קויפט ער זי מיט זיין ארבייט. אַ, וויפיעל קנעכט, יונגע אראבער, האָט ער געטראָפען ארבייטען פאַר זייערע ווייבער. די אלטע אראבער זיצען פאַר די טהויערען פון זייערע געצעלטען, וואָס איז ביי זיי אין די ווייטע דערפער, די פרויען ארבייטען מיט די אקסען פאַר זיי, און זיי זיצען ווי אַ אברהם און וואַרטען אָב אז אורח אין געצעלט איהם אריינצו־ברענגען. אָדער זיי זיצען אין האַלבען ראד אין פאַרנאַכטליכען זו־נען־שיין און דערצעהלען זיך מעשיות פון אלי מיט זיין נביא מחמד — קומט אָן אַ פרעמדער דורך־רייזענדער מיט זיין ווייב און קעמעל, שטעלט זיך אָב ביים ברונען צו וואַרטען, ביז עס וועט איהם ווער אַהיים נעהמען. קומט אָן אַן אלטער אראבער און בעט זיי אַהיים צו זיך אין זיין געצעלט או לאָזט זיי קיין שלעכטס נישט טהאָן, האַלט זיך פעראַנטוואָרטליך פאַר זייער לעבען און זייער גוט, ווייל זיי זיי־נען געקומען הינטער דעם „שאָטען פון זיין באַלקען".

ביי זיי, ביי די ווילדע אראבער, איז זייער לעבען, איז זייערע פאַר־

מען, אין זייער מאָראַל האָט ער געזעהן די פערקערפערונג פון דעם לעבען פון די אבות, פון די אלטע אידען, די בעשטענדיגע איינוואָהנער פון דער ערד, און צוגעקוקט זיך מיט פרייד און ליעבע צו זייער לעבען. צו זייער פיהרען, און געהערט פון זיי אַ גרוס, אַז אַלטען גרוס פון דעם אַמאָליגען אידישען לעבען, וואָס האָט זיך אָבגעשפיעלט אויף דער ערד.

אָבער ער האָט פערשטיקט דאָס געפיהל אין זיך, מיט אַלע מעג־ליכקייטען. האָט נישט געוואָלט זעהן דאָס שעהנע ביי זיך. פערקעהרט, ער האָט געפּרובט צו זעהן דאָס שעהנסטע אין דעם אידישען ישוב. און נאָכגעטאַנצט די רעדלעך מיט די יונגע לייט, וואָס דער עקאָנאָם בלומענטהאַל האָט געלערענט — וועלענדיג זיך איינריידען, אַז דאָס טאַנצען די בחורים אין ירושלים אין די גערטנער, זיי ווילען געפּעלען די בתולות. געפּרובט פערגעסען זיין אייגען לעבען, זיינע געדאַנקען, זיינע ספקות, און געלאָזט זיך אַריינציהען אין דעם נייעם לעבען. מיט די אַרבייטער אינאיינעם געוואָהנט אין די נייע הייזלעך, וואָס מען האָט אויפגעשטעלט אין די קאָלאָניעס. אַ, מיט וויפיעל פרייד האָט ער בעמערקט, ווי יעדען טאָג וואַקסט זייער קאָלאָניע — קומען צו נאָך פיער איילען ערד אין ארץ־ישראל בעאַרבייט. — געגעסען אינ־איינעם מיט די פועלים, בעמיהט זיך צו רעדען לשון־קודש, מיט התמדה און פרייד האָט ער זיך מאָרגענס אויפגעכאַפּט צו דער אַרבייט. דערמאָהנענדיג זיך, אַז ער געפינט זיך אין ארץ־ישראל, און ער געהט בעאַרבייטען די אַלטע אידישע ערד. ער האָט געזעהן די אידישע העלדען, וועלכע ציהען זיך איבער דעם שטיק לאַנד. און דאָרט דריבען איז יבנה געווען — די אַלטע אוניווערסיטעטען־שטאָדט, וואָס דער תנא רבי יוחנן בן זכאי האָט זי אויסגעבעטען פון אספּסינוס, ווייל ער האָט איהם נביאות געזאָגט, אַז ער וועט קייסער ווערען, און גע־גרינדעט די יבנה'ער ישיבה, וואָס האָט דערהאַלטען דאָס אידישקייט נאָכ'ן חורבן, און דאָרטען איז אַזוי לאַנג דער נשיא געזעסען, און פון דאָרט איז די תורה אַרויסגעגאַנגען און פערשפּרייט זיך איבער אַלע לענדער, וואוהין אידען זיינען אַוועק. און איז ער אויפדערנאָכט אַהיים געקומען נאָך דער אַרבייט און געלעגען אויף דר'ערד און גע־קוקט אין די גרויסע שטערן, וואָס זיצען אין דעם הימעל אין ארץ־ישראל, און דערמאָהנט זיך, אַז די שטערן האָבען אַמאָל געזעהן זיין

פאָלק אויף דעם לאַנד פריי און שטאַרק — אַז דאָס איז דער הימעל איבער ארץ־ישראל — און ער ליגט אויף דער ערד, אויף וועלכער די טעכטער פון זיין פאָלק האָבען אמאָל פרעהליכע ליעדער געזונגען, און די בחורים פון זיין פאָלק האָבען די שווערדען געשאַרפט, מלחמה צו האַלטען פאַר זייער פרייהייט — און ער איז איינער פון די בויער, פון די בענייער פון דעם אַלטען לאַנד, איז ער גליקליך געווען. שטאָלץ געווען אויף זיין אַרבייט און געפיהלט זיך אַנגעבונדען אין די אַלטע דורות, אין דעם אַלטען לעבען, וואָס דאָ איז אמאָל געווען אויף דער ערד, און צום נייעם לעבען, צום צוקונפטיגען לעבען, וואָס וועבט זיך דאָ און וועט אמאָל צוריק זיין דאָ אויף דער ערד.

קאַפּיטעל 23.

יום טוב אין דער קאָלאָניע.

אין דער קאָלאָניע איז געווען אַ גרויסע שמחה — מען האָט פערענדיגט דעם ברונען. דריי חדשים האָט מען געגראָבען אין דער קאָלאָניע אַ ברונען און עס האָט זיך נישט געפונען קיין וואַסער. זיי האָבען געהאַט גרויסע צרות מיט וואַסער, וואָס זיי האָבען עס געבראַכט פון דער צווייטער אידישער קאָלאָניע — וועלכע איז געלעגען צווישען זיי און אַ אַראַבישעם דאָרף — און די טרעגער האָבען שטענדיג צרות געהאַט פון די אַראַבער. פּלוצים, ווי די פּעלים זיינען געשטאַנען אויפ'ן פעלד, האָט מען זיי אַנגעזאָגט די בשורה, אַז עס האָט זיך וואַסער געוויזען. עס איז געוואָרען אַ גרויסע שמחה, זיי האָבען געוואָרפען די אַרבייט און געלאָפען אין די קאָלאָניע — זעהן דאָס וואונדער. און עס איז געוואָרען בעשטימט איבער דער געלעגענהייט צו מאַכען אַ קאָלאָניע־יום־טוב. מען האָט דעם יום־טוב אָבגעלעגט, ווארים מען האָט געהאַט בעקומען די ידיעה, אַז אַ געוויסע אידישע געזעלשאַפט האָנדעלט אונטער אָבצוקויפען דאָס דערמאָהנטע אַראַבישע דאָרף, וואָס ליגט צווישען איין אידישער קאָלאָניע און דער צווייטער. דערנאָך איז טאַקע בעשטעטיגט געוואָרען, אַז די ערד פון

דעם אראבישען דארף געהט איבער צום „נאציאנאל פאנד" און די צוויי אידישע קאלאניעס געגעהנען זיך איינע צו דער צווייטער. דעם יום־טוב האט מען געוואלט פייערען מיט גרויס פרייד, די פועלים האַ־בען זיך געלערענט מאכען קונצען אויף די פערד, כדי צו בעווייזען דאס, ווארום א סך מענשען האבען זיך געוואלט צוזאמענקומען אין דער קאלאניע צום יום־טוב. אבער די פועלים אליין, וואס צוליעב זיי דאס האט געזאלט זיין דער יום־טוב, זיינען גאר נישט געווען אזוי זעהר יום־טוב'דיג געשטימט. עס זיינען מעהרסטענס געווען יונגע־לייט, וואס האבען דורכגעמאכט דאס זעלבע לעבען, וואס מישע, און זיינען אראב קיין ארץ־ישראל, בענקענדיג נאך א אידישע פארם, צו זוכען דא א צוזאמענהאנג מיט דעם גרויסען אידישען לעבען, מיט דעם אלטען אידישען לעבען, וואס האט זיך אמאל דא אבגעשפיעלט. זיי האבען געוואלט אמאל הערען אין ארץ־ישראל דאס קלאפען פון דער נשמה, פון דער אידישער אמונה — דורך זיין גאנצע עוויגקייט. נישט גע־זעטיגט זייער בענקשאפט דורך די נייע פארמען, וואס מען פיהרט דא איין, זיינען זיי מעהרסטען געבליבען קאלט צו דעם נייעם לעבען, וואס האט זיך דא געשאפען, סקעפטיש געשטימט און מיט חשד גע־קוקט אויף אלעם. מעהרסטען זיינען עס געווען יונגע לייט, וואס האַ־בען שוין הינטער זיך געהאט א צובראכען לעבען. טייל, פערלארען זייערע האפנונגען אין דער רוסישער רעוואלוציע, טייל, — ערוואכט צו נייעם לעבען, האבען זיי געזוכט נייע פארמען — און זיי האט דאס ארץ־ישראל מיט די אויבערפלעכליכע רקודים'לעך און לשון־קודש רעדען נישט געקענט בעפרידיגען. זיי האבען געזוכט דעם אידעאל, דאס בילד, נאך וועלכען זיי האבען געבענקט. דורך דעם זיינען צווישען זיי און צווישען דעם אגראנאם בלומענטהאל שטענדיגע מחלוקות געווען. ער האט זיך געפרעהט אויף יעדען נייעם ליעדעל, וואס מען האט צוגעמאכט, אויף יעדען נייעם טאנץ, וואס מען האט ערפונדען, אויף יעדען געציעלטען שאס, וואס א פועל האט פון זיין ביקס געטראָ־פען, אויף יעדעם לשון־קודש'ע ווארט וואס מען האט צוגעטראכט צו א כלי, ווארום ער האט געוואוסט, אז נישט מיט דעם מאטעריאל פון בענקשאפט און חלומות וועט ער קענען בויען זיין קאלאניע, און ער האט זיי מיט אן אמת פיינד געהאט, זעהענדיג זייער סקעפטיציזמוס: „איך וויים ניט וואס איהר האט מיטגעבראכט פון דער היים, און איך

ווײל נישט ווײסען פון אײערע חלומות און בענקעניש ען, וועלכע איהר שלעפט מיט מיט זיך פון גלות, ווי א שווארצער שאטען פון א שקלאף. נישט מיט קײן חלומות און בענקשאפטען וועט מען דא עפעס בויען, נור מיט מעשים, מיט ווירקליכע טהאטען — אהן בענקענישען, וואס איהר שלעפט מיט פון גלות, פון אײער בית־המדרש".

דער יום־טוב האט זיך אנגעהויבען מיט גרויס פאראד. צוערשט האבען די יונגע לײט פון די אנדערע קאלאניעס געוויזען גימנאסטישע איבונגען, דערנאך האבען זיך די יונגע קאלאניסטען געלאזט זיך יאגען אויף די פערד. אנגעטהאן אין אראבישע אבײעס מיט די ביקסען הינטען אנגעבונדען, האבען די סעמיטישע געזיכטער, אבגעברענט פון דער זונן, אויסגעזעהן ווי די עכטע קינדער פון דער ווישטע. זײער אנבליק האט אויף די אנוועזענדע ארויסגערופען גרויס בעגײסטערונג— יעדער שאס פון ביקס, יעדעס טאפען פון די פערדישע פארקאוועס, יעדע ציוניסטישע פאהן אין א רײטער'ס האנד האט ארויסגערופען בעגײסטערטע געשרײען פון קינדער און מענליכע מײלער. די בעגײ־סטערונג פון די פערזאמעלטע איז געוואקסען. עס האט זיך געדאכט, אז דאס אלטע פאלק ישראל בעפרײט זיך פון יאך פון זײן תורה, וועל־כע ער האט געטראגען דורך זײן בלוטיגען עווינען וועג — בעפרײט צום לעבען, שרײט נאך פארם! בענקט נאך לעבען, וואס האט פער־לוירען — און האט נישט מעהר.

און אין אײן ווינקעל זײנען געזעסען אײניגע יונגע לײט פון דער קאלאניע אויף דער שוועל פון דער שוהל, צווישען זײ אויך מישא, און צוגעקוקט זיך צום שפיעל, און א שווערער יאוש האט געדריקט זײער הארץ: „דאס איז אלעס", און איז עס דאס, וואס זײ האבען גע־זוכט אין ארץ־ישראל? איז דאס, וואס וועט בעפרידיגען זײער נשמה? וואו איז דאס פאלק? דאס פאלק זיטצט אין גלות און צולויפט זיך איבער אלע ימים, און אלע לענדער, און ווערט אויפגעפרעסען צווישען די פעלקער פון דער וועלט. און וואו איז דאס, וואס זאל אונז ממלא מקום זײן, וואס אונזערע אבות האבען געהאט, דעם גלויבען, דער אידעאל פון א משיח'ן? צוליעב דעם זײנען אידען אזוי פיעל אויסגעשטאנען און דורכגעטראגען די פאהן פון אידישקײט איבער אלע

פייערען פון גלות, אז זיי זאָלען זי אם סוף דערפיהרען צו דעם, אז מיר וועלען עהנליך ווערען צו אראבער — לויפען אויף פערד ווי זיי, און שוין קענען שיסען ווי זיי? עהנליך צו זיין צו א ווילדען שטאם פון אראבער, אהן די פארם און אהנע די יניקה צו שעפען פון די אבות, פון דער ביבל — אראבער צו זיין מיט אייראפעאישע שלעכטע מידות, וואס מיר האבען זיך אנגעשעפט אויף דעם גרויסען וועג פון גלות? נור נישט אלע האבען זיי געקלערט ווי מישא, עס זיינען געוועז אזעלכע, וועלכע זיינען שוין מיעד געווען פון גלות און מיעד פון דער מיסיע פון אידישען פאלק. זיי האבען זיך געזאגט, אז שוין גענוג האט דאס אידישע פאלק אויסגעשטאנען צוליעב זיין „מיסיע". יעצט זאל די „מיסיע" אן אנדערער אויף זיך נעהמען, און מיר ווילען אנהויבען לעבען דאס נאטירליכע לעבען פון פראסטע מענשען, נישט קיין „קדושים". זיי האבען דערזעהן אין אגראנאם בלומענטהאל א משיח. טאקע ער, וואס האט גאר נישט אין זיך פון גלות, קיינמאל נישט פערזוכט דעם טעם פון דער „מיסיע"; דער וואס איז איבער־געגאנגען פון אן אנדער סביבה צו אונז אין גאנצען און איז א גע־זונדער, נאטירליכער מענש, ער איז אימשטאנד צו פיהרען אונז צום ברעג פון נאטירליכען לעבען, פון פראסטע מענשען. ער האט די נא־טירליכקייט אין זיך; ער הויבט אן פון זיך, און דורך איהם קען עפעס געשאפען ווערען.

און ווי מישע מיט זיינע חברים זיטצען אויף דער שוועל פון דער שוהל און קוקען זיך איין, מיט חוזק אויף די ליפען, צום שפיעל, נעהמט אדורך ה' בלומענטהאל און רופט זיך אן צו זיי: „וואס זיצט איהר דא קאלאניסטען? איך ווייס נישט, וואס אייערע ספקות זיינען, איך האב נישט אין אייערע ספרים געלערענט, איך בין טאקע א גראָ־בער יונג, נור יעדעס שטיקעל וואס ווערט דא געטהאן בויט דאס אי־דישע פאלק. יעדער ברונען, און יעדע אייל ערד, וואס ווערט דא בעארבייט, איז די צוקונפט פון אידישען פאלק. אין דעם גלויב איך און דאס איז מיין גלויבען און אויף דעם האט מען מיר די קאלאניע איבערגעגעבען. ווער עס האט ספקות קען די קאלאניע פערלאזען" — זאגט ה' בלומענטהאל צו מישען ערנסט.

מישא האט געשוויגען.

קאפיטעל 24.

די מלחמה מיט די אראבער.

אין אבענד האט די שמחה געהאלטען אין מיטען בעסטען גאנג; די נאכט איז געווען א דונקעלע און א ווארימע, און דער עולם איז געװען פערשפרייט איבער די פעלדער, צווישען די ווייסע הייזלעך, און אונטערגעזונגען ליעדלאך, און מען האט זיך אזוי גאר ערלויבט צו זינגען א אידיש־פאלקס ליעדעל. א יונגע מאן, פון א חסיד'עשע משפחה, האט אנגעהויבען צו זינגען:

אין מיטען וועג שטעהט א בוים,
האט ער זיך איינגעבויגען;
פאהרט א איד קיין ארץ־ישראל
מיט פערוואוינטע אויגען...

דעם עולם איז דאס ליעדעל געפעלען, אונטערגעכאפט דעם חסיד'ישען ניגון, און אלע האבען מיטגעזונגען אין כאר. אגראנאם בלומענטהאל איז צוערשט נישט צופרידען געווען פון דעם „זשארגאנישען" זמר, נור בשעת חדות האט ער מוחל געווען. נור אין מיטען זינגען, ווי דער עולם הערט זיך איין צו דעם יונגען מאן'ס ניגון, דערהערען זיך צוויי שאסען. זיי האבען פערשטאנען, אז עס איז א צייכען פון שומר אויף געפאהר. עס הייסט, די אראבער זיינען אנגעפאלען, און די יונגע לייט האבען זיך געגעבען א לאז צו די שטעלער, געכאפט די ביקסען אויף די פלייצעס, און געווארפען זיך אויף די פערד — אלע יונגע לייט סיי די גלויביגע, סיי די סקעפטיקער. עס האט זיך אין זיי אנגעצונדען דער נאטירליכער פערלאנג צו בעשיטצען זייער אייגענטהום. צוערשט האט מען געכאפט א שטאלקאטש און בעלויכטעט דעם וועג; דערנאך האט מען זיך מישב געווען, אז עס איז געפאהר, דאס ליכט, וואס קען ווייזען די אראבער דעם ציעל צו זייערע ביקסען: זיי זיינען געוויס בעהאלטען אין דעם וויין. ארויסגעקומען הינטער דער קאלאניע, האבען זיי שוין אנגעטראפען דעם שומר, וועלכער איז אקעגענגעלאפען אין דער קאלאניע אריין אנזאגען די סכנה. עס האט זיי געלאזט, די אראבער, אין כעס, וואס מען האט ביי זיי אבגעקויפט

דאס דארף, האבען זיי אויסגענוצט די געלעגענהייט, וואס די יונגע קאלאניסטען און די מענער פון זייער שכנ'ישער קאלאניע זיינען ארי־בער צום קאלאניע־יום־טוב, זיינען זיי בעפאלען די „גנות", די פעל־דער און אנגעהויבען צו ראבעווען די תבואות פון די פעלדער. די צוויי אידישע שומרים וואס זיי איז געווארען אנפערטרויט דאס גוט פון דער קאלאניע, האבען מוטהיג בעשיצט דאס אידישע גוט, אוועק־געשטעלט זיך אין צווייען געגען די אראבער. ערשט אז איינער פון זיי איז געפאלען פון א שאס פון א ביקס, האט דער צווייטער דערזעהן, אז אליין וועט ער נישט זיין בכח צו בעשיצען די פעלדער, האט ער זיך געלאזט איבער דעם אראבישען דארף אין דער קאלאניע רופען הילף. עס איז געווען א זיכערער טויט, און נישט קוקענדיג אויף די קוילען וואס זיינען געפאלען פון די גריבער, אין וועלכע די אראבער האבען זיך בעהאלטען, האט איהם זיין פערד געטראגען דורך דער גע־פאהר, און פון דערווייטענס האט ער געשאסען צוואויסענגעבענדיג וועגען דער געפאהר. אנגעטראפען די רייטערס, וואס זיינען ארויס פון דער קאלאניע, האט ער באלד אומגעקערט זיין פערד, פאראויסגעלא־פען און אנגעפיהרט זיי, וואו די אראבער זיינען. אלעמען האט בעלעבט א בעגייסטערונג און א מוטה: זיי האלטען מלחמה נישט פאר זיך, נור פאר דעם גאנצען כלל, צו בעפעסטיגען דעם ישוב דא, צו רעטען דעם אידישען שטאלץ און איינצופלייסען צווישען די אראבער מורא און אכטונג פאר אידישעם אייגענטהום, פאר דעם נייעם איד, פאר דעם נייעם ישוב, וואס בויט זיך דא. און מיט קיין זאך קען מען די ווילדע שבטים נישט איבערצייגען, נור מיט מוטה און געפאהר. האבען טאקע די יונגע לייט מוטה ארויסגעוויזען. אנקומענדיג צו די מחנה אראבער, וועלכע זיינען שוין געפאהרען צוריק פון דער קא־לאניע און האבען געפיהרט דאס אידישע גוט אויף וועגען אין זייער דארף אריין, האבען די אידישע יונגע לייט בעשטימט מיט'ן טויט אבצוקויפען צוריק דאס אידישע אייגענטהום און עס אוועקצונעהמען צוריק פון די אראבער. נישט קוקענדיג אויף די קוילען, וואס האט זיי בעגעגענט פון די גוט ציעלענדע אראבישע רייטער, האבען זיי זיך אקעגען געלאזט די אראבער. אנקומענדיג אין דער נאהנט האבען זיי זיך פערשפרייט אין די ווינקעלעך, יעדער בעזונדער, כדי די ארא־בער זאלען זיי נישט טרעפען און בעגעגענט די אראבער מיט א מחנה

קוילען. די אידישע יונגע לייט, האבענדיג בעסערס אייראפּעאישעס געוועהר, ווי די אראבער, האבען זיך געקענט שטעלען ווייטער ארויס פון דעם אראבישען שוס שטח; די אראבישע קוילען זיינען פון זיי אבגעפּאלען, דאגעגען די אידישע קוילען האבען געטראפען אין די אראבישע מחנות. דאס געיעג האט אנגעפיהרט דער אינזשעניער בלומענטהאל, וועלכער האט קאמאנדירט דערביי, ווי א פּאלקאווניק זיין פּאלק. ער איז בעגייסטערט און שטאלץ געווען, וואס ער פיהרט די מלחמה.

— פערשפּרייט אייך — האט ער קאמאנדירט — יעדער אין אן אנדער ווינקעל, שטעהט נישט אין אראבישען ציעל, לעשט אויס די שטאלקאטשען, ווארפט אראב די ווייסע טיכער פון די קעפּ, כדי די אראבער זאלען נישט זעהן אייערע פּאזיציעס, אראב פון די פערד, שאנצט זיך הינטער די פערד. — צו האט ער שוין פערגעסען זיין לשון־קודש דערביי און קאמאנדירט אויף זיין מוטער־שפּראך, אויף דייטש. נור די יונגע לייט האבען איהם פערשטאנען און מיט אימפּעט געפאלגט איהם. די אידישע קוילען האבען באלד צו שווייגען גע־בראכט די אראבישע; די אראבער האבען אנגעהויבען צו לויפען מיט־שלעפּענדיג מיט זיך די וועגען. מישע האט גערופען צו זיין חבר משה, מיט וועלכען ער האט אינאיינעם געוואהנט: — „קום ראטע־ווען די וועגען“. געגעבען זיך א כאפּ ארויף אויף די פערד און גע־לאזט זיך אין די אראבישע מחנה אריין. א פּאר יונגע לייט הינטער זיי שוין, די קוילען פליהען פאר זייערע אויגען פארביי, ווי פונקען פייער, — זיי קוקען נישט, איילען מיט אימפּעט אין די מחנה אריין, כאפּען שוין אן די אקסען ביי די לייצעס — טאקע זיין פריינד משה גיט א געשריי אויס: „אוי“ — און גיט א פאל אראב פון פערד און דאס פערד אנטלויפט פון אונטער איהם אין סטעפּ אריין. אבער די יונגע לייט וואס זיינען זיי נאכגעריטען, זענען שוין ביי די וועגען, רינגלען ארום דאס אידישע גוטס מיט זייערע פערד. דאס אידישע גוט האבען זיי געראטעוועט און די אראבער אנטלויפען, איבערלאז־זענדיג די וועגען ביי זיי, שלעפּען מיט זייערע פערוואונדעטע, לאזען זיך אין דארף אריין.

מ'איז אראב פון די פערד און אנגעהויבען צו זוכען די פערוואונדעטע. צוויי יונגע לייט זיינען געווארען פערוואונדעט און איינער איז געפאלען

א טויטער — מישע'ס חבר און פריינד, צייט ער איז דא אין לאנד, משה, וואס איז געפאלען צו מישא'ס פיס. די אראבער האבען זייערע פערוואונדעטע און טויטע מיטגענומען מיט זיך אין דארף אריין. די פערוואונדעטע האט מען אויף די פערד מיט די וועגען געדעטע־טע אידישעם גוט געפיהרט אין דער קאלאניע אריין; ביי דעם טויטען איז געווארען אויפ'ן פעלד אויפגעשטעלט א וואך, ווארים עס איז זעהר וויכטיג געווען נאך די טערקישע געזעצען אויף וועמענס פעלד מען געפינט די טויטע ביים שרייבען דעם פראטאקאל. מורא האבענדיג, אז די אראבער זאלען דעם געפאלענעם חבר נישט איבער־טראגען אויף דעם אידישען פעלד, האט מען אויפגעשטעלט א עהרען וואך. עס זיינען איבערגעבליבען דער אינזשעניער בלומענטהאל, מישע און א פאר חברים. די פערד אנגעבונדען, די שטאלקאטשען אנגעצונדען, די ביקסען גרייט געמאכט צו בעשיצען זיך פון א נייעם איבערפאל, איז מען איבערגעבליבען איבער נאכט אויפ'ן פעלד ביים טויטען חבר. די נאכט איז געווען א דונקעלע, טיעף אין הימעל האבען זיך בעהאלטען די שטערן, א קאלטער ווינד האט געבלאזען פון די הרי־יהודה אראב, פון דערווייטענס האט זיך דערהערט דאס קלאגען פון די שאקאלען, וואס האבען געוויינט צווישען די שטיינער אין די היילען. עס האט זיך געדאכט, אז עס ברומט ביי־נאכט די אלטע אידישע נשמה, וואס קומט דא אהער פון דעם פינסטערען גלות און קלאגט אויף איהר גורל. יעדער פון די יונגע לייט איז געווען פער־זונקען אין זיינע געדאנקען, געזעסען אין זיין ווינקעל מיט זיין ביקס אין דער האנד און געקלערט וועגען א צוקונפט, נישט פאר זיך, נור פאר זיין גאנץ פאלק. שטאלץ האט זיך ארויף און אראב געדרעהט דער אינזשעניער בלומענטהאל מיט זיין ביקס אין האנד ווי אן אנ־פיהרער, און איז שטאלץ געווען אויף דעם טהאט, וואס ער און זיינע קאלאניסטען האבען בעוויזען. ער איז געווען אן איינפאכער מענש, א איינפאכע נשמה, קיין קאמפליצירטע נאטור. ער האט נישט גע־וואוסט די אידישע געשיכטע און נישט געוואלט וויסען, געוואוסט, אז עס איז געווען א אידישעם לעבען אמאל, ווען עס איז געווען א אידי־שע מדינה דא אויף דעם ארט און עס הויבט זיך אן אזא אידיש לעבען פון דעם טאג אן, וואס ער איז ווידער דא אויף דעם ארט. אויסגע־שטריכען האט ער דעם גרויסען גלות און נישט געוואלט וויסען דערפון

און פיינט געהאט עס — א נאטירליך געזונד לעבען האט ער געוואונשען פאר זיין פאלק דא, אויף דעם לאנד וואו יעדער שריט וועט ווערען אויסגעקויפט מיט בלוט. ער האט גע'חלום'ט פון א גרויסער מלחמה, וואס וועט אמאל דא זיין אויף דעם ארט אין דאס לאנד, צו בעפרייען א גאנץ פאלק. ער האט געהערט די טריט פון די פערד, דאס קלינ־גען פון די כלי־מלחמה, וואס טראגט זיך אין דער לופטען. דא אויף דעם פעלד וועט אמאל אויסגעקעמפפט ווערן די אידישע פרייהייט, דאס אויסלייזען פון גלות, דא וועט זי געבוירען ווערען.. ער האט גע־זעהן דעם אידישען פארלאמענט, אין וועלכען עס ווערט געפייערט די אידישע בעפרייאונג. עס זיצען די בכבוד'יגע אידען פון אלע לענדער, די אידישע נאציאנאלע רעגירונג, דער אידישער סנהדרין. ער דער־קענט בעקאנטע געזיכטער, און די עלדען טראגען אריין אין פארלא־מענט די פאהנען, וואס זיי האבען אוועקגענומען פון שונא קעמפ־פענדיג פאר פרייהייט, און בויגען די פאהנען פאר הערצעל'ס פאר־טרעט, און אפשר איז ער אויך צווישען די פאהנען־טרעגער...

און מישע... ער איז געזעסען ביים טויטען חבר, מיט וועלכען ער האט געטהיילט אלע זיינע חלומות, אלע זיינע אידעען. ער, דער ברו־דער זיינער, וועלכען ער האט זיך געפונען,ביידע אויפגעצויגען בע־זונדער, געטראפען זיך דא אין לאנד, און ביידע גע'חלום'ט די זעלבע חלומות, ביידע דאס זעלבע געקלערט, געהענדיג אין געהיים אין די היילען, אויף די קברים, אויף די אידישע היסטארישע ערטער, און האבען געוואלט ביידע הערען דארט דאס ברוימען פון דער אידישער נשמה. און דא ליגט ער פאר איהם א חלל אויף דעם אידישען פעלד מיט זיין ביקס אין דער האנד. נישט געפאלען איז ער ווי יענע קרבנות, וועלכע מען האט ארויסגענומען ווי די שעפסען פון דער סטאדע ארויס, און גע'שחט'ן, נישט געפאלען איז ער א קדוש בעל ברחו ווי א שעפס, ווי די אלע אידישע קדושים אין גלות. נור מיט דער ביקס אין דער האנד בעשיצענדיג אידישעם גוט און אידישען שטאלץ. א, ווי ער האט מקנא געווען זיין חבר דעם טויטען, דער וואס בינדט איהם צונויף מיט די העלדען, וואס זיינען אמאל אויך דא געפאלען. ווי האט ער דעם טויטען קושען געוואלט, קושען געוואלט זיין בלוט, זיינע יונגע יאהרען און ווי גליקליך און שטאלץ איז ער

געוועז אויף איהם. שרייעז האט ער געוואלט מיט דעם גאנצעז קול, איבער דעם גאנצעז לאנד, אז די ערד זאל הערעז.

— „אידעז, א גרויסע ישועה איז געקומעז, דער ערשטער קרבז, וואס פאלט נישט ווי קייז שעפס, נור ווי א העלד!“ — אזא בלוט איז היילינ און ריין, און דאס איז שפייז פאר דעם חיות פון א פאלק. איז אזא בלוט נישט היילינער און שעהנער פאר די אלע טייכעז בלוט, וואס זיינעז געווארעז פערגאסעז ביז יעצט ביים אידישעז פאלק? — ער איז ערציטערט געווארעז ביי דעם געדאנק...

קאפיטעל 25.

די תימנ׳ער אידעז.

איבער דער וויסטע איז געגאנגעז א שטים און איז אנגעקומעז אין תימז, אין אראביעז, אז עס איז געקומעז די ערלייזונג פון אידעז, און די בני־ישראל הויבעז זיך אז צו בעזעצעז אין זייער פאטערלאנד. און די אונגליקליכסטע פון די אונגליקליכע — די תימנ׳ער אידעז, וועלכע האלטעז זיך דארט אויף פון ערשטעז חורבז אז און זיינעז גע־ווארעז די קנעכט פון פעטער ישמעאל, די וואס טראגעז נאך דעם פלעק פון דער געטהא ביז׳ן היינטיגעז טאג, — האבעז זיך אנגעהויבעז צו קלייבעז אין זייער פאטער־לאנד. אויף קליינע שלעפ־שיפעז האבעז זיי זיך געלאזט מיט ווייב און קינד איבער׳ן ים, פערוואגלט גע־ווארעז אויף פערשיעדענע ברעגעז, די העלפט איז פון זיי אויסגע־שטארבעז אויפ׳ן וועג פון פערשיעדענע קרענק, הונגער און נויטה, און אין א שעהנעם פריה־מארגעז זיינעז צום יפו׳ער ברעג צוגעשוואומעז צוויי בערלענקעס מיט די תימנ׳ער אידעז. זיי האבעז געלאנדעט אויפ׳ן ברעג מיט די ווייבער און קינדער, און דערהערט, אז זייערע פיס האבעז מיט אז אמת בעטרעטעז דעם היילינעז באדעז, האבעז זיי זיך מיט די נעזיכטער געווארפעז אויף דר׳ערד און געקושט די ערד. זיי האבעז נישט געוואוסט וואס צו טהאז פאר פרייד, געוויינט פאר גליק, גע־זונגעז, געטאנצט און ארויסגעלאזט פון זיך ווילדע געשרייעז, וואס

זיי האָבען מיט זיך מיטגעבראַכט פון דער וויסטע. צוערשט האָט מען זיך מיט זיי זעהר דערפרעהט — די פּני און די „חשובי יפו“ זיינען זיי אַקעגען ארויס אויפ'ן ברעג, אויפגעשלאָגען פאַר זיי שטעלער, ביידלעך און בעזאָרגט זיי מיט ברויט צו שטילען זייער ערשטען הונגער. אָבער די תימנ'ער אידען האָבען נישט געוואָלט בלייבען אין יפו, וועלכע האָט אַ קליינע ראָליע געשפּיעלט אין זייער פאַנטאַזיע, און זייער רעליגיעזער עקסטאַז האָט געטראָגען זייער ערשטען טריט קיין ירושלים, צום הר־הבית, צו דער כותל־מערבי. דעם וועג פון יפו קיין ירושלים האָבען זיי געמאַכט מיט ווייב און קינד צו־פוס, און אַז זיי האָבען פון דערווייטענס דערזעהן די הייליגע שטאָדט, פון וועלכער שפּיצען פון קאַטוילישע קירכען און מאַכמעדאַנישע מעטשעט־עם האָבען ארויסגעקוקט, איז געוואָרען צווישען זיי אַ שרעקליך געוויין, אַ געוויין פון פרייד און פון צער, וואָס זיי זעהן די הייליגע שטאָדט און זעהען זי אין איהר פערשקלאָפונג. לאַנג זיינען זיי געלעגען אויף דער ערד, איינגעגראָבען די פּנים'ער אין דעם זאַמד, און געגעבען פון זיך שרעקליכע ברומען.

אין ירושלים זיינען זיי אָנגעקומען צו תשעה־באב, ווען די גאַנצע אידישע בעפעלקערונג קומט זיך צונויף פאַר דעם כותל מערבי. די נאַכט איז געווען אַ דונקעלע, אַ שרעקליכע ירושלים־נאַכט; פון די היילען ארום דער שטאָדט האָט זיך געהערט דאָס קלאַגען פון די שאַ־קאַלען און עס איז געווען, ווי עס רופען די בת־קולות פון די היילען, און ברומען ווי די טויבען: „וועה איז מיר, וואָס איך האָב מיין הויז חרב געמאַכט“. פאַר דעם כותל מערבי זיינען שוין געווען פערזאַ־מעלט אַלע פערשיעדענע ערות פון אידען, וואָס וואוינען אין ירושלים. די ספרדים זיינען געקומען אין זייערע טערקישע טורבאַנען, מיט די גרויסע גרינע גאַרטלען, שוואַרצע בערד, מיט אָבגעברענטע געזיכטער, מיט גרויסע שוואַרצע אויגען, רמב'ם קעפּ, און שבתאי־צבי־קעפּ; אין די זאַקען האָבען זיי זיך געוואָרפען אויף דר'ערד פאַר דעם כותל מערבי. פּוילישע אידען אין די שוואַרץ־אַטלאַסענע צוריסענע קאַ־פּאָטעם מיט די שטריימלען; די אויסגעבלייכטע פּנים'ער האָבען זיי איינגעגראָבען אין די גרויסע שפּאַרעס צווישען די שטיינער פון דעם כותל מערבי און אריינגעוויינט אין זיי; די בוכאַרער אידען אין זייערע קאָלירטע מאַנטלען, אין די פּוטערנע היטלען — אַלעם איז

געלעגען אויף דער ערד. די ליכט אין די אויל לעמפּלעך האָבען זיך געברענט צווישען די שפּאַלטען פון די גרויסע שטיינער, און די קולות און די יללות האָבען זיך געריסען אין הימעל אריין: „איכה ישבה בדד העיר“. עס האט זיך גדאכט, ווי עס זיינען זיך צוזאמענגעקומען די אידען פון אלע עקען און ליגען אונטער דער וואנד, זיי זיינען ארויסגעוואָרפען אויף דער צווייטער זייט וואנד, צווישען זיי און גאָט שטעהט אַ וואנד און זיי רופען און שרייען צו גאָט דורך דער וואנד: „גאָט, פערהייליג דיין נאָמען איבער דער גאנצער וועלט“. און די וואנד איז שטום און קאלט, און זאפּט אין זיך אריין די טרעהרען און געשרייען און פערשווייגט אלע געבעטען, וואָס ישראל וויינט איבער זיינע צרות. אלע טרעהרען קומען אהער צושווימען דאָ, צו דער וואנד, און דאָ, ביי דער וואנד, שטאַרבען זיי אָב, און ווערען פערלאָרען און איינגעזאפּט פון שטיינער. אָ, ווער וואָלט געקומען און צובראָכען די וואנד צווישען ישראל און זיין גאָט!...

די נאכט איז געווען שווארץ און צאַרענדיג, אַ שרעקליכע קאַלטע ירושלים־נאכט פון ערנסטקייט; גאָט־פּארכט איז געלעגען אין דער לופט און די שטימע פון דער שכינה האט געקלאַגט אין אלע היילען ארום דעם אלטען מויער. אין דער שווארצער נאכט האָבען זיך ארייננעריסען די תימנ׳ער אידען; זייערע ווייסע קיטלען האָבען זיך געבלייבט אין דער דונקעלער נאכט, און ווי זיי זיינען אנגעקומען פאַר דעם כותל מערבי און דערזעהן די אידען, וואָס ליגען פאר איהם, און דערהערט דאָס געוויין, זיינען זיי ווי איין מענש, מיט ווייב און קינד, געפאלען מיט די פּנים׳ער פאר דער וואנד, אויסגעשפּרייט די הענד צום הימעל און אַ גרויס געשריי, דאָס געשריי פון דער וויסטע, דאָס געשריי פון דער אידישע עולה האט זיך געריסען פון זיי אין דעם שווארצען הימעל אריין. זיי האָבען דערזעהן, אז זיי זיינען געוואָרען אבגענאַרט, משיח איז נאָך נישט געקומען, די ערלייזונג איז נאָך נישט דאָ.

קאפיטעל 26.

די אבגעגארטע האפנונג.

אבער מען האט עפּעס געמוזט טהאן מיט די תימנ׳ער אידען; זיי האבען זיך ארומגעוואלגערט איבער די גאסען מיט ווייב און קליינע קינדער, ארעם און קראנק, קיין העמד אויפ׳ן לייב, קיין ביסען ברויט אין מויל, קיין דאך איבער׳ן קאפ. זיי זיינען געקומען מיט די ווייבער און די קליינע קינדער צו די טהויערען פון די שוהלען און די בתי־מדרשים און אויסגעשפרייט זיך ווי אין דער ווידסטע, און גע׳טענה׳ט, אז דאס איז דאס לאנד, וואס גאט האט פערשפּראכען זייערע עלטערען, אויף דעם לאנד האבען זיי אזוי לאנג געווארט און אויסגעשטאנען אלע ענויים פון די אראבער — דאס איז דער שכר? די שטארקערע פון זיי האט מען גענומען און צושיקט אין די אידישע קאלאניעס, און די שוואכערע, און די עלטערע, און די ווייבער און די קינדער האבען זיך, ווי דער זאמד, איבער אלע גאסען פון דער הייליגער שטאדט ארומגעוואלגערט מיט פערבלענדטע, טרוימענדע אויגען פון הונגער, קראנקהייט און רעליגיעזען עקסטאז.

אויך אגראנאם בלומענטהאל האט אריינגעקראגען אין זיין קאלאניע א צאהל תימנ׳ער, מיט די ווייבער און קינדער, פאר וועלכע די פועלים האבען אויפגעשטעלט ביידלעך אין דער קאלאניע און צוגענומען ווי ברידער. ביי די פועלים האט זייער אנקומען ארויסגערופען גרויס בעגייסטערונג. זיי, די „טרוימער“, האבען דערזעהן, אז די אידעע פון משיח׳ן איז נאך נישט אבגעשטארבען ביי אידען, אז זי לעבט צווישען פאלק, און דער נאמען פון משיח׳ן האט גערופען די אונגליקליכע פון דעם ווייטען תימן און געטראגען זיי איבער דעם ים אין הייליגען לאנד אריין. זיי האבען דערפיהלט די ברידערליכע נשמה וואס האט געלעבט ווי ביי זיי, ביי זייערע עלטערען, אויך דארט אין דער ווידסטע, ביי יענע אידען, כאטש זיי האבען זיך נישט צוזאמען געטראפען, נישט בעגעגענט זיך דורך דער גאנצער צייט, וואס אידען זיינען אין גלות. זיי, די אידיש־רוסישע סטודענטען, וואס האבען שוין אליין קיין אמונה געהאט, זיינען בעגייסטערט געווארען פון דעם

רעליגיעזע עקסטאז, וואס לעבט נאך צווישען די תימנ'ער. זיי האַ־בען דערזעהן אין זיי די נאַקעטע אידישע נשמה, וואס האט זיך אומע־טום געקענט ערהאלטען אין איהר קלאַרהייט — צי צווישען די ציווילי־זירטע אייראפעער, צי צווישען די ווילדע אזיאטישע שטאמע, אין די ווארימע צוהיצטע זאמדען פו דער וויסטע. זיי האבען זיך אנ־געכאפט אן די תימנ'ער און געלעבט מיט זיי, נור די תימנ'ער האבען נישט געוואלט געהן צו דער ארבייט אין די אידישע קאלאניעס, זיי האבען נישט געוואלט זיין קיין עבדים, נור האבען געפאדערט זייער חלק אין ארץ־ישראל. זיי האבען געגלויבט באמונה שלמה, אז ארץ־ישראל געהערט צו אלע אידען, אז יהושע בן נון האט אלעמען צוטהיילט דאס לאנד. זיי האבען זיך צוזאמענגעקליבען אין די פעלדער און ניט געוואלט ארבייטען — געפרעגט: „וואו וואהנט דער נשיא, וועלכער צוטהיילט די ערד פון ארץ־ישראל?“

עס האבען זיך באלד געפונען ביי זיי איינציגע יונגע לייט פון די „פועלים“, אונטער זיי מישע, וועלכע האבען געווארפען די ארבייט און ארויסגעגאנגען צו די תימנ'ער, וואס האבען געהארט ווי א מחנה פערלאָזטע פייגעל אויף די פעלדער. וואס אמאל זיינען זיי זיך מעהר צוזאמענגעקומען.

די ווייבער האבען געטראגען זייערע קינדער אנגעבונדען אויף די רוקענס. די מענער, דארע, אבגעברענטע געזיכטער, מיט די שווארצע געקרייזעלטע פאות, וואס האבען ארויסגעקוקט פון די ווייסע לייל־כער, האבען געציטערט פון ווינד, אנידערגעלעגט זיך אויף די פעלדער מיט ווייבער און קינדער. די קינדער האבען געשריען, געוויינט, די מוטערס האבען זיי איינגענומען, טייל געשטעקט אין די קינדער'ס רויטע מיילכעלעך ביינדעלעך, וועלענדיג זיי אבנארען, אז זיי זויגען אדער טרינקען; די מענער זיינען געזעסען נעבען זיי, די קעפ ארא־געלאזט אויף דער ערד, און נאכגעקלערט וועגען דעם, וואו איז גאט'ס הבטחה. דער ספק איז קיינמאל, קיינמאל נישט אריינגעדרונגען אין זייערע הערצער, אויסשטעהענדיג די אלע ענויים און שאנד פון זייערע אראבישע שכנים, גלויבענדיג, אז דער רבונו־של־עולם וועט אמאל זיי בעצאהלען פאר די ענויים. די אמונה, וואס האט אויסגע־האלטען אזוי פיעל הונדערטע יאהרען און אזוי פיעל צרות, האט אנ־געהויבען צו וואנקען אויף דעם באדען פון זייער צוגעזאגט לאנד. איז

טאקע אלעס, וואס גאט האט צוגעזאגט אונזערע עלטערען אברהם, יצחק ויעקב — דאס ארץ זבת חלב ודבש, זאל עס חלילה נישט וואהר זיין? איז דאס נור א חלום געווען? א, ווי שרעקליך זיינען געווען די ענויים דא, אויף דעם הייליגען באדען, נישט איבער געלד און הונגער, נור, חלילה, וואס גאט'ס הבטחה ווערט נישט מקוים. עס האט זיך געדאכט, אז דאס אלטע פאלק ישראל, קומענדיג אויפ'ן ברעג פון זייער צוגעזאגט לאנד, הויבט אן צו צווייפלען אין די הבטחות פון יהוה, און א שרעק קוקט ארויס אין די אויסגעלאשענע שווארצע אויגען פון די מענער, פון די ווייבער, דער שרעק פון אבגענארטע האפנונגען, וואס האבען אזוי פיעל געקאסט.

שרעקליך איז געווען איבערצוטראגען דאס בילד פון יאוש. די יונגע לייט זיינען געלאפען אין די קאלאניעס ארום, האבען געבראכט מעהל, ברויט, קארטאפעל, אנגעלעגט א פייער און געקאכט פאר זיי. די נאכט האט זיך שוין געדונקעלט, א שווארצע פיטסטערניש האט ארומגענומען די פעלדער, די קינדער האבען זיך אנגעהויבען צו טוליע צו די מוטערס, דא און דארט האט מען געהערט ווי א תימנ'ער לערנט זיין משניות, אדער גיט ארויס פון זיך א משונה'דיג ווילד קול, זינגענדיג א טרויעריג, מעלאנכאליש ליעדעל צו יהוה, און עס איז געווען א גרוס, א צייכען, א געשריי, אז ניין. נאך נישט האבען זיי אנגעווארען די האפנונג אין יהוה, זייער גאט לעבט און זיינע הבטחות וועלען מקוים ווערען.

קאפיטעל 27.

איבער די פעלדער פון יהודה.

איבער די וויסטע פעלדער פון יהודה איז מישא צוריקגעגאנגען קיין ירושלים צו זיין ווייב, וואו ער האט זי געלאזט, ווען ער איז אב אין די קאלאניעס.

א טרויעריגער געפיהל האט געדריקט זיין הארץ, ווען ער האט פערלאזט דעם פעטען טאל, וואס ליגט הינטער די הרי־יהודה. צום לעצטען מאל, ווען די זונן איז אויפגעגאנגען, האט ער פון די פער־

שטיינערטע יהודה־בערג געווארפען זיין בליק אויף דעם טאל, אין וועלכען עס ליגען די קאלאניעס פון יהודה.

א גרויסער ים פון ווייסען קאלך־שטיין האט געבלייכט זיך אין דער אויפגעהענדער זונן. און אין דעם ים האבען זיך געוויזען, ווי קליינע אינזלען, קליינע גרינע קופּקעלעך בוימער און שטיקער גרינע בעוואקסענע פעלדער פון די אידישע קאלאניעס.

די קליינע אינזלעך זיינען עדות פון א גרויס בענקעניש, וואס האט זיך ערוועקט אין אידישען פאלק נאך ערד, נאך א היים — האט ער זיך געטראכט — און דאס זיינען די ערשטע פונקטען, די ערשטע ווינקעלשטיינער, וואס זיינען געלעגט געווארען צו ערבויען די נייע היים. און די ווינקעלשטיינער פערלאזט ער יעצט... פערלאזט ער ניט מיט זיי דאס גרויסע בענקשאפט, וואס האט זיך אין הארץ ערוועקט צו זיך אליין, וואס האט איהם דא אהער געשלעפּט צו די ווינקלען? — און ער האט זיך ארומגעקוקט איבער דעם גאנצען לאנד ארום, וואס האט זיך אויסגעצויגען הינטער די פיס פון די הרי יהודה און איז געלעגען אויסגעשפּרייט פאר איהם, ווי אויף דער האנד.

די לופט איז געווען אזוי קלאהר און דורכזיכטיג, אז מען האט געזעהן די ברעגען פון לאנד ארום יפו, ווי זיי טרעטען אריין אין ים אריין. און דאס לאנד איז וויסט ארום און ארום. וואו־נישט־וואו ווייזט זיך א בוים, גרינט זיך א גרינע בייט, צינדט זיך אן א רויט ציגעל־וואנד פון א שטיבעל, ווייסען זיך ווייסע קליינע, רונדיגע קופּעלן. שטארט ארויס א הויכער שפּיטץ פון א מחמדנישען מאשעט וואס האט זיך פערבלאנדזשעט אין א אראבישען דארף. און דאס איז עס דאס ווינקעל, וואס האט געזאלט שטילען זיין בענקשאפט, וואו ער האט געזאלט געפינען די רוה און דעם וועג צו זיך. און זיין בענקשאפט האט ניט אויפגעהערט. עטוואס האט ער יא געפונען — נור דעם וועג צו זיך איז דאס נישט געווען.

א גרויס בענקשאפט האט איהם ארומגענומען נאך דער נשמה פון פאלק. דארט וואו דאס אידישע פאלק לעבט — לעבט די נשמה פון פאלק. און נאך דעם האט ער געבענקט. און דאס האט ער נישט געפונען. אליין האט ער זיך געפיהלט דא. יעדער איינער פון די דא, וואס זיצען דארט, איז אליין — קליינע אינזעלעך, וואס זיינען אב־געריסען פון גרויסען, גרויסען לאנד. און צווישען זיי און דער מוטער

ערד ליגט א גרויסער ים און קיין וועג געפינט זיך נישט צו דער מוטער ערד. זיי זיינען פערשאלטען דא אליין, דורך דעם געפינען זיי זיך נים.

און עפּעס ווי א גרויסע משא איז איהם אראב פון די פּלייצעס. ער פיהלט, ער האט א גרויסע זאך פערלארען. נור דאס מאכט איהם נישט טרויעריג, פערקעהרט, ער פיהלט זיך לייכט. עס איז איהם עפּעס ליכטיגער געווארען פאר די אויגען. אין הארץ צינדט זיך אן א נייע בענקשאפט. און ער פיהלט וואס דאס איז — ער בענקט נאך דעם אידישען פאלק.

דארט וואו אידען זיינען, טראגען זיי מיט זיך נאך עפּעס אזעלכעס. וואס דער איד דארף דאס, זייער לופט און זייער היימאט. און עס דאכט זיך איהם, א שכינה געהט מיט מיט זיי וואו זיי קומען. און די שכינה איז דארט געבליבען אין גלות און איז פערטריבען געווארען פון די בערגער דא, פון דער ערד דא. און די שכינה, און די נשמה זוכט ער. און דארט איז זי מיט זיי.

און עס האט זיך איהם פארגעשטעלט א בילד = ער זעהט ווי נבוזראדן טרייבט די אידען פון ירושלים ארוים, טרייבט זיי פון די בערגער פון יהודה אראב צום ים צו. דארט ביים ברעג פון ים שטעהען די שיפען גרייט, וועלכע זאלען פיהרען די אידען אין גלות אריין. און ער איז אויך צווישען די גולים. אט האט ער זיך ארויס־גע'גנב'עט פון דער מחנה, אוועקגע'גנב'עט זיך פון נבוזראדן'ס זעל־נער, בעהאלטען זיך אין א טאל און איז אליין אין לאנד איבערגעבליבען. ער וועט זיך דא בעזעצען, דא וועט ער זיך אויפהאלטען, אין לאנד אריין און ווידער אמאל דעם ישוב בעשאפען. פון דערוויטענס זעהט ער די גולים זיינען שוין צום ברעג ים צוגעקומען, ווערען שוין אין די שיפען געטריבען, און ער אליין איז דא, אין די בערגער איבערגעבליבען. און עס כאפּט איהם אן א גרוים בענקשאפט נאך די גולים, נאך אידען, צו געפינען זיך דארטען וואו זיי זיינען, מיט זיי צוזאמען זיין. עפּעס פיהרען זיי מיט מיט זיך, עפּעס האבען זיי מיטגענומען מיט זיך... און ער קוקט זיך אין די בערג ארום, אויף די פעלדער, אויף די פערלאזטע דערפער. ווי פרעמד זיי זיינען איהם ... און ער אנטלויפט פון זיי, לויפט צום ברעג ים אראב. אט זיינען שוין די שיפען אבגעפאהרען, פיהרען שוין די אידען אין גלות אריין. און ער איז אליין אויפ'ן ברעג געבליבען. ער שטרעקט אוים די הענד נאך

די שיפּען און שרייט מיט אַ גרויס קול און בעט זיך ביי זיי: „נעהמט מיך מיט! נעהמט מיך מיט!... איך וויל אויך זיין צווישען אייך!“...

מישא האָט, בשעת ער האָט געטראַכט דאָס, אין די בערגער זיך אומגעקוקט. וואו ער איז געגאַנגען אויף דעם אויסגעטראַטענעם וועג, ארום און ארום זיינען געשטאַנען די שטיינערנע הויכע בערג און זיינען שטום געווען, און פערשאָלטען זיינען זיי געווען. עס האָט זיך גערדאַכט, ווי אַ קללה ליגט אויף זיי, אַז נישט אידען זיינען אין גלות, נור זיי, אַט די בערג און דאָס לאַנד זיינען אין גלות. די נשמה פון לעבען איז אוועק פון זיי, איז מיטגעגאַנגען מיט די אידען אין גלות אריין און זיי איבערגעלאָזט — טויטע, פערשאָלטענע שטיינער. און פריהער וועלען זיי נישט בעלעבט ווערען, ביז אידען וועלען נים צוריק קומען און זיי מיטברענגען די נשמה.

און מיט דעם געווינס, וואָס ער האָט יעצט געפונען, איז ער גע־גאַנגען אַ פרעהליכער איבער דעם באַרג קיין ירושלים אריין צו זיין יונג ווייבעל.

מיט דעם טאָג מיט איז ער קיין ירושלים אריינגעקומען. די נאַכט האָט זיך גערוקט איבער ירושלים אַ פעטע און אַ פינסטערע ווי די טרויעריגע נעכט אין די אלול־טעג. אין מערב האָט זיך אַנגעצונדען אַ גרויס ליכט פון דער אונטערגעהענדער זון און דער באַלעם פון דער זון האָט זיך לאַנג, לאַנג געקוילערט איבער דעם ווייטען, ווייטען ארץ־ישראל הימעל, ביז ער איז פערטרונקען אין די טונקעלע נעבעל־ימים, וואָס האָבען, ווי שוואַרצע פינסטערע חיות, געלויערט אויף איהם ביים עק הימעל.

און פון דער צווייטער זייט איז ירושלים שוין אין טונקעלהייט געלעגען.

ער איז דורכגעגאַנגען די גאַלגאָטע און אַ ציטערניש האָט איהם ארומגענומען פאַר דער טרויעריגער בלוטיגער געשיכטע פון זיין פאָלק, פאַר דער גרויסער בלוטיגער נקמה, פאַר דעם, וואָס האָט זיך אמאָל דאַ אָבגעשפּיעלט אויף דעם פּלאַץ...

און ווי קומען זיי, די פרעמדע פעלקער, די ווייטע, צו נעהמען נקמה פאר דעם וואס האט זיך געטהאן צווישען ברידער? — האט ער זיך געטראכט — און ווי שרעקליך מוז דער יעניגער, פאר וועמען זיי נעהמען נקמה, ליידען פאר דעם בלוט און טויט פון זיין פאלק, פון זיינע ברידער און שוועסטער. ווען וועלען זיינע ליידען אן ענד נעהמען? — עס האט זיך איהם געדאכט, אז ער הערט די קרעכצען פון דעם, וואס איז דא געפייניגט געווארען, נישט פאר די ענויים, וואס ער האט אמאל דא געליטען, נור פאר די ענויים וואס ער ליידט ביז'ן היינטיגען טאג, פאר די עולות וואס מען טהוט אין זיין נא־מען. און א גרויס רחמנות האט איהם ארומגענומען אויף דעם ליי־דענדען...

ער איז ווייטער געגאנגען און איז אנגעקומען אין דעם קליינעם געסעל וואס פיהרט דורך די בעגרעבנים־קירכע. שטיל איז געוועזען ארום און טויט, ווי מען וואלט געהערט דא דעם צער פון דער וועלט־נשמה, וואס איז ארויסגעגאנגען פון דעם קבר דא. יעדעס ווינקעל דא האט געעטעמט מיט טויט און שרעק פאר דעם גרויסען ערנסט, וואס ליגט דא אויפבעוואהרט, פאר דעם כח פון דעם וואס האט געפיהרט די וועלט, און נאך מעהר, פאר דעם כח פון די, וואס האבען זיך גע־שטעלט געגען דער וועלט און אויסגעהאלטען די קאנקורענץ פון פייער און שווערד ביז'ן היינטיגען טאג... דאס ארט דא האט איהם דערמאהנט אן דער שטארקייט פון זיין פאלק, און שטאלץ איז ער גע־ווארען איבער דער גרויסער פערגאנגענהייט, איבער די געשיכטע פון די ריזען, פון זיין פאלק...

אנגעקומען איז ער אין די אלטע שטאדט אריין. בעלעגערט און איינגענומען איז געווען דאס ווינקעל פון דער וועלט, די מוטער וואס האט געטראגען אין איהר שוים די לעהרער פון דער וועלט איבער אלע דורות — דורך ווילדע, שמוציגע אראבער, וועלכע האבען יעצט געהארט פאר זייערע הייזער, פון וואנען עס האט זיך געטראגען א געשטאנק פון געבראטענע שעפסען־פלייש. ביי דער שיין פון זייערע אויל־לעמפלעך האבען זיי זיך אויסגעזעצט פאר די טהירען, קאווע גע־טרונקען, הויך געשריען, געהאנדעלט, געבעטען צו אללא, און די קעפ און בערד זיך געגאלען.

ער איז אנטלאָפען פון זיי און איז אריין אין דעם אידישען קוואר־טאַל, וואָס איז געלעגען אויף יענער זייט מויער, ביי דעם בוכארער קווארטאַל.

פון די פענסטער האָבען זיך שוין געוויזען אָנגעצונדענע ליכטלעך, פון טייל שטיבען האָט זיך געהערט זינגען דעם שבת מקבל פּנים זיין, באַלד האָבען זיך איבער די גאַסען געוויזען אָבגעוואַשענע אידען, אין זיידענע קאַפּאָטעס אָנגעטהאָן. בוכארעס אין זייערע קאָלירטע כאַלאַטען, ספרדים אין בלאָה־פּערבינדעטע קעפּ זיינען אַהיים גע־גאַנגען פון דעם כותל־מערבי, פון דאוונען. פאַר די טהירען האָבען זיי אָבגעוואַרט די אָבגעוואַשענע ווייבער און פון די אָפענע פענסטער האָט זיך ארויסגעריסען דער געשמאַק פון פיש

ער האָט זיך דערמאָהנט, אז ס'איז היינט פרייטאג אבענד, און דער היימישער געשמאַק האָט איהם אַ גרוס אָבגעגעבען פון דער היים, און ער האָט זיך דערפרעהט, וואָס ער געפינט זיך צווישען דעם היימישען עולם. עס האָט איהם געפרעהט, וואָס ער געהט אַהיים צו זיין ווייב. ער האָט געוואָלט האָבען איצט אַ הויז, אַ היים, און געבענקט נאָך קינדער, און אָנגעהויבען צו טראַכטען וועגען אַ תכלית. די טונקעלע נאַכט האָט אין איהם געוועקט דאָס געפיהל צו ווערען איינגעזעציג, צו זוכען זיך אַ היים, אומצוקעהרען אין פאָלק אריין. און געטראַכט האָט ער וועגען דעם, אז ער דאַרף נעהמען זיין ווייב און ווי אַם שנעלסטען אוועק פון דאַנען, אוועק צווישען אידען און זיך נעהמען צו ארבייט, צו אַ תכלית. עס איז די העכסטע צייט.

ראחעל האָט געוואָהנט ביי זיינעם אַ פריינד, אַ יונגען קינסטלער, וועלכער האָט זיך בעזעצט אין ירושלים, געוואָלט שעפען אידישע פאָרמען פון אידישען מקור.

ער איז אריין אין שטוב מיט אַ געוויסע שאַהם, מיט אַן איינ־געהאַלטענער איינגעשפּאַרטער פרייד און בענקשאַפט נאָך זיין גע־ליעבטע. ער האָט זי ניט געטראָפען אין דער היים. דער פריינד האָט געשמייכעלט: „ראחעל איז געגאַנגען צו אַ שכן, אַ בעקאַנטען חסיד, הערען קידוש. זי איז פרום — שמייכעלט דער פריינד — און זי געהט הערען יעדען שבת קידוש“.

ער איז איהר ארוים אקעגען. ער האָט זי געטראָפען געהענדיג צוריק. אין דער טונקעלער נאַכט האָט זיך געווייסט איהר העל קלייד

און די שמאָלינקע פיגור, וואָס איז געווען געגליכען צו אַ יונגע פּאַלמע. זי האָט איהם נישט דערקענט, איז עפּעס געווען פערקלעהרט, ביז ער איז נאָהנט צוגעקומען צו איהר און זי גערופען מיט׳ן נאָמען. זי האָט גרויס די אויגען געעפענט און די פרייד האָט זיך געהערט אין איהר שטים:

— ווען ביסט דו געקומען?

— נור אַט וואָס, אין שבת אריין. איך האָב פערגעסען, עס איז היינט פרייטאָג — פערענטפערט ער זיך — קום אין שטוב אריין.

און זי פיהרט איהם אין שטיבעל אריין. אויפ׳ן טישעל, בעדעקט מיט אַ ווייס טישטוך, ברענען זיך צוויי ליכטלעך אין לייכטערלעך. זי ווערט רויט, וויל זיך פערענטפערען:

— אַ שעהנער מנהג. ביי דער שכן׳טע געלערענט.

מישא האָט זי פערשטאַנען, געזעהן איהר גאַנצע נשמה אין די ליכטלעך. ער האָט געוואוסט, אז זי האָט געהאַט אַ נייגונג צו פרומקייט, ווען זי איז נאָך געווען אין דער היים, און דאָ, אין ירושלים, ביי די פרומע אידען, האָט זיך די נייגונג ביי איהר געשטאַרקט. און אפשר יעצט, ביי איהר צושטאַנד, איז עס אַ טרייסט, וואָס זי זוכט זיך אין דער אַלטער אידישער פאָרמע. אין די צוויי ליכטלעך האָט ער געזעהן איהר גאַנץ בענקשאַפט נאָך רוה, און אָרט וואו דעם קאָפּ אַהין צו טהאָן... און ער האָט אויף איהר גרויס רחמנות געקראָגען און געוואָלט איהר זאָגען אַ טרייסט־וואָרט, און זי, זעהט זיך אויס, האָט געוואָרט דערויף, נור ער האָט געשוויגען און פאַר גרויס אויפרעגונג די ברילען זיך געווישט. ער האָט אָנגעהויבען צו שטאַמלען:

— ראָחעל,, איך האָב דיר עפּעס צו זאָגען... עפּעס צו זאָגען... אָבער זיי פרעהליך, ראָחעל... עס וועט גוט זיין, זעהר גוט זיין... — און איהר דעם ארבעל געגלעט.

— ביסט דאָך הונגעריג, — האָט איהם דאָס ווייבעל אָבגעענטפערט אויף די רייד.

ער האָט זיך ביי איהר אין שטיבעל דערפיהלט אין דערהיים, צום ערשטען מאָל אין דערהיים, און איהר שטים — „ביסט דאָך הונגעריג“ — האָט ביי איהם געקלונגען ווי אַ טיעפע, טיעפע מוטער־משפּחה׳דיגע שטים. ער האָט געשמייכעלט:

— יאָ, ראָחעל.

זי האָט איהם פון שכן, דעם קינסטלער, דאָס נאַכט־עסען אריינ־געבראַכט, וועלכעס ער האָט געגעסען מיט גרויס אַפּעטיט און פער־געסען זי מיטצובעטען, נור עפּעס וועגען וואָס געקלערט, עסענדיג.

נאָכ'ן עסען האָט ער זי געבעטען, אז זי זאָל מיט איהם אויף דער גאַס ארויסגעהן. ער האָט איהר עפּעס צו זאָגען. זיי האָט געוואָרפען אויף זיך אַ טיכעל און איז מיט איהם אין גַעסעל ארויס.

די נאַכט איז געווען פעט און טונקעל און די גרויסע שטערען האָבען פון דעם הימעל אראָבגעשיינט. פון די אָפענע פענסטער האָבען אין גאַנצען געסעל די שבת־ליכט ארויסגעשיינט און דאָס גאַנצע געסעל איז געווען פערכאַפּט אין אַ גרויס זמירות־געזאַנג, וואָס האָט זיך פון אלע פענסטער ארויסגעריסען. דאָס גאַנצע גַעסעל איז גע־ווען פערנומען שבת'דיג. פון אַ פענסטער האָט זיך דערהערט אַ אינגלישער קול, וואָס האָט זעהר שעהן און זיס געזונגען. פאַר דעם פענסטער איז געשטאַנען אַ קופּקעלע ווייבער און אייגגעהערט זיך צום שעהנעם קול. זיי האָבען זיך אויך אָבגעשטעלט און איינגעהערט זיך. דאָס זמירות־געזאַנג און דער שבת, וואָס איז געלעגען אויסגע־שפּרייט איבער'ן געסעל, האָט איהם אַ גרוס אָבגעגעבען, אַ גרוס פון דעם גרויסען פאָלק, וואָס איז ערגעץ ווייט, וייט פון דאַנען, און איהם האָט זיך פערבענקט נאָך דעם פאָלק.

— איך האָב בעשטימט, ראחעל, אז מיר זאָלען קיין אמעריקא אראָבפאָהרען — רופט זיך מישע פּלוצלונג אָן.

— פאַרוואָס, מישע? — וואונדערט זיך ראחעל.

— איך וויל זיין דאָרט, וואו דאָס גרויסע פאָלק איז — ענטפערט ער אָב.

— און דאָ, און דאָס לאַנד? — פרעגט ראחעל אין דער שטיל.

— מיט דעם פאָלק איז די נשמה מיטגעגאַנגען, די שכינה. און וואו די אידישע נשמה האַלט זיך אויף, דאָרט איז אונזער פאַטערלאַנד, און דאָרט ווע‍לען מיר אונזער רוה געפינען. — האָט ער אָבגע־ענטפערט.

זי האָט איהם ביי דער האַנד אָנגענומען און זיי זיינען ביידע אין זייער שטיבעל אָבגעגאַנגען.

מישא האָט דערפיהלט, אז די גרויסע וואונד אין איהר האַרץ הויבט זיך אָן צו היילען...

מישא האָט נאָך שבת צוזאַמענגענקליבען זיינע זאַכען. פון דעם געלד, וואָס ראחעל האָט איבעריג געהאַט, איז זיי קוים איבערגעבלי־בען אויף הוצאות קיין אַמעריקא. צום פאַטער האָט ער ניט געוואָלט שרייבען וועגען קיין געלד מעהר. ער האָט ביי זיך געהאַט אָבגעמאַכט צו לעבען שוין אויף זיין אייגענעם חסר.

געבליבען איז די פּעריל, וואָס מישא'ס מוטער האָט אויסגע־טהאָן פון זיך און אָנגעהאַנגען אויף ראחעל'ן ביים אוועקפאָהרען. עס איז זיי ניט לייכט אָנגעקומען די פּעריל אין ירושלים צו פערזע־צען. זיי האָבען פערקויפט אַלעס, וואָס איז זיי געבליבען פון דעם אויסשטייער, וואָס מישא'ס מוטער האָט זיי אָנגעקויפט אין בערלין. און פון דעם אַלעם איז זיי געבליבען קוים אויף הוצאות דריטער קלאַס און צו וויזען דאָס נויטהיגע געלד ביים אַמעריקאַנער האַפען.

קיין סך בעקאַנטע און פריינד האָבען זיי נישט געהאַט אין ירושלים. אין די קאָלאָניע געהן זיך געזעגענען מיט זיינע אַמאָליגע חברים, וואָס זיינען דאָך איבערגעבליבען ביי דער ערד, האָט זיך מישא געשעהמט. ער האָט דאָך ביי זיך אויסגעזעהן ווי ער אַנטלויפט פון שלאַכט־פעלד — האָבען זיי זיך ארויסגע'גנב'עט פון היילינען לאַנד. בעפאָר אָבער ער האָט פערלאָזט ירושלים איז ער ארויף אויפ'ן הר־הזיתים אָבגעזעגענען זיך מיט'ן לאַנד, וואָס האָט געטראָגען זיינע האָפנונגען און זיין בענקשאַפט און וועלכעס ער פערלאָזט יעצט אויף אימער.

ער האָט נאָך אַמאָל געוואָרפען אַ בליק איבער דעם ברייטען, לאַנגען לאַנדשאַפט, וואָס האָט זיך אויסגעצויגען אויף צעהנדליגער מיילען וויט און ברייט. די לופט אין ארץ־ישראל איז קלאָהר און דורכ־זיכטיג, און די לאַנדשאַפט פון הר־הזיתים אראָב ליגט ווי אויף דער האַנד אויסגעשפּרייט.

ער האָט דערזעהן דעם ירדן, וואָס ליגט אויף מיילען וויט, ווי ער שלענגעלט זיך איבער דער גאַנצער לענג פון לאַנד. דאָס לאַנד איז

וויסט ארום. קיין גרינער וואלד, קיין טייך, קיין בעזייהטער טאל פערוואָרפט זיך נישט אין דעם גראָהליך־רויטען לאַנדשאַפט, נור א מאַטער־זילבער, יום־טוב'דיגער זילבער שיין. און דאָרט, צווישען די שטיינער, אין דעם קאלך־זאמד, ליגט בעהאַלטען די האָפנונג פון זיין פאָלק פון אזוי פיעל טויזענדער יאָהרען, די האָפנונג און די בענקשאַפט... און די האָפנונג און בענקשאַפט האָבען איהם דאָ אהער גע־בראַכט און זיי טרייבען איהם פון דאַנען...

פלינק איז ער אראָב פון בארג, איינגענומען אין זיך דעם אנבליק פון דעם לאַנדשאַפט און בעהאַלטען אין זיך אויף זיין גאַנצעם לעבען. און עס איז איהם געווען ווי ער וואָלט זיך אָבגעזעגענט מיט אַ גרויס בית־הקברות, וואו עס ליגט נישט נור בעגראָבען אלעס, וואָס געהערט צו איהם און קומט פון איהם, נור אלעס, וואָס וועט ארויסקומען פון איהם, און ער אליין, וועלען אמאָל צווישען די קאַלך־שטיינער זיין אויפבעוואַהרט.

קאַפּיטעל 28.

א האָכצייטס - רייזע.

אין א פּאָר וואָכען ארום איז יאש בלום צוריקגעקומען קיין זאקאָ־פּאַנע, וואו ער האָט געלאָזט מערי'ן מיט די שוועסטער. ער האָט גענומען זיין כלה און איז מיט איהר אוועקגעפאָהרען אין דער וועלט אריין. ער האָט איהר נישט געזאָגט וואו אהין זיי פאָהרען און זי האָט איהם אויך נישט געפרעגט. עס איז איהר געווען אלץ איינס און זי האָט זיך מעהר מיט זיך ניט אינטערעסירט, נור געהאַט דאָס בע־דערפניש אַנצו'שכר'ן זיך מיט דעם לעבען און זיך פערגעסען אין לעבען.

אין דער ערשטער שטאָדט וואו זיי האָבען אָבגעהאַלטען — אין וויען, זיינען זיי פערפאָהרען אין א האָטעל, געשטאַנען נור א טאָג, געזעהן קיינץ'ן אלס אַנטאָניוס אין „יוליוס צעזאר", און ווייטער גע־פאָהרען. זיי האָבען גענומען די באַהן קיין איטאַליען און מערי איז גליקליך געווען.

אז זיי זיינען ארויסגעפאהרען פון וויען האט גערעגענט. עס איז שוין געווען אין שפעטען הערבסט. נור וואס נעהנטער זיי זיינען גע־קומען אין זיעד, אלץ שעהנערען וועטער האבען זיי געקריגען. דער הימעל איז געווארען קלאהרער. די פעלדער זיינען געווען גאלד־בעשניטען, נור דא און דארט האבען זיך אדורכגעווארפען גרין־גערטנער אבגעשטאנענע, וואס האבען געראויטעלט זייער איבערבלייבעכטס אויף דער זון. איינצעלנע רויטע האניג־בלומען האבען זיך אין דער זון געגאלדעט, איינצעלנע ארבוסען. מעלאנען האבען ארויסגעקוקט ווי טראגענדע ווייבער פון אונטער די בלעטער, פון דער ערד. דא און דארט האט זיך נאך פערווארפען א פעלד אבגעשניטענע קאניטשינע, געבונדענע אין גאלדענע בינטלעך; א בייט רויטע בוראקעס וואס מען האט נאך איבערגעלאזט אין פעלד, און דאס אלעס האט אויס־געזעהן ווי רעשטלעך איבערגעבליבענע פון א רייכע חתונה, וואס האט זיך ערשט נור וואס דא אויף די פעלדער אבגעשפיעלט.

זיי זיינען געזעסען ביידע, יאש און מערי, אין וואגאן צווייטער קלאס אדער אין רעסטאראן.

יאש איז עפעס געווען פערנומען מיט זיך, געקלעהרט אין דער שטיל און האט זעהר ווייניג גערעדט. נור אז עס האבען זיך אנגעהויבען צו ווייזען די ערשטע מויערען, בעהאנגען מיט וויינטרויבען, אדער מיט איבערגעבליבענע רויזען, האט ער אויסגעבראכען אין פרייד.

מערי האט עפעס דערפיהלט, אז דער יונג טראגט אין זיין הארץ א גרויסען טרויעריגען סוד, וואס ער זאגט איהר ניט אויס. זיין פרייד און שמייכלען איז געווען אוננאטירליך, און ווען ער האט טיילמאל געקוקט אויף מערי'ן, האט זי בעמערקט, ווי אין זיינע אויגען האט זיך ארייננגע'גנב'עט א טרויעריגער, ערנסטער בליק, וואס עס פאסט נאר נישט צו זיין יונג, זארגלאז פנים און וואס ער האט ניט געהאט פריהער, בעפאר ער האט זי פערלאזט.

זי האט איהם נישט געוואלט פרעגען, וואס ער טראגט אין זיין הארץ. עס איז איהר שליסליך אלץ איינס געווען, און דאס לעבען האט אויפגעהערט צו שפיעלען ביי איהר א ראליע, אלס גאנצעס. זי האט שוין ניט געקאנט זעהן איהר צוקונפט. עס איז איהר נור אינטערעסאנט געווען, וואס וועט זיין אין דער נעקסטער מינוט. און די נעקסטע מינוט, האט זי געוואוסט, וועט איהר זיין אינטערע־

סאַנט, ווײַל זי פֿאָהרט קיין איטאַליען. דעם יונג'ס טרויעריגער בליק. וואָס האָט זיך אַריינגעגנב'עט אין זיינע אויגען, און דאָס ערנסטע פערקלערען זיך, אין ווען ער פֿאַלט אַריין פֿון צייט צו צייט — האָט זי עפּעס נעהנטער געמאַכט צו איהם. ווער ווייסט? דאָס האָט געוואָרפֿען אַ נייעם שיין אויף איהם, און זי האָט איהם אָנגעהויבען ליעב צו קריגען. דער סוד, וואָס ער טראָגט ביי זיך אין האַרצען, האָט איהם אינטערעסאַנט און זי נייגעריג געמאַכט. נור זי האָט נאָך בעהאַלטען דאָס געפֿיהל טיעף אין זיך און געווען אַזוי גלייכגילטיג ווי פריהער. דאָס בוך, וואָס זי האָט געלעזען, איז געלעגען אָפען פֿאַר איהר און זי האָט די גאַנצע צייט אַרויסגעקוקט דורכ'ן פענסטער.

אין וואַגאָן־רעסטאָראַן, ביים „טאַבל ד'אָט", זיינען זיי געזעסען מיט אַן עלטערען העדר, אַ דייטש, וועלכער האָט געמאַכט אַ לוסט־רייזע קיין איטאַליען. דער העדר איז געווען זעהר לוסטיג און געזאָגט, אַז עס איז אַ גוטער סימן פֿאַר איהם, וואָס ער האָט ביי זיין טישעל די יוגענד — „אַ חתונה־פּאָר". און אַז יאַש האָט איהם געענטפֿערט, ווייזענדיג אויף מערי'ן, אַז דאָס איז זיין יונג־ווייבעל ערשט נאָך דער חתונה און יעצט מאַכען זיי זייער חתונה־רייזע — האָט דער דייטש זיי הערצליך געוואונשען און ער איז גליקליך געווען דעריבער, וואָס דאָס מזל האָט איהם צונויפגעפֿיהרט צו עסען ביי איין טיש מיט חתן־כלה־פּאָר. עס איז אַ גוטער צייכען. און ער האָט דווקא פֿערלאַנגט פֿון זיי, אַז זיי זאָלען זיך אונטערשרייבען אויף דער קאַרטע פֿון מעניו, און ער האָט זי אַהיים געשיקט צו זיין פֿרוי.

אויף מערי'ן האָבען יאַש'ס ווערטער געמאַכט אַ טיעפֿען איינדרוק: „אַ האָכצייט־רייזע"... און זי מוז זיך זאָגען, ווי נישט ערנסט דאָס איז געווען געמיינט, דאָך האָט זי געפֿיהלט אַ געוויסע בעפֿרידיגונג אין דעם וואָרט. און עס איז איהר געווען, ווי ער וואָלט איהר געזאָלט דערמיט גוטס טהאָן, און זי איז נייגעריג געוואָרען צו וויסען זיין סוד.

אין מיטען דער נאַכט זיינען זיי אָנגעקומען קיין ווענעדיג. און אַז זיי זיינען געפֿאָהרען מיט דער גאָנדאָלע איבער גרויסען קאַנאַל אין זייער האָטעל אַריין, האָט די לבנה געשיינט איבער'ן קאַנאַל און איז

מיטגעשוואומען מיט זיי איבער אלע קאנאלען און וואו זייער גאנ־דאלע האט זיך פערקערעוועט.

ארום און ארום איז שטיל געווען. די הייזער זיינען געווען פער־מאכט, די פענסטער אויסגעלאשען, לאמטערן האבען זיך איינזאם געברענט איבער די בריקען, וואס זיינען געלעגען פערווארפען איבער'ן קאנאל. און עס האט אויסגעזעהן, ווי עפעס א שטילע לויה וואלט ערשט איבער דעם קאנאל געווען אדורכגעפאהרען. זיי איז עפעס מיט אמאל זעהר שטיל געווארען אויף דער נשמה. איבער'ן וואסער האט זיך געווארפען א שווארצער שאטען, און מערי האט געהאט דאס געפיהל, ווי עס וואלט זיי אן אונבעוואוסטע, נישט־זיכטבארע גאנדאלע געווען נאכגעפאהרען, און דארט, אויף יענער, זיצט דער טויט...

זי האט אנגעהויבען מורא צו קריגען און האט זיך איינגעקארטשעט. זי האט זיך געוואלט בעהאלטען אין יאש'ן, און זי האט געקוקט אויף איהם. זיין געזיכט איז אין דער ליכט פון דער לבנה בלייך געווען און פרעמד. און יאש איז איהר מיט אמאל אזוי אונבעקאנט געווען, אזוי פרעמד, אז זי האט זיך געשראקען פאר איהם און נישט געוואוסט, וואס זי טהוט ביי איהם. זי האט זיך דערפיהלט אזוי עלענד און אליין יעצט, אויף דער גאנדאלע, ביי יאש'ן, אז עס האט זיך איהר אויסגערעכט, דאס די גאנדאלע, וואס פאהרט זיי נאך, פאהרט דאס נאך איהר, זי צו כאפען, און יאש וועט זי ארויסגעבען.

און אזוי זיצענדיג איינגעקארטשעט אין זיך, האט זי געקלערט וועגן א נאהנטען מענשען, א מענש וואס זאל זי אנגעהן, וועלכער וואלט זיך אנגענומען פאר איהר. און זי האט קיינעם נישט געפונען און געווען איינע אליין אין דער וועלט. א מינוט האט זי זיך אב־געשטעלט ביי מישא'ן, נור אויך זיין געשטאלט איז צורונען אין איהר זכרון, ווי אין א נעבעל.

און ביי דעם נאקעט־בלויז זיין אין דער וועלט, האט זי זיך גע־פיהלט גרייט אויף אלעם. און זי האט פלוצים מוטה בעקומען און אנ־געכאפט יאש'ס האנד און געקוקט איהם אין געזיכט אריין. און איהרע אויגען האבען קאקעטיש געשמייכעלט און איהרע נאזלעכער האבען גע־ציטערט. און זי האט'געזאגט צו איהם מיט פרייד:

— פארוואס שווייגסטו, יאש?

ווי זי וואָלט געוואָלט קויפען די זיכערקייט מיט איהר ווייבליכעס, האָט זי צוגעבויגען איהרע ליפּען צו זיינע און איהם לאַנג און טיעף גע־קושט, און צוגערוקט זיך צו איהם און איינגעגעסען זיך מיט איהר שמאָלינ לייב אין איהם אריין, ווי זי וואָלט געוואָלט דערוואַרימען זיין קאַלטע נשמה מיט איהר יונג, ווארים לעבען.

דער יונג האָט איהר אקעגען געשמייכעלט און ערווידערט איהר ווארימען קוש. עס זעהט זיך אָן, אז ער האָט אויך געוואָלט אַנטלויפען פון אַן אונבעוואוסטע שרעק, וואָס איז איהם בעפאַלען, און רעטען זיך מיט דער תאוה.

אזוי אַנגעהאַנגען מיט די ליפּען, צוגעטוליעט איינער צום צווייטען זיינען זיי צוגעשוואומען אין אַ טונקעלע האַלע אריין, פון וואַנען זיי זיינען אראָב און מען האָט זיי געפיהרט אין האָטעל אריין.

יאַש האָט מיט אַ פרעהליכען טאָן פערלאַנגט אַ גרויסען צימער. באַלד האָבען זיי זיך געפונען אין אַ גרויס, בעקוועמען צימער, איינגע־ריכטעט האָטעל־מעסיג, אין לעדער און רויטען מעבעל. די דריי גרויסע עלעקטרישע לייכטער האָבען בעהעלט דאָס צימער, און די שרעק, וואָס איז זיי בעפאַלען אויף דעם קאַנאַל, איז פון זיי אוועק און עס איז נור איבערגעבליבען די יוגענד און די לוסט, וואָס האָט זיך אין זיי אַנגעצונדען.

דער יונג האָט געקוקט אויף איהר מיט בעטלענדע אויגען. זי האָט פערשטאַנען זיין בקשה און זי האָט איהם היינט געוואָלט צוליעב טהאָן. זי האָט היינט געוואָלט איהם געפעלען און ארויסקריגען פון איהם דעם סוד, וואָס דריקט זיין נשמה זייט ער איז צוריקגעקומען, און ער האָט איהם נאָך נישט ענטפּלעקט פאַר איהר.

לאַנג האָט געדויערט די באָד, וואָס זי האָט גענומען, ביי וועלכער דער יונג איז געלעגען אויף זיין געלעגער אין אַ פיעבער און אַ שטורעם איז דורך זיין לייב און נשמה דורכגעגאַנגען. ער האָט געציטערט און ער האָט געפרוירען. דאָס לייב און געזיכט האָבען געהיצט פאַר ווארימקייט...

ענדליך איז זי ערשיענען. די האָר זיינען איהר געווען ארויף פער־קעמט. עס האָט זיך ארויסגעוויזען איהר גאַנצער הויכער שטערען. און איהר געזיכט האָט אויסגעזעהן, ווי די הייליגע אַננאַ ביי לעאָנאַרדאָ דאַ ווינטשי. די פּיס, וועלכע זיינען איהר ניט געווען גאַנץ גלייך, נור גע־

ציטערט פאר פרישקייט און רויט אפגעפארעט, האט זי געשטעלט ווי אויף די פרימיטיווען פון קראנאך'ס בילדער. פאראויס פאר זיך — איהר בויך וועלכער איז געווען פול און רונדיג און ווי א טוי־פרישקייט וואלט געווען בעהויכט אויף איהר. איהרע צוויי יונגע טויבען־בריסטען האבען ארויסגעשאסען פון איהר, ווי די פולע גרויסע וויינטרויבען און אבגעשפרונגען פון ביידע זייטען. פון איהר לייב האט געוועהט דאס זיסקייט און טוי־בעדעקטע פרישקייט וואס עס ליגט אויף א יונגען, פעסטען סאסנע־וואלד אין פריהען גרויען מארגען. און זי האט געשמייכעלט צום יונג מיט פרייד און אויסגעשטרעקט צו איהם די הענד.

דער יונג איז אראב פון בעט, געפאלען צו איהרע פיס, און איינגעגעסען זיין געזיכט אין איהרע פיס און געבעטען זיך...

קאפיטעל 29.

דער טויט אין ווענדיג.

עס איז געווען א ווארימער נאכמיטאג, און זיי האבען זיך ביידע ארומגעדרעהט איבער די שמאלע געסלעך פון ווענדיג, איבער דעם סט. מארקוס פלאץ. די טויבען זיינען איבער דעם מארק געפלויגען, געדרעהט זיך ווי גוטע שכנים צווישען די מענשען און האבען אראבגעגעסען פון די מענשענס הענד.

ווענדיג איז געלעגען איינגעהילט אין א ווארימען, לייכטענדען נעבעל, וואס האט זיך געהויבען פון ים און איז געהאנגען איבער דעם סט.־מארקוס־קירכע, איבער די הויכע, אלטע הייזער. און דאס ליכט אין דער לופט האט אויסגעזעהן, ווי פער'כשופ'טע זינדיגע דאמען זיצען אין הימעל און ווארפען אויף אלץ זייער זונען־שלייער אראב, און פון די שלייערס עטעמט ארויס דער גערוך פון זייערע שמעקענדע לייבער, פון זייערע זיסע פערפומען, פון זייער ליעבע־דורשט — ווארים אזוי דורכגעזאפט איז געווען די לופט. מענשען האבען געלעבט ווי אין א טומאן, ווי אין חלום. און אין דער לופט איז געשטאנען מערי,

און איהר אינגלישער קערפּער האָט זיך ארויסגעשניטען פון איהר קליידונג. די שווארצע האר־לאָקען האָבען זיך ארויסגעריסען פון איהר רונדיגען ספּארט־הוט, מיט וועלכע דער ווינד האָט זיך געשפּיעלט. ארום איהר האָבען טויבען געקלאַפּט מיט זייערע פליגעל, געפלויגען איבער איהר קאָפּ, ארומגערינגעלט איהר קערפּער און געגעסען אויס איהרע הענד. און זי האָט זיך געפרעהט מיט זיי און געלאַכט צו זיי און איז עהנליך געווען צו א פויגעל, צו א טויב פון אן אנדערן מין, וואָס שפּיעלט זיך אין ליעבע מיט די טויבען.

יאש האָט געקוקט אויף איהר, ווי זי שטעהט צווישען די פליגעל־טויבען, און געשמייכעלט צו איהר. דער סוד, וואָס האָט זיך געלעגט ווי א טרויער איבער זיין שטערען, איז אויך נאָך היינט נישט פערשוואונדען, נור היינט איז ער פרייער, זיכערער עפּיס און שוין שטאַרקער. און ער נעהמט אן מיט זיין שטאַרקער האנד מערי׳ס ארים און פיהרט זי ארויס פון טויבען־געדרויש.

— קום צום ברעג פון ים.

און דער ים גיסט זיך אויס פאר זיי אין דער אונענדליכקייט און ווערט פערשוואונדען אין א לייכטענדען ליכט, וועלכעס קאַכט אויף די וועלען. איינצעלנע גאָנדאָלען, קליינע שיפלעך פערפיהרען די וועלען אין דער ליכטיגער אונענדליכקייט אריין. און מערי און יאש געהען אויף דעם לאַנגען בולוואר. קעגען זיי קוקען אראב די אלטע ווענעציאַנישע הייזער מיט זייערע ערנסטע געוועלבען, מיט זייערע ערנסטע שווערע פענסטער, מיט זייערע גארדינען און אלטע גראהע קעפּ פון די איטאַליענישע סענאַרען. און יאש פיהרט מערי׳ן פארזיכטיג ביי דער האנד, קוקט איהר אין די אויגען אריין — און זאָגט אזוי:

— דאָס לעבען איז שעהן, מערי, און א שאַד עס צו פערלאָזען. עס מאַכט נייגעריג און מען וויל וויסען, וואָס עס וועט זיין א טאָג נאָכ׳ן טויט.

און ער האָט איהר געקוקט אין די אויגען אריין און געשמייכעלט און אנגענומען זי ביי דער האנד.

— זאָג דעם אמת, עס וואָלט דיך געאַרט א טאָג נאָך מיין טויט צו געהן מיט א צווייטען ביי דעם ברעג פון ים? מיין נישט אז איך האָב דיך דערפאַר פיינט, פערקעהרט, אפשר ליעב, די מענשען זיינען

אזוי פעראייגזאמט. אז קיינער קען נישט מעהר געבען דעם צווייטען, וויפיעל ער לאזט איבער אויפ'ן טיש נאכ'ן זאט ווערען...

דערויף איז ער טרויעריג געווארען און געזאגט פאר זיך:

— די אלטע יידעס האבען כאטש אויסגעטראכט א לעבען אויף דער צווייטער וועלט. יענער טויט איז אזוי לייכט אנגעקומען— איבער־געגאנגען פון איין וועלט אין דער צווייטער. די סאציאליסטען מוזען אזא צווייטע וועלט ערפינדען. נישט פאר די לעבעדיגע, נור פאר די וואס שטארבען. ווארום א צווייטע וועלט דארף מען נישט פאר די לעבע־דיגע, זיי האבען גענוג די וועלט — נור פאר די טויטע. אז נישט, וועלען די סאציאליסטען קיינמאל ניט ארייגדריגגען אין לעבען אריין און קיינמאל ניט בעהערשען, ווארום זיי זיינען צו ארימליך פאר די מענשען.

— צו וואס זאגסטו מיר דאס אלעס?

— איך ווייס נישט. האסטו נישט דאס געפיהל, אז אין ווענעריג איז דא דער טויט? אפשר איז עס איבער א בוד, וואס איך האב געלעזען איבער ווענעדיג, נור איך האב געהאט דאס געפיהל נעכטען אין אבענד, ווען מיר זיינען אין שטאדט אריינגעפאהרען, אז דער טויט פאהרט אונז נאך אין א גאנדאלא.

מערי האט פערשארט געשמייכעלט, געוויזען איהרע צייהן און געזאגט:

— איך האב געמיינט, אז די רעוואלוציאנערען און דערצו נאך די „פוילישע בויאוועצעס" האבען נישט קיין מורא פאר'ן טויט.

ער האט זי ביי דער האנד אנגענומען.

— ווען איך וואלט געווען געוואוסט, וואס דאס איז אזעלכעס. איבריגענס געוועהנט זיך א מענש צו דעם טויט. דער טויט ווערט היימישער מיט'ן מענש, וואס עלטער דער מענש ווערט. אט למשל, ווען איך בין א קינד געווען, האב איך גאר נישט געגלויבט, אז מענשען שטארבען. איך האב געמיינט, אז דער טויט איז נור אין איינצעלנע צופאלען. דערנאך, אז דער טויט האט צו ערשטען מאל פון מיינע בע־קאנטע צוגענומען מיינם א חבר, האב איך אנגעהויבען צו גלויבען, אז דער טויט איז יא דא, נור איך וועל תמיד לעבען. מיין לע־בענס אינסטינקט האט מיך נישט צוגעלאזט אז איך זאל צוגעבען, דאס איך וועל אמאל שטארבען. אז איך בין עלטער געווארען, בין

איך נאך בעקאנטער געווארען מיט'ן טויט, היימישער געווארען. ער האט וואס אמאל מעהר פון מיינע בעקאנטע צוגענומען. אזוי אז נאך מיין מאמעס טויט בין איך שוין גאר מיט איהם משפחה געווארען און איך בין בערייט אויף איהם, און איך האב שוין קיין מורא פאר איהם. נור דאס וואס איך רעד פון איהם איז דערפאר, ווייל וועגענדיג שטימט אזוי. יא, קוק אויף די שווארצע גאנדאלען, אויף די טויטע שטומע הייזער, וואס שטעהען פערשלאסענע ביי די קאנאלען — איז עס ניט א טויטע שטאדט? דא, דאכט זיך מיר, געהט דער טויט ארום אין א מאסקע אנגעטהאן צווישען די לעבעדיגע.

דער יונג איז געווען זעהר ערנסט ביי זיין רעדען. דאס האט אויף מערי'ן געווירקט און זי האט דערפיהלט, אז דער סוד, וואס דער יונג טראגט אין זיין הארץ, האט א שייכות מיט'ן טויט און ער ריכט זיך אויף איהם.

זי איז דערשראקען געווארען פאר איהם און ער איז איהר פרעמד געווארען, ווי ער וואלט שוין אין אן אנדער וועלט געקעהרט. דערביי האט זי דאס פרעמדארטינקייט געריצט, די סכנה, וואס שמעקט נעבען איהם און דער טויט וועגען וועלכע ער רעדט. זי האט איהם צוגערעדט, אז זיי זאלען פאהרען מיט א גאנדאלע איבער דער שטאדט.

אין איינע פון די סטאנציעס האבען זיי גענומען א שווארצע גאנדאלע און געלאזט זיך איבער די קאנאלען פון שטאדט.

דער יונג איז געווארען פרעהליך און האט אנגעהויבען צו פייפען פון מאניושקא'ס אפערע, און געריצט זיך מיט מערי'ן, און פערפיהרט א געשפרעך מיט די פיהרער — נור מערי האט זיך פלוצלונג אבגערופען:

— און גלויבסטו נישט, אז ס'איז דא א צווייטעס לעבען און מיר, לעבעדיגע, האבען א בעציהונג מיט די, וואס זיינען שוין אין צווייטען לעבען... זיי זיינען נעבען אונז און מיט אונז, נור מיר הערען זיי נישט, ווייל זיי זיינען אזוי שטיל און אזוי אונזיכטיג, אז אונזערע חושים זיינען נאך צו גראב צו דערפיהלען זייער נאהענטקייט. ווען מיר וועלען זיך אונזערע חושים אויסאיידלען און זיי וועלען מסוגל ווערען צו פערנעהמען די איידעלסטע טענער, דענסמאל וועלען זיי אויך פערנעהמען די נשמות, וואס זיינען ארום אונז. אזוי ווי די חושים פון א גראבען מענשען קענען נישט פערנעהמען די טענער פון אן איידעלע

מוזיק, אזוי קענען מיר נאָך נישט פערנעהמען דעם לעבען פון די נשמות, וואָס שוועבען ארום אונז

— אז מען שטאַרבט, באַקט מען בייגעל, מיין געליעבטסטע — זאָגט דער יונג, אַנגעלעהנט אויף דער באַרקע — קושט די קליינע, פרישע ליפּלעך (וויזט ער אויף מערי'ן) אַן אַנדערער, עסען די קרומע ווייסע צייהן אַן אַנדערען, טראָגט אויף די הענד דעם לייכטען שמעקענדען קערפּעריל, ווי אַ פלעשעלע פּאַרפיום, אַן אַנדערער. און ביסט דו נאַר דערביי, קענסטו נישט קיין צוויי צעהלען — לאַכט דער יונג.

— און איך קען אַ פּאַר, וואָס האָבען געלעבט צווישען זיך נאָכ'ן טויט, — זאָגט מערי.

— נאָכ'ן טויט! דאָס איז אינטערעסאַנט, ווען אפשר דער־צעהלען?

ער זעצט זיך נעבען איהר. די נאַכט הויבט זיך אַן אריינצושלייכען אין וואַסער אריין.

— איז געווען אין פּעטערבורג אַ יונגער מוזיקער. איך האָב איהם געקאַנט — אַ איד. האָט גאָר נישט געוואוסט און גאָר נישט מעהר גע־קענט, נור זיין מוזיק, זיין פידעל און זיין מענדעלסאָן. אַ סענטימענטאַ־לער, אַ דינער און אַן איידעלער ווי אַ מוזיקער. און געהאַט האָט ער אַ געליעבטע אויך אזוי ווי ער — אַ סענטימענטאַלע, אַ דינע, אַן איי־דעלע—צוויי שילערישע טיפּען אידעאַליסטען. און אז זיי זיינען ביידע צוזאַמענגעזעסען, ער האָט געשפּיעלט און זי האָט געהערט, איז עס געווען איין וועזען. מיר האָבען זיי גערופען די פייגעלעך, ווארים זיי זיינען טאַקע געווען אַ פּאָר ווי פייגעלעך. שטענדיג האָט מען זיי געזעהן געהן אינאיינעם, קיינמאָל נישט בעזונדער, אזוי אז עס האָט זיך גע־דאַכט, אז זיי זיינען שוין אזוי בעשאַפען געוואָרען. פּלוצלונג איז זי קראַנק געוואָרען און איז געשטאָרבען. און ער האָט ווייטער געלעבט. ער האָט נור אויפגעהערט צו שפּיעלען אויף זיין פידעלע. זיך נישט גע־וויזען פאַר מענשען, געזעסען איינגעשלאָסען ביי זיך אין שטיבעל גאַנצענע טעג און פערגעסען אַן דער וועלט.

איינמאָל האָט איהם אַ פריינד מיטגענומען אויף אַ ספּיריטיסטי־שען סעאַנס, וואו מען האָט ארויסגערופען זיין פערשטאָרבענע כלה. זי האָט איהם געלאָזט זאָגען, פאַרוואָס ער רופט זי קיינמאָל נישט ארויס

און אז מען האט זי געפרעגט דורך וועלכען וועג קען זי קומען צו איהם, האט זי געענטפערט: דורך זיין פידעלע.

פון דאמאלס אן איז דער ארימער שפיעלער געזונד געווארען. ער האט ווייטער געלעבט מיט מענשען, לעקציעס געגעבען, נור אהיים גע־קומען אויף דער נאכט, האט ער זיך אין זיין שטיבעל איינגעשלאסען, דעם לאדען צוגעמאכט, דעם לאמפ אנגעצונדען און אנידערגעשטעלט א שטוהל פאר איהר, גענומען דאס פידעלע אין דער האנד אריין און האט אנגעהויבען צו שפיעלען. איז זי ערשינען פאר איהם, האט ער זיך געפרעהט מיט איהר און ווייטער געלעבט מיט איהר ווי פריהער...

יא, מען קען די טויטע צוריק ארויסרופען. מען דארף נור האבען מיט וואס און מען דארף נור וועלען. זיי ווארטען נור אויף אונזער רופען און ווען מיר קלערען פון זיי, זיינען זיי מיט אונז.

— א געטרייע פארעל געווען, זעהט זיך אוים דיינע בעקאנטע אין פעטערבורג, אזש זיך איז זינען געהאט נאכ׳ן טויט.

מערי האט געשוויגען.

— איך וואלט געוואלט וויסען אויב עס וועט מיך אויך ווער אמאל ארויסרופען נאכ׳ן טויט. איך וואלט זעהר דאנקבאר געוועזן צו האבען א געלעגענהייט נאך אמאל זיך געפינען צווישען די לע־בעדיגע.

— וואס, דו קלייבסט זיך דאך נאך נישט צו שטארבען?

— אין היינטיגע צייטען, ווער קען זאגען וואס איינער קלייבט זיך צו טהון.

אין דעם אויגענבליק איז פון א זייטען־קאנאל ארויסגעפאהרען א שווארצע גאנדאלע. אין וועלכער עס זיינען געשטאנען פיער מענשען מיט שווארצע מאסקעס אנגעטהאן און האבען געהאלטען פיער שטול־קאצען אין די הענד. אויף דער גאנדאלע האט זיך געפונען א שווארצע טרונע, בעלעגט מיט בלומען און די פיהרער פון דער גאנדאלע, וועלכע זיינען געווען פון דער חברה בעגרעבער, וואס טראגען נאך דעם טראכט פון מיטעלאלטער, האבען אויך געטראגען די געהיימניספולע אנגע־טהועכס מיט די שווארצע מאסקעס. עס האט אויסגעזעהן ווי די טרע־גער וואלטען געווען די שלוחים פון טויט. און דער טויט פאהרט נאך זיי. הינטער זיי איז געפאהרען א לויה.

יאַש און מערי האָבען זיך אַנגעקוקט. דער יונג איז בלייך גע־וואָרען.

קאַפּיטעל 30.

רויטע רויזען.

צווישען מענשען האָבען זיי זיך געוואָלט בעהאַלטען פון דער שרעק פאַר׳ן טויט, וואָס איז זיי בעפאַלען. זיי האָבען זיך נישט אָב־גערעדט און דאָך האָבען זיי ביידע געוואוסט, אַז אין דער היים זיין קענען זיי נישט. זיי האָבען זיך אַנגעטהאָן און זיינען אַוועק אין אַ קאַבאַרעט, אין איינעם פון די שמוציגסטע ווינקעלעך פון שטאָדט.

דאָרט האָבען זיי אָנגעטראָפען אַ חברה ציגיינער, וועלכע האָבען געזונגען ליעדער און צווייפעלהאַפטע „איטאַליענער", וועלכע האָ־בען זיי בעגלייט מיט די גיטאַרען. אַ קליין שוואַרץ־חנ׳עוודיג „כשר־מיידעל", וועלכע איז ארומגעגאַנגען צווישען עולם און אַלעמען גע־טראָפען אויף דער האַנד, האָט זיי מעהר צוגעצויגען ווי אַלע אַנדערע אין קאַבאַרעט. דאָס מיידעל האָט געהאַט אַ לייב ווי אַ שלאַנג און אויגען פער׳שכור׳טע. און אַז זי האָט גערעדט מיט זיי, האָט דאָס מיידעל זיי אַזוי טיעף אין די אויגען אַריינגעקוקט, אַז עס האָט זיך זיי געדאַכט, אַז דאָס מיידעל ווייסט דעם סוד פון טויט, וואָס יאָגט זיי נאָך, און גיט זיי אַנצוהערען דערפון מיט איהר בליק.

יאַש האָט געפּרובט אָנ׳שכור׳ן זיך. מערי האָט איהם אָבער אייננ געהאַלטען, נישט געלאָזט און אַרויסגעצויגען איהם מיט געוואַלד פון דעם שרעק־גרוב. זיי האָבען זיך נאָך לאַנג אַרומגעדרעהט איבער די גאַסען. די גאַסען זיינען געווען שטיל און טונקעל בעלויכטען. מערי האָט איהם אַנגעקוקט און אַנגענומען ביי דער האַנד:

— וואס, ביסט קראנק, יאש?

דער יונג האט זיך דערשראקען און פערשעהמט פאר דעם ווארט. עס האט זיך אין איהם ערוועקט זיין גאנצע קראפט און עס האט איהם ארומגענומען א שאנד איבער זיין שוואכקייט. ער איז ארויס מיט א געלעכטער.

— פערשטעהסטו נישט, אז איך לאך, מערי? גיב דיין מויל, מיין שעהנע פויגעל. — און ער האט זי געכאפט אויף זיינע הענד און אנגעהויבען זי ארומטראגען איבער די גאסען.

זי האט זיך געריסען פון איהם, זי האט געהאט דאס געפיהל, ווי עס וואלט זי אנגעריהרט נישט-גוטעס. אבער דער יונג האט געפרובט צו פערזאגען פון איהר דעם שרעק, וואס ער האט איינגעפליסט אין איהר מיט זיין פיהרען זיך. ער האט פערשטאנען ווי ער מוז יעצט שעהן אויסזעהן ביי איהר און אז זי וועט זיך עקלען אנריהרען זיך אן איהם — האט ער געלאכט, איבערן וועג זי טראגענדיג:

— קינד דו, וואס איז דער טויט? ער איז מיין פריינד, מיין אינטימסטער, אינטימסטער פריינד.

מיט די רייד זיינען זיי אין זייער צימער אריין.

ער האט זי גענומען אויף זיינע קניהען און געהאלטען זי ווי א פולען קעלך מיט געטראנק און געקושט איהרע ליפען, האט צו איהר גערעדט אין ווארימקייט, ווי ער וואלט געוואלט אנטלויפען פון דער שרעק פון טויט צו איהר לייב.

— איז דיין ליעבע דען נישט אינטערעסאנטער און שטארקער נאך פון דעם טויט? ווען דו קוקסט אויף מיר, ווען דיינע שווארצע לאקען ריהרען מיין הארץ אן. ווען איך פיהל דעם געשמאק, וואס יאגט פון דיין לייב — א, ווען הונדערט טויטען וואלטען געווען אויף דעם וועג צו דיר, וואלט איך דורך זיי דורכגעטראטען און געקומען צו דיר!

זי האט איהם געקוקט אין די אויגען אריין. פון זיי האט יעצט דאס לעבען ארויסגעשפראצט. אבער דאך האט זי זיך געשראקען פאר איהם. עס איז איהר געווען, ווי ער אנטלויפט פון עפעס און זוכט שוץ ביי איהר.

אבער פון זיין געזיכט און פון זיינע בעוועגונגען איז שוין פער־שוואונדען די שרעק פון טויט, און דער יונג האט יעצט געעטעמט מיט לעבען.

צו מארגענס זיינען זיי אוועק פון ווענעדיג קיין פלארענץ.

אין דער זונען־שטאדט, ביי דעם געמיטליכען, פרעהליכען לעבען, וואס עס פיהרט דער מיטעלאלטערישער נעסט — איז אינגאנצען פער־שוואונדען די טרויעריגע שטימונג, אין וועלכע עס האט זיי אריינגע־בראכט דאס האלב־פערגעבעלטע ווענעדיג מיט זיינע קאנאלען און מיט זיינע שווארצע גאנדאלען. זיי האבען זיך דא ביידע געפיהלט ווידער יונג, פריש און פערגעסען אן דעם „סוד“, וואס שוועבט צווישען זיי. עפעס ווי א משא איז אראב פון יאש׳ס פלייצעס, ווען ער איז געגאנגען לוסטיג איבער די פלארענטינער גאסען, אויף דעם מיטעל־אלטערישער בריק איבער דער „ארנא“, וואו עס שטעהען נאך אויס־געשטעלט די ביידלעך פון די סקולפטארען, ווי אין מיכאל־אנדזשעלא׳ס צייטען. אלץ איז דא געוועזען אזוי בעקאנט, עפעס היימיש און דערביי אזוי אלט, ווי דער זיידע און די באבע וואס זיצען אין זייער פאטער־שטוהל. די שטאדט שטעהט נאך מיט איהרע מנהגים, ווי דענסמאל, ווען עס האבען נאך געלעבט אין איהר די אלטע גרויסע מייסטערס. און עס דאכט זיך זיי, אט געהען זיי דורך א בודקעלע, אין וועלכע עס וואהנט דער מאסטער דאנאטעלא, אט זיצט ער פאר דער טהיר. און פאר זיין טהיר, אלס שילד פון זיין מלאכה, שטעהט זיין קליינער „דוד“. זיי קומען אריין צו איהם: „באן זשאנא, מאסטרא דאנאטעלא!“ און בעשטעלען ביי איהם א קליינע בראנז־פיגור אויף א קאמין־זייגער...

זיי האבען נישט געוואלט געהן אין די מוזעאומס. די זונן האט צו ליכטיג געשיינט, און די גאסען מיט די געוועלבלעך און די שעהנע פלארענטינער מיידלעך, וואס אלע האבען זיי אויסגעזעהן ווי ארומ־געהענדיגע לעבעדיגע קאפיעס, פון באטיטשעלי׳ס, פון טיציאן׳ס פון לעאנארדא־דע־ווינטשי׳ס בילדער, זיינען געוועזן די שעהנסטע רייכסטע מוזעאומס.

גאנצע טעג האבען זיי זיך ארומגעדרעהט איבער די רווישענדע מיטעלאלטערישע גאסען, וואו דאס לעבען איז עהנליך געווען, ווי ווען די אלמעכטיגע מעדיציס וואלטען נאך אין זייערע שלעסער געזעסען און די דאזשען דרעהען זיך אין די גאסען ארום. און באלד ערשיינט א קורטיזאנקע מיט איהר גאנצען שטאב. די קליינע אפעלעך לויפען איהר נאך און זי האלט א פאפוגאי אין די האנד צום צייכען פון איהר פראפעסיע און די דאזשען בעשטעלען ביי איהר נאכט־לאגערס, צו פריי־הער... אויף דעם מיקעל־אנדזשעלא־פלאץ האט געהערשט די קאפיע פון אנדזשעלא'ס "דוד". ווי א יונגער נאקעטער בעזיעגער איז דער שעהנסטער מענשען־קערפער געשטאנען אויף דעם בארג און בע־הערשט מיט זיין אינגלישען לייב דעם גאנצען טאל, דעם טייך און די האלבע שטאדט, וואס זיינען געלעגען צו זיינע פיס. זיי האבען זיך צוגעקוקט צו זיינע יונגע שטארקע בריסטען, אין וועלכע די שטראהלען פון דער זונן האבען זיך אבגעשלאגען, און ער איז געגליכען געווען ווי א יונגער גאט וואס שטעהט דא און בעהערשט די וועלט מיט זיין שעהנקייט.

מיט א טאג פריהער האבען זיי דעם אריגינאל געזעהן אין מיקעל־אנדזשעלא'ס זאמלונג. דארט שטעהט ער ווי א רעליקוויע, דער שטיין צו וועלכען מיקעל אנדזשעלא האט זיך אנגעריהרט און פון זיין האנד איז ארוים זיין „דוד". דארט איז דער דוד צוגעשלאסען אין דער האלע און ער רייסט זיך פון די פיער וועגד ארויס, ער קען נישט פערטראגען דעם וואך איבער זיין קאפ. און דא שטעהט ער אין דער פריי, אין דער זונן. איבער זיין קאפ איז גאט און דער הימעל, צו זיינע פיס — די ערד און די וועלט, און ארום איהם — די זונען־שטראהלען. דאס איז די ריכטיגע וואהנונג פאר דעם שעהנסטען מענשען־קערפער, וואס דער מייסטער האט בעשאפען.

נאך בעסער האבען זיי זיך געפיהלט, ווען זיי זיינען ביידע אין א פאר טעג ארום געקומען קיין רוים.

רוים איז געווען איינגעטונקט אין א ים פון רויטע רויזען. די רויזען זיינען צייטיג געווארען און די גאסען, און די פאלאצען און די ויילען און די קארסעס זיינען פול געווען מיט רויזען. איבער די גע־מויערטע וועגד האט זיך געגאסען דער רויזען־שטראם, ווי דער וויין וואלט זיך איבער זיי געגאסען. און רוים האט אויסגעזעהן, ווי עס

וואלט פערטרונקען געווען אין דעם ליכטיגען, רויטען, בליהענדען רויזען־רעגען.

אין די מוזעאומס זיינען זיי נישט געגאנגען. זיי האבען זיך ארומגעדרעהט ארום די אלטע מויערען, ארום די שטיינער און די פּאַלאצען, אויף וועלכע עס האט זיך אבגעשפּיגעלט די געשיכטע פון דער וועלט. און עס האט זיך זיי געדאכט, אז זיי זיינען מיטגעווען ביי די אלע טהאטען, וואס האבען זיך אבגעשפּיעלט דא, אין דעם רוים. אלעס האט זיך ביי זיי אויסגעמישט: צעזאר, פּעטרוס, יוליוס דער צווייטער, מיקעל־אנדזשעלא, ראפאעל מיט זיינע שילער, אינאיינעם מיט א היינטיגען רוימער סוביעקט, וועלכער געהט אין קינעמאַטאגראף; די אלטע לעקטיקעס אינאיינעם מיט די עלעקטרישע טראמוואיען, וואס יאגען איבער די גאסען; די זיילען, די רעשטען פון אלטען רוים, מיט די אפישען פון די מאגאזינען — אלעס איז געווארען אויסגעמישט און אלעס איז געווען בעשאטען מיט רויזען, רויזען, רויזען...

און באלד דערביי איז א בעוועגונג, א בעלעבונג, א געשריי און א האנדעל — פערקויפען די אידען פיש אויף די אלטע מארמארנע פּלעצער, וואס זיינען איבערגעבליבען פון וועגוס און אפּאלא'ס טעמפּלען... און די עלעקטרישע און גאז־ליכט בעלויכטעט זייערע פּאַרמעט־געזיכטער, לאנגע נעז און דערשראקענע אויגען, אין וועלכע עס איז פערשטיינערט געווארען די שרעק פאר'ן קארנאוואל, וואו מען האט זיי געיאגט איבער דער קארסא און זייערע טעכטער, וואס האבען אמאל געמוזט טעפּיכען אויסהעפטען צו בעפּוצען טיטוס'עס טריאומף־בויגען צום קארנאוואל־פעסט. דרעהען זיך יעצט איבער די שמאלע טראטוארען ארום, ווינקען מיט פערשוארצטע אויגען, הויבען אויף די שמאלע קליידלעך, ווייזען זייערע געטאקטע פיסלעך און פערפיהרען דעם פרעמדען אין די טונקעלע קארידארען פון די אלטע הייזער אין זייערע קליינע שטיבלעך אריין.

זיי זיינען ביידע ארומגעגאנגען ווי שכור אין דער אלטער זינדיגער שטאדט, שכור פון דעם לעבען, וואס איז דא אמאל געווען און איז נאך יעצט, פון דעם רויטען איטאליענישען וויין, פון די רויטע רויזען, מיט וועלכע עס זיינען פול די מערק און די פּלעצער; פון די שעהנע מיידלעך, וואס דרעהען זיך אין די גאסען ארום; פון די אויסגעלאסענע הערמא־אפראדיטאס און די קורטיזאנקעס, און פון די אידישע הערמא־

אפראדיטאס אין דער פישער־גאס ; פון די שאטענס אין דער לבנה־נאכט אין קאליזעאום און די שאטענס פון די אפאסטאלען ; פון די קירכען־גלאקען און פון די חורבות פון דער אלטער שטאדט. און די נעכט, די נעכט מיט די שטערען איבער דעם איטאליענישען הימעל...

זייער צימער איז פול געווען מיט רויזען, רויטע רויזען, פולע און זאפטיגע, וואס האבען געיאגט פון זיך א גערוך, וואס האט געוועקט יעדער טראפען בלוט... רויטע רויזען — אומעטום און איבעראל. און הינטער די רויטע רויזען, האט זיך געדאכט, זיינען בעהאלטען גיפטיגע שלאנגען, וועלכע ווארטען נור אויף דער גינסטיגער מינוט, אז זיי זאלען זייערע קעפ און גיפטיגע צונגען ארויסשטעקען פון צווי־שען די סאמעטענע רויטע רויזען בלעטלעך...

קאפיטעל 31.

גיפטיגע שלאנגען.

א גרויסע און שווערע אויפגאבע האט יאש בלום אויף זיך גענומען. די גרופע פון זיין פארטיי, וועלכע האט זיך פאר קיין זאך נישט אב־געשטעלט, אבי אויפצורודערען די וועלט, אום מען זאל רעדען פון איהרע ראמאנטישע טהאטען — האט געקריגען א ידיעה, אז אזעלכע און אזעלכע הויכגעשטעלטע פערזאן וועט זיך אויפהאלטען ביי איהרס א טאכטער, וועלכע איז א פרוי פון א רוסישען קאנסול, אין איינעם פון די אויסלענדישע אריסטאקראטישע באדע־ארטען.

די הויכגעשטעלטע פערזאן, וועלכע האט פערנומען א הויכע פאסטען, איז גראדע געווען א ליבעראל, דורכדעם האט זי זיך נישט געהיט און איז נישט געווען ארומגערינגעלט מיט שפיאנען ווי די אנדערע. נור דער ליבעראליזם פון דעם מיניסטער, האט יאש'ס פארטיי אנערקענט, איז מעהר שעדליך און מעהר געפעהרליך פאר דער רעוואלוציע, ווי דער רעאקציאניזם פון די אנדערע הויכגעשטעלטע פערזאנען. דער מיניסטער, וועלכער האט געוואלט בערוהיגען דאס לאנד מיט זיין ליבעראליזם, האט עס קיינמאל נישט געמיינט אויפ־

ריכטיג און ער האט נור געזוכט צו פערבלענדען די אויגען, צו צוציהען די מעהר רוהיגע עלעמענטען צו דער רעגיערונג און די רעוואלוציאנערען צו איזאלירען. אייניגע פערזאנען פון יאש'ס גרופע האבען בעשטימט אבצוראמען די הויכגעשטעלטע פערזאן פון וועג און אויספיהרען דעם פלאן אויף אייגענער האנד מיט די געלד־מיטלען, וואס זיי האבען צוגענומען פון דעם פאסט־טראנספארט אויפ'ן קאליש ער וועג. צו דעם טהאט האט זיך געריסען אינאיינעם מיט אנדערע אויך יאש. און זיין כראברע האלטען זיך ביים אנפאלען, זיין פראנצויזש רעדען, וואס איז אונבעדינגט נויטהיג געווען אין פערקעהרען אין די הויכע האטעלען, וואו די הויכגעשטעלטע פערזאן וועט איינשטעהן, האט ערוועקט צו איהם צוטרויען און ער האט עס זיך גענומען אויספיהרען אויף אייגענער האנד.

צוויי חברים זיינען ארויסגעפאהרען נאכשפירען די הויכגעשטעלטע פערזאן, צו האבען זי אויפ'ן אויג, און יאש איז דאס דערווייל געפאהרען קיין זאקאפאנע, געגומען זיין שעהנע ליטוויטשקע אבצופרעהען זיך מיט איהר פאר'ן טויט.

די טהאט האט ערשט געזאלט ווערען אויסגעפיהרט אין א פאר וואכען ארום, ווארים עפעס אן אונגעריכטע מניעה האט די הויכגעשטעלטע פערזאן אויפגעהאלטען נאך אין פעטערבורג, וואו עס איז אונמעגליך געווען צו איהר צוצוקומען. און יאש האט צייט געהאט דערווייל אבצופרעהען זיך מיט מערי'ן. נור יאש בלום, וואס איז אלע מאל גליקליך געווען אויף א „טהאט" און געריסען זיך צו יעדע פאזיטיווע ארבייט, דער יאש בלום, וואס צוזאמען מיט די חברים, ווען זיי זיינען בעפאלען א פאסט־וואגען, א קאראאול, האט ער ארויסגעוויזען אזא מוטה און אזא אפפערונגס־ווילינקייט, אז ער האט פערוואונדערט און פערשעהמט זיינע קריסטליכע פריינד — האט זיך יעצט, ווען עס איז איהם אויסגעקומען צו האנדלען אויף אייגענער פעראנטווארטונג און מיט קיין בעטהיילונג פון די חברים, געפיהלט זיך מיט דער „טהאט" אונהיימיש און שלעכט. ער האט מורא געהאט צו מאכען ביי זיך די שרעקליכע ענטפלעקונג, אז צום ערשטען מאל אין זיין לעבען זאל ער אפשר פורכט האבען פאר'ן טויט. ער האט פערזאגט דעם אנגסט פאר דעם וואס שטעהט איהם פאר פון זיך, נור יעדעס מאל איז זי איהם ווידער געקומען.

אן אנדערס מאָל האָט ער גאָר נישט געקלערט איבער די פאָלגען, וואָס קענען ארויסקומען פאַר איהם פון דעם „טהאַט“. ער האָט נור גע־זעהן די טהאַט אליין און איז גליקליך געווען איבער איהר. יעצט אָבער איז די טהאַט אליין פערבאָרגען געווען פון איהם. זי האָט זיך ווי בעהאַלטען הינטער די פאָלגען, וואָס וועלען ארויסקומען פון איהר, און ער זעהט נור דעם שווארצען אונענדליכען אבגרונד, צו וועלכען עס פיהרט איהם זיין וועג. און צום ערשטען מאָל שרעקט איהם דער טויט, וואָס שטעהט הינטער דער טהאַט.

צוערשט האָט ער נאָך ניט צוגעלאָזט דעם געדאנק צו זיך, פער־יאָגט פון זיך יעדן חשד פון שוואכקייט. דערנאָך האָט ער גענומען נאָכקלעהרען פארוואָס איז דאָס אזוי, וואָס האָט זיך געענדערט אין איהם, און ער האָט געמאַכט די שרעקליכע ענטדעקונג, אז שולדיג איז אין זיין שוואכקייט די שעהנע ליטוויטשקע, אז זי האָט איהם פער־סמ'ט מיט'ן לעבען, מיט איהר ליעבע.. און ער האָט זי אנגעהויבען פיינד צו קריגען, געקלערט דערפאר נקמה צו נעהמען פון איהר, אויסצוטרינקען דעם גאנצען בעכער פון לוסט און תאוה, וואָס שטעקט אין איהרע ביינער און זי לאָזען שטעהן אַז אויסגעטרונקענע, אַז אויס־געזויגענע און אוועקגעהן זיין וועג צו דער "טהאַט".

מיט יעטווידער נאַכט, וואָס זיי האָבען געהאַט הינטער זיך, האָט זיך איהם געדאכט, אז ער קומט נעהנטער צו צו זיין וועג — אוועקצו־לויפען פון איהר און געהן צו דער „טהאַט“, אָבער וואָס מעהר ער האָט פון דעם בעכער געטרונקען, וואָס מעהר עס זיינען געפלאָסען פון די שעהנע ליטוויטשקע די קוואַלען־שטראָמען פון איהר ליעבע, וואָס מעהר ער האָט גענאָסען פון זיי — דאָס שווערער און פערוויקעלטער איז איהם געוואָרען דער וועג צו דער „טהאַט“. עס האָט זיך איהם געדאכט, אז זי שפרייט אוים אויף דעם וועג צו דער טהאַט גיפטיגע שלאַנגען, וואָס זי שליידערט ארוים פון איהר ליעבע־קוואַל.

דורכדעם האָט ער זי פיינד געהאַט און געוואָלט נקמה נעהמען פון איהר — פאַר זיין לעבען — מיט איהר ליעבע.. נור איין זאַך האָט ער געפיהלט, אז ווי עס זאָל נישט זיין — די טהאַט מוז געשעהן. עס איז נור א אבשלעפעניש, אָבער עס וועט זיך ערוועקען אין איהם. ער וועט זיך צוזאמענגעהמען און איבערלאָזען איהר בעט און בעכער און געהן דאָרט, וואו די פליכט רופט איהם. און דאָס מוז געשעהן

ווי אַם געשווינדסטען, און אויף דער מינוט האָט ער יעדען טאָג געוואַרט.

דאָס זיינען געווען די גיפטיגע שלאַנגען הינטער די רויטע רויזען אין רוים.

דערווייל האָט יעדער טאָג געבראַכט די הערליכע זונן איבער'ן איטאַליענער הימעל. יעדער טאָג האָט געבראַכט זיין לעבען און יעדע נאַכט — איהר ליעבע. און דאָס לעבען האָט איהם ווי איינגעוויעגט, פערשלאָפען און פערגעסען געמאַכט פון דער טהאַט, פון דער פליכט וואָס ליגט אויף איהם.

ער האָט זיך אַנגע'שכור'ט מיט איהר ליעבע און נקמה גענומען פון איהר. געמיינט, אַז אַט־אַט וועט ער זי איבערלאָזען אין האָטעל אַליין מיט אַ בריעף און אַ פּאָר פראַנק און אַנטלויפען. און געזאָגט האָט ער זיך, אַז מאָרגען וועט ער דאָס טהון, איבערמאָרגען, — אָבער דער מאָרגען און דער איבערמאָרגען זיינען געקומען און דאָס לעבען האָט זיך ווייטער געגאָסען ווי אויס אַ קוואַל. דענסמאָל האָט ער זי נאָך מעהר אָנגעהויבען פיינד צו קריגען און חושד געווען, אַז זי איז פאַלש און זי ווייסט פון אַלע געדאַנקען וועגען וואָס ער קלעהרט; אַז זי האָט דאָס געטהאָן אַבזיכטליך, אָבער איהר מינע און איהר פיהרען זיך זיינען געווען אַזוי נאַאיוו, אַזוי אונוויסענד. זי האָט טאַקע ניט פערשטאַנען, וואָס ס'איז מיט דעם יונג. זי האָט נור געפיהלט אַז ער ליידט עפּיס, אַז ער טראָגט עפּיס אויף זיין נשמה, און זי האָט אויף איהם רחמנות געקריעגען.

איינמאָל איז דאָס געווען אין פּאַלערמאָ, וואוהין זיי זיינען אַנ־טלאָפען, זוכענדיג זונן. זיי זיינען געגאַנגען ביים ברעג ים, וואו דער ים וואַרפט פון זיך אַזאַ בלאַהליכען, דורכזיכטיגען שיין, אַז מען זעהט אַלעס, וואָס עס טהוט זיך אויף זיין אונטערגרונד.

איבער דער גאַס ציהט זיך אַ רייה לאַסטוועגען מיט טעאַטראַלישע דעקאָראַטיוו־געמעלדער און די מענשען וועלכע זיצען אויף די וועגען זעהן אויס, ווי זיי וואָלטען געווען אויס די פיגורען פון די געמעלדער.

געהן זיי אַזוי ביים ברעג און שווייגען. און דער יונג קלעהרט וועגען דעם, אַז עס מוז דאָך נעהמען אַ סוף. קומען זיי אַן פּאָר אַן אַלטער פראַנציסקאַנער קלויסטער. זיצט אַן אַלטער מאָנאַך און ציהט אויף קרעלען אויף אַ שנירעל און פרעגט זיי, אויב זיי ווילען

ניט זעהן די סקלעפּעס מיט די טויטע. זיי לאָזען זיך אראָב אין א גרוב. איבער א לאַנגען, לאַנגען קעלער, וואו עס ציהען זיך אוועק גאַנצע גאַסען, הענגען אין די נישעס פון די ווענד טויטע מענשען אין זייער פּאַראַדנע אנטהון, אזוי ווי זיי זיינען געווען ביים לעבען.

די אלטע בכבוד'ע בעלי־בתים פון סיציליען האָבען זיך נאָכ'ן לעבען געלאָזט אין זייערע פּאַראַדנע מלבושים פערטריקענען און אויפהענגען זיך אויף די ווענד פון די מיילען־ווייטע „סקלעפּעס" פון דעם הייליגען פראַנציסקאַנער קלויסטער אין פּאַלערמאָ. און דאָ הענגען, זיי אלע פון דור־דורות: מענער, ווייבער, קינדער, יונגע און אלטע, בחורים און בתולות אין די פּאַראַדנע קליידער פון זייער צייט. אין זייערע פּנים'ער האָט זיך איינגעשניטען די לעצטע גרימאַסע, וואָס זיי האָבען געמאַכט ביי דער יציאת־נשמה.

מען זעהט ווי טייל, ראַנגלענדיג זיך מיט'ן טויט, האָבען אויפ־געעפענט די מיילער, ווי זיי וואָלטען א גרויס פּראָטעסט־געשריי גע־וואָלט פון זיך ארויסגעבען איבער דער עולה וואָס מען טהוט זיי, וואָס די פרעמדע, אונבעקאַנטע הענד שניידען זיי אָב פון לעבען. אנדערע ווידער, איבערגעבענדיג זיך אין די ארעמס פון א גרויסער האָפנונג און גלויבען, וואָס זיי האָבען געזעהן אין זייערע וויזיאָנען אין דער לעצטער מינוט, זיינען איינגעשלאָפען מיט א שטיל שמייכעלע אויף די ליפּען. א טייל פון זיי האָבען נאָך די אויגען אָפען און זייערע פּנים'ער דריקען אויס שרעק און אנגסט פאַר דעם אונבעוואוסטען, וואָס זיי זעהן אין דער לעצטער מינוט.

א קינד האָבע זיי געזעהן הענגט צווישען די אלטע און עס זעהט אויס, ווי עס וואָלט נאָך די הענטלעך און די אויגען צו דער מוטער אויסגעשטרעקט בעטענדיג זיך: „ראַטעוועט מיך פון דעם, וואָס שלעפּט מיך יעצט אין זיינע קאַלטע ארעמס"!... אויף א סך פון זיי זיינען שוין די געזיכטער און די קערפּערס פערטריקענט געווען און ארויסגעפאַלען פון די פּאַראַדנע רעק, פון די שטיוועל, פון די היטלען.

די מלבושים, געארבייט אויס א דויערנדען שטאָף, האָבען לענגער אויסגעהאַלטען די צייהן פון דער צייט, ווי דער פליייש און בלוט שטאָף, אויס וועלכען עס איז אויסגעארבייט דער מענשליכער ארגאַניזם. די מענשען זיינען צופאַלען, די קליידער זיינען נאָך גאַנץ געווען.

מען האט געקענט אנזעהן, ווי אזוי עס שניידט זיך ארויס דער שארבען פון פערטריקענטען פלייש, ווי דאס פלייש און הויט ווערען גערונצעלט, פערוועלקט, פערטריקענט און געהען איין אין דעם ביין פון שארבען און סקעלעט.

און די סקלעפּעס ציהען זיך איבער גאנצע גאסען. עס זעהט זיך אויס, ווי עס וואלט געווען א יאהר־מארק פון טויטע. אזוי פיעל זיינען זיי זיך צוזאמענגעקומען. און די טויטע רעדען, שרייבען, האנדלען. מען הערט זייער ברומען, זייערע גוואלדען, וואס רייסען זיך ארויס פון די גרימאסען פון זייערע פּנים'ער, פון זייערע דערשראקענע אויגען, פון זייערע פערקרימטע, פערביסענע ליפּען. דער טויט רעדט אין דער טויטער שטאדט און מען הערט זיין שרעקליכען ברום פון די ווינקלען ארויס.

יאש האט געשלעפּט מערי'ן טיעפער אין דעם סקלעפּ אריין, פער־דרעהט זיך מיט איהר אין די קרומע געסלעך, וועלכע האבען זיך גע־צויגען אין סקלעפּ. אומעטום און איבעראל האט דא דער טויט גע־לעבט און גערעדט. מען האט געהערט זיין שטים, וואס האט געשריען פון די שרעקליכע געזיכטער, וואס האבען דא געהאנגען אויף די ווענד.

מערי האט מורא געהאט און געריסען זיך ארויס. יאש האט זי אבער ניט אבגעלאזט. פעסט זי האלטענדיג ביי דער האנד, האט ער זי טיעפער, טיעפער אין דעם סקלעפּ אריינגעצויגען און אנגעוויזען איהר אויף די שוידערליכסטע גרימאסען, אויף די עקעלדיגסטע פּנים'ער.

זי האט אנגעהויבען מורא צו קריגען פאר איהם. עס האט זיך איהר געדאכט, אז אויך ער קעהר שוין דא אהער, אז ער איז איינער פון זיי, וועלכער איז ארויס פון דער וואנד און ער האלט זי מיט דער קאלטער האנד און שלעפּט זי טיעף אין סקלעפּ אריין.

און זי האט זיך ארומגעקוקט אויף דעם טויט, וואס קוקט פון די ווענד אראב, אויף זיין בלייך, בעז געזיכט און א שרעק איז זי בעפאַ־לען. זי האט זיך געפיהלט איינזאם און פערלאזט אין דער טויטער שטאָדט דא; אז זי איז אריינגענומען פון טויט און ועט שוין נישט מעהר קענען ארויסקומען פון דאנען, אז זי וועט אויך ווערען אזוי ווי זיי. זי האט געהאט דאס געפיהל, אז זי טרינקט זיך דא אין טויט — האט זי אנגעהויבען צו שרייען, צו רופען נאך הילף. יאש האט זיך

ווי אויפגעכאפט, געוואלט זי בערוהיגען, ארויספיהרען — זי האט מורא געהאט פאר איהם און גערופען נאך הילף ביז מען איז גע־קומען און מען האט זי ארויסגענומען.

אבגעראטעוועט זיך, האט זי פון דענסטמאל אן געפיהלט אן עקעל צו איהם. זי האט געוואלט אנטלויפען פון איהם און איינע אליין געהן אין די גאסען פון פאלערמא, נור זי האט זיך געפונען פער־איינזאמט, איינע אליין אויף דער וועלט און זי איז דאך־מיט איהם מיטגעגאנגען א היים אין זייער האטעל.

און ביינאכט, אז ער האט זי געהאלטען א נאקעטע אויף זיינע הענד און בעטראכט איהר נאקעטע לייב, האט ער געזעהן ווי דער שארבען און סקעלעט שניידט זיך אויך שוין ארויס פון איהר לייב. און דער טויט האט איהם פער'סמ'ט דאס לעבען און ער האט נישט געקאנט מעהר געניסען פון לעבען.

קאפיטעל 32.

א נייער געזאנג.

זייער לעבען איז געווארען אונערטרעגליך. מערי האט געקלעהרט וועגען זעלבסט־מארד, נור דאס לעבען, וועלכעס זי האט געפיהרט, ווי אין א שכרות, צווישען טויט־אנגסט און ליעבע = האט זי אזוי קער־פערליך אבגעשוואכט, אז זי האט זיך געמוזט לעגען אין בעט אריין.

יאש איז געווארען צו איהר זעהר צערטליך. ער איז געלאפען און געבראכט א דאקטאר. דער דאקטאר האט זי בעטראכט, דערנאך האט ער פערטרויט יאש'ן א סוד אויפ'ן אויער, פון וועלכען דער יונג איז צו ערשט בלייך געווארען, דערנאך רויט־פערשעהמט ווי א קינד, און א שרעק און א פרייד איז איהם בעפאלען און ער האט ניט גע־וואוסט, וואס עס טהוט זיך מיט איהם.

מערי איז געלעגען אין בעט בלייך און דערשראקען. איהרע אויגען זיינען געווען פער'חלומ'ט, ווי זי וואלט געווען שוין אריינגעגאנגען

אין אן אנדער וועלט, און דאס מויל איז געווען פערקרימט ווי צום וויינען.

און דער יונג איז געלעגען ביים בעט ווי א הונד, געקושט איהרע בלייכע הענד און געשריען מיט פרייד, ווי עס וואלט אויף איהם א גרויס גליק געקומען:

— מערי, מערי, איז עס וואהר?! איז עס וואהר?!..

עפּעס ווי דער הימעל וואלט זיך איהם געעפענט. עס איז איהם מיט א מאל א גרויסע זאך קלאהר געווארען — זיין לעבען, זיין צוקונפט. פערשוואונדען איז פאר איהם דער אנגסט. די שווארצע גרוב פון טויט האט איהם נישט מעהר געדראהט אויף זיין וועג. עס איז איהם אלעס קלאהר און פערשטענדליך און גוט געווארען. ער האט זיך שוין פאר גארנישט געשראקען, און אויף אלעס איז ער בערייט געווען און געזעהן זיין זיכערקייט, און שטארק איז ער געווארען. און ער האלט איהר האנד און קוקט אויף איהר מיט גרויסע, גליקליכע אויגען:

— מערי, מערי! איז עס וואהר?!..

זי פערשטעהט נישט וואס עס איז מיט דעם יונג געווארען. זי האט נישט קיין צייט צו קלעהרען נאך וועגען איהם. איהר אליין איז עס נאך נישט קלאהר, וואס עס ווערט מיט איהר, צי זאל זי זיך פרעהען, אדער טרויעריג ווערען איבער דער בשורה, וואס דער דאקטאר האט איהר אנגעזאגט. עס ווערט איהר נור נייגיעריג. דאס לעבען ווערט נייגעריג און אינטערעסאנט, און דאס איז גוט.

— מערי, מיר מוזען ווי אם שנעלסטען אפיציעל חתונה האבען. אפיציעל, פאר מענשען. ווי אם שנעלסטען!

זי האט איהם אנגעקוקט ווי פערוואונדערט. זי פערשטעהט נישט, וואס ער מיינט. און זי שמייכעלט לייכט, ווי זי וואלט געווען געלאכט פון איהם:

— פאר וואס אזוי באלד? וואס איז געשעהן?

— איך האב זעהר א נויטיגע זאך צו בעזארגען, מערי. איך וויים נישט ווי עס וועט זיין. מיין קינד מוז האבען א פאטער, ווי אם שנעלסטען.

— אבער יאש?

— מערי, עס איז זעהר וויכטיג. דו האסט א פאס, איך האב ביי מיר תמיד מיט א מעטריקע. איך טראג זי מיט מיר, ווייל ווי עס

זאָל ניט זיין, זאָל מען שטענדיג וויסען מיין ריכטיגען נאָמען, ניט ווי איך הייס אויף די געמאַכטע פּעסער. מיר פאַהרען נאָך היינט נאָך לאָנדאָן. דאָרט קריגט מען „שלוב“ אם לייכטעסטען, אָהנע יעדע צערע־מאָניעס. דאָס מוז ווי אם שנעלסטען געמאַכט ווערען. איך וועל נישט פריהער רוהען, ביז איך וועל עס נישט האָבען געטהאָן.

— אָבער וואָס איז געשעהן, יאַש?

— פרעג מיך נישט. איך ווייס, וואָס איך טהו.

און ער קלינגט אָן און בעט די רעכענונג און פרעגט זיך נאָך אויפ׳ן נאָהענטסטען וועג קיין לאָנדאָן און נעהמט גלייך די זאַכען צו פּאַקען.

— אָבער וואָס איז געשעהן?

— גאָרנישט, מיין טייערע, — קושט דער יונג אַזוי צערטליך איהרע הענד, ווי ער וואָלט עס נאָך קיימאָל נישט געטהאָן. און זיין צערטליכקייט צו איהר ווערט מיט אַמאָל גאַנץ אַנדערש. ער האָט מורא צו קוקען שאַרף אויף איהר. ער לאָזט זי נישט אָראָבבויגען, בעוועגען זיך.

— איך וועל עס שוין אַלעס אַליין טהאָן. דו זיץ דאָ, מיין קליינער, שעהנער מזרח־פויגעל, דו, וואָס פערמאָגסט די בעהאַלטענסטע ליעבע־אוצרות פון די ירושלים׳ער טעכטער...

— אָבער וואָס איז געשעהן מיט איהם?

ער איז שטילער געוואָרען און איז געוואָרען צו איהר מיט אַ מאָל עפּעס אַזוי, ווי דאָס וואָלט גאָר ניט דער ווילדער יאַש געווען, וואָס האָט זי אין די ווילדע נעכט ווי אַ שטורעם גענומען, וואָס אין זיין ליעבע האָט זיך געפיהלט אַ נקמה, אַ געשריי. ער איז ווי אַ צערט־ליכער פאָטער געוואָרען, ווי אַן עלטערער ברודער. אין זיין בליק האָבען זיך קאָנצענטרירט די טיעפסטע געפיהלען פון זיין האַרץ. און ער וויל זי קושען, בערוהיגען מיט זיין בליק.

צי האָט דאָס געמאַכט אויף איהם אַזאַ איינדרוק? וואָס זיינען אַזעלכעס די מאַנס־פערשוינען? ווי קליינע קינדער זיינען זיי. און אַלע זיינען זיי אונשולדיג. אין אַ מינוט פון זייער לעבען ווערען זיי קינדער, — טראַכט זיך מערי.

אין אַ פּאָר טעג אַרום זיינען זיי קיין לאָנדאָן אָבגעפאָהרען. דער יונג איז גליקליך געווען.

איבער׳ן גאַנצען וועג האָט ער געפּייפט, אויסגעפּייפט אַלע אָפּערעס און אָפּערעטעס און אַזוי פריי און הויך געלאַכט, אַז דער סוד, אין וועלכען ער איז איבער דער גאַנצער צייט געווען איינגעזונקען, איז צורונען געוואָרען, ווי מען וואָלט פון איהם אַ שרעקליכען טויט אורטייל אַראָבגענומען, ווי דער יונג וואָלט ערשט יעצט צו לעבען אָנגעהויבען.

ער האָט איהר קיין בעוועגונג נישט געלאָזען טהאָן, גענומען אַ קופּע ערשטער קלאַס און גענויט זי, אַז זי זאָל ליגען. מערי׳ן האָט געפיינינגט זיין צערטליכקייט און דאָס וואָס ער געהט אום מיט איהר ווי מיט אַ קליין קראַנק קינד, אָבער דערביי האָט זי געדרייצט, געלאָס־צעט און געפּרעהט זיין אונבעהאָלפענקייט, זיינע צערטליע געפיהלען, און ווי ער לויפט אַראָה אויף די סטאַנציעס און ברענגט איהר צו טרינקען, ווי ער האַלט זי פעסט און צערטליך אונטער׳ן אָרעם, אַריינ־פיהרענדיג זי אין וואַגאָן־רעסטאָראַן, ווי ער קוקט איהר פּאַטערליך מיט אַ ליעבען שמייכעל אין די אויגען אריין.

וואָס האָט זיך דאָס אין איהם געענדערט? צי האָט זיין פּאַטער ווערען אַזוי געווירקט אויף איהם? וואָס מאַנספּערשווינען זיינען! דאַכט זיך — אַ רעוואָלוציאָנער, ווי קומען צו איהם די געפיהלען?... און זי? זי איז דאָך נאָך אַזוי נישט קלאָהר, און דאָס נייע געפיהל איז פאַר איהר נאָך אַזוי ניי, אַז זי ווייסט נישט, וואָס דאָס איז. זי שרעקט זיך דערפאַר, וואָס זי ווערט אַנדערש, זי פערליערט עפּעס, פערליערט און געווינט...

אָבער יאָש בלום איז יעצט גליקליך געווען. אוועק איז מיט אַ מאָל די שרעק און דער אַנגסט פאַר׳ן טויט. ער האָט קלאָהר געזעהן דעם וועג צו דער טהאַט, און די טהאַט איז יעצט ביי איהם אַזוי זיכער געווען, ווי ער וואָלט מיט אַ מאָל געווען ווידער געפונען אין זיך דעם גלויבען. ער איז יאָש בלום און איהם איז איבערגעגעבען געוואָרען אויסצופיהרען די טהאַט, און ער וועט דאָס אויספיהרען געוויס און זיכער. זיין האַנד וועט נישט ציטערען, זיין האַרץ וועט נישט קלאַפּען און מיט פרייד וועט ער געהן צום טויט, וואָס שטעהט נאָך דער טהאַט. נאָך איהם וועט לעבען זיין זוהן. זיין זוהן וועט שטאָלץ זיין מיט דעם פּאַטער׳ס טהאַט.

אוועק זיינען מיט אמאל די שלאנגען אויפ'ן וועג. די פערבלענ־דעטע געליעבטסטע, דער סם פון זיין מוטה, איז יעצט זיין ווייב. נאך זיין טויט איז דער זוהן, און די טהאט פיהרט צום וועג פון רוהם.

אין איינינע טעג ארום זיינען זיי שוין אפיציעל מאן און ווייב געווען.

יאש בלום האט געבראכט זיין פרוי נאך דער שווייץ, וואו ער האט איינגעארדענט פאר איהר א וואהנונג אין אן ערשט־קלאסיגען פענסיאן, הינטער ציוריך. געווען מיט איהר צוזאמען נאך אכט־צעהן טעג. דורך דער צייט האט ער זיך ארויסגעוויזען אלס דער געטריים־טער, צערטליכסטער מאן. ער איז געווען פרעהליך און גוט געשטימט. און ווען ער איז ארומגעגאנגען מיט מערי'ן שפאצירען, האט ער זי נישט געלאזט פלינק געהן, נישט מאכען קיין שווערע בעוועגונג, אי־בער וואס מערי האט זעהר געלאכט.

זי האט חוזק געמאכט פון איהם, זעהענדיג איהם אין אזא קאמישע ראלע, וועלכע האט זיך גארנישט צוגעפאסט צו איהם. ער האט זיך גע־לאזט אויסלאכען, פערענטפערט מיט א וויץ און ווייטער זיך אזוי גע־פיהרט.

ער האט דורך די צייט נישט ארויסגעוויזען קיין אויפרעגונג, קיין נערוועזיטעט — אלעס איז פערשוואונדען.

איינמאל האט ער געקריגען א טעלעגראמע, וועלכע ער האט מערי'ן נישט געוויזען. דער יונג האט דורכגעלייענט די טעלעגראמע. בעהאלטען זי און געבליבען אין דער זעלבער שטימונג וואס פריהער. און מערי האט קיין אורזאכע נישט געהאט בייגעריג צו ווערען, אדער עפעס איהם חושד צו זיין.

צו־מארגענס אין דער פריה האט מערי געפונען אין איהר שלאפ־צימער א קליין בריוועל:

„איך מוז דיך פערלאזען. איך ווייס נישט אויב איך וועל דיך ווידער זעהן. וועסטו הערען פון מיר — זיי מיך דן לכף זכות. פאר פאליציי, אז עס וועט אויסקומען, זאג דעם אמת: דו האסט נישט געוואוסט פון מיינע געשעפטען. זאל דאס וואס עס שטעהט פאר גע־בוירען צו ווערען זיין א זוהן, בעט איך דיך — רוף איהם יאש. דעם פאטער און די שוועסטער האב איך שוין געשריבען וועגען אונזער חתונה האבען. דאס טייל פערמעגענס, וואס מיר קומט פון מיין מוטערס צד, געהט געזעצליך איבער פאר דיר מיט מיין קינד. אין

שופלאַד וועסטו געפינען די סומע פון צוויי טויזענד פראַנק דערוויי־ל צו לעבען ביז דו וועסט דיך איינאָרדנען. איך האָף אז דו וועסט אויס־קומען מיט מיינע שוועסטער. זיי מוחל פאַר די אומשטענדען. פאַר דיין ליעבע דאַנק איך דיר נישט. איינער גיט גאַרנישט דעם צווייטען, ווען ער האָט נישט פאַר וואָס.

יאַש".

אז מערי האָט דורכגעלעזען דעם בריעף איז איהר אַלץ מיט אַ מאָל קלאָהר געוואָרען, און אויך דעם יונג'ס לעצטע טעג

זי האָט זיך געפיהלט ווי מען וואָלט זי אויף דער גאַס אַרויס־געוואָרפען און די טהיר הינטער איהר צוגעשלאָסען. נור זי איז עפּעס נישט טרויעריג געוועזען און זי האָט זיך געוואונדערט פאַר וואָס זי איז נישט טרויעריג. זי האָט געפיהלט, אז עפּעס וואָס איז אַבגעשטאָרבען און עפּעס וואָס ווערט געבוירען ביי איהר. און דאָס נייע, וואָס ווערט געבוירען, איז אַזוי ניי, אַזוי פרעמד און אַזוי נאָהנט...

קאַפּיטעל 33.

אויפ'ן וועג צו דער טהאַט.

יאַש בלום איז צוגעפאָרען מיט זיין גרויס געפעק אין אַן אויטאָ־מאָביל פון באַנהאָף צו דער ווילא „פרידענהיים", וואָס איז געלעגען אויסער דער שטאָדט אין אַ גרויסען קולטיווירטען פּאַרק אין דעם שענ־סטען טאָל פון דער געגענד אין דער שווייצאַרישער דייטשלאַנד, וואו עס הערשט דער אויביגער פריהלינג.

די וואַנסעס זיינען יעצט ביי איהם געוועזען ראַזירט. אַנגעטהאָן אין אַ ברייטען ספּאָרט־מאַנטעל און אַן אויטאָמאָביל הוט, איז איהם שווערליך געוועזען צו דערקענען

די שווייצער זיינען איהם אנקעגען געלאָפען, נאָך זיי דער „מעטער ד'האָטעל", און יאַש בלום האָט געפרעגט אויף דער וואהנונג, וואָס עס

האָט בעשטעלט טעלעגראַפיש דער הראַביאַ סאָקאָלאָווסקי פון גאַ־ליציען.

אז דער „מעטר ד'האָטעל" האָט דערהערט, אז דאָס איז דער הראַביאַ אליין, האָט ער זיך טיעף פערבויגען און מיט אַ לאַקייאישע מינע איהם געפיהרט אין זיין אַפּאַרטמענט, וואָס איז געווען רעזער־ווירט פאַר איהם שוין אייניגע טעג און איז בעשטאַנען פון אַ סאַלאָן, שלאָפצימער און באָדע־צימער אויף דעם צווייטען שטאָק, מיט די פענ־סטער אין פּאַרק ארוים.

דער הראַביאַ האָט בעשטעלט די וואָהנונג אויף אַ גאַנצען מאָנאַט און נאָך יעצט, אין שפּעטען הערבסט, ווען דאָס הויז איז נור געווען בעוואָהנט פון זעהר אַ עלעגאַנטעם פּובליקום, וואָס האַלט זיך אויף אין דעם באָדע־אָרט אין שפּעטען הערבסט נאָך דעם סעזאָן, ווען עס איז שוין מעהר נישטאָ אַזוי פיעל געסט.

דער „מעטער" האָט איהם איבערגעגעבען די בריעף און די טעלע־גראַמען, וואָס זיינען אָנגעקומען אויף דעם הראַביאַ'ס נאָמען ביז איצט. די בריעף האָבען אַלע געטראָגען אויף זיך די הערבען פון דער פּוילישע אַריסטאָקראַטיע וואָס האָט געדיענט צו דעם, כדי צו ערוועקען צוטרויען אין דעם אַריסטאָקראַטישען האָטעל צו דעם אָנגעקומענעם הראַביאַ.

יאש האָט זיך איבערגעטהאָן און אָנגעקלונגען. שטיל האָט זיך אַריינגעשלייכט אַ יונגער שעהנער קעלנער אין אַ קורצען פראַק מיט ווייסע שטרימף און שוואַרצע שיך.

— אָבער, עס זיינען נאָך די „פּייף אַ קלאָקס" אין הויז מיט מוזיק?

— יאָ, צו טהיי קומען זיך די הערשאַפטען צוזאַמען אין דער גרויסער האַלע. זיי האָבען הערליכע מוזיק, זעהר אַ גוטען קוואַרטעט.

— גוט, ער קאָן געהן, ער ווינשט גאָר נישט. יאָ, די ליסטע פון די געסט.

יאש האָט גענומען די ליסטע, האָט זי געהאַלטען אין האַנד, נישט געאיילט זיך אַריינצוקוקען, און נאָכגעפרעגט דעם קעלנער:

— אבער, עס שפּיעלט נאָך טעאַטער אין באָדע־אָרט?

— יאָ, איינס איז נאָך איבערגעבליבען — די אָפּערעטאַ. אָבער די געסט פאָהרען ליעבער מיט אויטאָמאָביל אין דער שטאָדט — אַ האַלבע שטונדע — אין דער גרויסער אָפּערע.

— מיסטער ווארמס איז שוין לאנג דא?
— זייט צוויי וואכען.
— און פאן מילהויזען?
— פאריגע וואך אנגעקומען.
— איז עס נישט קיין יונגער הערר?
— ניין, דאס איז שוין אן עלטערער הערר מיט אן עלטערע דאמע און זיי פערנעהמען א גרויסען אפארטמענט אין ערשטען שטאק.

— איז עס נישט מיין פריינד? — זאגט יאש ווי פאר זיך, אז דער קעלנער זאל הערען, — גוט, ער וועט די טהיי צוזאמען מיט אלע אין דער האלע טרינקען.

דער קעלנער פערלאזט דעם צימער. יאש שליסט פלינק צו די טהיר נאך איהם, נעהמט ארויס א פאטאגראפיע, קוק זיך גוט איין צו איהר און רעדט ווי צו זיך: „אזוי, הערר פאן מילהויזען, ביזטו יעצט אין מיין האנד. איך האב דיך ליעב. אוי, ווי איך האב דיך ליעב"...

ער קוקט זיך גוט איין אין דער קארטע, שטודירט גוט דאס געזיכט, דערנאך פערפאקט ער זי און לעגט זי זיך אין זיין בוזים־טאש.

ער האט פאמעליך זיך גענומען אנטהאן אין אן אבענדם דרעס. אז ער איז שוין געווען אין סמאקינג, דעם מאנאקל אין אויג, קוקט ער זיך גוט איין אין שפיעגעל. און ווי ער וואלט געשמייכעלט צו זיך, פערגעניגען געהאט, וואס ער זעהט אויס אזוי אז דער טייוועל אליין וואלט נישט חושד געווען דעם אריסטאקראטישען יונגען מאן אין די פלענער, וועלכע ער וויל יעצט אויספיהרען.

ער האט ארויסגענומען פון זיין געפעק א קליינעם טאשען־ברוי־נינג, איבערגעקוקט איהם, בעהאלטען אין א קעשענע, און איז ארויב אין דער האלע אריין.

די האלע האט מען ערשט וואס געהאט געלופטערט. אין דער לופט האט זיך געטראגען דער פרישער גארטען־אטעם, מיט וועלכע די גאנצע האלע איז יעצט פול געווען. אין דרויסען האט שוין אנגעהויבען צו טונקלען און קיהלער צו ווערען. אונטער א גרויסבילד, א קאפיע פון וועלאסקעז'ס „אדמיראל" איז געווען דער פייער קוימען, אין וועלכען עס האבען געפלאקערט אייניגע שטיקער האלץ. עס זיינען געווען אויסגעשטעלט קליינע, רונדיגע טהיי־טישלעך סערווירט מיט די פיינ־

סטע דעקעס אין רוסישען סטיל. די עלעקטרישע לאמפען האבען זיך אנגעהויבען אנצוצינדען. די בלומען אויף די טישלעך האבען פער־שפרייט א יום־טוב'דיג שטימונג אין דער גרויסער, אבער איינציטיג אינטימער האלע.

די מוזיקער האבען געשטעלט זייערע אינסטרומענטען און די אב־געריסענע טענער, וואס האבען זיך ארויסגעכאפט פון די פידלען, האבען געבלאנדזשעט איבער דעם לעדיגען זאל. עס זיינען געקומען אריינ־צולויפען די יונגע ענגלישע מיסעס אין די העל־בלאנדע האר, אין די ווייסע קליידלעך מיט די טענים־שטעקלעך אין די הענד. און זייער לוים־לאכען און רעדען האבען זיי אזוי געבלאנדזשעט אין דער האלע ווי די אבגעריסענע טענער פון די פידלען, ווי דער שטראהל פון זייערע העלע האר.

יאש האט זיך אוועקגעזעצט אין א טיעפער פאטערשטוהל ביים קוימען. פערלעגט איין פוס אויפ'ן אנדערען, האט ער גענומען בע־טראכטען דורך זיין מאנאקל די איינצעלטע געסט, וואס האבען זיך אנגעהויבען צו קלייבען ארום די טישלעך.

ער איז יעצט רוהיג געווען, אינגאנצען רוהיג און בערייט אויף זיין טהאט. און געטראכט האט ער וועגען מערי'ן, וועגען דעם גייעם, וואס דארף אנקומען, וועגען איהר טראגען.

יעצט דא, נאהענט און אויף דעם וועג צו דער טהאט, נאך דעם, ווי זי האט שוין געלעזען זיין בריעף, איז די טהאט געווען ביי איהם אזוי ווי שוין אויסגעפיהרט. דאס לעבען, וואס ער האט א מאל גע־לעבט, האט זיך שוין אבגעשניטען. מיט דעם בריעף, וואס ער האט אנגעשריבען צו מערי'ן, האט עס זיך געענדיגט. און ער האט יעצט געקענט בעטראכטען אלעס, וואס האט זיך מיט איהם אבגעטהאן די לעצטע חדשים, אלס גאנצעס. עס איז איהם געווען ווי א שעהנער חלום און ער האט אין זיך יעצט געשמייכעלט. עס האט איהם א הנאה געטהאן, וואס עס איז איהם נאך בעשערט געווען פאר זיין ענד מיט־צולעבען דעם חלום. דער חלום איז שעהן געווען — און אויס, ער איז נישט מעהר.

אבער איז ער נישט מעהר? פיהלט ער דען נישט, ווי עפעס האט זיך אויס דעם חלום ארויסגעשפינט און ציהט זיך ווייטער, און האט א שייכות מיט איהם, און לויפט איהם נאך ביז דא אהער, נאכדעם

ווי ער האָט זיך שוין ענטשלאָסען צו דער טהאַט, געשריבען דעם בריעף, און ער האַלט זי שוין ביים אויספיהרען? פיהלט ער דען נישט, אַז דאָרט, טיעף, טיעף אין הארצען לעבט דער חלום ווייטער, און ער הויבט ערשט אָן צו לעבען און צו פאָדערען פון איהם זיין טהייל אין דעם לעבען?...

ער דערשרעקט זיך ביי דעם געדאַנק. ניין, דער חלום מוז זיין צו ענד. דאָס לעבען, וואָס ער האָט געלעבט, האָט זיך געענדיגט. יעצט געהערט ער שוין צו קיינעם נישט — נישט צו זיך, נישט צו מעריין, נישט צו דעם וואָס קומט נאָך מעריין — ער געהערט צו דער טהאַט.

די האַלע איז געוואָרען וואָס אַ מאָל מעהר בעלעבט. די געסט האָבען זיך געקליבען ארום די טישלעך און האָבען גערעדט, געלאַכט און גערוישט, ווי די ביהנען ארום די בלומען.

עס זיינען מערסטענס געוועזען יונגע ענגלענדערינס. הויכע אויס־געצויגענע, ניכטערע ענגלישע יונגע־לייט, אָדער לאַנג־ביינינגע אַמערי־קאַנער. פיעלע דייטשען, איינציגע סלאַווישע פעראייזדעלטע געזיכטער. און יאַש האָט גענומען בעטראַכטען די געסט דורך זיין מאָנאָקל פון איין טישעל צום צווייטען.

דער קעלנער האָט צוגערוקט אַ טישעל צו איהם, סערווירט פאַר איהם טהיי. די מוזיק האָט געשפיעלט און ער האָט געקענט רוהיג בעטראַכטען די געסט, ווי אַ מענש וואָס טראָגט זיך ארום מיט די רוהיגסטע געדאַנקען און ער איז דאָ געקומען אַברוהען. ער האָט זאָגאר פערפיהרט אַ שמועס מיט זיין שכן, אַ יונגען ענגלענדער, וואָס איז געזעסען ווי ער ביים קומען אין אַ צווייטען פאַטער־שטוהל. אין דעם איז אַ שווידער דורכגעגאַנגען דורך זיין לייב, די הענד האָבען איהם אָנגעהויבען צו צוקען און ער האָט ענערגישער אָנגעהויבען צו רעדען מיט זיין שכן. צווישען די געסט האָט ער בעמערקט פאָן מיל־הויזען. אַ הויכער, פארנעהמער הערר, אַ טיפּיש סלאַוויש געזיכט מיט אַ ציכטיג געשווירענעם באָרד, וועלכער האָט זיך צוטיילט אין צוויי שפּיצען, איז ער פאַראויס געגאַנגען מיט זיין פאַטריאַרכאַלישען, רו־היגען גאַנג און ווי אַ שמייכעל איז אַראָבגעפאַלען פון זיינע גראָבע

פליישיגע ליפען אין זיין געדיכטער גראהער באָרד אריין. נאָך איהם איז נאָכגעגאַנגען זיין פרוי מיט אַ סעמיטיש געזיכט, אין שווארצען אַנגעטהאָן. פיעל אינגער פון איהם און האָט עפּעס גערעדט צו איהם הויך אַ פראנצויזישע פראַזע, פון וועלכער עס איז שטעקען געבליבען אין יאש'ס אויערען דאָס וואָרט „פּאַפּאַ", און ער האָט דאָס אונווי־סענדיג אַ פּאָר מאָל איבערגע'חזר'ט אין זיין זכרון. ביי זייער טישעל האָט זיך אויך אוועקגעזעצט אַ יונג פּאָר. אַ שעהנע יונגע דאַמע, אין וועלכער מען האָט גלייך דערקענט די טאָכטער פון דער פרוי, מיט אַ יונגען מאַן אין פראַק, מיט אַ שמאָליג פראנצויזישע בערדיל און שפּי־ציגע קלוגע אויגען. אין דעם קליינעם אָרדער, וואָס האָט זיך ארויס־געוויזען פון אַ ווינקעל אין פראַק, האָט יאש באַלד דערקענט אין איהם זיין איידעם, דעם קאָנסול.

יאש האָט ווייטער גערעדט מיט זיין שכן, דעם יונגען ענגלענדער אין פראנצויזיש וועגען גרינגע זאַכען, וועגען אַ רייזע מיט'ן אויטאָ־מאָביל איבער דייטשלאַנד, און דערווייל זיך גענומען גענוי בעטראַכטען זיין אַפּפער. ער האָט שטודירט אַלע בעוועגונגען און מינעם פון דעם „פּאַן מילהויזען". ער האָט געזעהן זיין פּאַטערליך לעבען, וואָס פער־לירט זיך אין זיין געדיכטער באָרד, די קליינע אויגען, וועלכע כאַפּען זיך מיט מיה ארויס פון הינטער די געדיכטע ברעמען, און זיין ציטערן מיט דער האַנד, ווען ער רעדט. אַלעס האָט איהם יעצט אין דעם „פּאַן מילהויזען" אינטערעסירט. עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ער קען זיך שוין מיט איהם זעהר, זעהר לאַנג און ער איז זיינער אַ משפחה און ער קעהר דאָרט אהין צוגעהן צו יענעם טישעל, אַ קלאַפּ טהאָן דעם „פּאַן מילהויזען" אויף די פּלייצעס און זאָגען „באָן זשור, פּאַפּאַ!" — אזוי היימיש, אזוי נאָהענט איז איהם געוואָרען און אזאַ שייכות האָט ער שוין געפיהלט מיט דעם „פּאַן מילהויזען"

נאָך דעם זעלבען אָבענד האָט זיך איהם געטראָפען אַ געלעגענהייט צו בעגעגענען זיך מיט דעם „פּאַן מילהויזען" אויג אויף אויג און דוקא אין אַזאַ אָרט, וואָס יאש בלום האָט געהאַלטען פאַר דעם אויסערוועהל־טען, וואו עס איז צום בעסטען געווען זיך צו בעקענען מיט דעם מי־ניסטער...

אַז יאש בלום איז ארויפגעגאַנגען פּאַמעליך אויף די ברייטע טרעפּ אין דעם ליכטיגען ברייטען, אויסגעפּוצטען קאָרידאָר, האָט ער זיך גע־

טראכט: ווען מיר טרעפען זיך דא מיט דעם „פאן“, א וואי“... און טאקע האבען זיך באלד פון אויבען דערהערט שווערע טריט, א כראפּען. יאש האט געגעבען א קוק ארויף און דערקענט דעם „פאן“ וואס קומט איהם אקעגען. ער האט זיך אומגעקוקט. קיינער איז נישט געווען אויף די טרעפּ. פון אונטען הערט זיך נאך לאכען און מוזיק. ער טאפּט אן דעם רעוואלווער, אין קאפּ ווערט עפּעס אנגעצונדען, אין הארץ ווערט עפּעס ליכטיג און פינסטער, וואס ער האט עס קיין מאל נישט געפיהלט. ער האלט דעם רעוואלווער מיט דער האנד אין דער טאש און פאן מילהויזען איז שוין נעבען איהם. ער געהט עפּעס פערטראכט און אטהעמט שווער. יאש קוקט אויף איהם. דער מיניסטער דער־פיהלט דעם בליק, כאפּט אויף דעם קאפּ, גיט א שארפען בליק אויף יאש׳ן און, ווי עס וואלט זיך איהם געדאכט, אז ער האט יאש׳ן אנגע־טראטען, גיט ער א ברום „פארדאן“ אין דער בארד אריין און געהט ווייטער פערטראכט און סאפּענדיג.

יאש׳ן איז די פערזאן, וועלכע איז איהם ערשט פאר א מינוט אזוי היימיש און נאהענט געווען, פרעמד און אונבעקאנט געווארען. ווי דער „פארדאן“, וואס דער מיניסטער האט ארויסגעשטאמעלט, וואלט א וואנד געשטעלט צווישען איהם און דער אונבעקאנטער פערזאן, וועל־כער ער וועל יעצט טויטען. ער האט דערפיהלט עפּעס א מענשליכע שטים אין דעם ווארט „פארדאן“ און ער האט זיך ניט געפיהלט בכח יעצט אויסצופיהרען די “טהאט“.

ער האט זיך פון דעם קיין געוויסענסביסע ניט געמאכט. ער האט זיך געזאגט, אז ער האט דעם פאן מילהויזען אורלויב געגעבען אויף דער היינטיגע נאכט, און אז ער האלט דעם מיניסטער אנגעבונדען ווי הונד אויפ׳ן שנירעל. ער איז זיינער און ער וועט שוין פון זיינע הענד ניט ארויסקומען. און אנקוקענדיג זיך אין שפּיעגעל האט ער צו זיך אליין געלאכט. עס איז איבער׳ן סמאקינג. עס איז אונאנגענעהם אבצושפּיעלען אזא חתונה אין סמאקינג.

ער האט ארויסגענומען די פאטאגראפיע פון פאן מילהויזען, גוט זיך איינגעקוקט און גע׳טענה׳ט צו דער פאטאגראפיע, שנעלענדיג איהר אין נאז, כדי ער זאל היימישער און נאהנטער ווערען מיט דעם געזיכט: „ווערסט פון מיינע הענד נישט מעהר ארויסקומען... איך האב דיך ליעב, פאן מילהויזען, דיך ליעב, ליעב“...

די נאכט איז יאש גוט געשלאפען. עס האט זיך איהם אנגענעהם גע'חלום'ט מערי און דאס נייגעבוירענע, און ער איז נישטא און ער איז יא דא...

ער איז אויפגעשטאנען א פרישער, ארייגעווארפען זיך אין זיין ספארט־קאסטיום און איז ארויס אין פארק.

עס איז געווען א הערליכער יעסען־טאג. די רויטע בלעטער, וואס זיינען געפאלען פון די ביימער, האבען זיך געגלאנצט אין דער זונן. אין דער לופט האט זיך געטראגען דער ריח פון צייטיג אויבס. א אנגענעהמער ווינד, געמישט מיט באבע־יאכנע שנורען, האט זיך גע־צויגען פון בוים צו בוים. אין פארק זיינען ארומגעלאפען די גאלד־בלאנדע ענגלישע מיסעס און עס האט געלאכט זייער ברייטע שפראך: „מיי דעער", וועלכע זיי האבען דאס ארויסגעווארפען פון מויל ווי לאקשען.

ער האט בעגעגענט יענעם ענגלענדער, מיט וועלכען ער האט זיך נעכטען בעקאנט, מיסטער ווארמס, און יענער האט איהם אנגעבאטען א שפאציער צו מאכען אויף פערד איבער'ן וועג, וואס יאש האט מיט פערגניגען אנגענומען.

איבערגעריטען זיך, אהיים געקומען, האט איהם יענער ווידער אנגעבאטען א טענים־פארטיע, פון וועלכער יאש האט זיך אבגעזאגט. ער האט אנגעהויבען צו פיהלען א ביסעל געוויסען־ביסע. ער איז געקומען אהער אויספיהרען א „טהאט". פאר זיינע נאהנטע לעבט ער שוין נישט. ער האט נישט קיין רעכט אויף איין מינוט עקזיסטענץ, ווען נישט פאר דער „טהאט".

ער האט זיך פערענטפערט, אז דאס וואס ער טהוט יעצט איז נויטהיג פאר דער טהאט. מיט דעם האט ער זיך אויבערפלעכליך בע־רוהיגט. אין הארץ האט שוין אנגעהויבען צו גריבלען דאס ווארים, וועלכען יאש האט פערשטיקט מיט אלע מעגליכקייטען, דער ווארים: „דורכגעלאזט די ערשטע געלעגענהייט"...

דעם גאנצען טאג האט זיך פאן מילהויזען נישט געוויזען. יאש איז אונרוהיג געווארען, אפשר איז ער אוועק. און מיט שרעק האט ער בעמערקט, אז עפעס אינערליך וואלט ער געוואלט, אז עס זאל אזעל־כעס געשעהן. ער האט זיך פארגעווארפען די מיאוס'טע בעשולדי־

גונג און אָבגעמאַכט ביי זיך אויסצופיהרען די „טהאַט" ביי דער ערשטער געלעגענהייט.

ארויפגעהענדיג אויף די טרעפּ, האָט ער בעמערקט ביי דער טהיר פון מילהויזען גרויסע קאַסטענס. דער קעלנער איז פון דאָרט ארויס מיט אַ טאַץ אין דער האַנד. אינוויינינג איז ליכטיג געווען. ער האָט פערשטאַנען, אז פאַן מילהויזען איז נישט אוועק. פאַר זיך האָט ער געמאַכט אַ שמייכעלדיג געזיכט, אָבער אין הארץ איז איהם בעפאַלען די אַנגסט פאַר'ן טויט.

דערווייל האָט זיך אזוי פלינק קיין געלעגענהייט ניט געמאַכט. מעהרסטענס האָט זיך „פאַן מילהויזען" נישט געוויזען. און האָט ער זיך יאָ געוויזען צום „פייף־אָ־קלאָק", איז ער געווען אין געזעלשאפט פון זיין פרוי און טאָכטער. און בעשטימט האָט יאַש ביי זיך, אז די „טהאַט" מוז נור אויסגעפיהרט ווערען אויף דעם „פאַן" אליין און קיין זייטיגע פערזאָן טאָר נישט ליידען דערביי.

און דאָס לעבען האָט דערווייל געטהאָן דאָס זייניגע. דאָס לעבען דאָ אין פענסיאָן איז געווען אזוי פערשיעדענאַרטיג און האָט יעדען אויגענבליק געבאָטען עפּעס אנדערש, דאָ אַ נייע בעקאַנטשאַפט, אַ הערליכע אויסזיכט, אַ שפּאַציער אויפ'ן וואסער, אַן אויטאָמאָביל־טור — אז עס האָט געמאַכט פערגעסען אלע פפליכטען. און יאַש האָט זיך אויך פערגעסען.

דאָס עסען האָט איהם גרויסארטיג געשמעקט, דער מיסטער ווארמס האָט איהם געוויילט. ער האָט ליעב געהאַט צו רייטען מיט איהם יעדען טאָג נאָכ'ן עסען אויף די פערד. די „טהאַט" האָט זיך ווי עפּעס ארויסגעגליטשט פון דער האַנד און עס איז געוואָרען ווי אַ אונאַנגענעהמער חוב, וואָס מען דארף בעצאָהלען. ער האָט פערלאָרען דעם טעם פון דער „טהאַט", עס איז איהם נאָר איבערגעבליבען די הוילע, נאַקעטע טהאַט אליין, וועלכע ער האָט יעצט נישט פערשטאַנען און אָבגעשלעפּט זי פון איין טאָג אויפ'ן צווייטען.

ביי־נאַכט האָט ער געבענקט נאָך מערי'ן און ער האָט זיך אַנגעהויבען צו וואונדערען, פאַרוואָס ער האָט זי נישט מיטגענומען. ער האָט זי זיך יעצט דערמאָהנט און געזעהן אינגאַנצען. און ווען ער האָט בעמערקט, ווי אלע ערהאַלטען יעדען מאָרגען בריעף און פרעהען זיך אויף

זיי, האָט ער אָנגעהויבען צו פיהלען דעם געברויך צו קריגען א בריעף פון מערי'ן און צו שרייבען צו איהר.

נור איינמאָל ביי־נאַכט האָט ער נישט געקענט שלאָפען און ער האָט געקלעהרט פון זיך און דערמאָהנט זיך די ראַליע, וואָס ער שפּיעלט יעצט, אז ער איז אייגענטליך א פערדעטהער, א פערדעטהער אין פּשוט'ן זין פון ווארט. מען האָט איהם פערטרויט א הייליגע זאַך, וועלכע וואָלט זיין נאָמען איינגעשריבען אויף שטענדיג אין דער געשיכטע פון דער רעוואָלוציע, און זיין קינד וואָלט שטאָלץ געווען אויף דער טהאָט פון זיין פאָטער — און ער זיצט דאָ און גיט אוים דאָס געלד, לעבט א גוטען טאָג און אָן דער טהאָט האָט ער פערגעסען.

ער האָט ביי זיך אָבגעמאַכט — מאָרגען מוז די טהאַט ווערען אויס־געפיהרט. זאָל ער זי נישט אויספיהרען, מוז ער מאָרגען שטאַרבען. יעדענפאַלס איז דאָס די לעצטע נאַכט, וואָס ער ליגט דאָ אין בעט, די לעצטע פון זיין יעצטיגען לעבען. נור קוים האָט ער ביי זיך דעם בעשלוס געפאַסט, איז איהם ווידער בעפאַלען די אנגסט פון טויט. ער האָט געזעהן די ענד: בלוט אויפ'ן ווייסען העמד אין סמאָקינג, געפאַנגענשאַפט, מיט שטעקענס שלאָגען איבער'ן קאָפּ, תליון, א גרוב — אלעס האָט ער געזעהן פאַר די אויגען. אנגסטען זיינען איהם בעפאַלען און ער האָט דערפיהלט, אז ער איז נישט אימשטאַנד די „טהאַט" אויס־צופיהרען.

און ער האָט זי ווירקליך נישט אויסגעפיהרט. כאָטש ער האָט געהאַט די געלעגענהייט דערצו. ווי דאָס מזל וואָלט זיך מיט איהם גע־שפּיעלט, האָט ער דוקא בעגעגענט דעם מאָרגענדיגען טאָג פאָן מיל־הויזען אייניגע מאָל אין פאַרק שפּאַציערען. ער האָט איהם אויפ'ן אויטאָמאָביל געטראָפען, ביים „פייף־א־קלאָק" — און יעדען צופאָל אָב־געלעגט אויף אַן אַנדערם מאָל. נור ווען עס איז געקומען דערצו, האָט די האַנד נישט געדריענט און דאָס האַרץ האָט הנאה געהאַט דערפון.

און האָט ער געפּרובט זיך אַליין די קויל אין מויל אריינגעבען, האָט די האַנד אויך נישט געפאָלגט. וואָס ער האָט זיך נישט אויסגע־זידעלט און וואָס ער האָט נישט געפּרובט אויף די געדאַנקען ארויפ־צוברענגען די שרעקליכסטע בילדער פון זיין צוקונפט, ווי ער דרעהט

זיך ארום אלס פערדעטהער — האט ער דאך נישט געקענט קיין ענד מאכען צו זיין לעבען. ער האט יעדעס מאל דערזעהן מערי'ס לייב, דעם פרישען ציטער, וואס יאגט פון איהר לייב, און דאס האט איהם ווי פער'סם'ט און ער האט געבענקט דערנאך.

דאס זיין ווייטער אין פענסיאן איז פאר איהם געווארען אונ־ערטרעגליך. ער האט „פרידענהיים" פערלאזט אהנע אויסצופיהרען די „טהאט".

די חברים האט ער מיטגעטיילט, אז ס'איז אונמעגליך געווען. נישט געמאכט זיך קיין געלעגענהייט. ביי זיך האט ער געוואוסט, אז ער איז א פערדעטהער, נאך ערגער — א פחדן.

און פאר אזעלכען האט ער זיך געהאלטען.

ער איז געפאהרען נוקם זיין זיך אין מערי'ן, זיך נוקם זיין אין זיך זעלבסט און אין איהר. זאל זי איהם זעהן, דעם פאטער פון איהר קינד, נאך דעם בריעף וואס ער האט איהר געשריבען — א פחדן, א פערדעטער. און מיט איהם זאל זי לעבען, קוקען אויף איהם און לעבען.

נור איין זאך האט ער בעשטימט, אז דאס, וואס עס האט גע־דארפט ארויסקומען פון זייער צוזאמענזיין, דאס טאר מעהר ניט זעהן די ליכטיגע שיין. ווייל דער פאטער זיינער איז א פערדעטער.

ער איז אהין געקומען אין פענסיאן, וואו זי האט נאך דארט גע־וואהנט, אונטער צוריק. ער האט געמיינט, אז מיט זיין ווייזען זיך יעצט פאר איהר, נאך דעם בריעף וואס ער האט איהר אנגעשריבען, וועט ער אין איהר נקמה נעהמען. דאס וועט זיין פאר איהר די גרעסטע שטראף צו האבען א געליעבטען א פחדן. אבער זי האט קיין פערוואונדערונג ניט ארויסגעוויזען אויף זיין פלוצליכען קומען. זי האט איהם עמפפאנגען מיט דעם זעלבען קיהלען שמייכעלע, ווי עס וואלט איהר גאר קיין חידוש נישט געווען זיין אוועקגעהן, נישט זיין צוריקקומען. און גלייכגילטיג איז זי געווען, מיט דער גלייכגיל־טיגקייט פון א מענשען, וואס לעבט שוין גאר מיט עפעס אנדערש. עס אינטערעסירט איהר שוין גאר נישט, נור דאס נייע, די וועלט, וואס שטעהט איהר פאר.

ער האָט פּלוצלונג דערזעהן די וואַנד, וואָס שטעהט צווישען זיי, און דער יונג האָט געהאַט דאָס געפיהל, אַז ביידע האָבען זיי זיך גע־טרונקען, נור זי האָט זיך אַרויפגעכאַפּט אויף אַ שיף און שווימט ווײַ־טער, ווייטער צום ברעג, און איהם האָט זי איבערגעלאָזט אין ים טרינ־קענדיג זיך...

אין דערזעלבער נאַכט האָט יאָש בלום געהאַט אַ שרעקליכען חלום. ער האָט געזעהן אַ גרויס, גרויס בית־עולם. די גאַנצע וועלט איז אַ בית־עולם, וואָס ציהט זיך באַרג אַרויף. און אַלע מענשען געהען איבער דעם באַרג, וואו אויף יעדען טריט און שריט שטעהט אַ מצבה. ערגעץ־וואו אויף דעם באַרג ציהט זיך אַ ריכטיגער וועג, אַן אויסגעטרע־טענער וועג, נור די מענשען, וואָס קריכען אויף דעם באַרג, האָבען פערלאָרען דעם ריכטיגען וועג און זיי היפּען איבער די שטיינער, איבער די מצבות. יעדעס מאָל פאַלט אַן אַנדערער פון זיי און בלייבט ליגען. און די מענשען געהען ווייטער. אויף דעם בית־הקברות־באַרג קריכט ער אויך מיט מערי'ן. זיי האַלטען זיך ביי די הענד און געהען צו־זאַמען אויף דעם באַרג, אַרויף, אַרויף. פּלוצים איז ער אויך, ווי פיעלע אַנדערע, געבליבען ליגען. און מערי האָט זיך אַרויסגעריסען פון איהם און געהט ווייטער. ער רופט איהר נאָך — זי הערט איהם נישט און געהט ווייטער, ווייטער מיט די מענשען אויף דעם באַרג אַרויף. ער בלייבט אַליין איבער. עס רוקט זיך צו אַ שטילער, שרעק־קענדער פאַרנאַכט. די הימעל און די לופט ווערען ענג איבער זיין קאָפּ און זיי ווערען איינגעשלונגען אין אַ שוואַרצער כמאַרע, וואָס איז אַזוי שטיל ווי פאַר אַ דונער. און די כמאַרע געהט וואָס אַמאָל נעהנטער און נעהמט אַרום זיין קאָפּ. אָט איז זי שוין איבער איהם. און ער קוקט זיך אום — אין אַ זייט שלענגעלט זיך דער ריכטיגער וועג אויפ'ן באַרג, און ער איז די גאַנצע צייט געגאַנגען נעבען וועג; און ער האָט נישט געוואוסט, אַז דער ריכטיגער וועג איז דאָך אַזוי נאָהנט געווען. און איהם טהוט באַנג, באַנג...

אז ער איז אויפגעשטאַנען אין דער פריה איז איהם אַ זאַך קלאָהר געוואָרען — אז מערי טאָר נישט ווייטער געהן. די רעטונג פאַר איהר טאָר נישט זיין. זי מוז מיט איהם טיילען דעם שווארצען וואָלקען. וואָס דעקט צו זיין צוקונפט...

קאַפּיטעל 34.

פּאַריז.

יאַש און מערי האָבען זיך געקליבען קיין פּאַריז. אין אַ פּאָר טעג ארום זיינען זיי אָבגעפאָהרען. יאַש האָט געזאָגט, אז ער האָפט צו בע־קומען א שטעל אלץ קאָרעספּאָנדענט פון אַ פּוילישע צייטונג, און זי האָט זיך געמאַכט אז זי גלויבט איהם, און אָהן עקשנות האָט זי זיך איינגעפּאַקט די זאַכען און איז מיט איהם געפאָהרען. דאָס ערשטע וואָס מען דאַרף טהאָן, האָט זיך יאַש בלוס געטראַכט, איז זי ארויס־צונעהמען פון דעם רוהיגען פאַמיליענדיגען פּענסיאָן, און זי אריינ־ברענגען קיין פּאַריז — „און אין פּאַריז וועלען מיר שוין זעהן". די גאַנצע צייט, זינט ער איז אהיים געקומען, האָבען זיי ביידע נאָך נישט ווי געערעדט צו זיך. יאַש בלוס האָט בעמערקט, אז נישט זיין פּלוצליך פערשווינדען ווערען, נישט זיין ערשיינען נאָך דעם בריעף, האָט ארויס־גערופען ביי איהר פערוואונדערונג. זי איז גלייכגילטיג צו אַלעס, און אייגענטליך אינטערעסירט איהר גאַנץ ווענינ ער און וואָס ער טהוט. זי איז איינגאַנצען פערנומען מיט זיך. אויפ'ן וועג, אין וואַגאָן האָט ער געמאַכט אַ פּרואוו צו רעדען מיט איהר וועגען דעם פאַרגעפּאַלענעם.

— וואָס, דו האָסט טאַקע גענומען מיין בריעף, וואָס איך האָב דיר געלאָזט, ערנסט?—פרעגט ער פּלוצלונג פון דער הוילער הויט, און מען דערקענט באַלד זיין געמאַכט לעכעלן.

— אַ, געוויס נישט. איך האָב באַלד פערשטאַנען, אז מן־הסתם האָסט דו בעדאַרפט ערגעץ וואו צו פאָהרען. און דו האָסט מיך גע־וואָלט איבערשרעקען, — זאָגט זי מיט דעם זעלבען בעקאַנטען שמיי־בעלע.

דער יונג האָט באַלד אַרויסגענומען פון דעם אַנטוואָרט, אַז זי ווייס פון זיינע כוונות, און זי איז בעדייט מיט איהם מלחמה צו האַלטען. ער האָט פערשטאַנען, אַז אַזוי לייכט וועט דאָס איהם נישט אָנקומען זי מיטאַריינצושלעפען אין זיין גרוב. דאָס האָט איהם נאָך מעהר גענער־גערט, און ער האָט בעשטימט זיין פּלאַן דורכצופיהרען אפילו מיט געוואַלד, ווען מען וועט דאַרפען.

דערווייל איז ער געווען צו איהר גאַנץ עלעגאַנט, צערטליך אפילו, נור עס איז אַלעס צוגעגאַנגען אין שווייגען.

— קיין גוטער שפּאָס איז עס אפילו נישט געווען — האָט זי נאָך אַ לאַנגע פּאַוזע פּלוצים געזאָגט.

יאַש בלום האָט זי אָנגעקוקט. ער האָט אַ מינוט אָנגעהויבען צו צווייפלען אויב זי זאָגט דעם אמת מיט אַ כיון, אפשר גלויבט זי טאַקע אין דעם וואָס זי זאָגט. ער האָט אָבער באַלד בעמערקט דעם גנב'ישען בליק וואָס זי שיקט אַרויס טיעף, טיעף פון אונטער איהרע אויגען, ווי זי וואָלט זיך געווען בעהאַלטען אין אַן איינגעשלאָסען שטיבעל, און פון דאָרט שמייכעלט זי אַרויס צו איהם.

— איך זעה נישט, אַז דו זאָלסט דיך האָבען אַזוי דערשראָקען — זאָגט ער ערנסט.

דאַרויף האָבען זיי שטיל געשוויגען אַ ווייל.

נור באַלד איז דער געשפּרעך אַנדערש געוואָרען.

— אָבער, מערי, מיר וועלען זיך דאָך נישט קריגען, ווען מיר פאָהרען קיין פּאַריז. פּאַריז, מערי, זאָגט דיר דאָס גאָרנישט? — פיהלסט דו נישט, אַז אַ גרויסער וואונש דיינער ווערט יעצט ערפיהלט? דו האָסט דאָך אַזוי געוואָלט פאָהרען נאָך פּאַריז.

— אָ, געוויס, געוויס.

— ווייסט דו וואָס, מערי, איך וועל זיך גאָר נעהמען צו לערנען. דאָס גימנאַזיום האָב איך געענדיגט, איך וועל אַריין אין דער סאָרבאָנע. אַ ביסעל געלד האָבען מיר נאָך. דער פאָטער וועט אויך שיקען אַ ביסעל געלד, — און דאָס איבריגע וועל איך פערדיענען מיט מיינע קאָרעספּאָנדענציעס. מערי, מיר וועלען אינאיינעם לעבען אין פּאַריז. איך וועל זיך לערנען. — מיר זיינען דאָך נאָך אַזוי יונג, אונזער לעבען הויבט זיך דאָך ערשט אָן, נישט וואָהר, מערי?

זי האָט איהם אָנגעקוקט און דערקענט ווי דער יונג מיינט עס ערנסט, ער אַנטלויפט פון זיין תליון. אזוי ווי אַ הונד געבעך רייסט ער זיך פון דער קייט, האָט זיך מערי געטראַכט.

— געוויס, יאָש, וואָס קען זיין גליקליכער און שעהנער, ווי צו לעבען אין פאַריז.

— נישט וואהר—מערי, בעגייסטערט זיך דער יונג—אין הארץ פון דער וועלט, פאַריז איז דאָך דאָס הארץ פון דער וועלט. וואָס עס טהוט זיך נור אין עק וועלט, ציטערט צום ערשט דער ערשטער נערוו—פאַריז. טהעאַטער, אויסשטעלונגען, אלעס בעסטע און שעהנסטע וואָס די וועלט גיט ארויס — ברענגט זי נאָך פאַריז. אלע קינסטלער ברענגען דאָרט צום ערשט אהין זייערע מייסטערווערק. דו הערסט די וועלט, אז דו וואָהנסט אין פאַריז, נישט קיין טהייל, נישט קיין שטיקעל — נור די וועלט. מערי, מערי, ווי גליקליך בין איך, איך וועל לעבען מיט דיר אין פאַריז, מיר וועלען זיך דינגען אַ קליין שטיבעל. דו ווייסט, אין פאַריז זיינען נור דאָ קליינע, נידריגע שטיבעלעך, ווייסט פאַרוואָס? כדי דער מענש זאָל זיך קענען קאָנצענטרירען און זיך אינגאַנצען אָב־געבען פאַריז. אין פאַריז וואָהנט מען נים אין די שטובען, נור אין פאַריז, יעדער איינער האָט נור אַ שלאָף־צימער׳ל, און אַ גאַנצען טאָג איז מען אויף די בולווארען, אין די גערטנער — מען לעבט אין דעם סאַלאָן וואָס הייסט פאַריז, — מערי, מערי, ביזט דו נישט גליקליך?

זי האָט געזעהן, אז דער יונג האָט זיך ווירקליך פערגעסען, זי האָט געוואָלט ווייטער שפּינען:

— יאָש, ווענן געלד מאָך דיר נישט קיין זארג, איבריגענס וועל איך פּרובירען זיך איבערבעטען מיט מיינע עלטערען, כאָטש, איך ווייס נישט וואָס עס טהוט זיך מיט זיי, דאָך איך רעכען, אז מיין געלד וועל איך אויך האָבען.

דער יונג האָט איהר געקושט די הענד:

— און מיר וועלען זיך לעבען אינאיינעם. דו מיינסט אין פאַריז? דאָרף מען געהן אין דער סאָרבאָנע זיך לערנען? די בולווארס לערנען, די גאַסען, אויף יעדען שריט און טריט האָסט דו די שעהנסטע מאָ־נומענטען.

— אַ, געוויס, יאָש, געוויס.

נור פון איהרע אויגען איז נאָך נישט אויסגעלאָשען געוואָרען יענער שמייכעל, וועלכער עס האָט יאַש בלום דערמאָהנט אַן זיין לאַגע, און אַ מינוט האָט זיך איהם געדאַכט, אַז זי לאַכט אויס איהם...

אין די ערשטע פּאָר טעג האָבען זיי זיך טאַקע ביידע פערגעסען. פּאַריז האָט זיי אַנגע׳שכור׳ט, און זיי האָבען זיך ביידע, ווי צוויי קינדער, ארומגעדרעהט איבער די בולוואַרען, איבער די גערטנער, איבער די פּלעצער, און אַזוי ווי עס וואָלט הינטער זיי גאַרנישט געשטאַנען און פאַר זיי גאַרנישט געוועז — האָבען זיי זיך געפרעהט מיט דעם לעבען, מיט דעם גליק און מיט די זונן פון פּאַריז. יעדער טאָג און יעדע שעה האָט זיי עפּעס נייעס געבראַכט. דאָ אַ הערליכער מאָנומענט, דאָ אַן אַלט־היסטאָריש הויז, נור דער עיקר, דאָס לעבען אויף די בולוואַרען, די מאַסע מענשען וואָס שטראָמען ווי קוואַלען וואַסער. גאַנצע טעג פּלעגען זיי זיצען אין די קאַפּעען, אויף די גאַסען, און פאַר זיי פּלעגט דורכגעהן גאַנץ פּאַריז, ניין, די גאַנצע וועלט.

געוואָהנט האָבען זיי אין אַ קליינעם, נור זעהר אַן עלעגאַנטען האָטעל אין דער נאָהנט פון "נאָטר דאַם". כאָטש מען האָט זיך ביידע געהאַט אָבגערעדט אויפ׳ן וועג צו מאַכען עקאָנאָמיע, וואָרים מען וועט דאָך דאַרפען אויף „וויטער“, דאָך אַז זיי זיינען אַריינגעקומען אין פּאַריז איז קיינעם פון זיי ניט איינגעפאַלען איינצושפּאָרען. זיי האָבען ביידע געהאַט דאָס געפיהל, אַז פּאַריז איז פאַר זיי דער לעצטער וואונש וואָס מען גיט נאָך דעם געהאַנגענעם פאַר דער תליה... כאָטש זיי האָבען ביידע געזוכט צו פערשטיקען דאָס געפיהל מיט אמת׳ער התפּעלות און געמאַכטער פרייד...

דאָס האָטעל אין וועלכען זיי האָבען געוואָהנט איז געוועז אַן אַלט פּאַריזער הויז, אין אַמפּיר סטיל, און די מעבעל, וועלכע עס האָט זיך געפונען אין זייער קליינעם צימערעל איז אויך געוועז אַלטער אַמפּיר. אין פענסטער האָבען זיי געהאַט דעם טונקעלן שאָטען פון „נאָטר דאַם“ און זיי האָבען די טייוואָלים און די אילוזיאָנען אויף די דעכער פון „נאָטר דאַם“ געקענט בעטראַכטען פון זייער פענסטער. אַז זיי האָבען זיך אויפגעהויבען אין דער פריה, זיינען זיי מיט׳ן ברעג אַראָבגעגאַנגען לינקס דער סענע, און אָבגעשטעלט זיך ביי די שטענדער׳ס מיט די אַלטע ביכער, אַלטע בילדער, וואָס שטעהען ביים קעע פון דער סענע. פּיעלע בעקאַנטע, (ער זיינע, זי איהרע) = האָבען זיי אַנגע־

טראַפען יעדען מאָרגען אויף דעם שפּאַציער איבער דער לענג פון דער סענע. זיי זיינען געשטאַנען איינגעבויגען זוכענדיג צווישען די פיעלע ביכער, נור זיי האָבען זיך בעהאַלטען פאר בעקאַנטע, מורא געהאַט זיך צו טרעפען מיט זיי, און אויסגעמידען. עס האָט זיך זיי אויסגערוכט אז ניט נור בעקאַנטע, נור אפילו ווילד פרעמדע ווייסען אויך ווער זיי זיינען, און מיט וואָס פאר אַ געדאַנקען זיי געהען ארום... אזוי זיינען זיי געגאַנגען אין דער לענג פון קעע — פּאריז האָט זיך געשפּיגעלט צו ביידע זייטען פון דער סענע. — און דער הימעל, דער הימעל וועלכער איז אוועק אויף מיילען ווייט — האָט זיך געדאכט, אז ער ווערט אַם ענד — דאָרט ווייט אויך איינגעשלונגען און פערפאַלען צווישען הויכע דעכער, גערטנער, פּלעצער און די קאָלאָמבען פון פּאריז... אויף סט. זשערמאַן האָבען זיי זיך גענומען א געסעל רעכטס, צו ריע באָנאַפּאַרט — צום לואוור צו. דאָ, אויף דער ריע באָנאַפּאַרט, האָבען זיי זיך אָבגעשטעלט פאר יעדען געוועלב מיט אַלטווארג און בעטראכט די אלטע מעבעל, די בראָנזען, די אלטע גאבאלינען, פּארצעלייען און שטיכען וואָס זיינען געווען ארויסגעשטעלט אין די פענסטער. יעדעס פענסטער און יעדעס געשעפט איז געווען אַ פּראָבע וואָס פּאריז פערמאָגט. די אלטע זאכען אין די פענסטער האָבען דערצעהלט פון דעם לעבען וואָס עס האָט זיך געפיהרט דענסמאָל, ווען זיי זיינען געהאַנגען אין די וואָהנונגען פון די אלטע בעלי־בתים פון פּאריז אין זייערע דורות.

נור אינוועניג האָט עפּעס גענאָגט, און דער קאָפּ איז געווען ארומגענומען אין אַ פייערדיגען ראַנד... ער האָט גאַנץ גוט געפיהלט דעם „חוב“ און דאָס קינדישע פערשפּיעלען זיך, און עס האָט זיך איהם געדאכט, אז ווער זיצט דאָרט אין איהם און זאָגט איהם: „בחנום, בחנום, וועסט דיך פון מיין האַנד נישט ארויסקריגען“.

אָבער ער האָט זיך געוואָלט פערגעסען. ער האָט זיך געזאָגט: עס וועט קומען די צייט, וועל איך זיין גרייט — יעצט בין איך פריי, לאָז מיך אָב, איך האָב מיין יוגענד און איך וויל זיך פרעהען. ער האָט געקוקט אויף מערי'ן. זי איז געגאַנגען נעבען איהם, און אויסגעהערט זיינע התפּעלות און זיינע אויסגעשרייען און איז געווען גלייכגילטיג. איז איהר דען נישט אַלץ איינס, ווער עס געהט נעבען איהר — צי דאָרט אין פּעטערבורג — קאָוואַלסקי, אין בערלין — אדלער, אָדער

דאָ — ער, יאַש בלום? זי האָט איין מינוט נאָכגעקלערט. נייז, עס איז נישט אַלץ איינס, דאָרט אין פּעטערבורג — איז עס אַזוי אַנדערש געווען — און דאָ איז עס אויך אַנדערש. וואָס גערט איהר אָן דער פרעמדער מענש נעבען איהר? — נור זי האָט נישט קיין מורא פאַר קיינעם, און פאַר וואָס עס זאָל נישט קומען. — דאָס לעבען הויבט זיך ערשט אָן. זי האָט זיך געפיהלט רייך און שטאַרק.

מיטאָג האָבען זיי געגעסען אין אַ רעסטאָראַן. פאַר דער „קאָמע־דיע“, אין אַ שעה אַרום, האָבען זיי זיך שוין געפונען אין לוקסעמבור־גער גאָרטען, וואו די שטודירענדע יוגענד און די מיידלעך האָבען גע־שפּאַציערט. דער גאָרטען איז פול געווען מיט יוגענד — פון קינדער, ביז חתונים־בחורים און זיי האָבען איינגענומען דעם גאָרטען מיט זייער לאַכען, פרייד און יוגענד, וואָס האָט זיך אויסגעגאָסען צווישען די בוימער, צווישען די בלומען, צווישען די מאָנומענטען. עס איז שוין געווען שפּעט אין הערבסט, און דער גאַנצער גאָרטען איז געווען ווי אַ הורג אין גאָלד. די בוימער האָבען געשאָטען פון זיך די גאָלדענע בלעטער, עס האָט זיך געדוכט, אַז די גאַנצע זונן, וואָס האָט געלויכ־טען איבער דעם גאַנצען זומער, איז איינגעזאַפּט און אויפבעוואַהרט געוואָרען אין די גאָלדענע בלעטער, און איצט שיטען פון זיך די צווייגען די בלעטער און זיי בעגיסען מיט גאָלד די מאָנומענטען אין גאָרטען, די בוימער און יונגע בחורים מיט די מיידלעך. יאַש און מערי האָבען זיך דאָ, אין דעם גאָרטען, צווישען די יוגענד געפיהלט אם בעסטען. דאָ האָט יאַש פון אַלעם פערגעסען, און איז געווען געטריי און גוט צו מערי׳ן — ווי פריהער, אַמאָל. די יוגענד האָט אָבגעוואַשען די זאָרג פון זיין פּנים, אָבער ער האָט נישט געקענט איינזיצען, עס האָט איהם געצויגען פון איין אָרט צום צווייטען, ווי ער וואָלט געוואָלט פאַריז מיט אַמאָל אויפעסען, וואָרים דערנאָך וועט שוין קיין צייט נים זיין. זיי האָבען גענומען אַן אויטאָמאָביל און אין אַ שעה אַרום האָ־בען זיי זיך שוין געלאָזט מיט טויזענדער אַנדער אויטאָמאָבילען איבער די יעליסייסקע פעלדער. פאַריז איז געווען נור וואָס צוריקגעקומען פון די בעדער, פון די ברעגען פון די ימים, אָנגעזאַמעלט אין זיך די זונען־שטראַהלען, און איצט זיינען זיי דאָ פול מיט ליכט, מיט אָנגעזאַמעל־טע כוחות, און בערייט זיך אָוועקצוגעבען דעם אָנהויבענדען ווינטער סיזאָן. זיי לאָזען זיך אין די אויטאָמאָבילען, ווי רוישענדע וועלען,

ווייט אוועק איבער די פעלדער און. ווערען אלע פערשוואונדען אין דער 'טריאומף־ארקע, וואס שטעהט אויפ'ן פלאץ פון דער „גראנד־ ארמעע". און דורך דער ארקע שיט זיך דורך די זונן, וואס קומט פון וואלד און בעגיסט די פאהרענדיגע אויטאמאבילען און די פוסגעהר מיט א רעגען־ליכט, וואס צושיט זיך ווי א נעטץ איבער זייערע קעפ... און אלע לויפען און יאגען און ווערען פערפאלען אין די נעטץ, וואס ווערען פערשפרייט דארט אין עק — הינטער נאפאלעאנ'ס ארקע. און זיי, יאש און מערי זיינען אויך מיט זיי...

דער קאפע־שאנטאו, די „בלויע מויז" אויף מאנמארט איז געווען בעגאסען מיט צעבערס עלעקטרישע ליכט און מען האט ארויסגעזעהן יעדעס ווינקעלע. ארום די טישלעך זיינען געזעסען מענער, אלטע און יונגע און האבען געהאלטען אין איין שפיעלען לוסטיגע, אויסגע־ לאסענע נגונים, און האלב־נאקעטע מיידלאך האבען געטאנצט צווישען די טישלאך. דער עולם איז געזעסען טיעף בעהאלטען אין די ווינ־ קעלאך, שכור פון שאמפאניער און אויפרעגענדע מוזיק, און זיך צו־ געקוקט ווי די מיידלעך מאכען די אויפרעגענדסטע בעוועגונגען, בילדען די אויסגעלאסענסטע פיגור־בילדער אין זייערע טענץ... עס האבען געטאנצט נאך גאנץ אונענטוויקעלטע קינדער מיט שמאלע ביינערדיגע לייבער עהנליך צו אינגלאך, זיי האבען זיך געהאלטען ארומגענומען און געקושט זיך און געטרונקען פון איין גלאז... אין זאל איז געווען ווארים פון די צוהיצטע, שוויצענדע לייבער, פון די אויפרעגענדע טענץ, פון דעם גיסענדיגען שאמפאניער און מוזיק... וואס אמאל האבען די טאנצענדע פארלעך מעהר אריינגעצויגען דעם עולם אין זייערע טענץ, און ארום פיער פארטאג, ווען עס האט שוין אנגעהויבען צו גרויען פון פענסטער, און די עלעקטרישע ליכטער האבען שוין אנגעהויבען האלב צו צאנקען — האט זיך שוין אלעס אויסגעמישט אינאיינעם. די מיידלאך פון שאנטאן מיט די מיידלאך פון עולם. אלע זיינען שוין געווען שכור, אין די ביינער האט זיך געגאסען א צוהיצטער מארך, וואס האט אויפגעלייזט די גליעדער. מען איז לייכט געווארען, די וועלט האט געקריגען אן אנדער ליכט, און מען האט ניט מעהר געוואוסט, צו מען לעבט אין חלום, אדער אויף דער וואהר, און אלעס איז דאן מותר געווען... איינער האט זיך פאר'ן צווייטען ניט געשעהמט, מען איז געווען אויפריכטיג — און איינער האט דעם צווייטען ליעב

געקריגן. מענער האבן געזעהן ווי פרעמדע קושען און האלזן זייערע פרויען, זייערע געליבטע און האבן גוטיג צוגעשמייכעלט... טהייל האבן אליין זייערע פרויען געווארפען אין פרעמדע ארעמס אין דער פערפיהרערישער שטימונג, אין דער פער־שיכור׳טער ליכט ווען עס מישט זיך אוים דער גרויער מארגען־שיין וואס קוקט אריין דורך די פענסטער מיט דער עלעקטרישער בעלייכטונג — אין די קאפע־שאנ־טאנען...

יאש האט זיין ווייב ארומגעשלעפט א גאנצע נאכט פון איין שאנטאן אין דער צווייטער. און ארום פיער פארטאג, אין דער בין־השמשות׳ער שטימונג האט ער זי אריינגעבראכט אין דערי „בלאער מויז“. זיי זיינען אויך געווען ווי דער אנדער עולם שיכור און מיעד פון די פיעלע אויפרעגענדע איינדריקען וואס זיי האבן געהאט דורך דער גאנצער נאכט אויף מאנמאטר. זיי האבן זיך בעהאלטען אין א ווינקעלע און געהייסען ברייננען שאמפאניער. לאנגזאם געטרונקען, געשוויגען און צוגעקוקט זיך צו די טאנצענדע מיידלאך.

זיי האבן ביידע געקוקט אויף א מיידעל וואס האט זיך אליין ארומגעדרעהט צווישען עולם און געזוכט מיט די אויגען א ריכטיגע פארטנערין. דאס מיידעל איז געווען נאך גאר א יונגע, מיט א פריש קינדיש געזיכט, נור אויגען טיעף איינגעגראבענע אונטער די ברעמען, וועלכע האבען פון דארט ארויסגעקוקט פערשארט און שיכור. אויף איהר נאקעט לייב האט זי געהאט ארויפגעגאסען א שמאל ענג קלייד אוים קליינע שווארצע קרעלען, וועלכעס איז איהר ניט צוגעגאנגען און דורך דעם שפאלט האט זיך ארויסגעוויזען איהר ברוין־בראנזענדיגער קערפער, וועלכער איז געווען אזוי פריש, און אזוי קאכעדיג, ווי זי וואלט ערשט ארוים פון די שוימענדע וועלען פון ים. זי האט שוין לענגם געקוקט אויף מערי׳ן, פערשעמט, בעהאלטענערהייד, ווי א אונ־שולדיגער בחור קוקט אויף זיין כלה. מערי האט דאס בעמערקט, און איז רויט און בלאס געווארען.

דער יונג האט דאס אויך גוט בעמערקט, און ער איז בלייך געווען און געשוויגען. פלוצים רופט ער זיך אב צו מערי׳ן:

ווייסט וועמען איך האב היינט געטראפען?

איך ווייס נישט, האט מערי געזאגט גלייכגילטיג און געווארפען גנב'שערהייד א בליק אויפ'ן מיידעל, — וועלכע איז אלץ געשטאנען אין ווינקעל.

— קאוואלסקי'ן ! — האט דער יונג אויסגעשריען, ווי ער וואלט געוואלט עפעס נקמה נעהמען.

מערי האט אויפגעציטערט, זי האט זיך אבער באלד בערוהיגט. זי האט ניט געוואוסט, צו זי זאל דעם יונג גלויבען אדער ניט. צו זאגט ער דאס כדי זי אויפצורעגען. אדער דערצעהלט ער איהר יעצט דעם אמת, ווייל ער איז אין אזא שטימונג.

— האסט מיט איהם גערעדט ? — פרעגט זי גלייכגילטיג.

— ניין, ער איז געגאנגען מיט א דאמע, האב איך זיי ניט געוואלט שטערן.

זי האט צו איהם ארויפגעקוקט פון די גנב'ישע אויגען, ווי זי וואלט וועלען זאגען : דיך פערדריסט וואס איך קוק אויפ'ן מיידעל, און האט ערשט רעכט אנגעהויבען צו קוקען אויף דער מיידעל, און זיי האבען זיך דורכגעשמייכעלט זיך מיט די בליקען.

— זאל איך זי צורופען ? — פרעגט יאש מערי'ן.

— יא.

באלד איז זי צוגעקומען. ווי א יונגער העלד איז זי פערשעהמט, שמייכלענדיג מיט שטארקע נור שטילע טריט צוגעקומען צום טישעל. מערי האט זיך פערשעהמט, דאס הארץ האט ביי איהר געקלאפט. דאס זעלבע אויך ביים מיידעל, דאס מיידעל האט זיך אוועקגעזעצט נעבען מערי'ן, יאש האט איהר אנגעגאסען שאמפאניער. זיי האבען געשוויגען.

— וואס שווייגסטו, מערי, קוש זי, זעה וואס פאר א שעהנע ליפען זי האט, — זאגט דער יונג צו מערי'ן.

מערי האט איהם, רויט ווערענדיג, בייז אנגעקוקט. זי האט איהם ווי געדראהט מיט איהר בליק. פלוצים האט זי זיך אומגעווענדעט צום מיידעל און האט זי אנגענומען ביי דער האנד און פריינדליך איהר געשמייכעלט אין פנים אריין.

דאס מיידעל האט זי שטארק ארומגענומען מיט איהרע פרישע יונגע הענד, און לאנג און טיעף געקושט איהר אין מויל אריין.

מערי האט דרייסט און ארויספאדערענדיג געקוקט אויף יאש'ן, און האט יעצט אליין שוין ארומגענומען דאס מיידעל, צוגעדריקט זיך צו איהר און זי לאנג געקושט.

— קום טאנצען, מיין פריינדין, — האט מערי אנגענומען דאס אונבעקאנטע מיידעל ביי דער האנד, און אין א פאר אויגענבליקען זיינען זיי שוין פערשוואונדען צווישען דעם טאנצענדיגען עולם, און שטארק זיך געשמיעדט איינס צום צווייטען, און טיעף זיך אין די אויגען געקוקט.

יאש איז געזעסען ביי זיין טישעל, פערלעגט איין פוס אויפן צווייטען און איז זיי נאכגעלאפען מיט זיינע בליקען. א פייערדיגע ראנד האט געברענט זיין קאפ, עס האט איהם געשווינדעלט פאר זיינע אויגען, אלעס האט זיך ביי איהם אויסגעמישט: דער זאל, דאס ליכט און די פארלאך. ער האט געמיינט, אז עס איז א גיהנום, אלעס פאלט אראפ אין א פייערדיגע גרוב, און מיט אלע פאלען זיי אויך מיט, ער און מערי.

נור פלוצים האט ער זיך אויפגעהויבען, איז צוגעגאנגען צו דעם פארעל, און אנגענומען מערי'ן ביי א האנד:

— קום אהיים.

— איך וויל נישט אהיים געהן, דא וויל איך זיין מיט דער מיידעל.

— מערי, קום אהיים, געדענק אז גאט, דאס טהוסטו.

זי האט איהם געלאכט אין פנים אריין, און ווי טריאומפירענד געזאגט:

— יאש, וואס טהוט זיך מיט דיר?

ער האט זי פעסט ביי דער האנד אנגענומען און מיט גוואלד פון דער מיידעל אוועקגענומען.

מערי האט נאך דעם קאפ ארונטערגעווארפען און בעהאפטען זיך מיט דער מיידעל מיט די בליקען.

ער האט זי ארויסגעטראגען פון זאל.

קאפיטעל 35.

יאש און מערי זיינען ארויס פון קאפע־שאנטאן.

אין דרויסען האט געבלאזען א פרישער מארגען־ווינד, וועלכער האט זיי ארומגענומען און אויסגעוויעט און אויסגעבאדען אלע זייערע גליעדער אין חלום פון שברות. פאריז איז געווען איינגעהילט אין א פערשלייערטען רויט־פיאלעטיגען הויך, וואס האט ווי א פערשלייערטער שאל געוויעט איבער'ן הימעל. אלעס איז געווען צוגאסען אין דעם שלייער. עס האט זיך געדאכט, אז די הייזער, די לאנגע טונקעלע גאס וואס ציהט זיך, די גאס־לאמטערנעס, וואס הויבען אן זיך אויס־צובלייכען אין דעם מארגען־גרוי, זיינען אלע ניט אויף דער וואהר, נור ווי אילוזיאנען און אלעס איז געמאכט אויס וואלקען — און צו־לאזען זיך און געהען אויף און מישען זיך אויס מיט דעם רויט־פיא־לעטענדיגען. דיביימער האבען זיך ווי געוויגט, און אלעס, די הייזער, די גאס, די לאמטערנעס און די דראזשקעס מיט די פערד וואס זיינען געשטאנען אויף דער גאס, האט זיך געדאכט הויבען אן צוריקצוקומען פון אן אנדער וועלט, פון דער נאכט, אין אונזער וועלט אריין. זיי האבען ביידע געשוויגען, און מורא געהאט יעצט צו זיין אליין — און דאך געוואלט זיין אליין. זיי האבען זיך אויפגעזעצט אויף א איין־שפאנער, און אנשטאט אהיים צו פאהרען האט יאש געהייסען דעם קוטשער פאהרען אין די „האלען" וואו מען ברענגט אריינצופיהרען פון די אומגעבונג פון פאריז גרינוואַרג און בלומען פאר פאריז. אויפ'ן וועג האבען זיי אנגעטראפען גאנצע בוידען מיט גרינוואַרג. א וואגען מיט פרישע רויטע מערען, א גאנצער וואגען מיט רעטעכער, מיט גרינעם סאלאט, אדער רויטע רויזען. דאס גרינוואַרג איז אזוי פריש געווען ווי די נאכט פון וועלכע די וועגען פאהרען אויס, — און עס האט זיי א גרוס אבגעגעבען פון אן אנדער וועלט. זיי זיינען פער־טרונקען געווארען צווישען גרינוואַרג. זיי זיינען געגאנגען צווישען אלעען רויטע מערען, ציבעלעס, רעטעכער, סאלאטען, גרינע ארבעס שויטען. איין וואנד איז געשטאנען מיט טאמאטען וואס האט אויס־געזעהן ווי א רויטע זונען־וואנד; פון דער צווייטער זייט איז גע־שטאנען א וואנד מיט גרינע יונגע ראש־חודש רעטעכלאך.

פון דעם אלעם האט געטריפט דער טויה, און עס איז געזונד געווען און פריש ווי די מוטער־ערד האט דאס ארויסגעגעבן. עס האט געיאגט פון דעם גרינגווארג א פרישער הויך פון דער ערד און האט זיי אבגע׳טובל׳ט פון די צוהיצטע לייבער. פון שאמפאניער גערויש און שטיקענדע תאוה־לופט אין וועלכע זיי האבען זיך געטונקט א גאנצע נאכט אין די קאפע שאנטאנען. באלד זיינען זיי אריין אין די אלעען פון בלומען. אויף דער ערד זיינען געלעגען ווי מאסען קליינע קינדער אין ווייסע און רויטע העמדלאך אנגעטהאן — רויטע רויזען און ווייסע רויזען. געפרעסט האט זיך איין רויז צו דער צווייטער און געקושט זיך מיט זייערע זיידענע קאלטע לייבלעך וועלכע זיינען נאס געווען פון טויה... גאנצע אלעען האט זיך געצויגען די רויטע, ווייסע רויזען־וועלט. קערענדיג זיינען געווען די לייבלעך פון די רויזען־קינדער; איינס הארט געוויקעלט צום צווייטען האט דאס געגעבען פון זיך דעם געזונדען קינדישען רויזען־געשמאק. זיי זיינען אריין אין די אלעע פון די ווייסע מארגאריטקעס וואס האט אויסגעזעהן אין דער קופע ווי אן אלעע פון קינדישע אויגען. אן אלעע פיילכען וואס האבען געציטערט פאר פרישקייט, און מורא געהאט מ׳זאל זיך נישט צו זיי צוריהרען. א גאס פון געלע פעלד־בלומעלאך וועלכע האבען אויסגעזעהן ווי קינדישע הענטלעך האבען זיי געפליקט — און א גאס פון ווייס בלאע וואסער־ליליען, וואס האבען אין זיך נאך געהאט דאס געהיימניס פון וואסער, פון וועלכע מען האט זיי ארויסגעריסען. געלע גאלד־אייגעלעך האבען זיך אויסגעמישט אינאיינעם מיט „משה רבינו׳ס שיכעלאך”. און פון די פעלדער מיט גרינס און קוויימען האט געיאגט דער אטהעם פון זון און ערד, און אין דעם אטהעם האבען זיך יאש און מערי גע׳טובל׳ט, גערייניגט, אויסגעבאדען זייערע לייבער און זייערע נשמות פון קאבארעטען־לופט און פון שוויים פון צוהיצטע קערפער...

מערי איז באלד מיעד געווארען פון דעם רוישענדען לעבען און האט

זיך געמוזט לייגען אויף א פּאר טעג אין בעט אריין. יאש בלום איז געוואָרען אונגעדולדיג—ער האָט זיך אליין ארומגעדרעהט אויף די בול־ווארען און האָט באַלד בעמערקט, אז דאָס פּאריזער שכרות פון וועלכער ער האָט זיך די ערשטע צייט אָנגע־שיכור'ט איז אויך שוין דורך. ער ווערט ניכטער, די לאַנגע שטעהט איהם פאר די אויגען, און וואס ווייטער... וועט ער טאקע ווארטען ביז צום סוף, ביז דאס גאנצע געלד וועט זיך האָבען געענדיגט, — און ער וועט געהן ווי א גנב צו דער תּליה? מען וועט איהם שלעפּען. אָדער, אפשר איז גלייכער ניט צו־ווארטען אויפ'ן תּליון, נור ווי א מאַן, אליין אן ענדע צו מאכען פון דעם לעבען. וועט ער אויך דאָ זיך אבשלעפּען ווי דאָרט אין "פרידענהיים", און ווייטער און ווייטער לעבען אין שאנד, אלס פערועטהער און פּחדן, ניט קענען זיך ווייזען פאר די חברים און דער משפּחה, די שוועסטער זאָלען זיך שעהמען מיט איהם? ער, יאש, פון די בלומ'ס, לעבען אלס פּחדן, אלס פערועטהער? ווי נידעריג איז ער געפאַלען, ניין. עס וועט נישט זיין. דאָס, ווייס ער, וועט נישט זיין. אָבער נישט ווארטען אויפ'ן תּליון, נישט ווארטען אויף די לעצטע מינוט, ניין, מען דאַרף אוועק־געהן — ווען דער טיש איז נאָך ניט געגרייט און דאָס וויין אין גלאָז. מען דאַרף אוועקגעהן מיט פרייד, ווי א מאַן, ווי יאש בלום דאַרף אוועק־געהן.

אבער טיעף אין הארץ האט ער געפיהלט, אז דאס זיינען אלץ ווערטער. אזוי ווי דאָרט אין „פרידענהיים", אזוי אויך דאָ נארט ער זיך אָב. דאָס לעבען נארט איהם אין לעבען אריין. ער פיהלט אין הארץ גאנץ גוט, אז אין אמת'ן האט ער פערדרוס געהאט וואס מערי פאהרט מיט איהם און לעבט מיט איהם מיט דאס רוישענדע לעבען, אז אין הארץ האט ער מורא, אז עס זאל „איהם" נישט שאדען; אז ער טהוט נאָר דאָס, כדי זיך פאר „איהם" צו פערענטפערען, אָבער אין אמת'ן נארט ער „יענעם" אב. ער לאזט ניט מערי'ן מאכען קיין שווערע בעוועגונגען. ער האט זי נישט געלאזט טאנצען מיט'ן מיידעל אין דער „בלאָער מויז", ווייל ער האָט מורא געהאט, אז עס זאָל „איהם" ניט שאדען... און דאָס האָט ער זי אליין אָנגערעדט, אַז זי זאָל זיך לע־גען אויף א פּאר טעג אין בעט אריין, דאס אללעס האט ער געטהאָן, כדי עס זאָל נישט שאדען דאָס וואָס שטעהט פאָר... ער ליעבט דאָס וואס עס שטעהט פאר, ווייל עס איז זיינס... זיין אייגענס... נאָר

נישט איז ביז יעצט געוועזן זיין אייגענס. אלעס איז געווען פרעמדעס אנדערעס, בשותפות׳דיגעס, — נור דאס איז זיין אייגענס.

נור אזוי לאנג ווי דאס איז — וועט ער גאר נישט קענען טהאן. עס וועט איהם נישט לאזען, מען דארף מאכען אן ענד פון דעם, דורכ־אויס, ער האט זיך אליין דערשראקען פאר די ווערטער. ליעבער פון דער וועלט אן ענד, איידער פון דעם.

ער האט זיך דעם טאג א גאנצען טאג ארומגעדרעהט אויף די בולווארען, ער האט נישט געוואלט זעהן מערי׳ן. פארנאכט איז ער אוועק אויף סט. מיש — אין דעם קווארטאל פון די סטודענטען. ביי א טישעל פאר א קאפע האט ער דערזעהן קאלעגען פון דערהיים, ער האט דערזעהן צווישען זיי דעם ראבין, און פלוצים האט ער דערזעהן דעם שעוועסטער׳ס חתן, סטאך. דאס פלוצליבע ערשיינען פון סטאך אין פאריז האט איהם אן אלץ געמאכט פערגעסען. ער איז צוגעגאנגען צו די חברים און געזאגט א הויכען „גוט אבענד" און ארויפגעלעגט די הענד אויף סטאך׳ס אקסלען. די חברים האבען זיך אומגעקוקט און דערזעהן יאש׳ן, זיינען זיי פלוצים שטיל געווארען, אוועקגעבויגען די קעפ און זיך געמאכט ווי זיי וואלטען איהם נישט בעמערקט. עס איז געווען א פיינליבע מינוט. סטאך האט זיך אויפגעהויבען און מיט־גערופען יאש׳ן, און זיינען ביידע אוועקגעגאנגען אויפ׳ן בולוואר.

— ווי קומסט דו פלוצים דא אהער? איז מאטילדע אויך דא? סטאך האט איהם נישט אבגעענטפערט, מען האט געהערט ווי זיין הארץ קלאפט. ענדליך האט ער געזאגט:

— יאש, דו ווייסט וואס מען רעדט אויף דיר?

— איך ווייס, איך ווייס, וואס זיי האבען געשריבען אין „טשער־וואני שטאנדארד", אז איך האב פערשוועגדעט פארטיי־געלד, אז איך בין א פחדן, אז איך בין א פעררעטהער, א פראוואקאטאר, וואס דו ווילסט! — האט יאש געזאגט אין א געמאכטען שמייכעל.

— יאש, דא איז נישטא פון וואס צו לאכען. וואס האסטו בע־שטימט צו טהאן?

— גארנישט.

— און קלערסטו אזוי ווייטער צו לעבען מיט דער שאנד?

— אז זיי ווילען זאלען זיי בעשטימען א משפט, איך וועל זיי אויפ־ווייזען, אז איך האב נישט געקענט אנדעריש.

— און דאס געלד?

— דאס געלד, דאס געלד — איך האט געטהאן דאס וואס איך האב געפונען פאר נויטיג.

יאש, וואס רעדסטו!

דער יונג האט שטיל געשוויגען.

— ביז די זאך וועט ווערען קלאר, קען איך מיט דיר נישט פער־קעהרען. דו פערשטעהסט... זיי מוחל. און ער איז אוועק פון איהם.

דער יונג איז געבליבען אליין. לאנג האט ער זיך ארומגעדרעהט אויף די בולווארען. ער איז אוועק מיט'ן שטראם מענשען און איז אנגעקומען אויף מאנמארט. ער איז דארט אריין אין דער קליינער קאפע־שאנטאן. עס איז געווען זעהר ליכטיג, דער עולם איז ארום גע־זעסען, געטרונקען שאמפאניער, און צוגעזעהן זיך צו די אויסגעלאסענע טענץ. ער האט זיך אויך אוועקגעזעצט ביי א טישעל און געהייסען זיך דערלאנגען שאמפאניער. באלד איז נעבען איהם אויסגעוואקסען א מיידעל, האט זיך נעבען איהם אוועקגעזעצט. ער האט זי צוערשט ניט בעמערקט, זי האט זיך אונטערגע'גנב'עט הינטער איהם, געקוקט איהם אין פנים אריין און געפרעגט אויף מערי'ן... ער האט זי אב־געשטויסען פון זיך, בעצאהלט, גענומען א וואגען און איז אהיים גע־פאהרען.

מערי איז געשלאפען. ער האט זי אויפגעוועקט פון דעם שלאף מיט זיין רעש'דיגען אריינקומען. מערי האט זיך ארומגעקוקט פער־וואונדערט און דערשראקען. דער יונג זאגט צו איהר:

— מערי, טהו דיך אן, קום, מיר וועלען פאהרען אויף מאנמארט.

מערי פערשטעהט נאך ניט גוט זיינע ווערטער.

— מערי, קום מיט מיר, איך וויל מיט דיר געהן צו דער „בלויער מויז“, דארט וואו מיר זיינען געוועזן, דו ווייסט שוין וואו. איך וויל, אז דו זאלסט טאנצען היינט מיט דער מיידעל, א סך טאנצען. מערי, קום! וואס שלאפסטו, אין פאריז שלאפסטו?

זי האט פערשטאנען זיין גאנצען מיין און איז בערייט געווען מלחמה צו האלטען מיט אלע מיטלען. זי האט זיך נאך געהאלטען אין איבערלעגען, וואס פאר א טאקטיק זי זאל אנפיהרען מיט דעם יונג. זי האט זיך געריכט דערויף, אז ער וועט איהר דאס פארלעגען. זי האט גאנץ גוט געוואוסט, אז דער יונג קעמפפט מיט זיך, אז דאס

איינציגע וואָס ער פערמאָגט איצט, איז דאָס קינד, וואָס שטעהט איהר פאַר. דאָס האָט ער ליב מעהר פון זיין לעבען, מעהר פון זיין שאַנד, און מיט דעם האָט זי איהם אין דער האַנד און קען מאַכען מיט איהם, וואָס זי וויל. און אָהנע צו רעדען אַ וואָרט, איז זי אַרויס פון בעט:

— איך דאַנק דיר, וואָס דו ביזט געקומען נאָך מיר, מיר איז שוין אויך געוואָרען לאַנגווייליג צו בלייבען אין דער היים, אַט בין איך באַלד אָנגעטהאָן. נור דו מוזט מיך היינט לאָזען טאַנצען — האָט זי אַרונטערגעוואָרפען איהר קאָפּ צו איהם — דו הערסט, נישט ווי דעמאָלסט.

זי האָט זיך פלינק אָנגעטהאָן. דער יונג האָט געשוויגען, געווען פערקלערט. זי איז פלינק אַראָפּ פון די טרעפּ. דער יונג איז אָבער באַלד איהר נאָכגעלאָפען, האָט זי איינגעהאַלטען, געקוקט איהר אין די אויגען אַריין און געפרעגט:

— מערי, וואָס טהוסט דו?

זי האָט איהם גלייך אַנטקעגען געקוקט און געענטפערט:

— איך וויס, וואָס דו מיינסט, נור דענק נישט, אַז איך וויל האָבען דאָס קינד, איך וויל עס אויך נישט, אויך נישט האָבען.

— וואָס ווילסטו טהאָן?

— איך וויל אַזוי לאַנג טאַנצען, טאַנצען ביז איך וועל קראַנק ווערען.

ער האָט זי פעסט ביי דער האַנד אָנגענומען:

— דו וועסט עס נישט טהאָן.

— געוויס וועל איך עס טהאָן, דו ווילסט דאָך אויך, אַז איך זאָל עס טהאָן.

— ניין, איך וויל עס נישט — האָט דער יונג אויסגעשריען.

דער פערשלאָפענער פּאַרטיער האָט געקוקט אויף איהם פערוואונדערט.

— איך וויל עס נישט, מערי!

— וויל איך עס טהאָן, וועסט מיר נישט איינהאַלטען.

— איך וועל דיך נישט לאָזען טאַנצען. קום מיט מיר אַרויף, די מינוט אַרויף. און ער האָט זי ווי אַ פויגעל געכאַפּט און געשלעפּט זי אויף די טרעפּ.

— וועל איך אַן אַנדער מיטעל געפינען. וועל איך איבער די טרעפּ שפּרינגען. עס זיינען דאָ פיעל מיטלען. איבעריגענס בין איך שוין ביי אַ דאָקטאָר געוועזן.

— מערי וואָס רעדסטו. וועסט עס נישט טהאָן!

— געוויס וועל איך עס טהאָן. מיין נישט, אַז עס איז מיר לייכט מיט דעם. איך וויל פון דעם פּטור ווערען.

זיי זיינען צוריק אין צימער אַריינגעקומען.

עס איז געווען פינסטער, נור פון דרויסען האָט זיך געזעהן אַ שיין פון אַ גאַס־לאַמטערנע, וואָס האָט בעלויכטען זייער צימער. זיי האָבען קיין ליכט נישט אָנגעצונדען. דער יונג האָט פלינק צוגעשלאָסען די טהיר הינטער זיך, אַוועקגעזעצט זיך אין דער פינסטער און גע־שוויגען.

פּלוצלינג איז דער יונג געפאַלען צו איהרע פיס. ער האָט זי ביי די פיס אַרומגענומען און געבעטען זיך:

— מערי דו וועסט עס נישט טהאָן, שווער מיר אַז דו וועסט עס נישט טהאָן. איך ווייס אַז דו האָסט מיך נישט ליעב געהאַט, האָסט אין דיין לעבען עפּעס אַנדערש, איך האָב גאָרנישט אין מיין לעבען מעהר, איך מוז שטאַרבען. איך וויל שטאַרבען, איך קען נישט לעבען אין שאַנד. איך ווייס נישט אויב איך וועל קענען שטאַרבען. איך האָב קיין כח נישט מעהר, דו האָסט מיר דעם כח אַבגענומען. איך וועל אפשר אין דער ווייטער וועלט געהן און לעבען אונטער אַ פרעמדען נאָמען, וועסט קיינמאָל נישט הערען פון מיר, נור זאָג מיר צו, אַז דאָס, דאָס, די שפּור פון מיר וועט איבערבלייבען, אַז דו וועסט עס נישט פערניכטען, זאָג מיר צו — איך בין אַזוי יונג, נאָך אַזוי יונג און מוז אַוועק און איך וויל אַז עס זאָל עפּעס פון מיר אויף דער וועלט איבער־בלייבען, איך וועל מעהר כוח האָבען דענסמאָל צו שטאַרבען אַז איך וועל וויסען אַז עפּעס וועט נאָך מיר בלייבען, אַז מיין לעבען איז נישט אָהן אַ שפּור אַדורך = זאָג מיר צו, שווער מיר צו, אַז דו וועסט עס דערהאַלטען.

זי איז געזעסען ווי פערגליווערט, און געשוויגען. אין דער מינוט האָט זי ווירקליך פיינד געהאַט דאָס וואָס שטעהט איהר פּאָר. און איז ביי זיך זיכער געווען אַז זי וועט אַבווישען יעדען שפּור וואָס קומט אַרויס פון דעם פאָטער דאָ...

און דער יונג ליגט נאך צו איהרע פיס און בעט זיך:

— מערי, מערי, זאג מיר צו, דו וועסט נישט מעהר וויסען פון מיר. אזוי ווי איך געה ארויס פון דער טהיר קום איך נישט מעהר צוריק. מיר וועט זיין לייכטער ארויסצוגעהן פון דאנען און וויסען, אז עס בלייבט עפעס איבער נאך מיר, מערי! איך מוז אוועק, נאך היינטיגע נאכט אוועק, איך קען נישט מעהר, זאג צו — —׳— — — — — — —

נאך איין דער נאכט איז דער יונג פערשוואונדען און זי האט אפילו נישט געוואוסט ווען ער איז אוועק.. זי איז געפאלען א מיעדע און איז איינגעשלאפען. אויפגעהויבען זיך, האט זי איהם מעהר שוין נים געטראפען.

קאפיטעל 36.

נאך א פאר טעג איז זי אין האטעל געבליבען. זי האט געווארט אפשר וועט זי הערען פון איהם. זי האט גאר נישט מעהר געהערט. פון האטעל האט זי געמוזט ארויס. עס האט געקאסט טייער, און נאך די לעצטע רעכנונג איז איהר איבערגעבליבען ווענינ געלד. זי האט אנגעהויבען צו קלערען וואס ווייטער צו טהאן. זי האט נישט געזעהן קיין אויסגאנג פון דער לאגע. אין פאריז צו זיטצען האט נישט קיין טעם. צו וואס? און זי ווערט אויפפאלענד. א פרוי אליין, שוואנגערנדיג (מען האט שוין אנגעהויבען צו בעמערקען, כאטש וויפיעל זי האט נישט געפרואווט צו בעהאלטען...) אבער וואו אהין?

זי האט זיך איבערגעצויגען אין א קלענערען און א ביליגער'ן האטעל אויף דער זעלבער גאס. גאנצע טעג איז זי געלעגען אויפ'ן בעט, פערשלאסען די טהיר און אויפגעציטערט ביי יעדען טריט וואס האט זיך געהערט הינטער די טהיר. עס האט זיך איהר אלץ געדאכט, אז מען קומט נאך איהר, און מען וועט זי מיטנעהמען דארט וואו יאש בלום איז יעצט.

— און וואו איז ער יעצט? איז ער טויט? איהר האט זיך געדאכט, אז ער איז נישט געשטארבען. וואלט ער געוועזן טויט — וואלט דאך עפעס געמוזט געשעהן, אפשר וואלט מען געקומען אנזאגען, אז ער

איז טויט. אָדער זי וואָלט אונרוהיג געווען, אָדער קיינס פון די זאכען איז נישט געשעהן. די זונן האָט געשיינט ווייטער יעדען טאָג, און ביי־נאַכט איז פינסטער געווען, ער איז געווען נישט טויט, איבער איהם האָט זי נישט וואָס צו קלערען. צו קלערען האָט זי איבער זיך. בע־שטימט האָט זי געהאָט, אויסצורייסען פון זיך אַלע סענטימענטען און אַן ענדע צו מאַכען פון דעם וואָס האָט זי געבראַכט אין דער לאַגע. זי איז נישט צו דעם דאָ, כדי אַבצוהיטען עפּעס יענעמ'ס אַן אָנדענקען...

— און אַלס אזעלכע, נור אַבצוהיטען זיין אנדענקען האָט ער זי בע־טראַכט. דאָס האָט זי בפירוש ארויסגעזעהן פון זיין פיהרען זיך מיט איהר און פון זיינע לעצטע ווערטער, און טאַקע דערפאַר, וואָס ער האָט זי געוואָלט צו דעם בעשטימען — האָט זי זיך געוואָלט פון דעם בע־פרייען. די ערשטע זאַך מוז זי פון דעם לויז ווערען. נישט אויס נקמה, נור פאַר זיך. פאַר זיך. וואו וועט זי זיך דערמיט אהין טהאָן?

זי האָט אָנגעהויבען צו קלערען וועגען אַ דאָקטאָר. קיינע בע־קאַנטע האָט זי נישט געהאַט מיט וועמען זיך מישב צו זיין, און די וועלכע זיינען יאָ געווען וואָלט זי נישט געוואָלט מיט זיי איבער דעם רעדען — האָט זי געוואַרט אויף אַ נס. דערווייל, איז וואָס אַ טאָג שפּעטער געוואָרען, און דאָס געלד האָט זיך אויך אויסגעלאָזט.

עס האָט שוין געהאַלטען דערביי, אַז זי האָט אַלעס וואָס עס איז נור געווען צו פערזעטצען, פערזעטצט. געבליבען זיינען נור קליידער און וועש, מיט וועלכע זי האָט זיך נישט געקענט שיידען, און אפילו אויב יאָ — וואָלט זי אויך אין פּאַריז נישט געפונען קיין קונה. אהיים פאָהרען צום טאַטען אין אַזא הולך? זי האָט נישט מורא געהאַט פאַר'ן געוואַלד וואָס וועט ווערען, פאַר דער שאַנד פון דער שטאָדט און פאַר'ן צער פון טאַטע־מאַמע, נור זי האָט זיך דערמאָהנט אַן דעם רחמנות וואָס זי וועט ערוועקען צו זיך.

קיינמאָל, קיינמאָל נישט, שטאַרבען אין די גאַסען, און נישט דאָס.

זי האָט נור געדענקט וואָס יאַש האָט דאַמאָלט געזאָגט אין קאַ־באַרעט אַז ער האָט געזעהן קאָוואַלסקי'ן. זי איז געווען זיכער אַז יאַש האָט זי אַבגענאַרט, גערייצט זיך, דאָך האָט זי דאָס געהאַלטען פאַר אַ שטיקעל האָפנונג, אפשר יאָ.

יאַש האָט זי אַמאָל געפיהרט אויף מאָנפאַרנאַס, און האָט איהר אָנגעוויזען אַ קאַפע, וואו די פּוילישע קינסטלער פערקעהרען. זי האָט

דאמאָלט עפּעם ווי „אויף יעדען פאַל" גוט אויפבעוואהרט דעם נאָמען פון קאפּע. יאַש אַליין איז נישט אהין ארײן, ער האָט מורא געהאַט צו טרעפען זיך מיט בעקאַנטע. זי האָט זיך יעצט דערמאָהנט אָן דעם אָרט, און איז יעדען פארנאכט דאָרט אהין, פערביישפּאַצירט די גאַס. זי האָט פון גאָר נישט געקלערט, גאָר נישט געהאָפט צו געפינען, נור זי האָט דאָרט יעדע פארנאכט אהין שפּאַצירט, ווייל דאָס אָרט איז איהר מעהר נאָהנט געווען ווי יעדעס אנדערע. אַמאָל, אין אַ פארנאכט, ווען זי איז דורך די קאפּע, איז איהר אין די אויגען געפאַלען אַ בעקאַנט געזיכט. זי האָט זיך צום ערשט נישט פערוואונדערט, אזוי ווי עס וואָלט געווען אַ נאַטירליכע זאַך. זי האָט זיך דאָך באַלד אָבגעשטעלט פאַר הארץ־קלאַפּונג. אין אָן עק פון קאפּע האָט זי בעמערקט קאָוואַלסקי'ן. ער זיצט ארומגערינגעלט מיט אַ גאַנצע חברה בעקאַנטע און פיהרט אָן זעהר אַ לעבעדיג געשפּרעך. זי האָט געקוקט אויף זיין געזיכט, די מינע זיינע איז דאָך איהר אזוי בעקאַנט געווען. דאכט זיך ווי זי וואָלט איהם ערשט פערלאָזט און דארף נור אהין געהן צו איהם. ער האָט זיך דאָך גאָר ניט געענדערט — האָט זי מיט אַ קלאַפּענדען הארץ צו זיך געזאָגט, ווי ער וואָלט ערשט פון פּעטערבורג דאָ אהער געקומען. ראַזירט, אויסגעפּראַנטעוועט, און פערקרימט די אויבערשטע ליפּ, לאַכענדיג. נעבען איהם האָט זי אָבער גאַנץ גוט בעמערקט באַלד דאָס מיידעל. זי האָט געפיהלט אז דאָס איז יעצט קאָוואַלסקי'ס געליעבטע. פון ערשטען אויגענבליק האָט זי מעהר גע־קוקט אויף'ן מיידעל ווי אויף איהם. זי האָט זי גוט דורכגעשטודירט. דאָס מיידעל איז געווען יונג און שעהן, מיט שוואַרצע טרויעריגע אויגען און אַ איידעלע קיהן. זי האָט זיך געזעהן אין דער מיידעל, ווען זי איז אַמאָל מיט איהם אזוי געזעסען אין פּעטערבורג. זי האָט דערקענט אין זיין מינע און זיין לאַכען, אז ער איז פערליעבט און גליקליך. און ווען ער האָט געקוקט אויפ'ן מיידעל און ווען ער האָט גערעדט צו איהר — האָט זי דערקענט יענעם פערלעגענעם שמייכעלע אין זיינע ליפּען פון דאמאָלט ווען ער האָט גערעדט צו איהר. זי האָט זיך ווי גע־וואָלט פּייניגען, האָט זי זיך אויסגעקליבען אַ בעהאַלטענע אָרט הינטער אַ טהיר פון אַ געוועלב און האָט פון דאָרט בעטראַכט די גאַנצע צייט. לאַנג איז זי געשטאַנען, זי האָט נישט געוואָלט פריהער אוועקגעהן ביז זי וועט נישט געוואהר ווערען זיין אדרעס. צום סוף האָבען זיי זיך

אויפגעהויבען און אוועק. עס איז נאכט געווארען, און עס האט זיך געקליבען אויף רעגען, פאריז האט זיך געאיילט אין די רעסטאראנען מיטאג עסען. און צווישען די מענגע, קאוואלסקי מיט'ן מיידעל. מערי א שטיק הינטער זיי. זיי זיינען פערשוואונדען אין איינע פון די קליינע קינסטלערישע רעסטאראנען, וואס געפינען זיך אויף מאנפארנאס. זי האט זיך געדרעהט פאר דער טהיר, אויף דער גאס זיי אבגעווארט. עס האט געגאסען א רעגען, זי האט נישט געוואלט אוועק — טאמער פערליערט זי זיי אויס דעם אויג. זי האט לאנג געווארט און איז דורכגענעצט געווארען אין רעגען. צום סוף זיינען זיי ארויס, זי האט מורא געהאט אז זיי זאלען נישט נעהמען קיין וואגען. צום גליק האט ער נישט גענומען קיין וואגען, ער איז נור געלאפען מיט דער מיידעל אין רעגען, און זייער לאכען האט אבגעקלונגען איבער דער גאס. זיי זיינען ווידער אריין אין א קאפע־הויז איבערווארטען דעם רעגען. מעריווארט אונטער דער טהיר. צום סוף האט דאך דער רעגען אויפגעהערט און זיי האבען זיך געלאזט איבער דער גאס. מערי האט זיי געהאט אויפ'ן אויג. זיי זיינען פערשוואונדען אין א געסעל, און אריין אין א הויז, און מערי איז געוואהר געווארען זיין אדרעס.

קאפיטעל 37.

א גאנצע נאכט האט מערי זיך געפייניגט: וואס זאל זי אנהויבען צו טהאן?

זי מוז פטור ווערען פון דעם אונגליק אין וועלכען יאש בלום האט זי אריינגעבראכט. זי מוז זיך בעפרייען, דערנאך וועט זי שוין זעהן. אין דעם וועט איהר בעהילפיג זיין קאוואלסקי. געוויס וועט ער דאס טהאן. און גאר נישט מעהר פערלאנגט זי פון איהם, זי איז נישט אייפערזיכטיג. קיינע סצענעס. זי האט איהם פריהער אויפגעהערט צו ליעבען ווי ער זי — וואס פאר א רעכט האט זי אויף איהם? און וועגען דעם קען זי זיך מיט איהם דורכרעדען. פאר איהם איז זיך נישטא וואס צו שעהמען. ער וועט עס פערשטעהן. און געוויס וועט ער אלעם אנווענדען אין בעסטען ארדנונג. ער איז א דזשענטעלמאן.

זי וועט איהם אָנשרייבען אַ בריעף, אז זי וויל זיך זעהן מיט איהם, בעשטימען איהם אַ נאַכט. שרייבען איהם בפירוש, קיינע ליעבעס־סצענעס, נור ארויסצוהעלפען אין אַ נויטה. זי וועט איהם דאָס גע־בען אָנצוהערען אין אַ בריעף, עס איז זיך נישטאָ וואָס צו שעהמען. ער וועט עס פערשטעהן. און פאר זיך, גאָט, וואָס גערט איהר יעצט אָן קאָוואַלסקי? — זי מוז זיך העלפען פריי ווערען.

פיעל מאָל האָט זי אָנגעהויבען שרייבען דעם בריעף און נישט געקענט געפינען די ריכטיגע פאָרם. זי האָט איהם דאָך אָנגעשריבען בלינדערהייט, און ווי אַ פעראורטהיילטע האָט זי איהם אוועקגעלעגט אויף דער פּאָסט. נאָך דעם בריעף איז זי רוהיגער געוואָרען, נאָך איז גאָר נישט פערפאַלען, עס וועט זיך אַלעס איינאָרדנען, און קוים וועט זי פריי ווערען פון „דעם“, הויבט זיך אָן דאָס לעבען אויפ'ס ניי. זי איז דאָך נאָך אזוי יונג, דאָס לעבען איז אזוי לאַנג. וואָס בינדט זי מיט יאַש בלום? זי האָט איהם קיינמאָל נישט געליעבט, און וועט קיינמאָל נישט ליעב האָבען דאָס וואָס קומט ארויס פון איהם... עס איז גלייכער. מיט דעם בערוהיגטען געדאַנק איז זי איינגעשלאָפען. אויפגעהויבען זיך שוין נאָך האַלבען טאָג. זי האָט זיך בעדאַרפט טרעפען מיט איהם אין אַ גרויסע קאַפע, פאַר דער אָפּערא, ארום דריי אַ זייגער. זי איז איבערגעבליבען אין דער היים ביז נאָך מיטאָג כדי זי זאָל נישט מיעד זיין. אָנגעטהאָן זיך, געמיהט זיך מיט אַלע מעג־ליכקייטען נאָך צו בעהאַלטען דאָס וואָס האָט זיך שוין נישט געלאָזט בעהאַלטען; עס איז נאָך צייט געווען איבערצוגעהן זיך צו פוס.

פלוצים, ווי זי געהט אזוי איבער אַ בולוואַר, וואַרפט זיך איהר איהר בילד אין די אויגען. זי האָט זיך דערשראָקען און אָבגעשטעלט זיך. עס איז געווען אַ גרויסער שפּיגעל אין אַ טהיר־שויב פאַר אַ גרוי־סען מאַגאַזין וואָס האָט איהר געוויזען איהר בילד. זי האָט זיך דערשראָקען דערפאַר. כאָטש זי האָט אזוי גוט געקענט איהר געזיכט און בעמערקט די ענדערונג פון טאָג צו טאָג, נור דאָ האָט זי זיך געזעהן אין גאַנצען מיט אַמאָל. דאָס טראָגען איז שוין נישט געווען צו בעהאַלטען, עס האָט זיך ארויסגעוויזען פון איהר לויזען זשאַקעט. און דאָס געזיכט איז דורך דעם רעש'ענדען לעבען אין די לעצטע פּאָר וואָכען געוואָרען אזוי געענדערט! צוויי געלבע פלעקען האָבען זיך

ארונטערגע'גנב'עט אונטער די אויגען און זיטצען דארט ווי צוויי שלעכטע סמנים.

די אויגען האבען איהר ארויסגעשטארט, וואס האט אנגעזאגט אז דאס הארץ האט זעהר פיעל געליטען אין די לעצטע צייט — זי האט זיך אנגעהויבען צו פערגלייכען מיט דער מיידעל וואס זי האט געזעהן נעכטען נעבען איהם און זי האט בעמערקט, אז דאס געזיכט ווערט בלייך.

נור וואס האט זי אם מייסטען געשטערט איז געווען איהר קליידונג. זיא איז געווען צו ראפינירט אז זיא זאל נישט בעמערקען, אז אין דעם אלעס, אין די געלבע פלעקען אונטער די אויגען, אין די שווערע בעוועגונג און אין דאס וואס מען זעהט אן איהר טראגען, ליגט א געוויסער רייץ... ווייבליכעס וואס מאכט די מענער צערטליך. נור די קליידער, די קליידער זיינעןווירקליך געווען צו אלט. דער זיידענער זשאקעט איז געווען אבגעפלעקט, דאס זיידען האט געשווישטשעט און ער האט זיך געקארטשעט אויף איהר, און פון איהם האט זיך אהן גראציע ארויסגעשניטען דער הויכער בויך. און דאס איז געווען ארימליך און האט ערוועקט א רחמנות־געפיהל...

ניין, אזוי זאל ער מיך ניט זעהן!

זי האט אנגעהויבען פלינק צוריקצוגעהן, זי איז אבער דאך נייגעריג געווען צו זעהן אויב ער ווארט אויף איהר. זי איז אריבער אויף דער צווייטער זייט פון דעם טראטואר, אריין אין א הויז, און פון דארט איהם געזוכט, צווישען די פיעלע זיצענדע. זי האט איהם בעמערקט.

זי איז פלינק אוועק. זי איז פערביי א געשעפט מיט בלומען. אין איהר עפעס איינגעפאלען, זי איז אריין, האט געקויפט פאר'ן גאנצען געלד וואס איז איהר נאך איבערגעבליבען רויטע רויזען און האט זיי איהם אהיים געשיקט.

פאר ביידע, פאר איהם מיט איהר.

זי האט אהיים טעלעגראפירט צום פאטער נאך געלד, אהיים צו פאהרען, איינגעשלאסען זיך אין איהר צימעריל ביז דאס געלד איז נישט אנגעקומען און איינגעגראבען זיך אין די קישענס. אין די פאר טעג אין איהר גאנץ לעבען דורכגעגאנגען פאר איהר.

קאפיטעל 38.

האָטעל ווארשוי.

אין צווישענדעק האָבען זיך מישא מיט ראחעל'ן איבערגעשיפט צו א איירָאָפּעאישען גרויסען האפען, פון וואנען עס געהען שיפען קיין אמעריקא.

צו דעם האפען זיינען זיי שוין אָנגעקומען ווי עכטע עמיגראנטען און מען האט זיי בעהאנדעלט ווי אלע זייעריגע, וועלכע דאס גורל טראגט אויף דער צווייטער זייט אטלאנטיק. מען האט זיי מיט די איבריגע עמיגראנטען איינגעשלאָסען אין די עמיגראנטען־האטעלען, אבצווווארטען אין די האפען אויף דער שיף.

דער עמיגראנטען־האטעל איז געווען איבערפילט מיט אויסוואנדערער. עס איז געווען די צייט פון די אגענטען. פון אלע עקען רוסלאנד זיינען די אידען געלאָפען פון פּאָגראָמען. די שרעק פון טויט איז געלעגען אין זייערע אויגען, און איבער זייערע געזיכטער האט שויז דער מלאך המות איבערגעווישט מיט זיינע פליגלען. דענערווירט ביז משוגעת האבען זיי זיך געשראקען פאר יעדער אומגעריכטער בעוועגונג, פאר יעדען בלאז פון ווינד, פאר יעדען הויך געשריי. די מוטערס זיינען געזעסען מיט זייערע קינדער איינגעקארטשעט אין די ווינקלאך. תמיד געהאלטען די קינדער ביי זיך אויף די קניען, מורא האבענדיג, אז מען זאָל נישט קומען פון זיי זייערע שוואלבען אוועקרויבען. ביי נאכט פלעגען זיי זיך אויפכאפען מיט הארצרייסענדע געשרייען, איבערגעשראָקען פון די ווילדע חלומות און אויסשטרעקען זייערע הענד, זוכענדיג זייערע קינדער וואס זיינען געלעגען נעבען זיי.

די מענער האבען זיך שוין בעסער געהאלטען. אין זיי האט געלעבט אן אונבעוואוסטער לעבענס־אינסטינקט, וואס זיי האבען געערבט פון די עלדען פון דער ביבעל. בעזעעלט מיט דער האפנונג פון דער נייער היים, וועלכע זיי געהן זיך זוכען, האבען זיי איבערגעטראגען אלע ענויים, דער לייכטער שמייכעל איז נים אראב פון זייערע געזיכטער און זיי האָבען בערוהיגט זייערע ווייבער מיט זייערע קינדער מיט זייער רוהיג האלטען.

דער שטראָם פון דער עמיגראַציע האָט געפּלאָסען ווי אונאויפ־הערליבע טייכען. מען האָט נישט געוואוסט פון וואַנען עס נעהמען זיך אַזוי פיעל אידען. און די וועלכע זיינען אומגעגאַנגען מיט זיי, געהאַט צו טהאָן מיט זיי טאָג־טעגליך — האָבען זיי אויפגעהערט צו בע־טראַכטען פאַר מענשען, פאַר לעבעדיגע וועזענס, וועלכע האָבען אַ ווילען און נערווען, און זיי בעהאַנדעלט ווי טויטע סחורה וואָס מען פּעקעלט איבער פון איין לאַנד אין צווייטען. און די עמיגראַנטען, אַנגעשראָקען, פערוועהטיגט, האָבען זיך איינגעקאָרטשעט, מיט אונ־טערטעניגקייט, מיט שקלאַפישע דערשראָקענהייט ערפילט אַלעס וואָס מען האָט זיי געהייסען און פערציטערט אויסגעהערט די געשרייען.

זיי זיינען שוין געוועהנט געווען דערצו און זיי האָבען שוין גע־וואוסט, אַז זיי האָבען נישט מעהר זייער אייגענעם לעבען, נור זיי זיי־נען פערקויפטע שקלאַפען, וואָס מען בעהאַנדעלט זיי, ווי טויטע סחורה.

מען האָט זיי דאָס באַלד צו וויסען געגעבען, ווי זיי זיינען נור אַריבער דעם דייטשען גרעניץ. וואו מען האָט זיי מיט געוואַלד אין די דעזינפעקציאָנס־הייזער אַריינגענומען, געפּאַרעט זיי און אין אַ קאַראַנטין פערהאַלטען איניגע טעג. דאָרט האָבען זיי געמוזט ש־פּס־קאַרטען קויפען, געלד וועקסלען לויט'ן פּרייז, וואָס מען האָט זיי אַ־יפ־געוואָרפען, און עסען פאַר זייער געלד דאָס, וואָס מען האָט זיי גע־געבען. די ליכטיגע שיין האָבען זיי נישט געזעהן דורך דער גאַנצער צייט, וואָס זיי זיינען אין וועג. ווי מען האָט זיי אין תפיסה גענומען ביי דעם גרעניץ, אַזוי האָט מען זיי געהאַלטען פערשלאָסען ביז צום שיף.

עקספּעדירט האָט מען זיי ווי פיה, מיט די ווייבער און קינדער אין פערשלאָסענע וואַגאָנעס, וועלכע האָבען זיך טעג און נאַכט גע־שלעפּט איבער די גרויסע שטעדט פון דייטשלאַנד. אויף יעדע סטאַנציע האָבען זיי דערזעהן פאַר זיך דאָס שטרענגע געזיכט פון דייטשען זשאַנדאַרם, וועלכער איז געשטאַנען און געהיט די טהירען פון זייערע וואַגאָנעס, אַז זיי זאָלען נישט אַרויסגעהן אויף די גרויסע סטאַנציעס.

ווי אַרעסטאַנטען האָבען זיי דורך די פענסטער אַרויסגעקוקט מיט קנאה אויף די פרייע מענשען, וואָס בעוועגען זיך אויף די סטאַנציעס.

און אפילו די וואס זיינען געקומען צו דער סטאנציע זיך מיט זיי בע־שעפטיגען, די אנגעשטעלטע פון די אידישע חברות, האבען זיי אויך ניט בעסער בעהאנדעלט ווי ארעסטאנטען, וועלכע מען פיהרט איבער פון איין טורמע אין דער צווייטער. ווייל גלייכגילטיג איז דאס מענ־שען־הארץ געווארען צו זיי. אזוי פיעל זיינען זיי געווען און אזוי גע־וועהנליך און אפט זיינען זייערע צרות געווען.

דא, אין דער האפען־שטאדט, האט מען זיי אריינגעפיהרט אין דעם האטעל „ווארשוי“. „האטעל ווארשוי“ האט עס געהייסען, אבער אין אמת׳ען איז דאס געווען א רויטער הויכער מויער ווי א טורמע, מיט א הויכער דיקער וואנד ארומגערינגעלט, וועלכע איז געווען פערשלאָ־סען מיט אן אייזערנע טהיר. און זיי האבען זיך נור געמעגט אויפ־האלטען אין די ווענד פון דער טורמע „האטעל ווארשוי“ אדער אין זיין הויף. די שטאדט־פערוואלטונג האט נישט ערלויבט, אז די עמי־גראנטען זאלען זיך וויזען אין דער שטאדט — האט מען זיי געהאלטען אין דער „האטעל“ פערשלאסען און זיי האבען געמוזט קויפען פאר זייער געלד דאס וואס מען האט זיי אנגעבאטען. און בעצאהלט דאס צווייפאכיגע, געניים זיי אויסצוטוישען ווידער זייער רוסישעס געלד, כאטש זיי האבען עס שוין געהאט געמוזט אויסטוישען ביי דעם גרעניץ. עס האט אבער נישט געהאלפען, דערפאר וואס די הויז־בע־זיצער האבען גע׳טענה׳ט, אז די רוסען האבען א סך געלד און זיי בעהאלטען זייער געלד אין דעם בעטגעוואנד איינגענעהט. די מענ־שען, וועלכע האבען געקויפט די קאנצעסיע אויף א עמיגראנטען־האטעל פון דער שיף־געזעלשאפט, האבען געהאלטען די עמיגראנטען פאר זייער אייגענטהום, מיט וועלכען זיי מעגען טהאן דורך דער צייט וואס זיי וואהנען אין האטעל אלעס, וואס זיי ווילען. דורך דעם טאקע האבען זיי זיך בערעכטיגט אזוי צו בעהאנדלען די עמיגראנטען און פערוואונדערט זיך, וואס זיי בייזערען זיך דעריבער. און כאטש די מענשען פון האטעל זיינען אליין געווען גאליציאנער אידען, דאך האבען זיי די צרות פון די אויסוואנדערנדע ברידער, וועלכע טהיילען דעם גורל פון זייער פאלק, גארנישט געריהרט. זיי זיינען שוין געווען צוגעוועהנט צו די צרות, מיט וועלכע זיי זיינען אומגעגאנגען טאג־טעגליך. און, איבריגענס, זיינען די עמיגראנטען געווען זייער פרנסה.

פאר דעם האָבען זיי בעצאָהלט און געקריגען די קאָנצעסיע און געזעהן פון דער פּרנסה ארויסצוקריגען וואָס מעהר פּראָפיט.

אין דעם גיהנום איז עס מישא מיט ראחעל׳ן אריין. און דער־זעהענדיג זיך צווישען הונדערטער און טויזענדער זייערע ברידער און שוועסטער, וועלכע זיינען צונויפגעקוועטשט געוואָרען אין די גרויסע קאַזאַרמעס פון דעם האָטעל „וואַרשוי", די מענער בעזונדער און די ווייבער בעזונדער, — אלע זיינען זיי געווען אנטלאָפענע פון די פּאָגראָמען, און אלע האָבען זיי געטראָגען דעמזעלבען גורל וואָס זיי, און געלאָפען זוכען אַ היים — האָבען זיי זיך באַלד געפונען מיט זיי פערברידערט און האָבען זיך געהאַלטען צווישען זיי ווי אייגענע.

אין אַ גרויסער שטוב אויף דער ערד, צווישען די פּעק, זיינען געלעגען די מוטערס מיט די קינדער — ביי טאָג האָט מען די מענער צוגעלאָזט צו זיי — איז יעדע משפּחה געלעגען בעזונדער ארום איהר געפּעק. און זיי האָבען אויסגעזעהן ווי די ארויסגעטריבענע, וואָס האַלטען זיך אויף מיעדע, ביי די ברעגען פון בבל.

צווישען זיי האָט זיך ארומגעדרעהט אַ גאַליציאַנער אידעל, מיט צושראָקענע פּאות, אָהן אַ ראָק און אָהן אַ קאַפּעל, און געשריען מיט אַ קוויטשענדיג קול: „שאַ, שטיל זאָל זיין! שאַ שטיל זאָל זיין!" כאָטש ער מיט זיין קוויטשענדיג קול׳כעל האָט געזומזעט אין שטוב ווי הונדערט ביהנען. ער איז צו צו אַ משפּחה און גע׳טענה׳ט, אז זיי האָבען נאָך נישט זייער געלד אויסגעטוישט און זיי זאָלען ביי איהם דאָס געלד וועקסלען.

דער איד האָט זיך ביי איהם געבעטען, אז ער דאַרף נישט קיין געלד וועקסלען, און דאָס וואָס ער האָט בעדאַרפט, האָט ער שוין געוועקסעלט ביי דעם גרעניץ.

— אז איהר וועט נישט אייער געלד וועקסלען, וועט מען אייך צוריקשיקען מיט אייערע בעבעכעס, — האָט זיך צובייזערט דאָס גאַלי־ציאַנער אידעל און געשראָקען מיט דער האַנד. און אויסגעזעהן האָט ער ווי אַ מלמד אַ גזלן, וואָס וועט באַלד נעהמען דעם קאַנטשיק אין האַנד אריין און אַנשלאָגען יונגע בחורים זיינע.

דער אָרימער עמיגראַנט האָט זיך דערשראָקען און געבעטען זיך ביי איהם, אז ער האָט נישט קיין געלד.

— ס'א ליגען! ליטוואקעס, איהר האט יא געלד, דאס וואס איהר דארפט ווייזען אין אמעריקא. אז ניט, וועט מען אייך ניט לאזען פאהרען.

— פאר אמעריקא האב איך רוסיש געלד, — בעט זיך דער איד.

— אהא, זעהט איהר, אז איהר זאגט א ליגען, גוט אזוי אויף אייך, ליטוואקעס, וואס מען יאגט אייך, — צושרייט זיך דער גאליציאנער, — דער דייטשער מלך־חסד ירום הודו לאזט אייך אדורך דורך זיין גרעניץ, און איהר ווילט נישט טוישען זיין געלד. קען מען אייך גוטס טהאן? איז נישט רעכט אלעס וואס מען טהוט אייך? — קרעכצט דער גאליציאנער.

— וואס ווילט איהר פון דעם איד? — פרעגט מישא — ער בעצאהלט אייך דען נישט פאר דעם, וואס ער עסט און וואהנט דא? וואס ווילט איהר האבען? ער דארף ניט קיין געלד וועקסלען.

— אהא, די בונטאווניקעס. די בונטאווניקעס וועלען מיר צוריק שיקען, — סטראשעט דער גאליציאנער אויף מישא'ן מיט'ן פינגער — בונטאווניקעס דארפען מיר נישט אין אמעריקא, — זאגט ער, גלייך ווי אמעריקא וואלט זיינע געווען — בונטאווניקעס גיבען מיר צוריק ארוים דעם רוסישען קיסר ירום הודו. האט איהר פערשטאנען?...

זיטצען שא שטיל, אז נישט איז א זשאנדארם, פערשטאנען?

דאסווארט זשאנדארם האט ווי א קול פון מלאך־המות אבגע־קלונגען אין האטעל „ווארשוי". אלע האבען זיך דערשראקען און אנגעהויבען צו שרייען אויף דעם ארימען עמיגראנט, אז ער זאל טוישען זיין געלד.

דער איד האט ארויסגעטרענט פון דער קאפאטע זיינע פופציג רובעל, וואס ער האט געהאט איינגענעהט צו ווייזען אין אמעריקא־נער האפען, פאר וועלכע ער האט פון דעם גאליציאנער אידעל גע־קריגען הונדערט מארק.

— נעהט אייך צוריק איין אין ראק, — זאגט דער גאליציאנער — ווען איהר וועט קומען אין אמעריקא, זאלט איהר דאס ווייזען, וועט מען אייך ארייגלאזען, ווארים מיט דייטשע געלד לאזט מען יא אריין, און מיט רוסיש געלד — נישט. עס איז נישט גילטיג, פערשטעהט איהר, יונגער־מאן, — ווענדעט ער זיך צו מישא'ן — מיר מיינען

דעם אידענ׳ס טובה. מרי טהוען די אידען א געפעליגקייט, און איהר קומט זיך דא בונטעווען.

דערנאך, אז דער גאליציאנער איד האט ביי זיי שוין געהאט אויסגעטווישט דאס געלד, האט ער זיי גענומען איינהאנדלען סחורה: טיכער אויפ׳ן וועג, עסענוווארג, צעטלען, „אהן וועלכע מען לאזט נישט אריין“, שיפסקארטען, כאטש זיי האבען שוין געהאט פון דער היים אויס.

אין דער שטיל, אנגעשראקענע, האבען די עמיגראנטען איבער־געטראגען די צרות פון האטעל „ווארשוי“, וואו די לופט איז געווען שטיקענד, דאס בעטגעוואנד ברודיג און וואו מען האט זיי צוזאמענ־געשטיקט צו צוואנציג פאמיליען אין א שטוב. זיי האבען מורא גע־האט פאר דעם, וואס דער גאלדענער שליסעל פון דער נייער היים, אמעריקא, איז אין זיין האנד — פאר דעם גאליציאנער אידעל מיט די געקרייזי״לטע פאות.

און ראחעל האבען זיך געפונען צווישען זייעריגע. ראחעל האט גרויס רחמנות געהאט אויף די קינדער, די קינדער, וועלכע זיי־נען געווארען פערגוואלדיגט אין פאגראם ווי זי. דאס זיינען געווען איהרע איינגערע שוועסטער. צושראקענע און מורא האבענדיג פאר יעדען פרעמדען מענש, האבען זיי זיך אויך געשראקען פאר איהר, אבער באלד האבען זיי דערפיהלט דאס ווארימקייט און די ליעבע, וואס פליסט פון איהר צו זיי. די קינדער האבען זיך בעהאפטען אין איהר, ווי צו א עלטערע שוועסטער, און זי האט זיי אין דער־פריה אלע, וואס האבען זיך געפונען אין דעם געפענגעניס פון האטעל „ווארשוי“, צוזאמענגענומען, ארויסגעפיהרט זיי אויפ׳ן הויף, געוואשען זיי ביים ברונען און געשפיעלט זיך מיט זיי אין דעם זונען־שיין, וואס איז אויך דא צו די אונגליקליכסטע פון די אונגליקליכע אהער געדרונגען דורך די הויכע רויטע מויערען און האט בעגאסען מיט ליכט און ווארימקייט די ארימסטע פון די ארימע — די קליינע אידישע עמיגראנטען־קינדער, וואס זיינען אנטלאפען פון פאגראם און געהען אין דער וועלט זוכען זיך א היים.

מיט פרייד האט מישא צוגעקוקט, ווי ראחעל האט זיך געפונען איהר גליק צווישען די קליינע קינדער, אז זייער גורל איז אויך איהר גורל און זי פיהלט זיך א שוועסטער פון זיי. ער האט געזעהן, ווי

ראחעל, ארומגערינגעלט מיט א מענגע קליינע קינדער, נעהמט זיי און ביי די הענד און לויפט מיט זיי אין הויף ארום, און פון דארט, פון די קליינע, ערשראקענע קינדער דערהערט זיך א פרייד, א לאכען, וואס האט אזוי פרעמד אבגעקלונגען אין דעם שרעקליכען האטעל „ווארשוי“, ווי טענער פון מוזיק אין א טורמע־הויז. און מישא'ן האט זיך גע־דאכט, אז דאס קליינע קינדער־לאכען היילט ראחעל'ס נשמה און זי ווערט געזינטער, וואס א טאג זי איז מעהר מיט די קינדער.

קאפיטעל 39.

דאס קראנקע קינד.

פון די קינדער איז געווען איינס, וועלכעס האט ראחעל'ן מעהר צוגעצויגען, ווי אנדערע. עס איז געווען א זיעבען־יעהריג מיידעל, א קראנקס, וואס איז מיט דער מוטער ארויסגעפאהרען צו זייער פאטער קיין אמעריקא. די מוטער האט עס אבער פערלארען אויפ'ן וועג. פערהאלטען ביי דעם גרענעץ עפּעס איבער א קראנקהייט, וואס מען וואלט צוליעב דעם איהר נישט אריינגעלאזען אין אמעריקא, איז די מוטער איבערגעבליבען אין איינעם פון די האספּיטאלס פון א אידישער חברה. דאס קינד אבער האט א אידישע משפּחה, וואס איז געווען פון דער זעלבער שטאדט, מיטגענומען. געזאגט, אז עס איז זייער קינד, אום זיי זאלען עס איהר פאטער אבגעבען אין ניו יארק. זעהר שווער איז געווען אוועקנעהמען דאס קינד פון דער מוטער. און די מוטער האט עס אליין געלערענט ווי אזוי עס זאל פערלייקענען זיינע עלטערען, אז מען וועט עס פרעגען ווי עס הייסט, און אנרופען עלטערען די, וועלכע האבען עס מיטגענומען. דאס קינד איז געווען נאך אזוי קליין, אז עס האט ניט פערשטאנען, וואס דא האט פּאסירט, און צו וואס מען טהוט דאס אלעס. האט עס זיך געוועהרט און נישט געוואלט מיטפאהרען מיט די פרעמדע עלטערען. מען האט דאס קינד מיט געוואלד פון דער מוטער אוועקגענומען און געהאלטען עס אין מורא ביז עס האט זיך צוגעוואהנט צו די פרעמדע עלטערען. דאס

קינד איז געזעסען נידערגעשלאָגען, איינס אליין אין דעם גרויסען ציי־מער אין האָטעל „ווארשוי״, אויף די פעקלעך און האָט ניט געוואָלט ארויסגעהן צו די אנדערע קינדער. ראחעל האָט בעמערקט דאָס קינד זיטצענדיג אין אַ ווינקעל ווי אַן ערוואקסענע, איינגעבויגען דאָס קעפּעל אויף איהרע דינע שוואכע הענטלאך, און די קינדערשע אויגלאך האָבען דורך די פּאָר טעג, וואָס זי איז דאָ געזעסען מיט די „פרעמדע עלטערן״ געקריגען אזא אויסדרוק, אזא גלאַנץ, ווי אַ שטומער הונד וואָס קען נישט רעדען, נור פערגלייסט די אויגען און זאָגט אלעס ארוים מיט׳ן בליק.

— וואָס איז, דאָס קינד איז קראנק? — פרעגט ראחעל די אידענע, וועלכע איז געזעסען דערביי.

— וואָס, קראנק? — דערשרעקט זיך די אידענע פאר דעם וואָרט, וואָס שמעקט מיט צוריקשיקען — דאָס קינד איז געזונד. גערה דיך, רחל׳ע, געה דיך שפּיעלען מיט די אנדערע קינדער.

ראחעל האָט געפּרואווט אָננעהמען ביי דער האַנד, דאָס קינד האָט געוואָרפען דערויף אַ קראנקען דערשראָקענעם בליק און צוריק בעהאַלטען זיך אונטער די קעסטלאך.

— וואָס איז דעם קינד? — פרעגט ראחעל.

— וועה איז נאָך מיר — ברעכט די אידענע זיך די הענד — אפשר איז טאַקע דאָס קינד קראנק, האָב איך מיר אליין זיך אָנגעמאַכט אַ צרה. זעה, שמעון — רופט זי צום מאַן — וואָס האָסטו געטהאָן? נאָ, זעה, דאָס קינד איז קראנק, מען וועט דאָך אונז איבער איהר אין אַמעריקא נישט ארייגלאָזען. איך האָב דיר באלד געזאָגט, לאָז מיך צורוה מיט פרעמדע קינדער, איך האָב גענוג מיינע. נאָ, זעה, וואָס וועסטו איצט טהאָן?

דערהערט אין האָטעל „ווארשוי״ דאָס וואָרט קראנק, איז אַ שרעק אריבער איבער׳ן גאַנצען האָטעל, ווי דער מלאך־המות וואָלט אָנגעקלאַפּט מיט די פליגלען. — „ווער איז קראנק?״ „וואָס איז קראנק?״ — האָט איינער דעם צווייטען מיט דערשראָקענע אויגען און מיט בלייכע געזיכטער געפרעגט. יעדער האָט אָנגעהויבען צוזאמענצורופען, צונויפצוזאמלען זיינע אייגענע קינדער און בעהאַלטען זיי, ווי די היהנער בעהאַלטען די היהנדעלעך אונטער זיך. „אוי, וועה! וועמען האָט דאָס אונגליק געטראָפען? אַ, וואָס איז געשעהן?״ — האָט

איינער דעם צווייטען גע'סוד'עט אין אויער אריין, און בעהאלטען זיך אין די ווינקלאך, אבי נור ווייטער זיין פון דעם, וואס איז קראנק.

— וואס קראנק, ווער איז קראנק? — האט שמעון, דער אידענעס מאן, אויסגערופען, וועלכער איז דערווייל געקומען צולויפען און גע־כאפט דאס קינד אויף די הענד. — ווער האט אויפ'ן קינד דאס אויס־געטראכט? וואס ווילען די „דייטשען" פון מיר? — רופט ער אויס מיט א געבייזער אויף ראחעל און מישא'ן — וואס פאר א נייע קאנטראלצשיקעס זיינען אויף מיין קאפ אויפגעשטאנען? דאס קינד איז געזונד, דאס קינד לאכט, שמייכעלט. רחל'ע, רחל'ע, ווילסט פאהרען קיין אמעריקא? — רופט ער צום קינד — און שטעקט איהר די בארד אין פנים'על אריין, און קיצעלט איהר אונטער די ארימלעך, אז עס זאל לאכען. „נא, דאס קינד שמייכעלט — רופט אויס דער איד מיט צופרידענהייט. — וואס ווילען זיי פון דאס קינד האבען?"

אז ראחעל און מישא האבען דערזעהן די שרעק, וואס זיי האבען אנגעווארפען מיט זייער ווארט „קראנק" אויף די איינוואהנער פון „האטעל ווארשוי", האבען זיי מורא געקריגען, אז זיי זאלען ניט ארויס־רופען ביי די איינוואהנער א פערקעהרטע מיינונג, און אז אנדער איינדרוק וועלכען זיי האבען זיך געוואונשען. ראחעל האט זיך צוריקגעכאפט און אויסגערופען: „ווער זאגט, אז דאס קינד איז קראנק? דאס קינד איז געזונד, גאר געזונד, קום רחל'ע, קום שפיעלען מיט די קינדער" — און האט פון דעם אידענ'ס האנד ארויסגענומען דאס קינד און געפיהרט עס אין הויף אריין צו די אנדערע קינדער, און דער עולם האט זיך בערוהיגט.

ראחעל האט אבער באלד בעמערקט, אז דאס קינד איז ווירקליך קראנק. די בעקלאך האבען געגליהט ווי פייער, און די אויגען האט עס געהאט קראנקע. געליגט דאס קעפעלע אויף א זייט און געבעטען זיך מיט די קראנקע אויגען רוה. ראחעל האט רחמנות געקריגען אויפ'ן קינד. זי האט נישט געוואוסט, וואס צו טהאן. האט גערופען מישא'ן אן א זייט און געזאגט צו איהם מיט טרעהרען אין די אויגען:

— דאס קינד איז קראנק, עס איז מיר א רחמנות צו צוקוקען, איך וויים נישט וואס צו טהאן?

זיי האבען איין געהיים געמאסטען די היטץ און דערזעהן, אז דאס

קינד האט הויכע ווארימקייט, זיי האבען בעשטימט דאס צו זאגען דעם אידען.

— איהר קענט נישט פאהרען, דאס קינד איז קראנק — זאגט מישא צו דעם אידען.

— וואס רעדט ער, וואס וויל ער פון מיר האבען? — בעט זיך דער איד ווי ביי א גזלן — עס איז נישט מיין קינד. איך האב רחמנות געהאט אויף א פרעמדע אידענע און איבערגענומען איהר קינד. איצט וועל איך דא מוזען בלייבען צוליעב דער מיידעלע. איך וועל עס צו־ריקשיקען צו דער מוטער, וואס ווילען זיי פון מיר?

דערהערט ווידער אין „האטעל ווארשוי" דאס ווארט: „דאס קינד איז קראנק", איז א גרויסער רעש געווארען. איינינע האבען גע־שריען, אז מען זאל זאגען דעם פערוואלטער דערפון. אנדערע האבען זיך געבעטען: „אידען, האט רחמנות אויף זיך, זאגט נישט דעם פער־וואלטער, מען וועט אונז דא אלעמען אבהאלטען צוויי־דריי וואכען צייט, דערוויל געהט די שיף אוועק, מען וועט אונזערע קינדער אין האספיטאל נעהמען, פון אמעריקא צוריקשיקען". יעדער איינער האט זיך ווידער צוזאמענגענומען זיינע קינדער, געקוקט זיי מיט שרעק אין די אויגעלאך אריין און מיט שרעק זיך בעהאלטען. און דער איד האט געשריען און די אידענע האט געוויינט: „איך וועל דאס קינד איבער־לאזען, לאז זיין וואס עס וויל. פאר א פרעמד קינד וויל איך נישט ליידען, מעהר פעהלט אונז נישט מען זאל אונז אין אמעריקא נישט אריינלאזען."

אין מיטען דעם רעש איז געזעסען דאס זיעבען־יעהריג מיידעל, דעם קאפ אנגעלעהנט אויף א זייט און געקוקט שוואך מיט די אויגען, אזוי ווי זי וואלט געוואוסט, וועגען וואס דא געהט אן און עס איז איהר שוין אלץ איינס געווען.

דערוויל איז אריינגעקומען דער גאליציאנער אידעל, מיט די ציטערנדע פאות. דער עולם איז אין איין מינוט שטיל געווארען און איז פערנומען געווען אין שמועס און געלעכטער און פאקען זיך, אזוי ווי עס וואלט גארניט געווען. נור אין דער שטיל האט איינער צום צווייטען געוואונקען און געמאכט מיט די הענד, צייכען זיך געגעבען, אז מען זאל פערשווייגען. דער גאליציאנער אידעל האט אנגעהויבען עפעס צו דערשמעקען, אז דא האט עפעס פאסירט. ער האט זיך אנ־

געהויבען ארומצוקוקען, נאכצושפירען און געוואָרפען אויגען מיט חשד אויף איטליכען בעזונדער. אָבער ער האָט גאָרנישט געקענט דערגעהן. דער גאַליציאַנער איז ארום שאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ. און דער איד, וואָס האָט געפיהרט דאָס קינד, האָט בעשטימט, אז ער זאָל זיך מאָרגען, ווען מען וועט געהן צום שיף, ארויס'גנב'ענען זיך פון קינד. דאָס קינד איבערלאָזען אין „האָטעל וואַרשוי" און אליין, מיט זייניגע, ארויף אויף דער שיף.

ער האָט זיך וועגען דעם געס'וד'עט מיט זיין ווייב. און צו די אנדערע אידען האָט ער אזוי געזאָגט מיט אַ רחמנות־פּנים:

— וואָס זאָל איך טהאָן? איך האָב געוואָלט אַ אידען אַ טובה טהאָן. די מוטער ליגט קראַנק אין האָספּיטאָל, דאָס קינד האָבען זיי נישט געוואָלט אָננעהמען. עס איז געזונד, זאָגען זיי. עס האָט נישט ביי וועמען צו זיין. פון איין שטאָדט זיינען מיר, האָב איך עס געוואָלט דעם פאָטער מיטברענגען. און אז עס האָט זיך אזוי גע־מאַכט, בין איך נישט שולדיג. אונגליקליך ווערען איבער אַ פרעמדר קינד וויל איך נישט. איך האָב אליין קליינע קינדער, זיי קענען נאָך אויך, גאָט בעהיט, קראַנק ווערען.

די אידען און די ווייבער האָבען געקוקט אויפ'ן קראַנקען קינד און געשאָקעלט מיט די קעפּ. זיי האָבען רחמנות געהאַט דערויף — אודאי האָבען זיי עס געוואָלט העלפען, נור זיי זיינען אזוי אָנגע־שראָקען און נידערגעשלאָגען געווען, אז זיי האָבען פערשטיקט דאָס רחמנות אין זיך.

אויף דער נאַכט, אז עס איז געקומען צום לעגען שלאָפען, די לעצטע נאַכט איידער די שיף געהט אָב, האָט די פרעמדע אידענע געבעט דאָס קראַנקע קינד בעזונדער, האָט דערביי איהר קעסטעל מיט די זאַכען און איהר קישעלע, וואָס זי האָט מיטגענומען פון איהר מוטער, אונטערגעלעגט. איהרע אייגענע קינדער האָט זי ארום זיך צוזאַמענגענומען און בעהיט זיי, אז זיי זאָלען זיך נישט חלילה צו־ריהרען צום קראַנקען קינד און זיך נישט אנשטעקען. אויך אַלע איבריגע עמיגראַנטען האָבען זיך אָבגערוקט פון דעם קראַנקען קינד. יעדע משפחה איז געלעגען ארום איהרע קעסטלאַך און פעקלאַך און פערבראַכט די לעצטע נאַכט אין „האָטעל וואַרשוי". אין אַ ווינקעלע, אליין, איז געלעגען דאָס קראַנקע קינד, ווי אַ מצורע און עס האָט

אריינגעקרעכצט אין איהר קישעלע אריין. ראחעל האט עס נישט געקענט פערטראגען. זי האט איין מינוט נישט איבערגעקלערט; אז זי האט דערזעהן דאס קראנקע קינד, ווי עס ליגט אליין, אבגעווארפען פון אלע, האט זי זיך אן עפעס דערמאהנט. עס האט זיך איהר גערואכט, אז זי האט ערגעץ־וואו דאס קינד געזעהן און דאס קינד איז איהר'ס זעהר א נאהנטע. עס איז איהר קינד, און זי איז מחויב זיך דערמיט אבצוגעבען. זי איז צוגעגאנגען צום קינד און האט זיך דערנעבען געלעגט, זי האט עס ארומגענומען. רחל'ע האט זי צום ערשט אנגעקוקט מיט איהרע שוואכע אויגען, ווי עס וואלט זי עפעס געוועןן געפרעגט. באלד האט דאס עפעס דערפיהלט און האט שוואך איבערגעגעבען מיט צוטרויען איהר קעפעל אויף ראחעל'ס ברוסטען.

ראחעל האט עס צוגענומען און זי האט אין איהרע הענד דער־פיהלט, ווי זי האלט עפעס וואס איהר'ס און עס געהערט צו איהר.

און אז די ווייבער האבען עס דערזעהן, האבען זיי אויסגערופען מיט שרעק:

— געדענקט אין גאט, וואס טהוט איהר? דאס קינד איז קראנק. איהר וועט זיך דאך נאך אנשטעקען און מוזען איבערבלייבען.

— עס איז מיין קינד — האט ראחעל אבגעענטפערט.

און צומארגענס זיינען זיי טאקע נישט אבגעפאהרען מיט די אנדערע פאסאזשירען. זיי האבען גענומען פון דעם אידען דעם אדרעס פון דעם קינד'ס פאטער אין ניו יארק און זיינען איבערגעבלי־בען דערמיט אין „האטעל ווארשוי".

דער דאקטאר האט עס אונטערזוכט. עס האט זיך ארויסגע־שטעלט, אז דאס קינד איז קראנק אויף טיפוס, און ראחעל האט עס אבגענעבען ווי עס איז איהר אייגענס, און איז איבערגעבליבען דערמיט אין האספיטאל, ווארטענדיג ביז עס וועט געזונד ווערען, אז זיי זאלען עס מיטנעהמען קיין ניו יארק צום פאטער.

קאפיטעל 40.

מישא האט נישט געוואוסט די גאנצע צייט פון ראחעל'ן, מען האט איהם נישט צוגעלאזט צו איהר. און ער האט זיך ארומגעדרעהט ארום דעם האספיטאל, כאפען דארט א ווארט וועגען קינד, וועגען ראחעל'ן. ווארים אויך ער האט געהאט דאס זעלבע געפיהל ווי ראחעל: דאס, וואס דאס קינד איז איבערגעגעבען געווארען צו זיי אין די הענד, איז נישט קיין איינפאכער צופאל, נור עפעס על פי כיון האט מען זיי אנפערטרויט א קינד פון פאלק. און דאס קינד איז א סימבאל פון אלע אידישע קינדער. ער האט זיך דאך סוף־כל־סוף בערוהיגט. געזעהן, אז ער קען דא גארנישט מאכען און איז אוועק צוריק צו די אנדערע עמיגראנטען אין האטעל „ווארשוי". איברינגענס האט ער שוין דארט געהאט געפונען א חבר. דאס איז געווען דער אלטער איד ר' שלמה חיים, פון סלוצק, וואס האלט זיך אייף אין האטעל „ווארשוי" שוין צייט וואכען און פיהלט זיך שוין דארט א גאנץ היימישער. ער ווארט אויף די פאפירען פון דער היים, געשטארבען איז ביי דעם אידען דאס ווייב, די קינדער זיינען אלע אויסגעוואנדערט נאך אמע־ריקא, „איבערגעלאזען ווי א שטיין אליין. די גאנצע שטאדט אויס־געוואנדערט, ווי נור א יונג בוימעלע אנטלויפט עס. — וואס וועל איך אליין איבערבלייבען אין א גוי'אישע שטאדט, ליגען אויף א בית־עולם, קיינער וועט קיין קדיש ניט זאגען, קיינער וועט אויף קבר־אבות נישט קומען. אז די אלטע אידען, די בעקאנטע, חברים, פריינד שטארבען אויס, דאס יונגוואראג אנטלויפט — וויל איך אריבערפאהרען קיין אמעריקא, זעהן וואס איז דאס דער נייער גלות בבל, וואס אידען האבען זיך אויסגעקליבען. וואס ווערט דאס אויס זיי, אוים דעם נייעם דור וואס מיר פערטרויען אז דאס אמעריקא, ווי האלט דאס דארט מיט'ן אידישקייט און וואס מאכען מיינע בנים דארט." אנגעקומען אין האטעל „ווארשוי" האט מען דעם אידען פערהאלטען. אז אדרעס האט ער אפילו צו זיינע קינדער יא געהאט, נור קיינער קען זי נישט איבערלעזען.

„ביי אונז אין שטעדטעל קען זי נור איבערלעזען איינער, דוד'ל שרייבער, אז ער שרייבט אז א בריעף אויף אט דעם אדרעס דא, וועט

ער ניט אין די ימים פערפאלען ווערען. ער קומט אן — און דא קענען זיי ניט איבערלעזען. קיינער נישט, אפילו די בעסטע שרייבערס. דארף מען דאך האבען דוד'ל שרייבער, — האט מען צו איהם א בריעף געשריבען, אז ער זאל אנשרייבען דעם אדרעס אזוי, אז מען זאל איהם קענען איבערלעזען. און צו די קינדער אין אמעריקא אויף א פּראוו אויב דער בריעף וועט אנקומען — און דערווייל האלט מען מיך דא אב".

דער איד איז געפאהרען מיט א בעקאנטע משפחה פון סלוצק. די משפחה האט מען דורכגעלאזט, דעם איד האט מען איינגעהאלטען, געוואלט איהם צוריקשיקען אין דער שטעדטעל, וואס זיינען אויסגע־רונגען פון איהם די איינוואהנער. אבער דער איד האט זיך גארנישט געמאכט דערויס. „וואס, זיי סטראשען מיך צוריקשיקען? און איז דען דארט ביי אונז אין שטעדטעל גאט נישטא? דאך גאט איז אור־מעטום = אפילו אין „האטעל ווארשוי", אפילו אין די שטאדט דא. ביי די דייטשען איז אויך גאט דא. און אז קוים געפינט זיך נור גאט, האב איך שוין קיין מורא נישט." זאגט דער אלטער איד. „אט דאס איז מיין רפואה" ווייזט ער אויף'ן קליינעם תהילים'ל, „דאס איז מיין רעצעפּט, איך האב נור מורא פאר אן ארט וואו דארט גע־פינט זיך גאט נישט. נור קוים איז נור א שטיקעל הימעל דא איבער'ן קאפּ, געפינט זיך גאט = האב איך שוין פאר קיינעם קיין מורא נישט, קען מיר שוין קיינער קיין שלעכטס נישט טהאן, אהן זיין רצון."

אט דער איד, וואס האט זיך מיט גארנישט אויסגעצייכענט פון הונדערטער, טויזענדער אנדערע אידען, איז איהם געווען א לעבעדיג וואונדער פון אידישען פאלק. וואס איז דער כח אין וועלכען זיי גלויבען און וואס זיינען זיי דאס אזוי זיכער? ווער האט זיי גע־געבען די זיכערהייט? און וואס איז דער בעוויז? זיי בעדארפען נישט קיין נס. דאס לעבען איז פאר זיי דאס דער גרעסטער נס און מיט דעם גלויבען געהען זיי איבער דער וועלט.

דאס האטעל „ווארשוי" האט זיך יעדע וואך אויסגעליידיגט און יעדע וואך איז עס פול געווארען. יעדע באהן האט נייע עמיגראנטען געבראכט, פון אלע עקען רוסלאנד, גאליציען, רומעניען און אנדערע געגנדען און זיינען זיך אין איין פּונקט צוזאמענגעקומען, אין „האטעל ווארשוי". דא האט זיך איין איד מיט'ן צווייטען ערקענט, ברודער־

שאפט און פריינדשאפט געשלאָסען. די צרות האָבען זיי צוזאמענגעשמידט מיט איין פעסטען קייט און עס איז נישט מעהר געווען בעזונדערע מענשען, בעזונדערע משפחות וואס האָבען זיך ביז יעצט נישט געקענט. נייז, — עס האָט זיך געדאכט, אז איין איד מיט'ן צווייטען איז משפחה, אז זיי האָבען זיך שוין ערגעץ וואו אמאָל געזעהן, געלעבט צוזאמען און דאָ האָבען זיי זיך נאָכאמאָל צוזאמענגעטראָפען און מען בעגעגענט זיך ווי אלטע גוטע בעקאַנטע. אזוי האָבען זיי זיך אינאיינעם געהאלטען. עצות זיך געגעבען, גע'סוד'עט זיך, אָבגענארט צוזאמען דעם בעל־הבית און אינאיינעם פלענער געמאכט אויף דער צוקונפט.

זיי האָבען זיך נישט געשראָקען פאר דעם ווייטען לאַנד אין וועלכען זיי געהען, אמעריקא — עס איז דאָך שוין אזוי נאָהנט, ווי עס וואָלט זייער ריכטיגע היימאַטה געווען, האָט דאָך יעדער דאָרט זיין ברודער, זיין משפחה, זיין פריינד, מיר פאָהרען דאָך קיין „אמעריקא"!

און אין דעם האפען זיינען געלעגען די גרויסע שיפען און אין די בייכער פון די שיפען זיינען יעדע וואָך איינגעשלונגען געוואָרען די איינוואָהנער פון „האָטעל ווארשוי". עס איז עפּעס געווען ווי א שיפען־שפּייז, וואָס מען זאמעלט אָן אין „האָטעל ווארשוי" פאר די גרויסע שיפען־חיות, געלאָפּען פון מענשען־הענד, וואָס שרעקען מיט זייער ווילד פייפען.

ביי די האפענס וואו זיין נאציאָן שיפּט זיך איבער פון איין מדינה אין דער צווייטער, דאָ אין דעם „האָטעל ווארשוי" — אינ'ם שפייכלער פאר'ן אידישען פאָלק — האָט ער דערזעהן דאָס וואונדער. עס וואנדערט זיין פאָלק און צופיהרט די גרענעצען פון איין מדינה אין דער צווייטער, עס גיט זיך די הענד איבער די קעפּ פון די פעלקער, וועלכע האָבען זיך אָבגעגרענצט אין זייערע פיער אייגען ערד, און עס בעשאפט איין נאציאָן איבער דער גאנצער וועלט, עס בינדט זיך צוזאמען, עס בעשאפט איין וועלט, ווי איין הימעל איז איבער זיי, איין ערד פאר דער חיה וואס הייסט מענש.

איהם האָט זיך געדאכט, אז ער הערט היגטער זיך דעם סלוצקער איד:

„וויז מיר א שטיקעל ערד וואס האָט נישט קיין הימעל איבער זיך, איז קוים האָט עס א הימעל איז דאָ גאָט, און אז גאָט איז דאָ,

וואס איז מורא צו האבען? זיי וועלען אריבערקומען קיין אמעריקא, זיי וועלען איהם שוין געפינען דארט. זיי וועלען פאהרען איבער'ן ים, ער איז איבער זיי. אפילו דא, אין די דייטשע שטעדט, וואס עס דאכט זיך, אז עס איז שוין גארנישט דא, נור דער דייטש מיט זיין חכמה, אפילו דא, אין „האטעל ווארשוי" — געפינט זיך גאט אויך. און, גלויב מיר, אז אפילו דארט, דריבען פון וואנען מיר לויפען, געפינט זיך אויך גאט און, אז גאט איז ווידער דארט — וואס לויפען מיר? און וואס האב איך מורא, אז זיי וועלען מיך צוריקשיקען, אז קוים געפינט זיך נור דארט גאט, האב איך שוין קיין מורא:"

קאפיטעל 41.

אין א פאר טעג ארום איז ראחעל צוריקגעקומען צו מישא'ן. מען האט זי נישט דערקענט. זי איז געווען געענדערט. א צופלאמט געזיכט, די אויגען האבען זיך בעהאלטען טיעף אריין אין די אויגענועקלאך, וואס זי האט געהאט אונטער די ברעמען און דער ווייסעפעל האט פון דארט ארויסגעקוקט מיט בענקשאפט. זי האט זיך געוואקעלט אויף די פיס און שמייכלענדיג האט זי זיך אוועקגעזעצט אויף דעם ערשטען בעסטען ארט וואס איז געווען צו זיצען. נור זי האט נישט געמאכט קיין איינדרוק פון א קראנקע. זי איז עפעס זעהר לייכט און גרינג געווארען און עס האט זיך געדאכט, אז איהרע טריט ריהרען נישט אן דעם דיל. נור זי שוועבט און איהר פנים האט א גאנץ, גאנץ אנדערן איינדרוק געקריגען, עפעס א אונפערשטענדליך אידעלקייט איז געווען דערויף אויסגעגאסען און אן אונפערשטענדליך גוטסקייט.

מען האט זי בעדארפט באלד לייגען אין בעט אריין. מען האט געזעהן, אז זי איז קראנק. עס איז געווען די העכסטע צייט אין האספיטאל אריין זי צו נעהמען, האט מישא נישט געוואלט. ער האט מורא געהאט מען וועט איהם מעהר נישט צולאזען צו איהר. אין „האטעל ווארשוי" האבען זיי נישט געקענט בלייבען, עס איז געווען געפעהרליך פאר די איבריגע עמיגראנטען. מישא האט זיך דאך ארויסגע-

צוויגען פון „האָטעל וואַרשוי“, געדונגען אַ שטוב הינטער דער שטאָדט, ביי אַ דייטשקע, און אַהין האָט ער געבראַכט ראַחעל. ראַחעל האָט אָבער נישט געוואָלט געהן אין בעט אריין. זי האָט געשמייכעלט צו מישע׳ן, אין איהרע אויגען איז געלעגען אַ פערפיהרערישער רייץ, ווי דאַמאָלס, ווען ער האָט זי געזעהן באַלד נאָך דעם אומגליק וואָס האָט זיך מיט איהר געטראָפען. זי האָט ארומגענומען מישע׳ס קאָפּ מיט ביידע הענד און געקוקט איהם גלייך אין די אויגען אריין און געזאָגט מיט אַ שמייכעל:

— מישע, מישע, איך בין דאָך גאר ניט קראַנק, פערקעהרט, מישע, איך בין געזונד; איך הויב דאָך ערשט אָן געזונד צו ווערען, מיר האָבען דאָך געפונען אונזער ציעל, אונזער וועג. דו געדענקסט, מישע, וואָס דו האָסט מיר צוגעזאָגט, וואָס מיר ביידע האָבען זיך צוגעזאָגט דאַמאָלס, אין דער נאַכט אין דעם דייטשען שטעדטעל... דו געדענקסט, מישע? היינט ווייסען מיר שוין וואָס מיר האָבען צו טהאָן, וואו עס ליגט דער וועג — ער איז דאָך אַזוי נאָהענט געווען, אַזוי נאָהענט... מישע, מישע, זיי גליקליך.

אַ פלאַם פייער האָט אָנגעצונדען מישע׳ן, ער האָט זיך אַליין נישט געגלויבט, צייט דאַמאָלס האָבען זיי מיט איין וואָרט, מיט איין מינע נישט דערמאָהנט די סצענע וואָס איז געווען צווישען זיי. ער האָט איהר געקוקט אין די אויגען אריין, ער האָט געזעהן, אַז זי רעדט פון וואָרימקייט. איהרע אויגען זיינען בעגאָסען מיט בלוט און איהר געזיכט פלאַמט. אָבער דאָס געזיכט און די מינע זיינען געווען אַזוי נאָרמאַל, איהר האַלטען זיך איז געווען אַזוי נאַטירליך, אַז עס האָט זיך געדאַכט, אַז יעצט, יעצט איז זי געזונד — און ביז איצט איז זי קראַנק געווען. זי איז דאָך געווען די זעלבע ראַחעל, דר. לייזעראָוויטש׳ס טאָכטער, נאָך פון דאַמאָלט אָן ווען ער איז אריינגעקומען צו איהר ברודער דוד, אַזוי האָט זי אויסגעזעהן ערשט ווי דאַמאָלס, ווען דער פאָטער האָט איהר די צעפּ געוואַשען און זי איז געזעסען אין אַ ווינקעל. נאָר איצט איז זי נאָך איינגער, נאָך קינדישער געווען און אַזוי לייכט — אַז אַט דאַכט זיך כאַפּט זי זיך אויף און פליהט ארויס דורכ׳ן פענ־סטער.

— מיין מאַן, ביזט דאָך מיין מאַן — האָט זי געלאַכט צו מישאַ׳ן.

— וואָס איז אַ מאַן? — מישע קום דאָך אַהער. קום זעץ דיך נעבען

מיר אוועק אויפ'ן בעט, — האט זי געצויגען מישע'ן צו זיך — צום בעט — אזוי, מישע, פארוואס ביזטו טרויעריג? פאר וואס? ווייל דער אלטער איד האט דאס קינד צוגענומען. — ער האט עס איינגעוויקעלט אין א טלית און איך האב עס אזוי לאנג געהאלטען, אזוי לאנג, ביז דער אלטער איד איז געקומען.

— אבער דו ביזט דאך קראנק, ראחעל? בערוהיג דיך, געדענק און גאט — נעהם דעם רעצעפט, וואס דער דאקטאר האט פערשריבען.

— ווער איז קראנק, מישע? איך בין געזונד, דער דאקטאר איז קראנק, זיי אלע זיינען קראנק. איך בין געזונד, איך בין גליקליך. גליקליך, מישע. וואס וויינסטו, מישע? פארוואס ביזטו טרויעריג? איצט, ווען מיר וועלען שויןביידע צוזאמען זיין, תמיד צוזאמען זיין,— אין איינעם ארבייטען, יעצט, ווען מיר האבען שוין ביידע געפונען דעם וועג וואס וועט אונז אויף אייביג צוזאמענבינדען, וויינסטו, מישע?— אהא, איך וויים וואס דו וויינסט, דו בענקסט, מישע׳. יא? — קוקט זי איהם גלייך אין די אויגען אריין מיט א קינדישע מינע.—זאג, דו בענקסט נאך מערי'ן? מערי וועט מיט אונז אויך זיין, מישע.

— אבער געדענק אן וואס רעדסטו? וואס רעדסטו, ראחעל?

— ניין, מישע, שעם דיך ניט, זאג מיר. איך האב אויך ליעב מערי'ן און דו האסט זי ליעב, איך האב שוין לענגסט געקלעהרט דערפון. עס איז א רחמנות אויף איהר. וואו וואלגערט זי זיך נעבעך אליין ארום אויף דער וועלט מיט ווילד פרעמדע מענשען, און מיר האבען דאך דא אזא אוצר געפונען, אזא גליק, מיר דארפען איהר אויך געבען פון אונזער גליק. זי איז אזוי פערלאזט... זאגט זי מיט אזא רוהיגע, בעדרויערענדע מינע, אז מישע איז געקומען צו דער איבערצייגונג, אז זי רעדט נישט פון ווארימקייט, נור נאך א טיעפער איבערלעגונג. דאס זיינען לאנג נאכגעקלעהרטע געדאנקען, וואס זי האט א לאנגע צייט געווארימט אין זיך.

— אבער פון וואס פאר א גליק רעדסטו, פון וואס פאר אן אוצר? — פרעגט מישע.

— דו ווייסט נישט וואס פאר א גליק? האב איך דיר נאך ביז איצט נישט דערצעהלט? — לאכט ראחעל גליקליך. — פון קליינע אידישע קינדער, שרייט אויס ראחעל מיט פרייד, — פון קליינע אידישע קינדער, וואס מיר וועלען צונויפקלייבען, ווי פייגעלאך אין פעלד.

קליינע אידישע קינדער, וואס די מאמעס האבען זיי פערלאזט און מיר וועלען זיי ערציהען. מיר וועלען צוריקפאהרען אין אונזער שטעדטעל, מישע, דארט, אין ראוו, וואו דער טאטע וואהנט. און מיר וועלען צוזאמענגנעהמען די קליינע אידישע קינדער פון ראוו און מיר וועלען זיי פיהרען יעדען טאג אין וואלד אריין און טאנצען מיט זיי צווישען די גרינע ביימעלאך. מיר וועלען זיי ליעדער זינגען און איי־בער די פעלדער געהן. די גוים וועלען זעהן אזוי פיעל קליינע אידישע קינדערלאך געהען אין ציצה־כנפות'לאך אנגעטהאן און מיט גריניקע צווייגעלאך אין די הענד איבער די גרינע פעלדער אין וואלד אריין — וועלען זיי לאכען אויס אונז — און מיר וועלען זיך פרעהען... מיר וועלען זיך א הייזעל בויען הינטער'ן וואלד ביים עק פון ראוו. דאר־טען וועלען די קליינע אידישע קינדערלאך ארונטערקומען אונטער אונזער פענסטער און אריינקלאפען אין די שויבען אריין. וועלען מיר זיי אין שטיבעל צו אונז אריינגעהמען, דו וועסט מיט זיי לער־נען און איך וועל זיי העמדעלאך נעהען, העמדעלאך וואשען, פיאות'־לאך לאקען און מעשה'לאך דערצעהלען.

א מינוט האט זי געשוויגען, דאן האט זי געזאגט ווי אויס א חלום:

— נישט אנדערש צו זיין, נישט בעסער, נישט ערגער, נור אזוי ווי זיי זיינען, אזוי זאלען זיי בלייבען, מיט צושראקענע אויגעלאך, מיט די קינדישע פנימ'לעך און מיט די גרויסע טלית־קטנ'לעך. — דערנאך וועט מען זיך אין צווייען נעהמען. צוויי אין צווייען און מיר וועלען, א גאנצע לאנגע רייהע אידישע קינדערלעך, געהן אין גרינעם פעלד אריין, קווייטעלאך קלייבען, גאלד אויגעלאך און בלאהע ליכטלעך קלייבען. איך וועל זיי ווייזען ווי די פייגעל בויען זיך נעסטען אין די צווייגען, ווי די מוראווקעס שלעפען זיך די בעלקענס מיט די קלעצער צונויף זייערע אונטער־ערדישע הייזלאך צו בויען. און מיר וועלען זיך פרעהען מיט זיי, און מיר וועלען אינאיינעם צום וואסערעל געהן — באדען זיך מיט זיי, אין וואסער פאטשען, און ליעב האבען די קליינע אידישע קינדער.

מישע האט זי אנגעקוקט. ער איז געקומען צו דער איבערצייגונג אז זי רעדט פון קלאהרען זינען, אז זי האט דאס אלעס טיעף דורכ־געקלעהרט, און ער איז נייגעריג וואס האט זיי געבראכט צו די זעלבע געדאנקען וואס איהם:

— אבער, ראחעל, ווען האסטו דאס אלעס אזוי דורכגעקלעהרט?

— זעהסטו, מישע, — ציהט זי איהם שטארקער צו זיך, — דארט אין שפיטאל, ווען איך בין געלעגען מיט דער קליינער מיידעלע, וואס מיר ווייסען דאך ס'מאל נישט ווי זי הייסט, מיט דער מיידעלע וואס מיר האבען דא געפונען און איך האב עם דעם אלטען אידען איבער־געגעבען, — איז מיר געקומען דאס אויפ'ן זינען. איך האב געקלעהרט פארוואס מיר לויפען ארום איבער דער וועלט. פארוואס מיר זיינען אין פאלעסטינא געפאהרען — און דארטען אין דערהיים ווארטען דאך אויף אונז די קליינע קינדערלאך. מיר אלע זיינען זיך צולאפען איבער דער וועלט עפעס זוכען און די קליינע קינדערלאך האבען מיר אויף קיינעם נישט איבערגעלאזט. ווייסטו, וואס מיר דאכט זיך, מישע? מיר דאכט זיך, אז מיר אנטלויפען דאס פון אונז אליין. מיר האבען זיך פיינד, פיינד אידען, פיינד אידישע קינדער, פיינד אונזער לעבען— דורך דעם לויפען מיר אוועק פון אונז. מיר מיינען אז מיר וועלען ערגעץ אנדערש וואו געפינען אנדערע אידען, אנדערע אידישע קינ־דערלאך, האבען מיר אין דער היים די איבערגעלאזט, אליין פערלאזט. מיר טהוען נישט גוט, מישע, עס זיינען נישטא קיין אנדערע אידישע קינדערלאך, נאר די מיידעלע, וואס מיר האבען געפונען דא, און די אידישע קינדערלאך דארפען מיר ליעב האבען. האסטו זיי נישט ליעב, מישע? זאג, האסטו זיי פיינד? דורך דעם אנטלויפסטו פון זיי?

— אבער, ראחעל, איך אנטלויף דאך נישט פון זיי, נור פון דעם לאנד וואו מען שלאגט זיי, מיר זיינען דאך געגאנגען זוכען א לאנד, וואו מען שלאגט זיי נישט — דארט וועלען מיר אלע אראבקומען — און דארט וועלען מיר אלע אינאיינעם זיין. און דארט וועלען מיר די קליינע אידישע קינדערלאך ליעב האבען. ווי אזוי קען מען ליעב האבען — ווי האבען מיר צייט דערויף אז דער שונא שטעהט שטענדיג מיט'ן חליף איבער'ן האלז?

— יא, מען שלאגט זיי, מען שלאגט זיי — זאגט ראחעל אין טיעפען נאכדענקען. און פלוצלים ווערט איהר פנים רויט פערשעהמט, זי פערשטעלט זיך מיט די הענד די אויגען און קיכערט אין די הענד אריין, און זאגט פערשעהמט: — ווייסט, מישע, וואס איך לאך? מיר דאכט זיך, מישע, זעהסטו, מיר דאכט זיך — שטאמעלט זי, און זוכט ווערטער פערשעהמטערהייד — אז זיי, די קליינע אידישע קינדערלאך... ניין, אלע אידען זיינען געגליכען, ווי איך דאמאלט, דו ווייסט שוין...

ווען די גוים האָבען מיך געשלאָגען... געשלאָגען האָבען זיי מיך, די האָאר מיר אויסגעריסען, צובײלט מיך..' נאָר דאָס... שלעכט'ס האָבען זיי מיר נישט געקענט טהאָן, איך האָב זיך נישט געלאָזט — שרייט אויס ראָחעל, און האָקט אָב אין מיטען.

מישע איז בלייך געוואָרען. ער האָט פערביסען די ליפּען, איז געזעסען און האָט ערגעץ וואו איינגעגעבערט זיין בליק אין א ווינקעלע פון שטוב.

— און זעהסטו, מישע, זאָגט ראָחעל מיט'ן זעלבען פריהערדיגען שמייכעל: וואָס טויג אונז דאָס לעבען, אז די מענשען וועלען שטענדיג אזוי שלעכט זיין? וואָס טויג די וועלט? וועסטו קענען זיצען אין דיין ווינקעלע, און גערעכט זיין, און גוט זיין, און ליעב האָבען, און די וועלט וועט ארום און ארום שלעכט זיין און מענשען וועלען איינער דעם צווייטען שלעכטס טהאָן? ניין, מישע, ווייסטו, וואָס מיר וואָלטען טהאָן? מיר וואָלטען ארויסגעהן פון אונזער ווינקעלע און אָנצינדען די וועלט; א גרויס, גרויס פייער, אלעס זאָל פערברענט ווערען, מיר אויך, אונזער גערעכט ווינקעלע אויך. מען דאַרף נישט לעבען גוט און גערעכט אליין פאר זיך, אז די איבעריגע וועלט איז שלעכט, דאַרף אלעס, אלעס אונטערגעהן. איז עס נישט אזוי?

מישע האָט אָנגעכאַפּט איהרע הענד און טיעף אין זיי זיין פּנים אריינגעגראָבען און לאַנג געשוויגען

— פאַרוואָס ווייַנסטו, מישע? פרעהען דאַרפסטו זיך, מיר זיינען דאָך גליקליך. זעה, מישע, די גאַנצע וועלט וועט זיך מיטפרעהען מיט אונזער גליק. זיי זיינען דאָך נישט אזוי שלעכט פאַר פערביטערט־קייט, עס איז דאָך זיי אויך נישט גוט — אָבער מיר וועלען שוין היינט אָנהויבען ליעב צו. האָבען אלע אונזערע קליינע אידישע קינ־דער, און אויך זייערע קליינע קינדער אין די פעלדער, און די וועלדער, אלע, אלע וועלען מיר ליעב האָבען און פרעהען זיך מיט זיי. שוין היינט, שוין יעצט, ווען אלעס איז נאָך אזוי טרויעריג, אזוי שלעכט = וועלען מיר אין דעם שלעכטקייט אָנהויבען ליעב צו האָבען, אָנהויבען צו זינגען, זיי וועלען זעהן, אז מיר זינגען, אז מיר פרעהען זיך — וועלען זיי צוערשט אויס אונז לאַכען, פערשעהמען אפשר, נור דערנאָך וועלען זיי אויך אָנהויבען ליעב צו האָבען, און צו פרעהען זיך מיט אונזערע פרייד — און מיטזינגען מיט אונז. עס זיינען דאָך מענשען,

מישע — אין דער וועלט וואהנען מענשען, אומעטום, אומעטום וואה־
נען מענשען און אז מען האט מענשען ליעב, האבען זיי אויך ליעב.
און אז מענשען קושען זיך, פרעהען זיך, זינגען — פרעהען זיי זיך אויך
און זינגען אויך...

עס איז אבער וואס אמאל ערנסטער געווארען. מען האט נישט
אנגעזעהן אן די קראנקע, נאר די קראנקע איז מיט יעדען טאג לייכטער
געווארען און איז עפעס געווען אזוי, אז ווען זי וויל קען זי פון בעט
זיך אויפהויבען און ארויספליהען — דאס איידעלקייט איז געלעגען
אויסגעגאסען אויף די אויגען — און דאס יונגע מויל האט געלאכט, און
טיילמאל האט זי אלעמען פערלאזט און איז ערגעץ וואו אין זיך ארייג־
געגאנגען אויף גאנצע טעג, דאמאלס האט זי קיינעם נישט געזעהן.
זי האט זיך גארנישט דא געפונען, — און ווען זי איז פון דארט צוריק־
געקומען האט זי זיך פערוואונדערט און נייגעריג צוגעקוקט צו דעם
טרויעריגען מישע'ן און צו די טרויעריגע אלטע דייטשקע, וואס זיצען
נעבען איהר בעט. זי האט לייכט בעריהרט מיט איהר בלייכער האנד,
וואס האט יעצט אויסגעזעהן ווי א קראנקע בלום, מישע'ס קאפ, און
א שמייכעל איז געפאלען אויף איהרע ליפען, ווי זי וואלט איהם בע־
דויערט, וואס ער קען נישט מיטגעהן וואו זי איז געווען...

דער דאקטאר האט געראטהען מישע'ן, אז מען זאל זי נעהמען אין
האספיטאל אריין (אויב דאס האספיטאל וועט זי נור וועלען צונעהמען)
ווייל דער קריזיס איז נאך נישט אריבער, און מען קען נישט וויסען
מיט וואס עס וועט זיך ענדיגען. מישע האט זיך פערלוירען, ער האט
נישט געוואוסט וואס צו טהאן. ער האט אהיים טעלעגראפירט צו דר.
לייזעראוויטש, נור פון דער היים האט ער קיין ענטפער נישט געקריגען.
ער האט מורא געהאט פאר'ן האספיטאל, ער האט געוואוסט ווי ראחעל
האט דאס פיינד, און צווייטענס, אפשר וועט מען איהם נישט צולאזען.
נור צום מעהרסטען האט איהם בערוהיגט ראחעל אליין. איהר בע־
נעהמען און איהר אויסזעהן זיינען געווען אזעלכע, אז עס איז זיך
נישט געווען וואס צו שרעקען. געגרעדט האט זי ווי א געזונטע און
האט דאס געלעכטער געמאכט פון דעם דאקטאר'ס ערנסטע מינע, און
אויס מישע'ן געלאכט וואס ער איז אזוי טרויעריג. און עפעס זעהר
א גרויסע פרייד שטעהט זייביידע פאר, און געהאלטען תמיד אין רעדען
פון די פלענער פון די צוקונפט. ווי אזוי דאס וועט אויסזעהן זייער

חדר, און זייער שפּאַציערען געהן מיט די קינדער איבער דעם פעלד וואָס איז הינטער דעם ראַוו, און האָט פאַר מישע'ן אויסגעזונגען אַלע קינדער־ליעדער וואָס זי האָט געקאָנט. אָט די ליעדער וועט זי מיט די קינדער לערנען געהענדיג איבער'ן פעלד. און מישע'ן האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס אַלעס איז דאָך אַזוי וואָהר, און וועט דאָך געוויס זיין, אַז עס איז זיך גאַר נישטאָ וואָס צו שרעקען פאַר די קראַנקע. ווארום ראחעל איז דאָך טאַקע גאַרניט קראַנק; זי ווערט נור וואָס אַ טאָג לייכטער, און ווארימער, און איהר פּנים ווערט וואָס אַ מאָל איידעלער, איידעלער, אַזוי איידעל — אַז עס דאַכט זיך אַז איהר געזיכט ווערט ווי אַ קינד, און די אויגען ווערען ביי איהר גרעסער און הערשען איבער איהר פּנים, איבער'ן בעט, איבער דער שטוב.

מישע האָט געקויפט פיעל בלומען, עס איז דאַמאָלס די צייט געווען פון רויטען לאַק און פון רויטע הערבסט־בלעטער, וועלכע ראחעל האָט אַזוי געליעבט. ער האָט אָנגעקויפט זעהר פיעל רויטען לאַק און אוועק־געשטעלט אויפ'ן פענסטער און איהר בעט האָט ער בעלעגט מיט רויטע בלוט־בלעטער און גאָלדענע הערבסט־בלעטער.

די בלענער האָבען זיך אויסגעמישט מיט איהר גאָלדען־האָהר און פון דעם קראַנץ האָט אַרויסגעשיינט ראחעל'ס איידעלע געזיכט מיט די גרויסע אויגען, ווי אַ יונגער מלאך. און עס האָט זיך געדאַכט, אַז ראחעל איז גאָר ניט קראַנק, ליגט גאַר ניט אין בעט, זי האָט זיך פער־שטעלט פאַר אַ מלאך, נור די רעצעפּטען־פלעשלעך, וואָס שטעהען נעבען איהר בעט שטערען דאָס בילד. און אַ מאָל אין אַ פערנאַכט, ווען די הערבסט־זון האָט בעלויכטען די הויכע צווייגען פון די בוימער, וואָס האָבען זיך אין פענסטער געוויזען, האָט טאַקע ראחעל מישע'ן געבעטען, אַז ער זאָל אוועקנעהמען פון איהר בעט דאָס טישעל מיט די רעצעפּטען, אַז דאָס מאַכט זי קראַנק. מישא האָט איהר דאָס צוליעב געטהאָן. און די שטוב איז געווען פול מיט בלומען־צווייגען און ראחעל האָט געבעטען ביי מישע'ן דעם גאָלדען לאַק פון פענסטער, וואָס ער האָט היינט אין דער פריה געקויפט. מישע האָט איהר דערלאַנגט, זי האָט צוואַווארפען די גאָלדענע בלימלעך וואָס האָבען געלויכטען מיט זייערע ווייכע סאַמעט־בלעטלעך, ווי קליינע לעבעדיגע קינדער־לייבעלעך — צוואַווארפען איבער איהרע האָהר, איבער איהר נאַקעטע

ברוסט און האלז און אזוי האט זי צוגערופען מישע׳ן צו זיך און האט איהם פלוצלינג געפרעגט:

— מישע, זעה איך נישט אויס ווי א כלה אין דעם טאג פון איהר חתונה?

— ראחעל! — האט מישע אנגענומען איהר צוהיצטע האנד

— איך בין דאך נאך א כלה, מישע — האט ראחעל געשמייכעלט — און יעדער טאג איז ביי מיר דער חתונה־טאג. זעהסטו, דענסמאל, ווען דו האסט מיך פיינד געהאט און האסט מיט מיר חתונה געהאט נור צוליעב רחמנות, ווייל דו האסט עס געוואלט צוליעב טהאן מערי׳ן, וואס האט דיך וועגען דעם געבעטען — בין איך נישט דיין ווייב געווען, ניין. נישט דו מיין מאן און נישט איך דיין ווייב. נור צוויי פרעמדע זיינען מיר געווען די גאנצע צייט ביז די נאכט, דו געדענקסט שוין, דארט, אינ׳ם קליינעם דייטשען שטעדטעל, וואו מיר זיינען ביידע אליין געווען, דענסמאל, דארט אין דער נאכט, אין דרויסען ביי דער ברונען, וואו איך האב זיך געוואלט אין וואסער ווארפען, דארט בין איך ערשט דיין כלה געווארען. דארט האב איך געזעהן אז דו האסט מיך ליעב. און טהוסט עס ניט צוליעב מערי׳ן. בין איך דעמאלט דיין כלה געווארען, און פון דענסמאלט אן בין איך א כלה, און כ׳האב יעדען טאג געווארט אויף דער חתונה.

— ראחעל, וואס רעדסטו? געדענק אין גאט, ראחעל, הער אויף, הער אויף, ווארים איך וועל משוגע ווערען.

— ניין, מישא, פארוואס זאל איך אויפהערען? פארוואס ווילסטו מיך נישט אויסהערען? קוק ארויף צו מיר, בעהאלט נישט דיין פנים אין מיינע הענד, ניין. קוק מיך אן, מישא, קוק מיך אן מיט דיינע אויגען גלייך אין מיינע, איך וויל דיר עפעס זאגען, זאגען זעהר א נעניטיגטע זאך.

און זי האט געגלעט זיין קאפ מיט איהר האנד.

— פון דענסמאל אן, מישא, בין איך דאך דיין כלה, און יעדער טאג איז געווען דער טאג פון מיין חתונה. איך האב געווארט אויף דיר דארט, אין ירושלים, אז דו זאלסט קומען און מיר זאגען: „ראחעל, איך האב געפונען אונזער וועג, קום וועלען מיר חתונה האבען“. אזוי האב איך געווארט יעדען טאג.

און יעדען טאָג האָב איך זיך פּאַרטיג געמאַכט חתונה צו האָבען. איך האָב זיך געוואַשען, מיין שעהנסטע קלייד אָנגעטהאָן, און א פלעשעל חתונה־וויין ביי מיר אין שטיבעל אָנגעגרייט, און צוויי ליכט אויפ'ן טישעל אָנגעצונדען, און פאַרנאַכט בין איך ארויסגעגאַנגען פון דער שטאָדט, דיר אנקעגען צו געהן. אפשר קומסטו? געדענקסט, דענסמאָל, פריייטאג אויף דער נאַכט, ווען דו ביזט אָנגעקומען קיין ירושלים, האָסטו געפונען צוויי ליכטלעך אָנגעצונדען? ביזט א צייט נישט געקומען. בין איך אהיים געקומען, אויסגעלאָשען די ליכט און שלאָפען זיך געלייגט און געוואַרט מיט אונגעדולד אויפ'ן צווייטען טאָג, טאָמער וועסטו קומען, און דו ביזט אַלץ נישט געקומען. נור דענסמאָל, ווען דו ביזט געקומען ביזטו אזוי טרויעריג און אזוי גליקליך געוועזען, און איך האָב געוואַרט, אז דו וועסט מיר עפּעס זאָגען, נור דו האָסט מיך גענומען און דו ביזט מיט מיר ערגעץ־וואו ווייטער געפאָהרען. איך האָב דיר גאָרנישט געפרעגט, ביז דאָ אין „האָטעל וואַרשוי", ביז מיר האָבען געפונען דאָס קינד. ווייסטו פאַרוואָס איך האָב זיך אזוי דערשראָקען, ווען איך האָב געזעהן דאָס קינד? — דאָס קינד האָט מיר געזאָגט, אז ס'איז געקומען דער טאָג פון מיין חתונה. אז איך האָב עס נור דערזעהן, האָב איך באַלד דערפיהלט, אז אָט דאָס קינד וועט אונז אויף אייביג צוזאַמענבינדען.

זי האָט אָבגעהאַקט אין מיטען פאַר שוואַכקייט. מישע האָט זי יעצט שוין נישט איבערגעריסען — ער האָט איהר פערשטאַרט, געקוקט גלייך אין די אויגען אריין און ער האָט געהערט איהר שטים. איהר שטים איז מיט א מאָל שטילער געוואָרען, ווי זי וואָלט מורא געהאַט, אז די לופט זאָל איין וואָרט נישט אויסכאַפּען וואָס וועט געזעדט צווישען זייערע ביידע נשמות. איהר שטים האָט געזונגען, ווי זי וואָלט נישט מיט'ן מויל און דורך ווערטער גערעדט. נאָר זי איז אזוי שטיל געוועזען — ווי איהר נשמה וואָלט גערעדט צו מישע'ן.

— זעהסטו, מישע, דאָס האָט אונז דאָס קראַנקע קינד חתונה געמאַכט. ווייסטו פון וואַנען איך ווייס? זעהסטו, איך האָב מיר א סימן געמאַכט, איך האָב מיר געזאָגט, אז ווען עס וועט קומען די צייט פון אונזער חתונה — וועל איך הערען הינטער אונזער פענסטער א געזאַנג ביינאַכט, און פון דענסמאָל אָן, ווען מיר האָבען דאָס קראַנקע קינד געפונען אין „האָטעל וואַרשוי", פון דענסמאָל אָן הער איך ביי־

נאכט הינטער'ן לאדען ווי מען זינגט. מיר דאכט זיך, אז מיר זיינען שוין לאנג אין דערהיים און מיר וואהנען אין א קליין הייזעל, הינטער דעם ראוו, ביים ראנד פון וואלד. דו ווייסט שוין וואו, דארט, ביים שנעע־פעלד, עס איז קיינער נישטא אין דעם הייזעל, נור איך מיט דיר — עס איז נאכט, מיר זיצען ביידע אויף אונזער בעט און מיר ווארטען אויף עפעס — און פלוצלים דערהערען מיר עס, פון הינטערן פענסטער, פון וואלד ארויס זינגט, זינגען קינדישע שטימען א קינדער־ליעד, דאס זעלבע ליעד וואס איך האב זיי בייטאג אין וואלד געלערענט. אט דאס ליעד זינגען ז י י ...

און זי הערט זיך איין ווי זי וואלט עפעס געשפירט.

— הערסט, מישע, הערסט דאס ליעד? אט זינגט עס הינטער אונזער פענסטער — הערסט דאס ליעד, דאס ליעד זינגט שוין און מיר האבען נאך ניט חתונה געהאט, יעצט דאכט זיך מיר, ווען מיר קיינמאל שוין ניט חתונה האבען. מישע — פאלט זי ארויף אויף מישע'ס האלז און הויבט אן האסטיג צו וויינען.

אין א פאר טעג ארום איז זי פון מישע'ס הענד ווי א פויגעל ארויסגעפלויגען. מישע האט אפילו נישט געדענקט ווען. ער האט אפילו ניט געוואוסט אויב זי איז טויט. — זי האט פונקט אזוי אויס־געזעהן ווי פריהער. זי איז געלעגען אויף איהר געלעגער, ארום איהר די רויטע בליטען־בלעטער מיט דעם גאלדענעם מאך פערשפרייט, און אויף איהר פנים איז געלעגען אויסגעגאסען א איידעלקייט וואס האט ווייך געמאכט יעדעס הארץ, די איידעלקייט פון טויט, וואס וויל שוין גארנישט און גיט אלעס. איהרע אויגען זיינען געווען אפען און האבען אריינגעקוקט אין דער וועלט און געזעהן עפעס וואס קיינער פון די לעבעדיגע האט דאס נישט געזעהן, און דאס פערגעניגען פון זעהן האט זיך אויסגעגאסען אין איהר צערטליכקייט און ארום די ליפען האט גערוהט א שמייכעל פון רחמנות, ווי זי וואלט זיך ערבארימט אויף די אלע אומגליקליכע לעבעדיגע, וואס זעהען נישט די לויטערקייט וואס זי און קענען נישט געניסען פון דער צערטליכער איידעלקייט וואס זי געניסט. אזוי האט זי ארויסגעשיינט פון איהר געלעגער ווי א יונגע קעניגין וואס קען מיט איהר שמייכעל און גוטסקייט לייטזעליג מאכען די וועלט — און זי האט דאס געטהאן. גארנישט האט זי בעדארפט, גארנישט האט איהר געפעהלט. זי איז געווען די רייכסטע

פון אלע, ווארום זי האט בעשאנקען אלע וואס האבען געקוקט אויף איהר, פון איהר רייכטהום — ווי די בלום בעשענקט אלע מיט איהר געשמאק וואס זי שיקט פון זיך. שטיל איז געוועז ארום איהר ווי אין א הייליגקייט. די פלעשלאך מעדיצין און מענשליכע געברויכען וואס האבען געשטערט דאס בילד פון איהר לעבען, האבען יעצט געפעהלט. ארום איהר זיינען געוועזן בלומען, רויטער גאלדען־לאק מיט רויטע בלוטיגע הערבסט־בלעטער. דאס טרויעריגע געזיכט פון מישע'ן ביי איהר לעבען האט זיך פערענדערט אין א רוהיגעס, שטאלצעס און ערהאבענעס. ער האט אויסגעזעהן ווי א יונגער כהן וואס שטעהט ביי זיין הייליגטהום און האט נישט פערשטאנען די טרויעריגע בליקען וואס מען האט געשיט ארום איהם.

און א דער אלטער סלוצקער איד פון „האטעל ווארשוי“ האט געהערט מישע'ס אומגליק, האט ער זיך ארויסגעקריגען פון האטעל און איז אוועק צו מישע'ן. דער אלטער איז אויך געלאפען צום ראבינאט און איינגעארדענט די קבורה. ער האט מישע'ן ארויפגעלעגט זיין אלטע האנד אויף דער פלייצע און געזאגט:

— עס איז נישט קיין חילוק וואו דער מענש קומט צום קבר־ישראל, די גאנצע ערד געהערט צו גאט און וואו עס געפינט זיך דער הימעל איבער'ן קאפ — דארט געפינט זיך גאט

מישע האט געשמייכעלט דעם איד אין פנים אריין. דערנאך זיינען געקומען שווארצע אידען מיט שווארצע קאפאטעס און שווארצע בערד און האבען ראחעל אוועקגעפיהרט אין א שווארצען וואגען. מישע האט נישט פערשטאנען פארוואס און ווען. און אז ער האט געזעהן, ווי מ'ליינט זי אין דער ערד אריין איז ער זיכער געוועזן, אז דאס פארען זיך די אידען נישט ביי דער ריכטיגער ראחעל — די ריכטיגע ראחעל איז אוועקגעפלויגען פון זיי און געפינט זיך יעצט אין דעם קליינעם הייזעל, דארט, ביים „ראוו“ אין זייער שטעדטעל, וואוהין ער פאהרט יעצט צו איהר. וועט דען נישט זיין אזוי ווי זי האט געזאגט:

„א קליין הייזעל אין עק פון „ראוו“, הינטער דעם וואלד, און קליינע אידישע קינדערלאך וועלען קומען אונטער'ן פענסטער און אריינקלאפען אין די שויבען“.

קאפיטעל 42.

מישא איז פערפאהרען צו דר. לייזעראוויטש. דר. לייזעראוויטש האט ער געפונען ביי זיין געוועהנליכע בעשעפטיגונג ארומגערינגעלט מיט קראנקע ווייבער, מיט קינדער און אלטע אידען פון „ראוו". דער דאקטאר האט אפילו ניט קיין צייט געהאט איהם צו בעגריסען. די ערשטע פאר טעג האט ער מיט מישא'ן ווייניג וואס גערעדט, און צו די גרויסע איבערראשונג פון מישא'ן האט ער איהם גאר נישט גע־פרעגט וועגען ראחעל, נישט וועגען איהר טויט, נישט וועגען דער סבה דערפון, און וואו זי ליגט בעגראבען (כאטש מישא האט מיטגעטהיילט דעם דאקטאר פון דעם אומגליק טעלעגראפיש). מישא האט געהאט דאס געפיהל אזוי ווי דר. לייזעראוויטש איז עפעס בייז אויף איהם און מיידט מיט א כיון אוים יעדעס געשפרעך מיט איהם, און ער האט זיך געפיהלט איבעריג ביי איהם אין הויז, און עס איז געווען ווי דר. לייזעראוויטש גיט איהם דאס צו פערשטעהן מיט זיין שווייגען און אויסמיידען איהם.

די היים האט ער אויך אויסגעמיעדען. אין דער היים איז געווען אונערטרעגליך. די מוטער האט איהם געהאלטען אין איין בעוויינען, אין איין בעדויערען, און דעם טרויער האט מען אנגעזעהן איז ניט אזוי אויף דעם טויטען — נור אויף דעם וואס עס וועט דער סוף זיין פון איהם, פון מישא'ן. דער פאטער איז געווען פעריאגט אין זיינע גע־שעפטען. די עסקים זיינען זעהר שלעכט געווארען נאך די קריזים־יאהרען. אין זיינע אויערן האט אבגעקלונגען דאסווארט „באנקראט". מען האט עס אויך אנגעזעהן אין דער שטוב ביי זיי, און ביים פעטער; (דער פעטער איז גאר עפעס דורך דער צייט עובר בטל געווארען, זיצט א גאנצען טאג אין שטוב און קריגט זיך מיט דער מוהמע וועגען קלייניגקייטען); דעם פאטער זיינעם האלט נאך אויף דאס ארומלויפען ארום די עסקים אבער פון זיין מינע האט ער אויך באלד בעמערקט די נייע זארג וואס איז איהם צוגעקומען: מישא, וואס וועט פון איהם דער סוף זיין? און איז ער געגאנגען איבער דער גאס האט זיך איהם געהערט הינטער זיך רעדען: „אט געהט לייזער זילבערבערג'ס בן, א יונג פון עטליכע און צוואנציג יאהר — האט גענומען א ווייבעל און

איז מיט איהר אויסגעווען וואו די וועלט האט אן עק, אין פאלעסטינא געווען — נאך אמעריקא געוואלט פאהרען, קאליע געמאכט נור דעם פאטער'ס געלד, און דאס ווייבעל בעגראבען ערגעץ אויפ'ן וועג. יעצט איז ער צוריק געקומען און זיצט אויף דעם ארימען שווער'ס קארק".

און פאר אזעלכען האט ער זיך געהאלטען, ער האט זיך גערעכענט שולדיג אין ראחעל'ס טויט. ער האט זי ארויסגענומען פון דער היים און איז געלאפען מיט איהר איבער דער וועלט זוכען. וואס האט ער געזוכט? און פאר וועמעס געלד האט ער געזוכט? פאר'ן פאטער'ס, ביז ער האט דאס ביסעל געלד, דעם נדן אויסגעגעבען — און דאס ווייבעל בעגראבען — און יעצט איז ער צוריקגעקומען מיט גאר נישט, און דרעהט זיך ארום איבער דער שטאדט פוסט און פאס.

נור מיט א מאל איז דאס גאנץ אנדערש געווארען

דאס האט זיך געמאכט אויף דעם ווייסען פעלד, אויף וועלכען ער איז געגאנגען אליין שפאצירען הינטער'ן שטאדט. אז מישא איז אהיים געקומען אין זיין שטעדטעל האט שוין דער שנעע געהאט צוגעדעקט אלעס. און דער „ראוו" איז געלעגען א בעשנעעטער אין זיין גראבען און דער געפרוירענער ווייסער הימעל-פעליץ האט צוגעדעקט די גאנצע שאנד פון „ראוו", אלע הייזלעך האבען מיט א מאל אויסגעזעהן אנ־דערש, רייגער און בכבוד'ער, אין ווייסע פעלצען — און די דעכער אין ווייסע היטלען. הינטער דעם ראוו, פאר'ן וואלד האט זיך געצויגען א גרויסע ברייטע לאנקע, אויף וועלכע אין זומער האבען די קינדער פון ראוו ארומגעוואלגערט זיך צווישען די בהמות און ציגען פון דער שטאדט. פון איין זייט האט זי געהיט דער טונקעלער וואלד — און פון דער צווייטער זייט האט זי זיך געצויגען אין הימעל אריין — מיט גאר נישט געווען פערשטעלט און בעגרענעצט — און הינטער איהר האבען זיך נור אין נעבעל אויסגעמישט די בערגער פון יענער זייט טייך. יעצט אין שנעע — איז די לאנקע געווען איין שטיק און האט זיך געבלינקט מיט זיין ווייסקייט אין דער זון ווי א שפיגעל ים. וואס ווייטער אריין אין דער לאנקע איז דער שנעע געווען ווייסער און העלער. דא און דארט האבען געבלאנדזשעט טונקעלע פלעקען אויפ'ן שנעע-פעלד, וואס די וואלקען פון הימעל האבען פערטונ־קעלט מיט זייערע שאטענס. נאר א סך זונען-פלעקען האבען דא און דארט אויפגעלויכטען, און זיי האבען אויף דער ערד אויסגעזעהן ווי

די וואַלקען אין דער הויך. דער וואַלד האָט מיט זיינע שוואַרצע בוימען געוואָרפען אַ פּיאַלעט שאָטען אויף דער שנעע — און געהיט איהם ווי אַ געטרייער שומר, אַז קיינער זאָל נישט אומריין מאַכען די הערליכ־קייטען וועלכע זיינען פון הימעל אַראָבגעפאַלען.

אויף דער לאַנקע איז מישאַ אָפט מאָל פערפאַלען געוואָרען. גאַנצע טעג האָט ער דאָ געבלאָנדזשעט אין די ערשטע צייט ווען ער איז צוריק געקומען, און איז אַנטלאָפען פון די בייזע, טרויעריגע און רחמנות׳דיגע בליקען וואָס זיינען געוואָרען געוואָרפען צו איהם פון אַלע זייטען. פון זיינע נאָהנסטע. דאָ איז ער אַנטלאָפען פון זיין געוויסען. און דאָ אויף דער לאַנקע איז זי צוריק געקומען צו איהם — ראָחעל. זי איז אַרויס פון די ווייסקייט און איז אַזוי לייכט צוריקגעקומען ווי זי איז אַוועקגעפלויגען. ער האָט זי אַזוי קלאָהר געזעהן נעבען זיך, אַזוי נאָהנט געפיהלט, אַז עס איז איהם אַ וואונדער געוואָרען, פאַר וואָס איז ער ניעדערגעשלאָגען געווען, פאַר וואָס ער האָט זיך פערלוירען. פערקעהרט, דאָס לעבען הויבט זיך ערשט אָן — און ער האָט מיט אַמאָל דערזעהען דעם ווייטעןברייטען ברעג — וואָס ער האָט געזעהן נעבען איהר אין די לעצטע מינוט — און וואָס איז אויף אַ ווייטע אַוועק. איצט איז ער ווידער דאָ — דער ווייטער ברייטער וועג — וואָס פיהרט ווי דאָס שנעע־פעלד אין די ליכט אריין.

און פון דאַמאָלט אָן איז עס אַנדערש געוואָרען.

עפּעס אַ וואונדערליכע זאַך האָט ער געטראַכט, געהענדיג אויף דעם שנעע־פעלד. ביים לעבען האָט ער זי קיינמאָל נישט געפיהלט. וואָס ער האָט ניט געפּרואווט געגעהנען זיך צו איהר איז זי פערשוואונ־דען פון איהם — אוועקגעגאַנגען אין זיך אריין. זי איז געגאַנגען נעבען איהם ווי אַ שאָטען, וואָס איז פערשטומט, ווייל ער לעבט אין אַן אַנדער וועלט—און מיר זעהן נור זיין שפּיגעל שיין... ערשט האַרט פאַר׳ן טויט האָבען זיי זיך אָנגעהויבען צו געגעהנען איינער צום צווייטען. ער האָט געפיהלט ווי עס בינדט זיך עפּעס צווישען זיי. זייערע נשמות ווערען געהיילט און פון די היילונג שטראַהלט עפּעס אַרויס אַ ליכט וואָס וועבט זיי צוזאַמען. קומט דער טויט און רייסט עס איבער. אין די ערשטע פּאָר טעג נאָך איהר טויט האָט ער זיך געפיהלט פערלאָזט פון איהר, ווי ער וואָלט זי פערלאָרען. פעראיינ־זאַמט איז ער געווען אין דער וועלט. און האָט געקלערט דעריבער, וואָס

איז דאָס ליכט, וואָס וועבט זיך צווישען צוויי נשמות און בינדט זיי צוזאַמען? פיהלט מען דען נישט אין דעם ליכט דעם בעוויז פון דער עקזיסטענץ פון אונזערע נשמות? הערט מען דען נישט דאָס קלאַפּען פון דעם „האַרץ" פון דער נשמה אין אַזאַ ליכט? און זעהט מען דען נישט די שעפּפערישע קראַפט וואָס שטעקט אין אונזערע נשמות ביי זייער בעהעפטען זיך? און פאַר וואָס קען אַן אויסערליכער ווילען קומען און פון דעם אַלעם אַ תל מאַכען, און דו שטעהסט דערביי, דו זעהסט צו ווי עס שטאַרבט אָב אַ טהייל פון דיין נשמה און קענסט גאַרנישט טהאָן — ניט היילען, ניט לעבעדיג מאַכען? ווער איז דער העכערער, שלעכטער „ווילען", וואָס טהוט דאָס? און פאַר וואָס טהוט ער עס? און מיט אַ מאָל ווי זי וואָלט צוריקגעקומען. — און עס איז איהם פערשטענדליך געוואָרען דער טויט פון ראחעל'ען. אין דעם טויט האָט זי זיך דאָך איהם אין גאַנצען אָוועקגעגעבען — זי האָט חתונה געהאַט מיט איהם אין איהר טויט. אַמאָל, ווען זי האָט גע־לעבט, איז ער געווען ווייט פון איהר, און האָט ער זי זיך געוואָלט פאָרשטעלען, האָט ער זי קיינמאָל נישט געזעהן פערבונדען מיט זיך. זי איז געווען אַליין, בעזונדער — איינגעפּאַסט צווישען די מענשען אין דעם אָרט, אין וועלכען זי געפינט זיך. און איצט איז עס עפּעס אַנדערש געוואָרען. זי איז אין גאַנצען נעבען איהם. וויל ער זי נעהמען — קומט זי עפּעס אריבער צו פליהען. אויף קיין אָרט, צווישען קיינע מענשען, אין קיין געהיימניס שטעקט זי נישט. זי ווייס פון אַלעם וואָס ער טהוט און פיהלט. ער דאַרף עס איהר גאַרנישט זאָגען, זי קלערט עס מיט איהם צוזאַמען און פיהלט דאָס מיט איהם צוזאַ־מען. זיי פערשטעהען דאָס ביידע אָהן אַ וואָרט צו רעדען. און ווען ער געהט אַדורך דאָס געסעל, און די קרעמער זיצען איינגעוויקעלט אין זייערע גראָבע פוטערס, אריינגעשטעקט די הענד אין די אַרבעל און קוקען אויף איהם דורך זייערע טריבע מערב'דיגע שויבען און לאַכען איהם אויס, וואָס ער איז צוריקגעקומען מיט גאַרנישט, דאַכט זיך איהם, אַז דאָס לאַכען זיי אויס זיי ביידע — איהם און ראחעל, וואָס געהט נעבען איהם. און זיי ביידע שמייכלען אין זיך און מאַכען זיך לוסטיג איבער די אָהן־קונים'דיגע קרעמער.

אין אַן אָבענד, ווען ער איז אַהיים געקומען צו זיינע עלטערן, און דער פאָטער האָט בעמערקט אַן אַנדער פּנים אויף איהם, האָט

ער זיך איבערגעוואונקען מיט'ן ווייב און האט געוואגט גאנץ דער־ליקאט א פרעג צו טהאן:

— מישא, קלערסטו זיך צו עפּעס נעהמען? דאס וואלט דיך גע־ווען צערשטרויערט פון דיינע טרויעריגע געדאנקען

האט מישא געענטפערט גאנץ גלייכגילטיג:

— יא, איך האב שוין בעשטימט. איך האב שוין אוועקגעשיקט צום „פּאפּעטשיטעל“ א ביט־שריפט. איך עפען מיר אויף א חדר אין ראוו.

— וואס? — האט דער פאטער געפרעגט דערשראקען, ווי ער וואלט זיינע אויערען ניט געגלויבט — רעכענסט גאר צו ווערען א מלמד, א מלמד אין ראוו?

— פאר וואס נישט קיין מלמד, איז עס נישט אזא פרנסה ווי יעדע אנדערע?

— דו הערסט, מלכה, דיין זוהן ווערט א מלמד — זאגט דער פאטער אין דער באָרד אריין.

און די ווייב ווינקט איהם איבער, אז ער זאל נישט רעדען, ווי איינער זאגט: „ער איז קראנק. מען טאר זיך נישט מיט איהם שפּארען...“

דער פאטער האט זי פערשטאנען, געשוויגען, און מיט די אקסעל געשאקעלט. אז דר. לייזעראוויטש האט געהערט וואס מישא האט בע־שטימט, איז ער גאר מיט אמאל אן אנדער מענש געווארען. ער האט זיך אזוי גאר אנגעהויבען צו קעמען זיינע פערלאזענע, האלב אויס־געקראכענע לאקען, וואס ער האט עס שוין נישט געטהאן פון יאהרען לאנג. ער האט מישא'ן געשאפט געלד, אויסגעזוכט א דירה אביסעל הינטער דער שטאדט, געהאלפען די דירה איינריכטען, דעם טיש, אן אלטע טאבליצע אראפּגעשלעפּט פון בוידעם וואס ער האט אמאל אויף איהר זיינע קינדער געלערענט. און אויסגעזוכט די פאסענדע קינדער צווישען די איינוואוינער פון „ראוו“. ער האט זיי אלעמען געקענט מיט'ן נאמען, טאטע מאמא געקענט — ער האט זיי אלעמען געהאלפען ערציהען, ביי אלע קראנקהייטען געווען, און דערצעהלט מישא'ן די געוואהנהייטען פון יעדען קינד בעזונדער. אמאל אויף דער נאכט זיינען זיי שפּעט אויפגעזעסען, וואס דער דאקטאר האט עס ביז יעצט קיינמאל ניט געטהאן. מישא האט איהם קלאהר געלייגט זיין

פראגראם, וואס ער וויל איינפיהרען אין זיין חדר און דערביי פיעל גע־רעדט וועגען פעדאגאגיק מיט וועלכע ער האט זיך לעצטענס זעהר אינטערעסירט און פיעל דעריבער געלעזען. דער דאקטאר הארכט אויס, צום סוף רופט ער זיך אן:

— צו אידישע קינדער טויג דאס אלעס גאר נישט. פאר זיי איז דאך גאר נישט קיין פעדאגאגיק געשריעבען. מיט זיי דארף מען מיט הארץ צוגעהן, נישט לויט'ן בוך, נור מיט ליעבע, מיט ליעבע וועסטו מיט זיי אויסמאכען. מען דארף זיי ליעב האבען, דאס איז די ערשטע זאך. זיי דערפיהלען עס באלד ווער עס האט זיי ליעב, און דער וואס האט זיי ליעב קען מיט זיי אלעס טהאן. ווארום זיי אלע, דאס גאנצע אידישע פאלק, איז איין קראנקער געפייניגטער יתום, און די קינדער דערפיהלען דאס מיט דער מוטער'ס מילך, זיי זיינען אין דעם יתום־קייט אריינגעוואקסען — דורך דעם דארפען זיי מעהר ליעבע און מעהר צערטליבקייט ווי אלע אנדערע קינדער, ווארים נור מיט דעם קען מען זיי היילען. — און נאך א מינוט שווייגען רופט ער זיך ווידער אן, ערגעץ וואו אוועקקוקענדיג אן א זייט:

— איך האב דיר נישט געפרעגט וועגען איהר, ווי אזוי און ווען, עס איז דיין זאך. נור זעהסטו, אז מיינע איז מיר געשטארבען, האב איך מיר דעם „ראוו" פאר מיין ווייב געמאכט, און ווען מיינע קינדער זיינען מיר געשטארבען, האב איך מיר זיי... נו, וואס שטעהסטו און גלאצסט, געה שלאפען! א גוטע נאכט! — שרייט אויס פלוצלונג דער דאקטאר און געהט אריין אין צימער און האקט די טהיר הינטער זיך.

א פאר טעג נאכדעם האט דער דאקטאר אויסגעמיעדען מישא'ס בליק, און געבייזערט זיך אויף דער גאנצער וועלט...

אבער די שטאדט האט געהאט א געשיכטע. עס האט געקלונגען, אז מען האט געטראפען מישא'ן מיט די קינדער אין ווייסען שנעע־פעלד ארויסגעהן שפאצירען — האט מען איהם נאכגעשריען, און א נאמען האט מען זיי ביידען, לייזעראוויטש'ן מיט מישא'ן, געגעבען. „דער שווער מיט'ן איידעם".

קאַפּיטעל 43.

— געהערט נייעס? זילבערבערג'ס טאָכטער איז דאָך צוריק־געקומען פון דער וועלט.

— און וואָס איז דער מעהר?

— זי האָט עפּעס מיטגעבראַכט אַ פּעקעל.

— אַ טרפה צו אַ כשר'ס?

— וואָס איז דער חילוק, אַבי דער אַלטער וועט אַ זיידע ווערען.

— ווער איז דער פאָטער?

— זי ווייסט אַליין נישט. — איינעם האָט זי געליעבט און צום צווייטען האָט זי זיך געשדכנ'ט — פון וועמען דאָס קינד איז ווייסט זי נישט.

— נו, עס וועט נישט פערפאַלען ווערען. עס בלייבט אין דער משפחה.

אזעלכע געשפּרעכען האָט מען געקענט הערען פאַר יעדען צוויי־טען געוועלבעל אין שטעדטעל נאָך מערי'ס צוריקקומען. די שטאָדט האָט געקלונגען, קיינער האָט זי נאָך נישט געזעהן. זי האָט זיך אויף דער גאַס נישט געוויזען, און וועגען איהר פאָטער און מוטער זיינען לעגענדען ארומגעגאַנגען.

— דער אַלטער איז דאָך אַנטלאָפען פאַר חרפה.

— וואוהין?

— אין די בעדער אַריין האָט ער שוין קיין געלד נישט, איז ער צו אַ שרייבער אין אַ וואַלד ארויסגעפאָהרען.

— זי האָט עס געהאָלפען דעם טאַטען אַן עק מאַכען פון די פּאַר גילדען.

— נו, זי האָט עפּעס פאַר דעם געלד מיטגעבראַכט, כאָטש נישט בחנם עס אויסגעגעבען...

אין דער היים איז דערוויילע געזעסען מערי ווי אַ שוטה. אהיים געקומען איז זי אַ קראַנקע און אַ צובראָכענע, און האָט באַלד זיך געמוזט אין בעט לעגען. די מוטער האָט עס באַלד בעמערקט, דער־ציטערט געוואָרען, מורא געהאַט דעם מאַן צו זאָגען, און איז געלאָפען צו די שווענערין, מישא'ס מוטער, און האָט איהר דעם „גרויסען

בראָד" דערצעהלט. די שוועגערין האָט עס ניט געוואָלט גלויבען, איז געקומען, איבערצייגט זיך, און איז אהיים אוועק אַ פלאַם רויטע פאַר בושה, און דעם מאַן אין דער צווייטער שטוב אריינגערופען און דעם „סוד" פערטרויט. באַלד איז עס אויך דער פאָטער געוואָהר געוואָרען. מען האָט נישט געוואוסט צו זי האָט חופה וקדושין גענומען. דער פעטער לייזער האָט גע'טענה'ט מיט'ן ברודער, אַז ער זאָל אריינגעהן צו איהר און מאַכען אַ שמועס וועגען דעם, עס איז זיך נישטאָ וואָס צו שעמען — די מוטער האָט זיך אָבער פאַר דער שוועל אוועקגעלעגט מיט אַ געוויין, אַז דאָס קינד איז קראַנק, אַז זי קען זיך אַ מעשה אָנטהאָן, מען דאַרף אָבוואַרטען. דערווייל איז מען אין שטאָדט געוואָהר געוואָרען, מען האָט אָנגעהויבען צו רעדען דערפון אין די געוועלבלעך. די זילבערבערגס האָבען זיך געשעמט די נאָז אין די גאַס ארויסצואווייזען. ר' לייזער איז אוועק צו זיינע געשעפטען, און מעָ־ ריִ'ס פאָטער האָט זיך מיטגענומען אַ פאַר ספרים'לעך אין רייזע־ זעקעל און איז געפאָהרען אין וואַלד אריין אויף אַ פאַר טעג.

דערווייל האָבען מערי אַלע געמידען. די שוועגערין, מישאַ'ס מו־ טער, האָט אויפגעהערט ארויפצוגעהן. און פון דער משפחה האָט מען זיך דערווייטערט און מערי איז נור איבערגעבליבען מיט דער מוטער אין די גרויסע הוילע שטובען, פון וועלכע זי איז איבריגענס זעהר צופריעדען געווען.

מישאַ איז אויך געוואָהר געוואָרען צו גלייך מיט אַנדערע פון מעריִ'ס אהיים קומען, עס איז שוין געווען אַ שטיק שפּעטערדיגע צייט ווי ער האָט געהאַט דעם חדר אָפּען — און ער איז שוין גאַנץ צוריק געזונד און רוהיג געוואָרען פון די ארבייט.

די ערשטע פאַר טעג אַז ער האָט געהערט פון די „נייעס", האָט ער מורא געהאַט זי נישט צו שטערען אין איהר איצטיגען צושטאַנד. און אפשר וויל זי איהם גאַר נישט זעהן. נור געהערט פון דעם רעש וואָס איז געוואָרען אין דער שטאָדט, און פון דעם גערודער אין דער משפחה — האָט ער זיך געפיהלט פערפפליכטעט באַלד זיך צו ווייזען אין פעטער'ס הויז. די מומע האָט איהם צוגענומען ווי אַ משיח'ן. און גע'סוד'עלט זיך מיט איהם אין די ווינקעלאַך, אַז ער זאָל געוואָהר ווערען „וואָס עס איז?" ווארים איהם וועט זי זאָגען. מישאַ האָט געשמייכעלט אין די ברילען און געענטפערט: „ער ווייסט נישט

אויב זי וויל איהם זעהן". די מוטער איז אריין — און מערי האט איהם אריינגעבעטען.

ער האט זי געפונען גאר נישט געענדערט, אדרבה, עס האט זיך איהם געדאכט, אז דאס טראגען פאסט איהר זעהר, — זי איז שעהנער געווארען, און אזא רוהיגער גליקליכער שמייכעל בעלויכטעט זי — און ער האט גאר נישט פערשטאנען דעם רעש וואס איז געווארען. עס האט זיך איהם געדאכט, אז פערקעהרט, אז אלע דארפען זיך פרעהען וואס אויף מערי'ן איז געקומען אזא גליק.

זי האט איהם צוגענומען קאלטליך, האט זיך מישא'ן געדאכט. ער האט עס זיך ערקלעהרט מיט איהר יעצטיגען צושטאנד. זי איז געזעסען אויף א וואקעל־שטוהל און גאר נישט געמיהט זיך צו בע־האלטען איהר „שאנד". און גערעדט האבען זיי וועגען ארץ־ישראל. איבערהויפט האט מערי איהם געפרעגט — און ער האט געענטפערט, און איינער האט דעם צווייטענס לעבען מיט קיין ווארט נישט אנגע־ריהרט.

ביים אוועקגעהן האט איהם מערי פלוצלונג געפרעגט:

— דו האסט געעפענט א חדר פאר קינדער?

— יא.

— און א סך קינדער?

— דערווייל איינינגע, נישטא קיין בעהעלפערס.

— ווילסט מיר ווייזען דיין חדר?

— געווים.

— געהסט דארט יעצט אהין?

— יא.

— און וואלסט מיך געוואלט באלד יעצט מיטנעהמען?

— מיט פערגעניגען.

— טו געה ארויס, איך וועל זיך פלינק אנטהאן.

ער איז ארויס, די מומע איז איהם בעפאלען מיט פראגען. ער האט איהר גאר נישט געהאט צו ענטפערען.

פלוצים עפענט זיך מערי'ס טהיר, און מערי רופט אריין מישא'ן. זי איז שוין געווען אנגעטהאן אין קלייד — און מען האט איהר יעצט מעהר אנגעזעהן ווי פריהער.

— ווערסט דיך נישט שעמען מיט מיר צוגעהן איבער דער גאס, מישא? — פרעגט זי מיט יענעם שמייכעלע וואס איז מישא'ן געווען אזוי בעקאנט.

מישא האט גאר נישט אבגעענטפערט, ער האט פערלעגען געשמייכעלט, צום סוף האט ער געזאגט:

— אדרבא, מיט א מוטער איז מעהר כבוד.

— נישט וואהר?... — האט זי נאך געוואלט עפעס זאגען און איז פערשוויגען.

מערי'ס מוטער האט צו איהרע גרויסע צרות דערזעהן ווי מערי טהוט זיך אן ארויסצוגעהן. זי האט זי נישט געוואגט איינצוהאלטען, און צום ערשטען מאל האט זיך מערי געוויזען אין גאס מיט מישא'ן.

עס איז געווען א געלויף און א קוקעריי פון די פענסטער און פון די געוועלבלאך ארוים, און זי איז געגאנגען פאמעליך, טריט ביי טריט, און מיט א געוויסע מאיעסטעטישע מוטערליכע רוהיגקייט האט זי געוויזען די וועלט דאס גליק וואס די נאטור האט איהר געשאנקען. ווי זי וואלט געווען א כהנ'טע און טראגט דעם פאלק די ברכה. מיט אזא אינערליכען שטאלץ האט זי איהר מוטערליכעם געוויזען...

דאס חדר איז איהר זעהר געפעלען. אויפ'ן וועג האט זי געקויפט שאקאלאד און זי האט די קינדער צוטהיילט. געפרעהט זיך מיט די קינדער און מיט בעזונדערע ליעבע האט זי זיי אלע ארום זיך געקליבען און זיי עפעס דערצעהלט. מערי ארום די קינדער האט איצט גאר אנדערש אויסגעזעהן. עס איז געווארען פערשטענדליך איהר טראגען — און אין דעם קראנץ פון די קינדער האט עס איהר זעהר געפאסט. מישא האט געקוקט אויף איהר מיט א צופרידענער מינע. אין דער מוטערליכער פאזע האט ער זי קיינמאל נישט געזעהן, און ער האט זיך קיינמאל ניט געקענט פארשטעלען. און דאך איז עס אזוי נאטירליך און אזוי זעלבסטפערשטענדליך.

— ווערסט מיר ערלויבען אפטער צו בעזוכען דיין חדר, מישא? — האט זי איהם געפרעגט ביים אוועקגעהן.

— געוויס.

— איך וועל דיר אביסעל מיטהעלפען. דו ווערסט גאר נישט געגען דעם האבען?

— אדרבה, נור דו, יעצט אין דיין צושטאנד... וועט עס נישט זיין צו שווער פאר דיר? — האט מישא געפרעגט פערלעגען.

— פערקעהרט, מישא, איך וויל זיך ביי זיי לערנען ווי א מוטער צו זיין. — האט זי אויך פערלעגען אבגעענטפערט, און א נאטירליכע רויטקייט האט זי בעגאסען.

זיי האבען זיך ביידע פערשעמט ווי קינדער, ווי אמאל, אמאל, אין אנהויב.

קאפיטעל 44.

עס איז געווען א הערליכער טאג. די זונן האט זיך ווי א ליכטיגער באלעם געקולערט איבער דעם ווייטען ברייטען שניי־פעלד און אויפגעפלאקערט אין א העלעם בלענדענדעם ליכט א האלבען שניי־פעלד. עס האט זיך געדאכט, אז דארט, אין יענע ,גלקייט, איז דער שניי צוגאסען געווארען אין א הימעל־וואסער. מישא מיט זיינע תלמידים האבען זיך ארומגעקולערט אין שניי, אליין שוין געווען פון קאפ ביז צו די פיס אין שניי — וואס די תלמידים האבען איהם בעשאטען. האט ער זיך געיאגט נאך זיי אין א רונדיגע ראד. דאס שטיק פעלד אויף וועלכען מישא מיט זיינע תלמידים האבען זיך געשפיעלט, האט אויסגעזעהן ווי א מלחמה־פעלד. האלבע פעטער־שנייער'ס האבען זיך ארומגעוואלגערט, טהייל האט געפעהלט די הענד, אנדערע דער קאפ אבגעהאקט. און גאר אנדערע פעטער־שנייערס האבען געהאלטען ערשט אין בעשאפען ווערען. טהייל זיינען שוין געווען פערטיג, און טהייל האבען שוין גדריענט צום ציעל, אין וועלכע די קינדער האבען זייער שניי באלעמס געשאסען. אביסעל ווייטער אויף א שניי־שליטעלע, איז געזעסען מערי און צוגעקוקט זיך צו דער סצענע. עפעס וואס האט זי געקלערט, עפעס נישט — נור דאס וויסקייט האט זי מיעד געמאכט. זי האט איהרע אויגען צוגעמאכט — און א ווהיגקייט האט זי בעפאלען וואס האט איהר גוט געטהאן.

מישא האט געקוקט אין דער זונן אריין — אין דעם טהייל פעלד. וואס האט געפלאקערט אין דער זונען־שיין. ער האט געהאט דאס

געפיהל, אז ראחעל איז נאָר וואָס דאָ געווען און זי איז אוועק אין יענעם טהייל שניי־פעלד, פון וואנען עס לייכט זיך אזוי, פון דאָרט קוקט זי זיך צו צו זיינע שפּיעלען, און באַלד וועט זי ערשיינען און וועט איהם הינטען, ארום די אויגען פערשטעלען מיט איהרע ביידע הענד און פרעגען: „טרעף, ווער עס איז דאָ?" דאָס געפיהל איז ביי איהם געווען אזוי וואהר און אזוי נאַטירליך, אז ווען דאָס וואָלט ווירקליך געשעהן, וואָלט ער זיך גאָר נישט געוואונדערט. און טיילמאָל האָט ער זיך עפּעס אינסטינקטיוו אומגעדרעהט, געקוקט אויב זי שטעהט נישט הינטער זיין רוקען. ער האָט זי געפיהלט נעבען זיך, צווישען די קינדער. אמאָל דאָ, אמאָל דאָרט — אזוי האָט זי זיך יעדען אויגענבליק דורכגעשלייכט דורך איהם מיט איהר ווייס קלייד, מיט איהר לויכטענדעם לייב...

אז זיי האָבען געהאַלטען ביים אהיים געהן, איז ער צו צו מערי'ן. ער האָט זי געטראָפען נאָך זיצענדיג אויף'ן שניי־שליטען מיט פערמאַכטע אויגען.

— וואָס, דו שלאָפסט? — האָט ער לייכט געפרעגט.

— ניין, — האָט מערי די אויגען אויפגעעפענט, דער שניי בלענדט מיך.

באַלד קוקט זי איהם אָן, און זאָגט:

— ווייסט וועגען וואָס איך האָב געקלערט, מישאַ? דאָס אלעס איז דאָך אזוי נאָהנט געווען. אזוי נעבען אונז — און מיר האָבען נית געוואוסט דערפון.

— וואָס איז נאָהנט געווען? — פרעגט מישאַ.

— דאָס דאָ — ווייזט זי אויפ'ן שניי, אויף די קינדער ארום זיך.

מישאַ האָט געקוקט אין דעם בעלויכטענדען טהייל פעלד אריין, פון וואנען עס האָט זיך דאָס ליכט געגאָסען און געזאָגט ווי פאר זיך:

— עס האָט געפעהלט דאָס ליכט...

זי האָט איהם נישט פערשטאַנען און נישט איבערגעפרעגט.

ענדע.